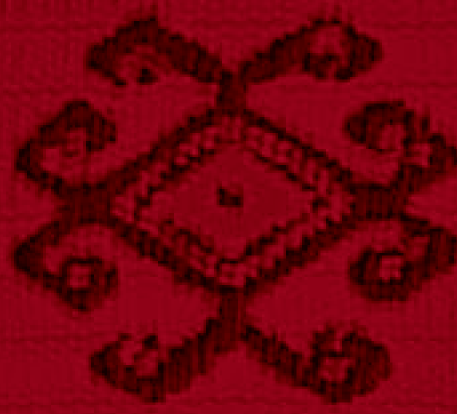

MAYALAR VE TÜRKLÜK

Yrd. Doç. Dr. İsmail DOĞAN

AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ
MÜTEVELLİ HEYET BAŞKANLIĞI

Bilimsel Kaynak Kitaplar Serisi 1

AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ
MÜTEVELLİ HEYET BAŞKANLIĞI

MAYALAR VE TÜRKLÜK

Yrd.Doç.Dr. İsmail DOĞAN

Mayıs-2007

YAYIN NO: 01

Bilimsel
Kaynak
Kitaplar
Serisi

MAYALAR VE TÜRKLÜK

Yrd.Doç.Dr. İsmail DOĞAN

Grafik & Tasarım

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım
Yayıncılık Ltd. Şti.
Tel: (0312) 435 15 95
www.sfn.com.tr

Baskı
TŞOF Plaka Matbaacılık A.Ş.
Tel: 0312 267 08 97

ISBN
789-9944-237-00-0

Adres:
Taşkent Cad. 10.Sokak. No: 30 06490 Bahçelievler / ANKARA
Tel: (0312) 215 22 06 • Faks: (0312) 215 22 09
www.yesevi.edu.tr   ayubilgi@yesevi.edu.tr

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER III
SÖZ BAŞI IX
SUNUŞ XIII
KISALTMALAR XV
İTHAF XVII

AMERİKA YERLİ HALKLARI HAKKINDA GENEL BİLGİ 1
Kuzey Amerika Yerlileri 1
Meksika ve Orta Amerika Yerlileri 2
Güney Amerika Yerlileri 2
Amerika Kıtası Yerli Halklarının Türklükle İlişkileri 2
Amerika Yerli Halkları ve Türklükle Bağlantıları Konularında Yapılan Çalışmalar 4

GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK ve TÜRK DİLİ 11
Güneş Dil Teorisi 12
Tahsin Mayatepek ve Çalışmaları 15

MAYALAR 23
Mayalarla İlgili Yanlış Bilgilendirmeler 23

MAYA TARİH ve COĞRAFYASI 26
Ön Maya Dönemi (M.Ö. 10.000-3.000) 26
Eski Maya Dönemi (M.Ö. 3.000-400) 27
Klasik Maya Medeniyetinin Kuruluş Dönemi (M.Ö. 400-M.S. 250) 27
Klasik Maya Medeniyetinin Gelişme Dönemi (M.S. 250- 800) 27
Klasik Maya Medeniyetinin Çöküş Dönemi (M.S. 800-950) 28
Başka Medeniyetlerin Yönetiminde Olduğu Dönem (M.S. 950-1526) 28
İspanyol İşgali (1526) 28
Bugünkü Mayalar ve Maya Coğrafyası 29
Maya Tipleri 30

MAYALAR'DA BİLİM 33
Takvim Sistemi 33
Maya Gökbilimi 35

MAYALAR'DA SANAT 37
Maya Mavisi 39
Maya Dokuması 40
Dokuma tezgâhı 40

MAYA DİLİNİN GRAMER ÖZELLİKLERİ ... 84

SES BİLGİSİ ... 87

Ünlüler ... 87

a ünlüsü ... 87

a’ ünlüsü ... 87

áa ünlüsü ... 87

aa ünlüsü ... 87

e ünlüsü ... 87

e’ ünlüsü ... 88

ėe ünlüsü ... 88

ee ünlüsü ... 88

ı ünlüsü ... 88

i ünlüsü ... 88

íi ünlüsü ... 89

i’ ünlüsü ... 89

ii ünlüsü ... 89

o ünlüsü ... 89

o’o ünlüsü ... 89

óo ünlüsü ... 90

oo ünlüsü ... 90

ö ünlüsü ... 90

u ünlüsü ... 90

u’ ünlüsü ... 90

úu ünlüsü ... 90

uu ünlüsü ... 91

Ünlü Uyumları ... 91

Ünlü uyumunun bozulduğu haller ... 92

Ünsüzler ... 92

b ünsüzü ... 92

ch’ ünsüzü ... 93

ch ünsüzü ... 93

d ünsüzü ... 93

h ünsüzü ... 93

j ünsüzü ... 93

k’ ünsüzü ... 93

k ünsüzü ... 94

l ünsüzü ... 94

m ünsüzü ... 94

n ünsüzü ... 94

p’ ünsüzü ... 95

p ünsüzü ... 95

s ünsüzü ... 95

t’ ünsüzü ... 95

t ünsüzü ... 95

ts’ ünsüzü ... 96

ts ünsüzü ... 96

tz’ ünsüzü ... 96

tz ünsüzü ... 96

w ünsüzü ... 97

x ünsüzü ... 97
y ünsüzü ... 97

SES OLAYLARI ... 98
Ünlülere ait ses olayları ... 98
Vurgusuz orta hece düşmesi ... 98
Ünsüz türemeleri ... 98
h türemesi ... 98
y türemesi ... 98
w türemesi ... 98
p türemesi ... 98
Ünsüzlerde Nöbetleşe Kullanım ... 99
Göçüşme (Metatez) ... 99

ŞEKİL BİLGİSİ ... 100
MAYA DİLİNDE KELİME YAPMA YOLLARI ... 100
Birleşik İsimler ... 100
Tabiat Taklidi Kelimeler ... 100
İkilemeler Yoluyla Kelime Yapma ... 100
Ekler Yoluyla Kelime Türetmeler ... 100
- ak'/ -ak/ -ah/-ek eki ... 101
- ik/-uk eki ... 101
- al/el eki ... 101
- che' eki ... 101
- il/ul eki ... 101
- in eki ... 101
- inah eki ... 101
- kil eki ... 102
- LaK (lak/lah, tak/tah, nak/nah) eki ... 102
- lik / luk / lok eki ... 102
- sik eki ... 102
- sil /tsil / tzil / sol eki ... 102
- tal eki : ... 102
- yah eki ... 102

İSİM ÇEKİMLERİ ... 103
Çokluk eki ... 103
Olmak yardımcı fiilinin Maya dilinde kullanılışı ... 103
Soru kelimeleri ... 103
Maya dilinde mastar (infinitive) şekilleri ... 103
Eksiz Mastar ... 103
- k / - h eki ... 103
- l eki ... 104
- mak eki ... 104
- tik eki ... 104

Maya Dilinde Hece ... 104
Maya Dilinin Sayı Sistemi ... 104
MAYACA İLE TÜRKÇE ORTAK KELİMELERİN TAHLİLİ ... 106
a’al / a’lik ... 106
aal ... 106
aal’ / al ... 107
aban ... 107
aka’an / ak’aknak ... 107
akam ... 108
akan ... 108
akat ... 108
aktub ... 108
awat ... 108
baak / bak ... 109
ba’alche’ ... 109
baach / beech’ ... 109
báalam / balan / balam / balum ... 110
báat ... 110
baatz’ / beatz’/baats (beeç) ... 111
bah ... 112
bakam ... 112
bal / balinah ... 113
beetik ... 113
bek’ech ... 114
bik / biki / bikix / bixi ... 114
bik’ ... 114
bilim ... 114
bin ... 115
bits’/ biit’ (biz) ... 115
bok ... 115
bolay ... 115
bon / bonik / boon ... 115
bóoch’ ... 116
bul / buul ... 116
buts’ / buutz’ ... 116
buuh ... 117
ch’eel / ch’el (çal, çel, çil) ... 117
ch’ilib (çilib) ... 117
ch’lik ... 117
chaak / chachak / chak ... 119
chak’ ... 120
chalmal ... 120
che’ / che’che’ ... 120
cheem / chem ... 120
chich ... 121
chowak ... 121
chuun ... 121
eal ... 121
ėensik ... 122

eex / ėet / et ... 122
ep ... 122
hax ... 122
ich / ichil / wichil ... 122
iik / ik' ... 123
ikim ... 123
im... 123
its'in... 124
ix / wix... 124
k'áak'/ k'ak' ... 124
k'al... 125
k'amas ... 125
k'ax / k'az / kas ... 125
k'ėek'en / k'ek'en ... 126
k'ex / k'eex / k'exik ... 127
k'in / k'iin / kin ... 127
k'o'och / ch'uch' ... 127
k'oba'... 128
k'op ... 129
k'u'uk'um / k'uuk'ul / kukul ... 129
ka'bah... 130
kalak'... 130
kėeh / kéeh / keh / ceeh ... 130
k'om ... 130
koos / kos / kots / kox ... 131
kuch' / kuuch... 131
kukuluk... 131
kukut ... 131
mamak... 131
meex / me'ex ... 132
miis / mis ... 133
ok ... 133
ok / ook... 133
oos / us... 134
óotzil / otsil... 134
oox / ox ... 134
otoch / wotoch / yotoch ... 134
p'ilis / p'iliz ... 134
sak ... 135
sap ... 136
sats'... 136
semet' ... 136
síis / sis... 136
siklik ... 136
sipit ... 137
son ... 137
sul... 137
suu... 137
t'uba'n... 138

taasik / tasah ... 138
tak / tek ... 138
tos ... 138
tot ... 138
ts'oocts / tzo'otz / tsots ... 139
tul ... 139
tumbuluk' ... 139
tus ... 140
tuy ... 140
u ... 141
u'l ... 141
wakax ... 141
xach ... 143
xíiw / xiw ... 143
xok / xook ... 143
ya / yak'/ yakunah ... 144
ya'ax / ya'x/ yaax / yáax / yax ... 145
yax k'in ... 145
yey ... 145
yok' ... 146

MEKSİKA'DA TÜRKÇE KAYNAKLI YERLEŞİM BİRİMLERİ ADLARI ... 147

MAYACA TÜRKÇE SÖZLÜK ... 151

SONUÇ ... 195

BİBLİYOGRAFYA ... 197

ALBÜM ... 233
MAYALARIN KÂĞIDA YAZILI ESERLERİ ... 235
MAYA HEYKEL VE ABİDELERİ ... 238
MAYA SERAMİK SANATI ... 251
MAYA ALTIN İŞLEME SANATI ... 256
MAYA ÇALGILARI ... 259
MAYA ANTİK ŞEHİRLERİ ... 263
ALTUN HA ... 265
BONAMPAK ... 268
CHİCÈN İTZÁ ... 272
CAHAL PECH ... 281
KABAH ... 284
KARAKOL ... 288
KOBA ... 292
PALENQUE (Lakamha) ... 296
SEYBAL ... 302
TİKAL (Mutul) ... 306
TULUM ... 311
UXMAL ... 316
XUNANTUNİCH ... 324
YAXCHİLÁN ... 327
YAX HA ... 330
BUGÜNKÜ MAYALAR ... 335

SÖZ BAŞI

2004 yılı Haziranın son günleri Türkistan'da akşam üzeri Ahmet Yesevî Türbesinin karşısında, Nevruz lokantasında otururken telefonum çaldı; arayan Mütevelli Heyet Başkanımız Namık Kemal Zeybek Bey idi. Bir gün önce okumuş olduğu Mayalarla ilgili kitaptan etkilendiğini, benim bunlar hakkında bilgi sahibi olup- olmadığımı ve ne düşündüğümü sordu. Ben de, telefonda anlatılabilecek kadar olan bilgilerimi aktardım; birkaç gün sonra Ankara'da olacağımı söyledim. Cevap kesindi; 'Hocam, ayın ikisi Cuma günü sizi bekliyorum mutlaka' demişti. 2 Temmuz 2004'te Ankara'da, Mütevelli Heyet Başkanlığı Binasındaki, Başkanlık odasında, Prof. Dr. Reşat Genç'in yanında Zeybek Bey; 'Atam Bumin Kağan'dan aldığım görevi, sizin omuzlarınıza tevdi ediyorum' dediğinde, üniversitenin 'Türk Kimdir?' Projesini başlatmış olduk.

Bu projede, 'Türk Kimdir?' sorusuna cevap arayacaktık. Türklüğün Asya, Avrupa, Sibirya, Kafkasya ve Yeni Kıta'daki izlerini arayıp, yaşayan kavimlerle Türklük arasındaki bağlantılarını inceleyecektik.

Proje kapsamındaki ilk çalışmamız, Romanya içerisinde yaşayan 800.000 nüfusa sahip Sekeller oldu. Bu konuda yaptığımız araştırma ve inceleme sonuçlarını '***Atilla'nın Torunları Sekeller***' adı altında 2005'te yayımladık.

Türklüğün Asya ve Avrupa kıtalarındaki izleri hakkında az ya da çok yazılı kaynaklar vardı. Üstelik bu coğrafyayı bildiğimizden, saha araştırmalarında nelerle karşılaşabileceğimizi, nerelerden yardım alabileceğimizi biliyorduk. Bu kez, Türk bilim adamı sıfatıyla Yeni Kıta'da da Türklüğün izlerini arayacaktık.

Yeni Kıta'da Türklük dediğimizde, hemen karşımızda Kızılderililer ile ilgili bilen bilmeyen birçok kimsenin yorumlarda bulunduğunu, bu konuda müthiş bir bilgi kirliliği olduğunu gördük. Mayalar ile ilgili bilgiler ise daha çok işin mistik yönleri, bilinmezlikleri üzerine kurgulanan hayali ve uydurma bilgilerdi.

İşe, konu hakkında daha önce yapılmış olan çalışmaları tespitle başladık. Bu çalışmalar içerisinde, bilim temeline dayanmayan uydurma havadisleri ve kaynakları elemeye çalıştık.

Karşımıza çıkan tablonun çözülmesi oldukça zordu. Yurt dışında yayımlanan eserlerin çoğu, İngilizce ve İspanyolca idi. Bu eserlerde sömürgeci-istilacı güçler, Mayaları kendi ölçülerine göre ilkellik ve neredeyse yamyamlıkla tasvir etmekte, ancak, karşılarındaki medeniyet seviyesinin yüksekliği karşısında da zaman zaman samimi itiraflarda bulunmakta; sağlam bilgiler de vermekteydiler. Bu bilgileri elemek gerekiyordu.

Konu hakkında Türkiye'de ise Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün dil ve tarih çalışmaları sırasında yaptığı bir görevlendirme sonucu gelen, açık olmayan bilgilere dayalı görüşler bulunmaktaydı. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, Meksika'ya 1932'de Büyükelçi olarak görevlendirdiği

Tahsin Mayatepek'in raporları ve bu raporlarda bahsettiği James Churchward'ın 1931-1934 arası yayımladığı 'Mu Kıta'sı' ile ilgili teorilerinin yer aldığı kitaplardır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bahsi geçen bu eserleri Türkçe'ye çevirtip okumuş ve bir daha da ilgilenmemiştir. Buna rağmen bu konu, zaman zaman Türkiye'de, özellikle magazin haberleri arasında abartılıp, bilinmezlikler ardına atılan bir konu olmuştur.

Neticede Türkiye'de bilinen, Mayatepek'in raporlarında bahsettiği 'tepe' kelimesi ve James Churchward'ın 'Mu Kıta'sı' teorisine dayalı efsanelerdi. Fakat, özellikle Türkçü bilim adamı Reha Oğuz Türkkan başta olmak üzere, Osman Nedim Tuna, Abdülmecit Doğru ve daha çok halkbilimi açısından araştırmalar yapan Ahmet Ali Arslan'ın çalışmaları, diğerlerinden farklılık arz ediyordu. Bunlar da doğrudan Mayalar hakkında yapılan çalışmalar değildi.

Çalışmamızın bize rehber olabilecek yurt içi ve yurt dışı yayınların tespitinden sonra, saha araştırması safhası başlamıştı. 2005 Nisan-Temmuz arası Meksika merkezli Guatemala, Belize, Elsalvador ve Honduras'ta bulunan Mayalar başta olmak üzere Amerika yerli halkları ile Türk kültürü arasında benzerlikler, ortaklıklar üzerinde araştırmalar yapmak üzere yola çıktık. Ancak, Elsalvador ile Honduras'a gidemedik. Nüfus ve arkeolojik malzeme yoğunluğunu dikkate aldığımızda Meksika, Guatemala, Belize yeterli görüldü.

Meksika'da, başta Meksico City olmak üzere Ohaka, Merida, Çepaz, Tuhla Gutti, Palenque, Kankun, Tulum, Çetamal şehirleri ve çevreleriyle beraber bütün Yukatan bölgesini tarayıp, Maya Antik şehirlerinde bulunduk. Buralarda konuyla ilgili çalışmalar yapan Üniversite ve Araştırma Enstitüleri ile görüştük. Meksika içerisinde Palanque, Bonampak ve Merida'da yerli ahaliyle bizzat görüşmeler yaparak, soruşturma ve derleme metotlarıyla bilgi topladık.

Belize'de bulunan 12 Maya Antik şehrinin tamamını görüp, müzelerde incelemelerde bulunduk

Guatemala'da, Tikal antik Maya şehri başta olmak üzere, Yaşha, Flores, Peten bölgesinin tamamı, Atitlan ve Guatemala City ile Antik Guatemala şehirlerini gezip, müzelerinde incelemelerde bulunup, özellikle Peten bölgesi Mayaları ile birebir görüşmeler yaptık.

Üç ay süren saha araştırmamızda, yaklaşık 8.000 km. yol kat edilmiş olup, 10.000 civarında fotoğraf çekilmiştir. Mümkün olduğunca, kütüphanelerde bulunan eserlerin fotokopileri ile satışta bulunan, konu ile ilgili önem arz eden eserleri satın alıp incelemelerimizde kullanmaya gayret sarf ettik.

Saha çalışması sonrası elde ettiğimiz bilgileri, konumuz çerçevesinde değerlendirme safhası başlamıştı. Çalışmamızda konu sıralaması doğrultusunda önce Amerika Kıt'ası Yerli Halkları hakkında bazı temel bilgiler ile bu konuda yapılan çalışmalar hakkında, okuyucuya ön bilgi vermeye gayret ettik.

Konu hakkında Türkiye'de bilinen, özellikle Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Tahsin Mayatepek'in çalışmalarının esaslarını, bilim görüşü çerçevesinde kısaca sunmaya çalıştık.

Yaptığımız çalışma, özellikle bir Maya Tarihi, Etnografyası, Kültürü çalışması değildi. Dolayısıyla Mayaların tarihleriyle ilgili teferruatlı anlatımlara girmediğimiz gibi, Mayaların etnik yapısı, bilimlik araştırmalarındaki ayrıntılar, inanış sistemlerinin incelikleri gibi konular üzerinde de fazlaca durma ihtiyacını hissetmedik. Çalışmamızın temel amacı; Mayalar ile Türklük arasında bağlantı olup-olmadığına yönelikti. Bu sebeple Maya tarihi hakkında geniş bilgi vermek yerine, okuyucuya Mayalar hakkında fikir verebilecek ölçüde Mayaların tarihi, coğrafyası ve Mayalar

hakkında verilen yanıltıcı bilgileri düzeltecek bilgileri sunmaya gayret ettik. Yine Maya bilim ve sanatı hakkında, Türklükle bağlantılar kurabileceğimiz konuları ele almaya çalıştık.

Maya dilinin gramerini, eldeki malzeme çerçevesinde değerlendirip, özelliklerini göstermeye çalıştık. Daha önce yapılan çalışmaların hiç birisinde, bizim ele aldığımız metot kullanılmamış; Maya dilinin yapısı bu şekilde incelenmemiştir. Burada, konu ile ilgili önceki çalışmalar göz önünde tutulmuş olup, değerlendirmelerin tamamı bize aittir. Bu bölümde adeta Türkçe'nin bir lehçesi ya da ağzının gramer özellikleri incelenir gibi konu ele alınmış, Türklük Bilimi Araştırmalarında kullandığımız diyalektoloji yöntemi uygulanmış, Maya dilinin ses ve şekil bilgisi ele alınmış olup, cümle yapısına girilmemiştir.

Maya Dili ile Türkçe'de bulunan ortak kelimeler bölümünde 116 kelime, madde başı olarak ele alınıp, alt başlıklarla beraber yaklaşık 300 kelimenin etimolojik incelemesini yaparak, bu kelimelerin aynı kökten geldiğini göstermeye çalıştık. Bu etimolojik çalışmada, bilimin bütün ölçütleri göz önünde tutulmuştur. Akabinde, Meksika'da bulunan Türkçe kaynaklı yerleşim birimlerinin adları hakkında kısaca bilgi verip, listesini de ekledik.

Çalışmamıza, kendi hazırladığımız yaklaşık 2.800 maddelik Mayaca-Türkçe bir sözlük de ilave ettik.

Bibliyografya bölümünde, görüp kullandığımız eserler dışında, haberdar olduğumuz ya da konu ile ilgilenenlere hazır kaynak olması açısından 800'ü aşkın eser listelenerek, okuyucunun hizmetine sunulmuştur.

Eserin Albüm Bölümünde, Mayaların Kâğıda Yazılı Eserleri, Heykel ve Abideleri, Seramik ve Altın İşleme Sanatlarının örnekleri ile Maya çalgı aletlerini gösteren bölümler konulmuştur. Yine Albüm bölümünde, Maya Antik şehirlerinden görüntüler ile günümüz Mayaları hakkında bilgi verebilecek resimler eklenmiştir.

Çok farklı dillerden oluşan kaynakça başta olmak üzere, sahanın zorluğu dikkate alındığında yaptığımız yanlışlıklar ve eksiklerin hoşgörüyle karşılanacağını umuyorum.

Bizi kıtalar ötesine gönderip Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün bilim ve Türklük yolunda araştırmalarının devamını sağlamamıza, bir Türk Bilim adamı olarak bu sahada yapılan ilk bilimlik eseri ortaya çıkarmamıza vesile olan Namık Kemal Zeybek'tir. Şahsımıza güvenip, boynumuza bu kutsal yükü vuran Sayın Zeybek ile Ahmet Yesevî Üniversitesi'nin bize inanan yönetici kadrolarına, dünyanın öbür ucunda yalnızlık ve yoksulluk içinde bırakmayan Zafer Kibar'a, yazışmalarımı titizlikle takip eden Gökşad Özkaynar ve Burçin Erdal'a burada teşekkür etmek, benim için zevkli bir görevdir.

Eserin yayımlanması aşamasında en az benim kadar heyecan duyup emeği geçen ve kitabı baskıya hazırlayan Mustafa Yeşilyurt'a gönül dolusu sevgilerimi burada belirtmek istiyorum.

Akademik hayatımın hemen her safhasında yanımda olup, bilgeliğinden istifade ettiğim, bu çalışmamda da bana güvenini eksik etmeyerek destek olan; eseri inceleyip, 'Sunuş' yazısını yazma inceliğini gösteren Hocam Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'a, daha sonraki çalışmalarımda da Görklü Tanrı'nın izin verdiğince Türklüğe hizmetten başka bir amacım olmayacağı sözünü vererek, şükranlarımı arz ediyorum.

Meksika'da, Türk Büyükelçiliğinde sıcaklık ve misafirperverlik gördük. Elçiliğimizin personeline, özellikle Antalya'nın Tahtacı Türkmenlerinden Türklük ve vatan aşkıyla yanan dostum

Ali Karabulut, seyahat şirketi sahibi olan Adana'nın yağız delikanlısı Necmettin Traş, Belize'de otel ve gazinolarda çalışan Türk asıllı personelden Cengiz Çavdar, Murat Kalander, Bülent Yeşilyurt, Binali Akkaş, Hülya-Mehmet Başaran ve adını şu an hatırlayamadığım dostlarım, bize gönüllerini, evlerini açtılar, Belize ve Guatemala'da yol arkadaşım olan İsmail Tan Sander ile hepsinin burada adlarını anarak, sağolun dostlar diyorum.

İngilizce eserlerden yararlanabilmemizde zaman kazandıran Ahmet Yesevî Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden öğrencilerim Fatih Sarıkan ile Fahri Gürpınar'a, kendilerinin de ileride yapacakları akademik çalışmaları görme arzusuyla teşekkür ederim.

Üniversitenin yeni yapılanmasında Mütevelli Heyet Başkanlığına atanan Emekli Orgeneral Çetin Doğan ve Genel Koordinatör E. Haldun Solmaztürk, eserin Türklük bilimi araştırmaları önemine binaen yayımlanmasını azu ettiler ve bunun için her türlü kolaylığı sağladılar. Sağolsunlar.

Eğer bu esere tebrik ve alkış gelecekse, bunların boğazımdan haram lokma geçirmeyen babam Şıh Mehmet'e, haram süt emzirmeyen anam Habibe'ye, akılları erdiklerinden bu yana babalarının daima yurt dışından gelmesini bekleyen kızım Yeliz ile oğlum Kutlukkağan'a ve onlara yokluğumda babalık da yapan anneleri Emire Doğan'a gelmesini arzu ediyorum.

Eserin Türklük âlemi ile Türklük Bilimi Araştırmalarına faydalı olması dileğiyle.

Palaque / Kırşehir / Türkistan 2005-2006 Yrd.Doç.Dr. İsmail DOĞAN

SUNUŞ

Yrd.Doç.Dr. İsmail Doğan, saha çalışmalarına devam ediyor. "***Kafkasya'daki Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar***", "***Doğu Avrupa'daki Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar***" ve "***Atilla'nın Torunları Sekeller***"den sonra şimdi de "**Mayalar ve Türklük'**. Dünyanın bir ucunda da olsa Türklüğün izlerinin peşinde Dr. Doğan. Bu defa Orta Amerika'da, Meksika'da, Belize'de, Yukatan yarımadasında. Onbin, belki de yirmibin yıl önce Asya'dan Amerika kıtasına göçmüş olan Mayalar arasında Türklüğün izlerini araştırıyor.

Kızılderililer ve özellikle Mayalar, biz Türklerin her zaman ilgisini çekmiştir. Belki de mazlûmun yanında olma özelliğimiz, Amerikan filmlerinde durmadan ezilen, öldürülen, yok edilen Kızılderililerle bizim aramızda bir merhamet köprüsü oluşturmuştur. Bu sebeple, onları hep kendimizden birileri olarak gördük. Atatürk döneminde Türkiye'nin Meksika büyükelçisi Tahsin Bey, *tepek* kelimesinin, Mayalarda "tepe" anlamına geldiğini ve daha birçok benzer özelliği raporlarla Ankara'ya yolladığı zaman, çok heyecanlandık; Tahsin Beye 'Mayatepek' soyadını verdik. İsmail Doğan eserinin girişinde, Kızılderililere ilgimizin tarihçesini de veriyor. Osman Nedim Tuna, Mecit Doğru, Ahmet Ali Aslan ve Reha Oğuz Türkkan'ın çalışmaları. Bu arada hiç bilmediğimiz bir bağlantı da, Amerika'dan Türk dünyasına doğru kurulmuş. Otto Rerigu adlı bir Amerikalı, Kazanlı Tatar bilgini ve Kazan İlimler Akademisi Başkanı İbrahim Halfin'e 1860'larda uzunca bir mektup yazarak, Kızılderili dilleriyle Türkçe'de ortak olduğunu düşündüğü kelimelerin listesini göndermiş. Fakat İbrahim Halfin ölüp de onun yerine İlminskiy adlı misyoner oryantalist geçince, Rerigu'nun mektubu, umursamaz bir ilgisizlik dünyasında kaybolmuş.

İsmail Doğan, 2005 Mayısı ile Eylülü arasında, dağ tepek dolaşarak Mayaların Çöl, Kiçe, Lakondon kabileleri arasında onların dillerini anlamaya çalışmış; halılarını, kilimlerini resimlemiş; Maya medeniyetinden kalma şehirlerin fotoğraflarını çekmiş. Elimizdeki kitap böylece bir araştırma eseri olmanın yanında, bir albüm niteliği de kazanmış. Esasen inceleme ve resim yoluyla tespit, Doğan'ın çalışmalarının başlıca özelliklerinden biridir.

Mayalar ve Türklük, "Amerika Yerli Halkları Hakkında Genel Bilgi, Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Dili, Maya Tarih ve Coğrafyası, Mayalar'da Bilim, Mayalar'da Sanat, Maya Dilinin Gramer Özellikleri, Maya Dilinde Kelime Yapma Yolları, Mayaca ile Türkçe Ortak Kelimelerin Tahlili, Meksika'da Türkçe Kaynaklı Yerleşim Birimi Adları, Mayaca-Türkçe Sözlük, Bibliyografya, Albüm" bölümlerinden oluşuyor. Özellikle 116 kelimenin Türkçeyle benzerliğinin gösterildiği "Mayaca ile Türkçe Ortak Kelimelerin Tahlili" ile "Mayaca-Türkçe Sözlük" bölümleri ilgi çekici. Dikkatli bir gözle sözlüğe baktığımızda, bazı kelimeler arasındaki benzerlik, hemen ilgimizi çekiyor. "Açmak, delmek" anlamındaki *ach,* "ırmak, gölet" anlamındaki *aka'an,* "batırmak" anlamındaki *banah,* "çok, çokluk" anlamındaki *chok'* ve daha pek çok kelimeyi buna

örnek olarak verebiliriz. Doğan, bunları tek tek ele almış; eski ve yeni Türk lehçelerindeki benzer biçimleriyle karşılaştırmış ve bazı sonuçlara ulaşmış. Bu sonuçların bir kısmı, hatta birçoğu tartışılabilir. Ancak ortada asla ihmal edilmemesi gereken benzerlikler var. Dr. Doğan, saha çalışmasından sonra Alfredo Barrera Vasques'in "Diccionario Maya, Maya-Espaňol, Espaňol-Maya, Mexico, 2001" ve John Montgomery'nin "Maya (Yucatec) Dictionary and Phrasebook, New York, 2004" adlı sözlükleriyle, benzer bazı sözlükleri ve Amerikan yerlileri üzerindeki bazı eserleri inceleyerek cesaretle bu benzerlikler üzerine gitmiş; bence, Türkçe-Mayaca karşılaştırmalarına önemli bir başlangıç yapmıştır.

Türk dilci ve tarihçileri bugüne kadar **-birkaç istisna dışında-**, dilimizin ve tarihimizin hep bilinen devirleri üzerinde durdular. Uzak geçmiş ve uzak ilişkiler, bilim adamlarımızın gündemine pek girmedi. Oysa Macarlar, dillerinin 3-4000 yıl öncesine uzanıyorlar; Hint-Avrupalılar 7-8000 yıl önceki Proto-Hint-Avrupa dilinin rekonstrüksiyonunu yapıyorlar. Hatta Rusya ve ABD'de büyük aile teorileri kurularak, insan dilinin köklerine inilmeye çalışılıyor. Bence Türk bilim adamlarının da uzak geçmiş ve ilişkilere eğilmelerinin zamanı gelmiştir ve işte İsmail Doğan, bu eseriyle, bu alanda önemli bir adım atmıştır. Talebem olduğu için onunla gurur duyuyorum ve elimizdeki güzel çalışması dolayısıyla kendisini tebrik ediyorum.

Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun

KISALTMALAR

: Hangi sesin önünde kullanılıyorsa o sesin kelime başında, eğer arkasında kullanılıyorsa kelimenin sonunda olduğunu ifade eder.

~ : alternans işareti.

< > : ses değişim ya da gelişim yönünü gösterir.

Alt. : Altay Türkçesi.

Ar. : Arapça.

Azr. : Azerbaycan Türkçesi.

Balk. : Balkar (Karaçay – Malkar) Türkçesi.

Bşk. : Başkurt Türkçesi.

BT : Batı Türkçesi.

BU : Umar, Bilge, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1993.

Clauson : Sir Gerard Clauson, An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish, Oxford, 1972.

Çag. : Çağatay Türkçesi.

Çvş. : Çuvaş Türkçesi.

ð : Eski Türkçe kelime kökünde kullanılan palatal d sesi.

DB : Manzano, J.R. Bastarrachea, Diccionario Basico Espaňol – Maya – Espaňol, İmpreso y Hecho en Yucatan, Mexico, 1992.

Dial. : dialekt.

DLT : Divanü Lûgat-it Türk, Besim Atalay Çevirisi, TDK Yayınları, Ankara, 1986.

DM : Vásques, Alfredo Barrera, Diccionario Maya, Maya – Espaňol, Espaňol – Maya, Editorial Porrúa, México, 2001.

DS : Derleme Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 1972

DTO : M. Pavet de Courteılle, Dictionnaire Türk – Oriental, Paris, M DCCC LXX.

DtS : Nadelyaev, V. M., Drecnetyurkskiy Slovar, Leningrad, 1969.

EP : Diaz-Bolio, Jose, Vocabularıo Espaňol – Maya, Merida, Yucatán, 1975.

Erm. : Ermenice.

ETSV : Alyılmaz, Doç. Dr. Cengiz, Eski Türkçe'nin Söz Varlığının Düz ve Ters Dizimi, Kurmay Yayınları, Ankara, 2004.

Far. : Farsça.

Gag. : Gagauz Türkçesi.

H.E. : Hasan Eren, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Ankara,1999.

Hak. : Hakas Türkçesi.

HK : Hüseyin Kazım Kadri, Büyük Türk Lûgati, 4 cilt, İstanbul 1927 – 1945.

HZ : Zülfikar, Prof. Dr. Hamza, Türkçe'de Ses Yansımalı Kelimeler TDK Yayınları, Ankara, 1995.

KB : Reşit Rahmeti Arat, Kutadgu Bilig, İndeks III, TKAE, İstanbul, 1979.
KKal. : Karakalpak Türkçesi.
KM-OS : Goçiyaeva, S. A., Cüyünçev, H. İ., Karaçay-Malkar Orus Sözlük, Moskva, 1989.
Koy. : Koybal Türkçesi.
Krçy. : Karaçay Malkar Türkçesi.
Krg. : Kırgız Türkçesi.
Krm. : Karaim Türkçesi.
KTat. : Kırım Tatar Türkçesi.
Kum. : Kumuk Türkçesi.
Kzk. : Kazak Türkçesi.
MDP : Montgomery, John, Maya (Yucatec) Dictionary and Phrasebook, H. Boks, Inc., New York, 2004.
Moğ. : Moğolca.
MS : Litzinger, W.,- J., Bruce, R. D., Maya T'an Spoken Maya, Introduction to Grammar Common Phrases Special Vocabularies English – Maya – Glossary, Ediciones Euroamericanas, México, 2002.
Nog. : Nogay Türkçesi.
ø : sesin düştüğünü gösterir.
OFar. : Orta Farsça.
OY : Tekin, Prof. Dr. Talat, Orhon Yazıtları, TDK Yayınları, Ankara, 1988.
Özb. : Özbek Türkçesi.
R : Rumca.
Sag. : Sagay Türkçesi.
SDD : Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi, Türk Dil Kurumu Yayını, İstanbul, 1939.
Sevortyan : Э. В. Севортян, Этимологический Словарь Тюркских Языков, Москва, 1974.
Tar.S. : Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
Tat. : Tatar Türkçesi.
TBAS : Baytop, Prof. Dr. Turhan, Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 1997.
TDK : Türk Dil Kurumu.
Tel. : Teleüt Türkçesi.
TKAE : Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
TLS : Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
Trk. : Türkiye Türkçesi.
Trkm. : Türkmen Türkçesi.
TRS : Tatarsko Russkiy Slovar, Moskva, 1966.
TS : Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1998.
Tung. : Tunguzca.
Tuv. : Tuva Türkçesi.
Uyg. : Uygur Türkçesi.
Yak. : Yakut Türkçesi.
Yun. : Yunanca.

Türk'ün ölümsüz önderi,
Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK*'e*
ithaftır.

AMERİKA YERLİ HALKLARI HAKKINDA GENEL BİLGİ

İnsanın Kuzey Amerika'ya ayak bastığı ilk tarih kesin olarak bilinmemekle birlikte, ilk göçler, yaklaşık 30-40 bin yıl önceki son buzul dönemine kadar götürülür. Yeni kıta olarak adlandırılan Amerika Kıtası'nın (Kuzey-Orta ve Güney) yerli halklarının, Anakara olarak kabul edilen Asya'dan, çoğunlukla Berring boğazı yoluyla buraya değişik zaman dilimleri içerisinde göçtükleri varsayılır.

Berring boğazından geçişlerin iki ya da daha farklı zamanlara dayandığı düşünülür. Birincisi, henüz Berring boğazının sular altında kalmadan önce, kara parçası olduğu dönemlerde; ikincisi, Berring boğazının, yerküredeki buzların erimesiyle sular altında kaldıktan sonraki dönemlerde olduğudur. Bu dönemler içinde boğazın, kışın donduğu zamanlarda kızaklarla, yazın buzların çözüldüğü zamanlarda ise kayıklarla geçildiği düşünülmektedir.

Bunun yanında, Hans Breur, Pasifik okyanusu yolu ile Asya'dan göç olduğunu söyler[1]. Bu konudaki tüm görüşleri verip değerlendiren Prof. Dr. Reha Oğuz Türkkan, Anakara'dan Amerika kıtasına göçleri şu şekilde sıralamaktadır[2].

M.Ö. 40.000 – 30.000: Berring boğazından buzul döneminde yaya olarak geçişler. Australoyid tipler.

M.Ö. 25. 000: Aynı yolla ikinci geçişler. Negroit tipler.

M.Ö. 18.000 – 9.000: Aynı yolla Eskimo ve Aleutların geçişleri.

M.Ö. 5.000: Aynı yolla yeni göçler. Ön-Mongoloyit tipler.

M.Ö. 3. 000: Berring boğazından teknelerle geçişler. İlk Türkler diğer bir deyişle Ön Türkler.

M.Ö. 2.000 – 1.000: Berring boğazından kızak ya da kayıklarla Na-Denelerin bir kısmı.

M.Ö. 1.200: Akdeniz – Cebelitarık - Atlas Okyanusu yolu ile gelen göçler. Turskalar.

M.S. 1001: Vikinglerin gelişi.

Bu göçlerin değişik dönem ve yollardan geldiği, göçleri farklı kavimlerin yaptığı konusunda biz de hemfikiriz. Yaptığımız araştırma ve incelemelerde elde ettiğimiz bilgiler, bu görüşleri doğrulamaktadır.

Amerika kıtasının yerli halklarını, Kuzey Amerika Yerlileri, Meksika ve Orta Amerika Yerlileri ve Güney Amerika Yerlileri olmak üzere üç ana grupta sınıflandırabiliriz[3].

Kuzey Amerika Yerlileri: İlk Avrupalılar, Kuzey Amerika'ya ayak bastığında, kıtada yaklaşık 240 kabile yaşıyordu. ABD'li antropolog Alfred Louis Kroeber'in araştırmalarına göre kıtanın, Meksika'nın kuzeyinde kalan kesiminde km kareye düşen yerli nüfusu, bölgelere göre şöyleydi: California 43,4 kişi; Büyük Okyanus'un Kuzeybatı kıyısı 28,3 kişi; bugünkü ABD'nin güneybatısı 10,7 kişi; Columbia-Fra-

---

1 Türkkan, Prof. Dr. Reha Oğuz, ***Kızılderililer ve Türkler, Bir Tarihin, Bir Dramın Hikayesi***, E Yayınları, 4.b, Kasım 2003, İstanbul, 75. s

2 Türkkan, Prof. Dr. Reha Oğuz, ***a.g.e.,*** 77-81.s

3 http://www.nativearts.8m.com/amerika.htm

Resim 1: *J. H. Greenberg'in dil tasnifi haritası*

ser ırmakları bölgesi 7,15 kişi; doğu bölgesi 6,95 kişi; Kuzey kutbu kıyıları 4,02 kişi; Büyük Havza 2,47 kişi; kuzey bölgeleri 1,35 kişi. Bugünkü ABD ve Kanada topraklarında toplam nüfus 1 milyonu biraz aştığı halde, Meksika ve Orta Amerika'da yaşayan yerlilerin sayısı 5 milyon dolayındadır.

Edward Sapir'in sınıflamasına göre, Kuzey Amerika'da altı dil ailesi ayırt edilebilir: Eskimo-Aleut dilleri, Algonquıan-Wakashan dilleri, Na-Dene dilleri, Penutian dilleri, Hokan-Siouan dilleri ve Aztek-Tanoan dilleri[4]. Joseph H. Greenberg de Amerika yerli halklarının dillerini, yandaki haritada görüldüğü gibi tasnif eder[5].

Meksika ve Orta Amerika Yerlileri: Meksika'da bulunan **Comısión Nacional Para El Desarrollo De Los Pueblos İndigenas** adlı kuruluşun verdiği bilgilere göre, 97.5 milyon nüfusu bulunan Meksika'nın, 12.7 milyonu yerli halktır. Yine aynı kuruluşun verdiği bilgilere göre, 62 yerli dili konuşulmaktadır. Bunların bir kısmı 1.448.936 Nauatl, 799.696 Maya, 444.498 Mixteco, 452.887 Zapoteco, 297.561 Tzotzil, 3.000 Torahumara v.b. yerlileridir.

Buna Orta Amerika'da bulunan Siyu, Keçua, Dakato, Apaçi ve diğer yerli halklarını da eklemek gereklidir.

Meksika'da kullanılan yaklaşık 12.000 yerleşim birimi arasında 1200'den fazla Türkçe kaynaklı kelimeler kullanılmaktadır. Bu isimler daha çok Nahuatl ve Torahumara yerli ahalinin yaşadığı, orta ve kuzey ile kuzey doğu Meksika bölgesindedir[6].

Güney Amerika Yerlileri: Berring boğazı yoluyla Asya'dan Amerika'ya gelen göçmenler, kuzeyi güneye bağlayan doğal köprüyü de aşarak, MÖ. 6000'de Tierra del Fuega'ya ulaşmışlar, And Dağları üzerinden bütün kıtaya yayılmışlardır. Güney Amerika yerlilerinin doğal çevre ile kurdukları ilişki, bu ilişkiyi kurmak için geliştirdikleri teknoloji türleriyle belirlenebilir. Tarih ve teknoloji kanıtları, Güney Amerika Yerlileri arasında başlıca dört toplum ve kültür örgütlenme türü ortaya çıkarmıştır: Orta And bölgesinde sulamaya dayalı kültürler; Kuzey And bölgesinde ve Antiller çevresinde reisliğe dayalı toplumlar; tropik ormanlar bölgesinde çiftçiliğe dayalı köyler; güneyde ise göçebe avcı-toplayıcı topluluklar.

Güney Amerika'da konuşulan yerli dilleri; Çipça, And-Ekvator, Geypano-Karip ve Hokan aileleri olarak sınıflandırılır[7].

Amerika Kıtası Yerli Halklarının Türklükle İlişkileri: Asya'dan Amerika'ya göçler sırasında bahsedilen kavimlerin, Türklükle bağlantıları dikkat çekmektedir.

İlk olarak, Hans Breuer'in Olmek ve Chavin kültürleri ile Çin'in ilk sülalelerinden Çular arasında bağlantı kurması dikkat çeker[8]. Çular, uzun yıllar Çin'i yönetmiş olan en eski bir Türk hanedan soyudur.

4 Greenberg, Joseph H., **Language in the Americas**, Stanford University Press, California, 1987, 41.s

5 Greenberg, Joseph H., **a.g.e.,** 387. s

6 Geniş bilgi için bkz. Meksika'daki Türkçe Yer Adları bahsi.

7 http://www.nativearts.8m.com/gamer.htm

8 Türkkan, Prof. Dr. Reha Oğuz, ***a.g.e.,*** 52.s

İkinci olarak M.Ö. 1.200, Akdeniz – Cebelitarık - Atlas Okyanusu yolu ile gelen göçler. Turskalar[9] teorisinde geçen Turskalar, diğer adıyla Etrüskler dikkati çeker. Avrupa'da Etrüskler hakkındaki tartışma, İngiliz seyyah George Dennis'in 1848 yılında yayınlamış olduğu seyahatnamesindeki[10] kayıtlardan sonra başlar. Adile Ayda'nın Fransa'da yayınladığı[11] Etrüskler hakkındaki eserini "Etrüskler Türk mü idiler?"[12] adıyla yayımlamasından sonra, Türkiye'de de dikkatler konuya çekilmeye başlandı. Adile Ayda'nın başlattığı Etrüsklerin Türklüğü hakkındaki[13] tartışma, devam etmektedir[14]. Her ne kadar Etrüsklerin doğrudan doğruya Türk oldukları tartışma konusu ise de bugün artık Etrüsklerin Türklükle sıkı bir bağları olduğu fikri, bazı taraftarlar bulmaktadır.

M.S. 500-300 tarihlerinde Berring boğazı'ndan teknelerle bazı Hun boylarının Amerika'ya ulaştığı[15] yolundaki görüş de Türklük bağlantılıdır.

Amerika kıtasına Kolomb'dan yaklaşık 500 yıl önce Norveç ve İzlanda'dan bazı gemiler, Atlas Okyanusu yoluyla Massachussets ve daha kuzeyde Groenlan'da çıkmıştır. Bu Vikingler arasında 'Tirker' adlı Türk olduğu tahmin edilen bir kişinin bulunması, dikkat çekicidir[16]. Vikinglerin kullandıkları Futhark olarak adlandırılan yazının, Göktürk yazısının bir versiyonu olması mümkündür[17]. Futhark ile özellikle İsveç, Norveç ve Danimarka'da yaklaşık 3500 taş üzerinde yazılar yazılmıştır. Bunlar içerisinde en ilginci ise 1599 tarihli 'Nagyszombati Haritaları'dır. Dorok Müzesi müdürü Szepessy Geza, 1955 yılında Estergon'lu bir öğretmenden dört harita satın alır. Öğretmenin ifadesine göre bu haritaları 1945 yılının Mart ayında bir Alman vermiştir. Szepessy Geza, "A nagyszombati VINLAND terkep elökerülesenek törtenete. Magyar Törtenelmi Sezeemle I, New York 1970, 92-96.s." adlı eseri ile bunu neşreder. Bu haritalardan birinin alt kısmında, 1599 tarihiyle birlikte Göktürk (Futhark) işaretleri bulunmaktadır. Bu harita, Vikinglerin Amerika'ya gidiş yolunu gösterir. Burada, haritadaki yazıyı da dikkate aldığımızda, Vikingler vasıtasıyla yapılan göçleri Türklükle ilişkilendirmek mümkündür. Resim 2'de bahsi geçen harita görülmektedir[18].

Tarihteki bu ipuçlarının yanında bugün hâlâ yaşamakta olan yerli halklar üzerinde yapılan çalışmalardan hareketle, Amerika kıtasının yerli halkları ile Türklükle ilişkilendirebileceklerimiz konusunda karşımıza genel olarak şu tablo çıkmaktadır. Tabii bu görüşümüz, şimdiye kadar konu hakkında yapılan çalışmaların genel değerlendirmesidir.

Amerika kıtasının kuzeyinden başladığımızda, bugünkü Kanada sınırlarında yaşayan Dene ya da Na-Dene[19] yerli halkları, Kanada'nın güney kesimleri ve bugünkü Birleşik Amerika sınırlarında kalan Dakota, Siyu, Keçua yerli halkları başta olmak üzere, irili ufaklı Kızılderili olarak adlandırılan muhtelif kabileleri, Türklükle ilişkilendirmek mümkündür. Ayrıca Amerika'nın Tennesse bölgesinde yaşayan, birkaç asır önce Karaip adalarına terk edilen Türk denizcilerinin, Kuzey Amerika'ya göçtükten sonra Kızılderililer ile evlenmelerinden doğan çocukların oluşturduğu Melulcanlar'ı[20] da saymak gereklidir.

9 Türkkan, Prof. Dr. Reha Oğuz, ***a.g.e.,*** 78.s

10 Dennis, George, ***The Cities and Cemeteries of Etruria***, Londra, 1848 (Romence: Moroianu, Ersilia, ***Lumea etruscilor***, 2.c, Bucureşti,1982).

11 Ayda Adile, ***"Les Etrusques etaient-ils des Turcs?" Imprimerie Dauer***, Paris, 1971.

12 Ayda, Adile, ***Etrüskler Türk mü idiler?,*** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1974.

13 Ayda, Adile, ***Türklerin İlk Ataları***, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1987.

14 Diker, Selahi ***Anadolu'da On Bin Yıl, Türk Dili'nin Beş Bin Yılı,*** İzmir, 2000, 124. s.

15 Türkkan, Prof. Dr. Reha Oğuz, ***a.g.e.,*** 52.s

16 Prof. Dr. Türkkan, Reha Oğuz, ***a.g.e.,*** 39. s

17 Geniş Bilgi için bk. Yrd. Doç. Dr. Doğan, İsmail, ***Doğu Avrupa'daki Göktürk (Runik) İşaretli Eserler Albümü***, TDK Yayınlar, Ankara, 2000, Futhark Bölümü

18 Yrd. Doç. Dr. Doğan, İsmail, ***a.g.e.,*** 255 numaralı resim.

19 Stewart, Ethel G., ***Dene ve Na –Dene Kızılderilileri, Cengiz Han'dan Amerika'ya Kaçan Türkler 1233 M.S.***, Çeviren: Eşref Bengi Özbilen, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 200, 1-490. s

20 Prof. Dr. Türkkan, Reha Oğuz, ***a.g.e,*** 42.s

Resim 2: *Vikinglerin Amerika'ya gelişlerini gösteren harita*

Meksika ve Orta Amerika bölgesinde yani Belize, Guatemala, Elsalvador, Honduras gibi ülke sınırları içerisinde, başta bugün genel olarak Maya olarak adlandırılan halklar olmak üzere (ki Mayalar içerisinde Türklükle doğrudan ilgilendirebileceğimiz Kiçe ve Çöller gelmektedir), Meksico City şehrinin kuzeyinde, şehre yaklaşık 90 km mesafede bir bölgede yaşayan Torahumaraları ve Azteklerin devamı sayılan, Doğu ve merkezi Meksika ile Kuzey Doğu Meksika'da yerleşik Nauatl yerlilerini de Türklükle ilişkili sayabiliriz.

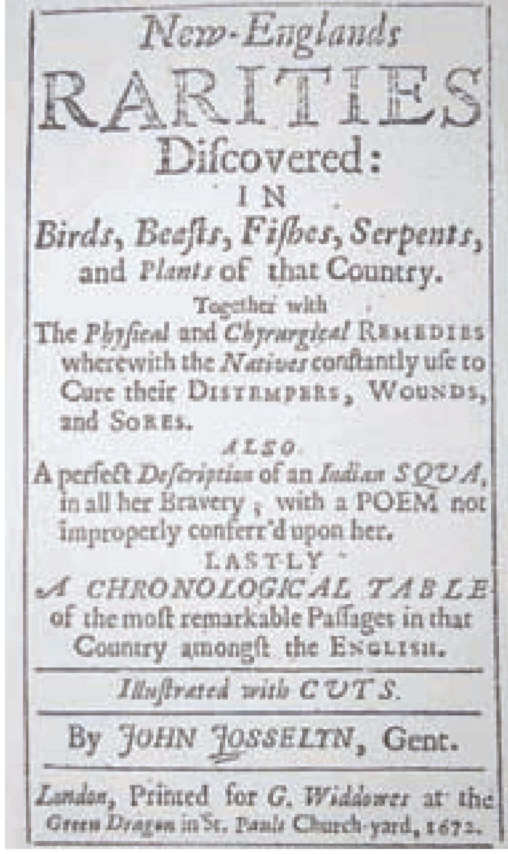
Güney Amerika bölgesinde, İnkaların devamı olan halkların bir kısmı ile de Türklük ilişkilendirilir, ancak bu konuda yapılan çalışmalar oldukça azdır. Güney Amerika yerlilerinin Türklükle ilişkilendirilmesi, İnka kültürünün Maya ve Aztek kültürüne benzemesi sebebiyledir. Bu konuda maalesef doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu halklar, dillerinde bulunan yeteri sayıdaki Türkçe kelimeler, yaşayış ve inanışları ile muhtelif benzerlikler ve ortaklıkların ortaya konması sonucunda Türklükle ilişkilendirilmektedir. Bu ilişkilendirme, doğrudan doğruya Türk soylu oldukları tezinin yanında, Türklerin, bu halklar ile çok önceleri ya birlikte ya da komşu olarak yaşamış olduklarını da akla getirmektedir. Bahsi geçen yerli halklar, doğrudan doğruya Türk soylu olmasalar bile, eldeki bulgulardan, bunlar içerisindeki bazı katmanların doğrudan Türklükle bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu benzerlik ve ortaklıkların ise tesadüfî olmadığı, eldeki bilgi ve bulgular, bilimin ışığında değerlendirildiğinde açıkça görülmektedir.

Amerika Yerli Halkları ve Türklükle Bağlantıları Konularında Yapılan Çalışmalar: Amerika yerli halkları ve Türklükle bağlantıları hakkında yapılan araştırma, inceleme ve değerlendirme çalışmaları yeni değildir.

Amerika yerli halklarının menşei konularında ilk kez 16. yy'da Edward Brarewood adlı bir İngiliz, Berring Bölgesini göstererek, 'Tatarların elinde olan Asya'nın Kuzeydoğu kara parçası, Amerika'ya geçiş

New-Englands
RARITIES
Discovered:
IN
Birds, Beasts, Fishes, Serpents, and Plants of that Country.
Together with
The Physical and Chyrurgical REMEDIES wherewith the Natives constantly use to Cure their DISTEMPERS, WOUNDS, and SORES.
ALSO
A perfect Description of an Indian SQUA, in all her Bravery; with a POEM not improperly conferr'd upon her.
LASTLY
A CHRONOLOGICAL TABLE of the most remarkable Passages in that Country amongst the ENGLISH.
Illustrated with CUTS.
By JOHN JOSSELYN, Gent.
London, Printed for G. Widdowes at the Green Dragon in St. Pauls Church-yard, 1672.

Resim 3: *John Josselyn'in makalesinin çıktığı dergi kapağı*[30]

yolu olmuştur' diyerek[21], dolaylı da olsa Türklükle bağlantılarından bahseder.

Daha sonra 1672 yılında Londra'da John Josselyn, 'New-Englands Rarities Discovered' adlı dergide, Dakota yerlilerinden Mohawk Kızılderililerinin dillerinin Tatarca ile benzerliğinden bahseder[22]. John Josselyn, dilin Türkçe ile aynı olduğunu da iddia eder.

1800'lerde Von Humboldt, Amerika yerli dillerinden derlediği 137 kelime kökünün, Ural Altay Dil Ailesinde bulunan dillerle, hatta özellikle Uygurca ile izah edilebileceğini bildirir[23].

Bu çalışmadan sonra Otto Rerigu'nun yapmış olduğu araştırmalar ve bu konuda Kazan İlimler Akademisine yazmış olduğu mektuplar, dikkat çekicidir.

Philedelphia'da yaşayan Otto Rerigu[24], 1861 yılında, Kazan İlimler Akademisi'nin başkanı İbrahim Halfin'e [25], Arap harfleriyle ve Kazan Tatar Türkçesi ile yazılmış bir mektup gönderir[26]. O. Rerigu, F. L. O. Rochrig[27], R. J. A Williamson[28], S. R. A. Riggs[29] ve benzeri kaynaklardan yararlanarak Siyu, Keçua ve Dakota yerlileri ile Mayaların dillerindeki Türkçe benzerlikleri belirlemiş ve bunları yazarak, Kazan İlimler Akademisi'nden yardımlaşma istemiştir.

Ancak o sıralarda Halfin ölmüş, 6 Şubat 1861 tarihinde Kazan İlimler Akademisi'nin başına N. İ. İlminskiy[31] geçmiştir. N. İ. İlminskiy, Otto Rerigu'ya herhangi bir cevap yazmaz. Cevap alamayan Otto Rerigu, 1863 yılında tekrar bu kez Rusça bir mektup daha yazar[32]. Otto Rerigu, bu mektubunda da, Philedelphia'nın bir kartpostal üzerindeki fotoğrafını da gönderir; fotoğrafın kenarlarına not düşerek yerli halkın yaşadığı bölgeleri de gösterir. Otto Rerigu'nun ısrarlı mektuplarına karşılık İlminskiy, nihayet bu konuyla ilgilenmediklerini belirten bir cevap yazar[33].

21 Prof. Dr. Türkkan, Reha Oğuz, ***a.g.e,*** 111.s

22 Каримуллин, А.Г., ***Прототюки и индейцы Америки***, Москва,1996, 71. s

23 Prof. Dr. Türkkan, Reha Oğuz, ***a.g.e,*** 117.s

24 Frederih Luiss Otto Rerigu (1827-1941), NewYork ve Washington, Pennsylvania eyaletlerinde Profesör olarak görev yapar; tıp doktoru ve şarkiyatçıdır.

25 İbrahim Halfin; **Azbuka ve Grameri**, Kazan 1809, **Cengiz Han ve Aksak Timur'un Hayatı**, 1822, adlı eserlerin yazarı olup uzun yıllar Kazan İlimler Akademisi Başkanlığı yapmıştır. Halfinler tanınmış bir ailedir. İbrahim Halfin'in dedesi Sagit Halfin eğitim bilimcidir. Çarlık dönemi Rusyası, Sagit Halfin'in, eğitim metodlarını Rus eğitim sistemine uygular. İbrahim Halfin'in oğlu İshak Halfin de tanınmış bir bilim adamıdır.

26 Каримуллин, А.Г., ***a.g.e*** 22.S

27 Rochrig, F.L.O., ***The Language of the Dakota or Siox Indians***, Washington, 1772, 19. s

28 Williamson, R. J., ***English – Dakota School Dictionary***, Topy Ouye Press, 1766, 144 . s

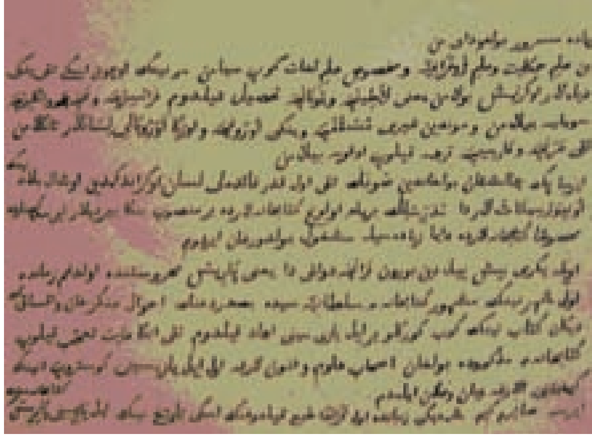
29 Riggs, S. R. A., ***Dakota – English Dictionary, Washington***, Government Printing Office, 1790 X-665. s

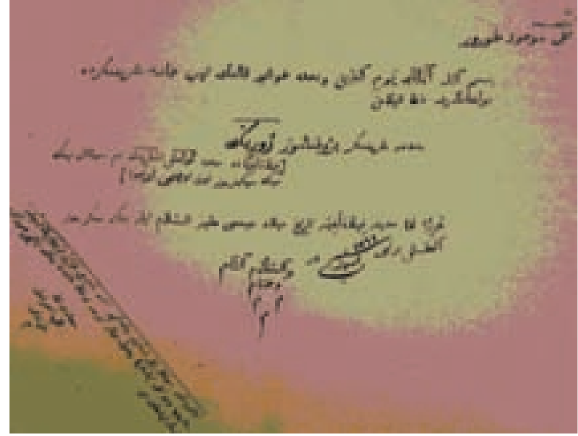
30 Каримуллин, А.Г., ***a.g.e*** ekler bölümünden

31 N. İ. İlminskiy, meşhur Alman asıllı Yahudi dilbilimci Jakop Kerr'in yetiştirdiği, papaz dilbilimcidir. Orta Asya ve Sibirya halkları üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmıştır. Sovyet Rusya'nın işgal ettiği Orta Asya ve Sibirya halklarının her birine ayrı ayrı Kiril asıllı alfabe kabul ettirilmesi fikrinin sahibidir. Leningrat'ta Puşkin Kültür Evi olarak adlandırılan müzede Kazan İlimler Akademisinden getirilmiş N. İ. İlminski'nin de arşivi bulunmaktadır. Каримуллин, А.Г., ***Прототюрки и индейцы Америки*** çalışmasında bu arşivde Otto Rerigu'nun mektuplarını 141/73 kayıt numarasıyla bulur. Bu bilgiler Каримуллин'den alınmıştır.

32 Каримуллин, А.Г., ***a.g.e*** ekler bölümü.

33 Каримуллин, А.Г., ***a.g.e*** 4-60.S

Resim 4: *Otto Rerigu'nun Kazan İlimler Akademisi'ne yazdığı Arap alfabesi ile Tatar Türkçesi mektuptan örnekler*

Resim 5: *Otto Rerigu'nun Kazan İlimler Akademisi'ne gönderdiği Rusça mektup*

Otto Rerigu mektuplarında, Siyu ya da Dakotaların Ural-Altay dil ailesinden olabileceğini ifade eder. Bunların Doğu Avrupa, Sibirya ve Orta Asya halklarıyla benzeştiğini, Orta Avrupa Fin Uygur ailesiyle de benzerlikleri olduğunu söyler.

17-18. yy.da Missouri nehirleri ve Missisipi arasındaki steplerden Skalistih dağına, Kaliforniya ve Arkansas bölgelerinde yaşamış olan Siyuların, Dakota, Mandan, Vinnebagu, Jidatsa, Apruka gibi diyalektleri bulunmaktadır.

Siyular; 1862, 1872, 1890 yıllarında Amerikalı yönetimlerce gruplar halinde göçe zorlandılar. En son 1963 yılında 77.000 civarında Siyu, Kuzey ve Güney Dakota, Karina, Montina, Nebraska gibi birbirinden uzak bölgelere yerleştirildiler. Bir kısmı Kanada'nın eyaletlerine göçtüler. Onların tarihleri, destanları, halk inanışları, folklorları üzerinde F.Kuper, M.Rid gibi araştırmacılar çalıştı[34].

Otto Rerigu, Siyu dilindeki sap-sapa 'kap-kara', cet-cera 'kıpkırmızı' gibi Türkçe mantıklı ikilemelere dikkati çeker. Siyu dilinde yön gösterme görevinde kullanılan son ek +ta/+te ekini, Türk lehçelerinde kullanılan yön gösterme edatı görevindeki 'yakta' ile benzeştirirken, Siyu dilindeki '+sa / +se ekini Türkçe'deki balıkçı, çömlekçi örneklerindeki meslek yapım eki olan +çI ile birleştirmektedir.

Siyu dilinde kullanılan wakan 'hakan' kelimesindeki kelime başı '#w' ünsüzünün, Türkçe kelime başı # K sesi ile denk olduğunu, wakan < kagan değişimi şeklinde geliştiğini ifade eder.

Otto Rerigu, elindeki kaynaklardan Türkçe ile ilgili gördüğü kelimeleri de tarayarak bir liste halinde vermiştir. Siyu, Keçua ve Maya dilleri için vermiş olduğu örnekler şunlardır:

34 Каримуллин, А.Г., ***a.g.e***, 16-18.s

Siyu Dilinde	Anlamı[35]	Türk Dilinde
ate	baba	ata / aga / eti
bagana	direk	bagana
baha	yaşlı adam	baba, babay
ekta	ne tarafta	yakta
ıçu	içmek	ėçiv/içmek
ik	iki	iki
ine	küçük kardeş	eni/ine/iney
işi	iş ortağı	iş/işe/iş ortağı
kan	damar	kan
kanke	hat,yol	çangı ‘kayak yolu, pist’
kapo, kapaho	kapmak	kapuv
kapşun	ısırmak, kovmak	kabuv / kapmak
meme	meme	meme / emçek
mi	ben	ben / min
sa/se	+çI	+CI
sosok	yaşlı adam	köke
ta / -ta	+A	şul yakta (tarafta)
tani	şaşırmak	tangi
wakan	hakan	kagan
yasu/yaco	ceza/yasak	yasav
yudek	boğaz/yutakı	yutak
yuhep	yutma/yutuş	yutuş/yutuv
yuta	yemek	yota, yotuv

Keçua Dilinde	Anlamı	Türk Dilinde
acikya	açılma, açık	açık
ari	zayıf	arık
as	az	az
as	az, çok değil	az
baç	maymun	biçin
baldız	baldız	baldız
bil	bilmek	bilmek
boya	boya	boya
bulan	dönmek	buram
ç’agla	sakal	sacal
çal	kaya	sal
çani	sayı, tutar	san
çi	kenar, uç	çik
çubça	saç	tük, çeç
çur	durmak	durmak
iç, iş	meyve suyu, içmelik su	iş/iç

35 Eserde kelimelerin anlamları Rusça olarak verilmiştir. Rusça’dan Türkçe’ye tarafımızdan çevrilmiştir.

Keçua Dilinde	Anlamı	Türk Dilinde
ike	iki	iki
ipa	apa	apa
ipa	hala	apa
kaça	göçmek, geçmek	göçmek, geçmek
kaçun	gelin	katun
kali	kalın	kalın
karwın	karın	karın
kasa	kesmek	kesmek
khapao	kaba	kaba
khipu	ip	ip
kiiol	gülmek	gül-, kül-
ko	sürmek, kovmak	ko- /komak
kok	gökyüzü	kök
kol,gol	kurtarmak	kurtar
ku	koymak	koymak
kuli	kül	kül
kuşa	kuş	kuş
la	-la/ile	-la/ile
mi	mı	mI
misi	kedi	mişik
na	ne?	ne
oğri	hırsız	ugru, ogrı
paku	bakmak	bakmak
por	yakmak, kor	ört
poy	oyun, oynamak	oy-
pulut	duman	bulut
pus	akan su, dökmek	us
sat	satış	satmak
sunga	sonuncu	son
sunka	sakal	sukal
şar, çar	tutmak	çar/çapulcu
tak	dahi	dahı
takhıla	tağılmak/dağılmak	tağılmak/dağılmak
taş	taşımak	taşı-, taşuv
tata, tayta	baba	ata, dada
tawga	tağ/dağ	tağ/dağ
tawga	yığın, tepe	taw, tağ, dağ
tok	parçalamak, dokumak	toku
tuka	tükürme	tükürmek
uçuk	minicik, küçük	küçük
wage	amca, dayı	aga

Maya Dilinde	Anlamı	Türk Dilinde
aak	akmak, akış	akmak, akış
aak	ak/beyaz	ak
akan	aga/dayı	aga
al	erkek çocuk	ul/oğlan
ba	balık	balık
bagir	gögüs	bagır
bet	bitmek	bitmek
bikgit	genç adam	yiğit
bikil	bağırsak	bağırsak
bilim	bilinen, işaret	bilim
bin	birlikte, ile	men
bin	ben	min/bin
bolan	kalabalık	bol, mol
box	çıplak	boş
bul	köpük, dalga	buram, bora
bulmak	burmak	burmak
çaçak	çok güzel	çiçek
çalan	yılan	yılan/çalan
çik	çit duvar	çit/çik
çopol	bozulmuş	çapur, bozulmuş
çul	su	çul/su
dur	durmak/hareketsiz kalma	durmak
içil	içeride	iç/mide
için	kuyu	içiv
ik	iki	iki
imi	kadın memesi	imi/emçek
imiş yaşçe	yaş yemiş	yemiş
k’anil	kan	kan
kat	katıştırmak	katmak / katu
keh	geyik	kiyik
kem	gemi/kayık	kemi
kil	gelmek, yakınlaşmak	kil/kilu
koş	kuş	kuş
ku	koku	koku
kuç	yük	güç/küç
mool	bol,çok	bol
muluk	zengin yıl	bolluk
ooç	aş/yemek	aş
pa, pao	su	su, hu
polok	dolu, besili	big/ulug
poy	oyuncak	oynamak
şagan	ağaç çeşidi	çagan

Maya Dilinde	Anlamı	Türk Dilinde
şagan	ağaç çeşidi	çagan
şukul	ev, oda	çakır/çukur
ti	ısırmak, batırmak	tiş/diş
tik	ayakta durma	dik
toqmaq	çekiç, tokmak	tokmak
tuy	saç	düy/tüy
u	ay	ay
uayoh	uyuklamak	uyumak
vat	kırmak	vatur/kırmak
waç	açma-açılma	açmak
yaklel	alev, yanmak	yakmak
yaş k'in	yeni gün	yaş kün/yeni gün

Otto Rerigu, bu kelime listelerinin yanında, Yukatan yarımadasında, Kotoç, Çılan, Tulum, Yaşıl, İçmul, Tas, Yapıç / Tepiç, Kaçı, Şaman-sama, Çigen, Sayıl gibi Türkçe kaynaklı olduğunu ifade ettiği yer adlarını da örnek verir[36].

Toung De Kien, 1924'de Rio'da toplanan 20. Amerikanistler Kongresi'nde, Çin kaynağı tezini ileri sürerken, bunu, Türk soyundan olan 'Çular'ın zamanına bağlar ve Amerika yerlilerini Altaylı diye tanımlar[37].

Amerika yerlilerinin Türklükle bağlantıları konusunda, yukarıda bahsettiğimiz çalışmalar dışında, değişik zaman dilimlerinde, az da olsa günümüze dek süren çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'de bu konuyla ilgili çalışmalarıyla tanınan 1944 yılında Hüseyin Nihal Atsız'ın liderliğindeki Türkçü hareket içerisinde yer alan, Türkçü ilim adamı Reha Oğuz Türkkan, kendisinin ve başkalarının bu konuda yapmış oldukları çalışmaları, ***Kızılderililer ve Türkler; Bir Tarihin, Bir Dramın Hikayesi*** adlı eserinde genişçe vermiştir[38].

Prof. Dr. Osman Nedim Tuna, Türk Dili Dergisi'nde yazdığı, '***Kelimeler Arasında***' başlıklı seri yazılarında, bazı kelimelerin açıklamalarını yaparken, Amerika yerli halkların dillerindeki kelimelerle benzerlikleri göstermiş; Türklüğün Amerika kıtasına ulaşması ile ilgili muhtelif görüşlere de yer vermiştir[39].

Bugün Kanada sınırları içerisinde yer alan, kendileri için ayrılmış muhtelif kamplarda yaşayagelen Dene ve Na-Dene yerlilerinin, M.S. Cengiz Han'dan Amerika'ya kaçan Uygur Türkleri olduğunu ifade eden Ethel G. Stewart'ın, '***Dene ve Na-Dene Kızılderilileri***'[40] adlı çalışması da dikkat çekicidir.

Amerika yerlileri ile Türklük arasındaki bağlantılar hakkında Cumhuriyet döneminde resmi çalışmaları Atatürk başlatmıştır. Atatürk'ün "Türk Kimdir?" sorusuna cevap arayan bilimsel yaklaşım ve arayışları, 1931'de 'Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ni kurarak, yapılacak araştırmalara da zemin hazırlamıştı.

Son zamanlarda, Colonel James Churcward'ın, "Kaybolmuş Mu Kıtası", "Mu'nun Çocukları", "Mu'nun Mukaddes Sembolleri" adlı eserlerinin Türkçe'ye aktarılması ile Meksika ve Amerika kıtasındaki Türk izlerini öğrenme merakı da yeniden başlamıştır. Ancak günümüzde benzeri konulardaki çalışmalar, maalesef magazin haberi değeriyle okuyucuya sunulmakta, işin bilimsel yönü dikkatlerden uzak tutulmaktadır.

36 Каримуллин, А.Г., ***a.g.e*** 35.s

37 Prof. Dr. Türkkan, Reha Oğuz, ***a.g.e.*** 117. s

38 Prof. Dr. Türkkan, Reha Oğuz, ***a.g.e.*** 116-121. s

39 Prof. Dr. Tuna, Osman Nedim, ***Kelimeler Arasında, Türk Dili Dergisi***, Ocak 385 S., 1984, 40.s; Şubat 386 S., 1984, 86.s; Mart 387 S., 1984, 150.s; Nisan-Mayıs 388-389 S., 1984, 230.

40 Stewart, Ethel G., ***Dene ve Na-Dene Kızılderilileri, Cengiz Han'dan Amerika'ya Kaçan Türkler 1233 MS***, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000 (Çeviren: Eşref Bengi Özbilen)

GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK ve TÜRK DİLİ

"Bizim milletimiz eski ve şerefli bir millettir. Zaten Orta Asya'nın Altay yaylalarında yetiştiği için kartalın meziyetlerini daha gençliğinde kazanmıştır. Ta uzakları görür, hızlı bir uçuşu vardır ve bu ruhu barındıracak kadar kuvvetli bir beden sahibidir" sözlerinin sahibi Gazi Mustafa Kemal Atatürk, İstiklal harbinin bitiminde yeni Türk Devletini kurarken, bunun dil, tarih ve kültür yönünden de sağlam temellere oturmasını istemişti.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, hiçbir zaman "Bütün ırklar Türk ırkından, bütün diller de Türkçe'den çıkmıştır" diye bir yargıda bulunmamıştır [41].

Kendisi, Türkçe'nin eski bir kültür dili olduğuna inanmıştı ve bu dilin birçok nedenlerden dolayı en az bin yıldan beri işlenmemiş olduğunu da biliyordu. Bu açığı kapatmak, Türk dilini yine işlenmiş ve işlek bir kültür dili durumuna getirmek istemişti. Milletin tarih, dil, kültür şuurunun olması gerektiğini biliyordu. Atatürk, öncelikle, Cumhuriyetin ilanından sonra Nisan 1930'da, ileride "Türk Tarih Kurumu" adıyla anılacak olan "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti"ni; 12 Temmuz 1932 tarihinde, sonradan "Türk Dil Kurumu" olarak anılacak olan "Türk Dili Tetkik Cemiyeti"ni kurucu, koruyucu (hami) başkanı olarak kurmuştu. Kuruluşundan itibaren ömrünün sonuna kadar TTK ve TDK ile yakından ilgilenmiş; çalışmalarını takip etmiş, bazen Genel Merkez Kurulu ve Terim Kolu toplantılarına başkanlık yapmış, bazen de bazı yönetici ve üyelerle sofrasında uzun uzadıya Kurum çalışmalarını ele almış, yönlendirici uyarılarda, tavsiyelerde bulunmuştur.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bizzat kendisi, Türk dilinin yapı kurallarına uygun olarak Türkçe köklerden yine Türkçe'nin ekleriyle yeni kelimeler türetmiş ve bu kelimeleri Türkçe'ye kazandırmıştır. Özellikle matematik terimleri üzerinde de önemle durmuş, hatta 1936 -1937 kış aylarında Dolmabahçe Sarayına çekilerek, geometri öğretenlere ve bu konuda kitap yazacaklara kılavuz olmak üzere küçük bir geometri kitabı yazmıştır. Yazdığı eser de, yazar adı gösterilmeden, 1937'de İstanbul Devlet Basımevi'nde, Milli Eğitim Bakanlığı'nca bastırılmıştır[42].

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, dil konusunda çok okurdu. Avrupa ve Amerika'daki büyükelçilerimiz, batı dünyasında çıkan önemli kitapları satın alarak Çankaya'ya gönderirlerdi. Yaz aylarında Atatürk ile birlikte Ankara'dan İstanbul'a gidilirken, kitaplıkçısı Nuri ile baş sofracısı İbrahim, Dolmabahçe Sarayı'na götürülecek kitapları boş cephane sandıklarına yerleştirir, Muhafız Alayı erleri de bunları arabalara taşırlardı. Kitapların cephane sandıklarına konulması, derin bir heyecan uyandıran görkemli bir semboldü. Askeri savaş kazanılmış, şimdi bilim savaşına girilmişti. Bu iki savaşın Atatürk'ün kişiliğinde birbiriyle kaynaşmasının sembolü, işte bu sandıklardı. Atatürk, bu kitapları okuduktan sonra, sık sık sofrada bilim adamlarıyla birlikte bu eserleri eleştirirdi. Bu bakımdan onun sofra söyleşileri, çoğu kez birer bilim şöleni niteliğini kazanırdı[43].

---

41 Daha sonraları Güneş Dil Teorisi doğrultusunda Atatürk'e aitmiş gibi gösterilen 'bütün diller ve ırklar Türkten çıkmıştır' söylemleri yanlıştır; Atatürk'e de ait değildir.

42 Dilaçar, A., ***Atatürk ve Türk Dili***, TDK Yayınları, 1963, s. 41-52

43 Dilaçar, A., ***a.g.e.,*** 48.s

Türk ulusunun eskiliğini doğrulayan ve Atatürk'ün üzerinde derin bir etki bırakan ilk kitaplardan biri -Necip Âsım'ın "**Türk Tarihi**"nden (1900), Meşrutiyet yıllarında "**Türk Yurdu**"nda yayımlanan bazı makalelerden, B. Carra de Vaux'nun 1911'deki "**Etrusk Dili**"nden, Ruşen Eşref'in 1930'da Atatürk'ün buyruğuyla Léon Cahun'den çevirdiği "**Fransa'da Ari Dillere Tekaddüm Eden Lehçenin Turanî Menşei**" ve Sadri Maksudi'nin 1931'deki "**Türk Dili için**" adlı eserinden sonra - İngiliz arkeologlarından Leonard Woolley'nin İngilizce aslı 1927'de, Fransızca'ya çevirisi de 1930 Haziranında çıkan "**Sümerliler**" adlı eseridir. Bunun bir yerinde (s. 14-15) geçen "*Sümerliler, etimoloji bakımından olmasa bile, herhalde yapı bakımından Turanlı eski Türkçe'ye benzeyen, bitişken tipte bir dil konuşurlardı.*" cümlesi, Atatürk'e bir ipucu vermiş, bu alanda etimoloji de yapılmış ve mesela "Tanrı, gök" anlamına gelen Sümerce **dingir** ile Türkçe'deki **tengri**, Tanrı kelimeleri karşılaştırılmıştır[44].

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, dünyada Türklükle ilgili ne varsa ilgilenmiştir. 1926 yılında Bakü Türkoloji Kurultayı'na bilim adamları gönderen Atatürk, Basklarla ilgili çalışmalar yapmak üzere Hamit Zübeyr Koşay'ı, Gagauz Türklerinin yaşadığı yerde Türkçe dersler veren mektepler açmak üzere Rüştü Efendi'yi, Kafkasya Türklüğü hakkında inceleme ve araştırma yapmak üzere İsmail Berkok ve Mustafa Butbay'ı, Afganistan'a, İran'a ve Meksika'ya Ömer Tahsin Efendi[45] v.b. görevlendirmiştir.

Güneş Dil Teorisi: Son olarak ta 1935 baharında, Avusturyalı dilcilerden H. F. Kvergiç´, Türkçeyi, S. Freud'un psikanaliz görüşüne göre açıklayan, ses sembolizmine dayanan ve "Türk Dillerindeki Bazı Öğelerin Psikolojisi" adını taşıyan 41 sayfalık yazısını Atatürk'e göndermiştir. Bunların etkisiyle de 1935 güz aylarında "Güneş-Dil Teorisi" ortaya çıkmıştır.

H. F. Kvergiç'in aslında daha önce Almanların "Ay Dil Teorisi"ne benzeyen görüşleri üzerine başta H. R. Tankut, İ. Nemci Dilmen v.b. kimseler "Güneş Dil Teorisi"ni geliştirmeye çalışmışlardır.

Teorinin temeli **AĞ** seslerine dayanmaktadır. Türkçe ve dünya dillerindeki kelimelerin tamamının bu kökten türediği iddia edilmektedir. Aşağıda İbrahim Nemci Dilmen'in teoriyle ilgili görüşleri verilmiştir[46].

GÜNEŞ-DİL

TEORİSİNİN ANA HATLARI

TEZİNE BAĞLI GRAFİKLER VE ANALİZLER

Tezi Yazan: İ. N. DİLMEN

1. ANA KÖK VE PRENSİPAL KÖKLER

Anakök: V. + ğ	**Birinci derece Prensipal kökler** V. + (y,g,k,h) (v,h,m,p,h)	**İkinci derece Prensipal kökler** V. + (t, d, u, l, r) (s, ş, c, ç, z,j)
ağ	ay, ag, ak, ah, av, ab, am, ap, af	at, ad, an, al, ar, as, aş, ac, aç, az, aj
oğ	oy, og, ok, oh, ov, ob, om, op, of	ot, od, on, ol, or, os, oş, oc, oç, oz, oj
uğ	uy, ug, uk, uh, uy, ub, um, up, uf	ut, ud, un, ul, ur, us, uş, uc, uç, uz, uj
ığ	ıy, ıg, ık, ıh, ıv, ıb, ım, ıp, ıf	ıt, ıd, ın, ıl, ır, ıs, ış, ıc, ıç, ız, ıj
eğ	ey, eg, ek, eh, ev, eb, em, ep, ef	et, ed, en, el, er, es, eş, ec, eç, ez, ej
öğ	öy, ög, ök, öh, öv, öb, öm, öp,öf	öt, öd, ön, öl, ör, ös, öş, öc, öç, öz, öj
üğ	üy, üg, ük, üh, üv, üb, üm, üp, üf	üt, üd, ün, ül, ür, üs, üş, üc, üç, üz, üj
iğ	iy, ig, ik, ih, iv, ib, im, ip, if	İt, id, in, il, ir, is, iş, ic, iç, iz ij

44 Daha sonra bu kelimenin Türkçe kaynaklı olduğunu Prof. Dr. Osman Nedim Tuna ispatlamıştır.

45 Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz., Tahsin Mayatepek ve Çalışmaları bölümüne

46 Kirişçioğlu, Doç. Dr. Fatih, ***Atatürk Dönemine Âit Bazı Belgeler***, Türk Dili, 2001/II, 600. S., Aralık 2001, Ankara, 765-767.s

2. BİRİNCİ DERECE PRENSİPAL KÖKLERİN TEŞEKKÜL ŞEMALARI

I. Tebadül yolıyle

A.) Ğ = Y: g = k = h olarak:

= (V. + ğ) = (V. + y) = (V. + g) = (V. + k) = (V. + h): ağ = ay = ag = ak = ah ... gibi.

B.) Ğ + v: b = m = p = f olarak:

(V. + ğ) = (V. + v) = (V. + b) = (V. + m) = (V. + p) = (V. + f)
ağ = av = ab = am = ap = af... gibi.

II. Kaynaşma yolıyle:

(V. + ğ) + (V. + ğ) = (V. + ğ): ağ
(V. + ğ) + (V. + y) = (V. + y): ay
(V. + ğ) + (V. + g) = (V. + g): ag
(V. + ğ) + (V. + k) = (V. + k): ak
(V. + ğ) + (V. + h) = (V. + h): ah
(V. + ğ) + (V. + v) = (V. + v): av
(V. + ğ) + (V. + b) = (V. + b): ab
(V. + ğ) + (V. + m) = (V. + m): am
(V. + ğ) + (V. + p) = (V. + p): ap
(V. + ğ) + (V. + f) = (V. + f): af

3. İKİNCİ DERECE PRENSİPAL KÖKLERİN TEŞEKKÜL ŞEMALARI

(V. + ğ) + (V. + t) = (V. + t): at
(V. + ğ) + (V. + d) = (V. + d): ad
(V. + ğ) + (V. + n) = (V. + n): an
(V. + ğ) + (V. + l) = (V. + l): al
(V. + ğ) + (V. + r) = (V. + r): ar
(V. + ğ) + (V. + s) = (V. + s): as
(V. + ğ) + (V. + ş) = (V. + ş): aş
(V. + ğ) + (V. + c) = (V. + c): ac
(V. + ğ) + (V. + ç) = (V. + ç): aç
(V. + ğ) + (V. + z) = (V. + z): az
(V. + ğ) + (V. + j) = (V. + j): aj

4. MONOSİLÂPLARIN TEŞEKKÜL ŞEMALARI

Tip : I.

Ka, ba, ta, sa... tipindeki monosilâplar:

ağ + ak + ağ = *ağakağ* = ka [1]
ağ + ab + ağ = *ağabağ* = ba
ağ + at + ağ = *ağatağ* = ta
ağ + as + ağ = *ağasağ* = sa

Tip : II.

Kap, bal, tas, sal... tipindeki monosilâplar:

ağ + ak + ap = *ağa*kap = kap
ağ + ab + al = *ağa*bal = bal
ağ + at + as = *ağa*tas = tas
ağ + as + al = *ağa*sal = sal

Tip : III.

Kla, bra, tra, spa... tipindeki monosilâplar:

ağ + ak + al + ağ = *ağa*k*a*la*ğ* = kla
ağ + ab + ar + ağ = *ağa*b*a*ra*ğ* = bra
ağ + at + ar + ağ = *ağa*t*a*ra*ğ* = tra
ağ + as + ap + ağ = *ağa*s*a*pa*ğ* = spa

Tip : IV.

Klan, Plan, Span, Frak... tipindeki monosilâplar :

ağ + ak + al + an = *ağa*k*a*lan = klan
ağ + ap + al + an = *ağa*p*a*lan = plan
ağ + as + ap + an = *ağa*s*a*pan = span
ağ + af + ar + ak = *ağa*f*a*rak = frak

Tip : V.

Kalk, Senk, Fark, Terk... tipindeki monosilâplar :

ağ + ak + al + ak = *ağa*kal*a*k = kalk
eğ + es + en + ek = *eğe*sen*e*k = senk
ağ + af + ar + ak = *ağa*far*a*k = fark
eğ + et + er + ek = *eğe*ter*e*k = terk

Tip : VI.

Frank, Bronz... tipindeki monosilâplar:

ağ + af + ar + an + ak = *ağa*f*a*ran*a*k = frank
oğ + ob + or + on + oz = *oğo*b*o*ron*o*z = bronz

[1] İtalik dizilen harfler, düşmüş olan vokal ve konsonları gösterir.

Tahsin Mayatepek ve Çalışmaları: Tahsin Mayatepek, bir vesile ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile görüşmesinde[47], Orta Amerika kıtası yerli halklarının, özellikle Meksika ve civarında yaşayan Mayaların dillerinde Türkçe kelimeler bulunduğunu, Türk dili hakkında yapılan çalışmalarda bunların da dikkate alınması lazım geldiğini söyler.

Mayatepek'in bu sözleri üzerine Gazi Mustafa Kemal Atatürk, kendisini 1932 yılında Meksika'ya, bu konularda da araştırmalar yapması için Büyükelçi olarak görevlendirir.

Bazı kaynaklar Tahsin Mayatepek'in emekli general olduğunu söylemektedirler; ancak, Peru Fahri Başkonsolosu olan torunu Osman Mayatepek ile yapılan söyleşide ve Tahsin Mayatepek'in yaptığı araştırmaları konu alan[48] bir makalede, Ömer Vehbi Paşa'nın oğlu, tarihçi ve diplomat olarak tanıtılmaktadır. 1949 yılında emekli olan Tahsin Mayatepek, 1959 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Mayatepek, Meksika'da yaptığı inceleme ve gözlemlerini zaman zaman Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e raporlar halinde gönderir. Bu raporların bir kısmı, şimdi Türk Dil Kurumu ve Cumhurbaşkanlığı arşivlerinde bulunmaktadır[49].

O zamanki Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Nemci Dilmen'in isteği üzerine, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e yazdığı raporların birer kopyasını Türk Dil Kurumuna da gönderir.

Mayatepek'in gönderdiği bu raporlar arasında, Türkiye'de daha çok dikkati çekeni ise ilk kez 7. raporunda bahsettiği, 19. yüzyılda yaşamış İngiliz silahlı kuvvetlerinde albay, araştırmacı James Churchward'ın 1931-1934 arası yayımladığı 'Mu Kıtası' ile ilgili teorilerinin olduğu kitaplarıdır.

Mayatepek, raporlarında, Kuzey Amerika'da Teksas Eyaletinde yaşayan Atakafa adlı halkın dilinde 25 Türkçe kelime bulunduğunu, Meksika'da yaşayan yerli halklar hakkında yayımlanmış muhtelif eserlerde bazı Türkçe kelimelere rastladığını, Peru dilcilerinden Pablo Patron'un eserlerinde geçen Kişua ve Aymara dillerinde bulduğunu iddia ettiği Asuri ve Sümer kelimelerinden bahseder[50].

8 inci Rapor

Şimdiki Amerika'da (Texas) eyaletindeki
Yerlilerin konuştukları (ATAKAPA) dilinde Bulduğum Türkçe sözler:

Atakapa dilinde		**Türkçede karşılığı**
OY	………………………	Uyumak
UK	………………………..	Büyük
ET	………………………..	İte
AKNA	………………………..	Akıntı
AK	………………………..	Su
KUTS	………………………..	Koşmak
PAY	………………………..	Pay etmek, taksim etmek
YA	………………………..	Yemek
TSİK	………………………..	Sekiz – 8 adedi
UTS	………………………..	Uç, nihayet, son
TET	………………………..	ATA

47 Bazı kaynaklarda Tarih Kongresine sunduğu bir tebliğ ile; bazı kaynaklarda ise bizzat Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile yaptığı görüşmelerde diye bahsedilir.

48 Sezer, Kemal; Ünsallı, Emre, Ergenekon mu, Mu mu?; Atatürk Dedeme Çok İnanıyordu, ***Yeni Aktüel***, 2-8 Ağustos, 3. sayı, 22-28. s.

49 Mayatepek'in bu ve benzeri yazışmaları, Dışişleri Bakanlığı arşivinde olmadığı gibi, Meksika'daki Büyükelçiliğimizin arşivinde de bulunmamaktadır. Daha doğrusu Elçiliğimizde 4 yıldan daha geriye giden, hiçbir kayıt yoktur.

50 ***www.tdk.gov.tr,*** arşiv Tahsin Mayatepek'in yazışmaları bölümü.

KIZ	....	Kız
NİL	....	Nine, büyük anne
ILI	....	Ilıca, sözümüzde sıcak anlamında olan ILI sözümüzle aynıdır. ILI atakapa dilinde sıcak manasındadır.
POK	....	Avuc
HU	....	Okumak
KEM	....	Gemi
TAİ	....	Çay, ırmak
LAT	....	Altı, 6 adedi
İYOL	....	Oğul
Öts	....	Üst, üzerine
PAN	....	Pencere
İLU	....	Yıl, sene

Peru ve Bolivya'da konuşulan Kişua ve Aymara dillerindeki Asuri ve Sümer kelimelerinin bulunduğunu ifade ettiği 10 numaralı raporda Mayatepek, aşağıdaki örnekleri verir.

10 uncu rapor (S U R E T)

Peru ve Bolivya yerlilerinin konuşdukları
(Kişua) ve (Aymara) dillerinde bulunan
(ASURİ) ve (SÜMER) sözleri:

Peru dilcilerinden Pahle Patron namındaki müellifin Lima şehrinde 1900 senesinde neşr ettiği (ORİGEN DEİL KECHUA Y DEİL AYMARA) namındaki İspanyolca eserde Peru ve Bolivyada konuşulan Kişua ve Aymara dillerinde numaileyhin bulunduğu Asurî ve Sümer sözlerinin mühim bir miktarını numune olarak aşağıda arz ediyorum:

Türkçede	**Asuri dilinde**	**Sümer D.**	**Kişua D.**	**Aymara D.**
ATA	…………….	AD ve ADDA	TATA	TATA
BABA	ABU	…………….	AUKA	AUKİ
BABA	…………….	Aİ	YAYA	………
Er, Erkek	……………	UHO	URKO	URKO
KRAZİ, Ülke	MATU	MA	MATMAK	MAMANİ
Türkçede	**Asuri dilinde**	**Sümer D.**	**Kişua D.**	**Aymara D.**
Arslan	UMU	…….	PUMA	PUMA
KUŞ	……..	GU	Pisku, Piçin	Pisku, Piçin
YER, Mahal	……..	Kİ	KİTİ	……..
ADAM	. …….	KUM	RUNA	……..
Bina, İnşaat	……...	PİN	PİPTOK	……..
			Ev inşasında kullanılan kamış	….
KAPU	ŞİLAHİ	……..	……	KİLKA

MEKSİKO ELÇİLİĞİ — Meksiko – Çapul Tepek . 29 Şubat 1936

TÜRK DİL KURUMU RİYASETİ ALİYESİNE

7 inci rapor

UYGUR,AKKAD.SÜMER türklerinin
PASİFİK DENİZİNDE İLK İNSANLARIN ZUHUR ETTİĞİ (MU)
kıtasından 70,000 sene evel çıkıp
MU'daki büyük medeniyet ,dil ve
dinlerini cihana yaydıklarına dair
yep yeni ve mühim malumatı ihtiva eden
R A P O R :

Şimalî Amerika Alimlerinden Colonel James Churchward'ın 1930 senesinden itibaren NEW-YORKta(IVES WASHBURN)matbaası vasıtasile neşr ettiği :

I) The Children of MU __ MU'nun çocukları .
(267 sahifelik eserdir . Müteaddit resimleri havidir).
Bu eserin ilk tabı I93I senesinde
2 inci " " "
3 üncü " " "
4 üncü " I933 "
5 inci " I934 "

2) The lost continent of MU -Gayb olmuş MU kıtası.
(335 sahifelik resimli eserdir).
I " " I93I "
2 " " I932 "
3 üncü" I932 "
4 " " I933 "
5 inci" I934 "

3) The sacred symbols of MU - Mu'nun mukaddes rümuzları .
(296 sahifelik resimli eserdir).
I inci" I933 "
2 inci" I934 "

4) Cosmic forces of MU - MU'nun felekî kuvvetleri.İlk " I934 "
(246 sahifelik resimli eserdir).

Colonel James Churchward ve Mu Kıtası:Türkiye'de ilk kez, Mayatepek'in 29 Şubat 1936 yılında yazmış olduğu 7 numaralı raporda adı geçer[51].

Mayatepek'in verdiği bilgilere göre bu zat, gençliğine rastlayan 1868 yılında Hindistan'a gelmiş, İngiliz Hükümetinden aldığı emir üzerine de Himalaya eteklerindeki Ayhodya Budist Manastırına gitmiştir[52].

Bu zat gençliğine rastlıyan 1868 yılında Hindistanda zuhur eden müthiş bir kıtlık esnasında aç Hintlilerin iaşe işlerinde yardımda bulunmak üzere yurdu olan Amerika'dan kendi arzusiyle Hindistanda İngiliz idaresinin merkezi olan Delhi şehrine gitmiş ve orada İngiliz hükümetinden aldığı emir üzerine Himalaya dağları eteklerinde bulunan Ayhodya adındaki Budist manastırında vazifesini yapmıya başlamıştır. Bu manastırın başrahibi olup eski medeniyetler tarihine ve bilhassa arkeolojiye derinden vakıf olan Rişi adındaki

51 *www.tdk.gov.tr,* arşiv Tahsin Mayatepek'in yazışmaları bölümü.

52 *www.tdk.gov.tr,* arşiv Tahsin Mayatepek'in yazışmaları bölümü.

Resim 6: *Var olduğu iddia edilen Mu kıtasının temsili resmi*

Colonel James Churchward 1868'de, eski dinlerin kökenleri hakkındaki araştırmaları doğrultusunda Tibet'teki manastırları dolaşırken, yolu Batı Tibet'te bir manastıra düşer. Bu manastırın, "Büyük Rahipler Kardeşliğinin" önde gelen üyelerinden olan baş rahibi Rishi, Churchward'a, günümüzden 15 bin yıl önce yazılmış "Naacal Tabletleri"ni gösterir.

Colonel James Churchward, binlerce yıldır sır olarak saklanan bu tabletlerin okumasını 12 yılda öğrenir. Colonel James Churchward'e göre bu tabletlerde, Mu kıtası adını verdiği ve bütün insanlığın çıkış yeri olan, doğudan batıya 8 bin kilometre, kuzeyden güneye de 5 bin kilometre uzunluğunda 70.000 yıl evvel dev bir kıta bulunduğu belirtilmekteydi.

Naacal dilini öğrenen ve tabletleri inceleyen Colonel James Churchward, bu tabletlerin ışığı doğrultusunda batık kıta Mu ve uygarlığının izlerine rastlamak umuduyla 50 yıl süren araştırma gezilerine başlar. Colonel James Churchward'a göre "Mu kıtası", insanlığın anayurdu olup, ilk insan orada yaratılmıştır. Colonel James Churchward, aynı zamanda İngiliz silahlı kuvvetlerinde bir albaydır.

Colonel James Churchward, hiçbir belge ve dayanak göstermeksizin ileri sürdüğü bu teoriye dayalı dört kitap yayımlamıştır. Mayatepek'in raporlarında belirttiği bu eserlerle ilgilenen Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bu kitapları Mayatepek vasıtasıyla getirterek Türkçe'ye çevirtir.

Colonel James Churchward'a göre Pasifik okyanusu içerisinde 70.000 yıl evvel, bir çeşit tufanla sular altında kalmış bir kıta vardır. Üzerinde yaklaşık 60-64 milyon insan barındıran bu kıta, bir gün içerisinde sular altında kalmıştır. Kıta batmadan önce Asya, Afrika ve Amerika kıtasına göçler olmuş, Asya'da Uygur, Afrika'da Akat, Avrupa'da Grek ve Amerika'daki Maya v.b. uygarlıkları da bunların sonucudur.

Colonel James Churchward, rahip Rishi'den 12 yılda öğrendiğini iddia ettiği Naacal dili ve yine var olduğunu ileri sürdüğü Mu yazısının, günümüzde başta Grek ve Maya yazısı olmak üzere birçok yazı ve dile kaynak olduğunu da ileri sürer. Colonel James Churchward'a göre Grek yazısının alfabetik sıralanışı, bir tesadüf değildir. Mu kıtasının battığını anlatan Mu dilinde bir nazmın sıralanışıdır.

RECORDS OF THE LOST CONTINENT 103

Greek	*Cara Maya.* English meanings.
Alpha	*Al,* heavy ; *páa,* break ; *ha,* water
Beta	*Be,* walk ; *ta,* where, place, plain, ground
Gamma	*Kam,* receive ; *ma,* mother, earth
Delta	*Tel,* deep, bottom ; *ta,* where, etc.
Epsilon	*Ep,* obstruct ; *zil,* make edges ; *ozom,* whirlwind
Zeta	*Ze,* strike ; *ta,* where, ground, etc.
Eta	*Et,* with ; *ha,* water
Theta	*Thetheha,* extend ; *ha,* water
Iota	*Io,* all that which lives and moves ; *ta,* where, ground, etc.
Kappa	*Ka,* sediment, obstruction ; *páa,* break, obstruct
Lambda	*Lam,* submerge ; *be,* go, walk ; *ta,* where, ground, etc.
Mu	*Mu,* Mu
Ni	*Ni,* point, summit, peak
Xi	*Xi,* to rise, to appear over
Omikron	*Om,* whirl ; *ik,* wind ; *le,* place ; *on,* circular
Pi	*Pi,* to place little by little
Rho	*La,* until ; *ho,* come
Sigma	*Zi,* cold ; *ik,* wind ; *ma,* earth, mother, etc.
Tau	*Ta,* where ; *u,* bottom, valley, abyss, etc.
Upsilon	*U,* abyss, etc. ; *pa,* tank ; *zi,* cold ; *le,* place ; *on,* circular
Phi	*Pe,* come, etc. ; *hi,* mud, clay
Chi	*Chi,* mouth opening
Psi	*Pe,* come, out, etc. ; *zi,* vapor
Omega	*O,* there ; *mec,* whirl ; *ka,* sediments

Mayatepek, Grek alfabesinin sıralanışını Türkçe'ye, '*Sular şiddetle ovalara hücum etti. Münhat araziyi kapladı. Maniaya tesadüf ettiği yerlerde kıyılar peyda oldu. Arzı sular istila etti. Sular önüne gelen mevcudat ve mahlukatı mahvetti. Arzın temelleri sarsıldı ve Mu kıtası battı. Yalnız zirveler suların dışında kaldı. Soğuk rüzgarlar çıkıncaya kadar kasırgalar esti. Vadilerin yerlerinde derin su kütleleri peyda oldu. Çamur tabakaları teşekkül etti. Açılan bir ağızda buğular ve volkanik teressübat fışkırdı*' şeklinde çevirmiştir[53]. Colonel James Churchward, kitaplarında var olduğunu iddia ettiği Mu yazısı ile Mısır ve Maya resim yazılarının aynı kaynaklı olduğunu da söylemektedir.

53 20.06 1936 Mayatepek'in İbrahim Nemci Dilmen'e hitaben yazdığı 7 numaralı rapor eki, ekin 41. s. ***www.tdk.gov.tr,***

Ancak, aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi Maya yazısı, çok farklıdır.

ENGLISH	MU	MAYA	EGYPTIAN
A			
B			
C			
CH			
DZ			
E			
H			
I			
K			
KH			
KU			
L			
M			
N			
O			
P			
PP			
SH			
T			

Resim 7: *Colonel James Churchward'ın aynı kaynaklı olduğunu iddia ettiği Mu, Maya ve Mısır yazıları*

Resim 8: *Gerçek Maya yazısı ve Latin karşılıkları*

Resim 9: *Dünyada bilinen en eski iki bronz heykelden biri*

Colonel James Churchward'ın bu iddialarında birçok tutarsızlık vardır. 70.000 yıl önce, üzerinde yaşayan 64 milyon insanla birlikte sulara gömülerek yok olduğunu ileri sürdüğü Mu kıtası hakkında anlatılanlar, tamamen soyut bilgilerdir ve bu bilgileri kanıtlayabilecek hiçbir bulgu veya belge mevcut değildir. Kaldı ki, 70.000 yıl önce insan nüfusunun ne olduğu henüz bilinmezken, Mu'da 64 milyon insan yaşadığı nasıl hesaplanmış olabilir?

Colonel James Churchward, eserlerinde çoğunlukla Tevrat'a atıfta bulunmuş, Mu'nun sembolleri olarak gösterdiği birçok işaretin Yahudiler tarafından kullanıldığını da söylemiştir.

Colonel James Churchward'a göre sol yanda görülen heykel '*Dünyada bilinen en eski iki bronz statüden biri olup, bütün cihanı hüküm ve idaresi altında bulunduran Mu kıtasının remzi timsalidir*'. Eserin nereden bulunduğu, şu an nerede olduğu, eserin yaşının tespit edilip edilmediği, edildiyse hangi metotların kullanıldığı gibi olması gereken bilgilerin hiçbirisi verilmemektedir.

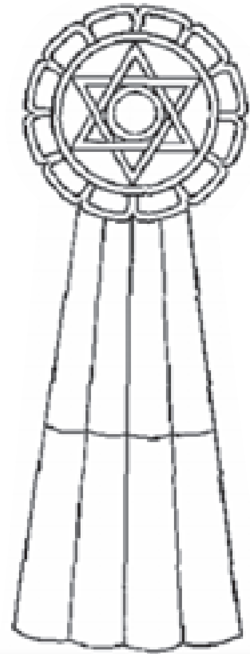
Kaldı ki bu, herhangi bir Budist manastırına gittiğinizde benzerini rahatlıkla görebileceğiniz (bronz, gümüş, altın, tahta, döküm vb. maddelerden yapılmış) bir Buda heykelinden başka bir şey değildir.

Colonel James Churchward'a göre Güneş İmparatorluğu anlamına gelen "Mu"nun sembolü de, güneş sembolüdür. Bu sembolün bugün birçok kavimde kullanıldığı; bunun da bu kavimlerin Mu'nun çocukları olduğunun göstergesi olduğu ileri sürülür.

Bu düşünceye de katılmamız mümkün değildir. Ay, güneş, yıldız gibi motifler, neredeyse bütün insanlığın kullandığı sembollerdir. Bugün Mayalar arasında güneş sembolünün bulunması ise bunun delili olamaz.

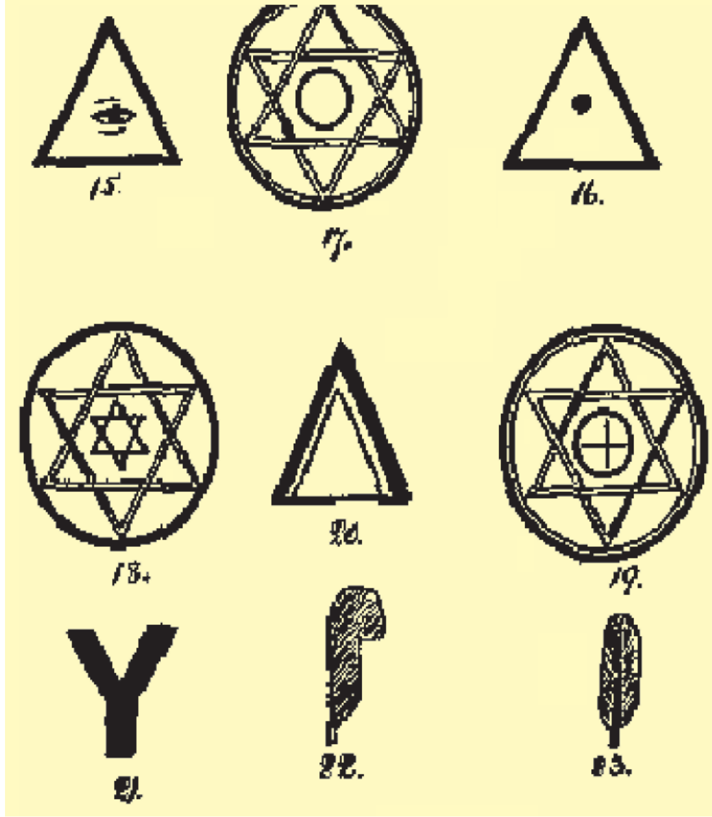
Resim 10; Colonel James Churchward'a göre Mu'nun kozmogonik diyagramını gösterir ve en az 35.000 yıldan eskidir. Bu sembolün de nerede bulunduğu, kimler tarafından çizildiği, nasıl bulunduğu gibi bilgiler verilmemektedir.

Resim 11'da gösterilenler ise, Colonel James Churchward'a göre, Mu kıtasından kalan mukaddes sembollerdir. Bunların birkaçının kadim milletlere geçtiğini; özellikle de Musevilere aynen intikal ettiğini söylemektedir. Bunları Hz. Musa'nın, Sina dağında, Mısırlıların meşhur Oziris mabedinde, Mu'nun ilim, fen ve dinî usullerini tahsil ettiği sırada iktibas ederek, kurduğu yeni dine aktardığını da ifade eder. Hz. Musa'ya Sina dağında eğitim gördüren Colonel James Churchward, Hz. İsa'nın da Mısır'a gelerek yine Sina Dağındaki Oziris mabedinde bu dini tanıdığını; sonra Hindistan'a gittiğini ve oradan Himalayalara çıkarak, orada Mu dininin akaidini öğrendiğini, çarmıha gerildiğinde son sözlerinin de Mu dilinden olduğunu ifade eder.

Resim 10: *Colonel James Churchward'a göre Mu'nun kozmogonik diyagramı*

Hz. Muhammed'in de Mısır'a giderek Sina Dağı'ndaki Oziris mabedinde Mu dinini öğrendiğini, hatta Kur'an-ı Kerim'de geçen 'Taha', 'Tasin', 'Yasin' gibi bazı kelimelerin Mu diline ait olduğunu iddia etmektedir.

Resim 11: *Colonel James Churchward'a göre Mu kıtasından kalan mukaddes semboller*

Colonel James Churchward'ın eserlerindeki tutarsızlıklara ilk dikkati çeken İbrahim Nemci Dilmen olmuştur.

Dilmen, 22.6.1936'da Tahsin Mayatepek'e hitaben Dolmabahçe'den yazdığı mektupta Dilmen, Mayatepek'e Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e gönderdiği raporların birer kopyasını kendisine de gönderdiğine teşekkür eder. Colonel James Churchward'ın eserlerinin kendilerince bilinmediğini; bunlardan birer adet alınarak gönderilmesini ister. Ayrıca bu eserlerin Tarih Kurumunca, eski Kültür Bakanı olan Hikmet Bayur tarafından Türkçe'ye çevrileceğini de belirtir.

Bunların yanı sıra şu soruları da sorar:

1. Colonel James Churchward, şimdi seksen yaşlarında olduğuna ve Hindistan'da bulunduğu yıllar 1868 olduğuna göre o yıllarda 12-13 yaşlarında bir çocuk olmalı; bu yaşta bir çocuğun Ayhoda manastırında tahsil yapması beklenilemez.
2. Milattan 12.000 yıl önce yaşamış bir milletin dilini öğrenmiş olmak ve bu dile göre Grek harflerinden bir cümle yapmak, çok kuvvetli delillere dayanmıyorsa kabul edilemez.
3. Hayatının hemen her zamanı mazbut olan Hz. Muhammed'in Suriye'den başka bir yere gitmediği bilinirken, Mısır veya Hindistan'da tahsil yapması mümkün değildir.
4. Hakkında oldukça fazla malumat bulunan Hz. İsa'nın aynı şekilde Mısır'da eğitim görüp, Hindistan'a, Himalayalara gitmesi gibi konular merak ve şüphe uyandırmaktadır.
5. Bir de bu eserlerin Amerika Birleşik Devletleri ülkesinde ve ilmi mahfillerde ne yolda telakki gördüğü de merak edilecek bir şeydir.

Netice itibarıyla, o günün şartlarında merak edilen kitaplar Türkiye'ye getirtilir. 1937'de Gazi Mustafa Kemal Atatürk bir fikir edinmek üzere bu 5 cildi 8 gün içinde Türkçe'ye çevirtmiş, fakat eseri okuduktan sonra bu konu ile fazla ilgilenmemiştir[54].

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, okumuş olduğu kitapların tamamı üzerinde notlar almış, bazı yerlerin altlarını çizmiştir. Bu, onun yazarla aynı görüşte olduğunu göstermez. Bu sebeple, gerçek ve belgeler ortadayken bilim dayanağı olmayan Mu Kıtası teorisi ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü birleştirmek kabul edilemez.

54 Dilaçar, A., ***a.g.e.***, 7.s

MAYALAR

Mayalar hakkında yapılan tanımlar umumiyetle '*matematik alanındaki buluşları, astronomi alanındaki gözlemleri ve doğruya çok yakın hesaplamaları, gizemli din ve ayinleri, görkemli, özgün sanat ve mimarileri, ilginç yazı ve takvimleriyle, dünyanın en ilgi gören uygarlıklarından biridir*' şeklindedir.

Bu ve benzeri ifadelerin dışında, daha çok Mayalardan kalma yerleşim birimlerindeki gösterişli ibadet mekânlarıyla[55] da anılagelmişlerdir.

Mayalar hakkında yazanlar, çoğunlukla onları gizemli göstermeye çalışmaktadırlar. Bu yüzden Mayaların gökbilimi çalışmalarına bağlı, takvim ve gözetleme kuleleri de âdeta başka dünyadan gelen yaratıklarca yapılmış veya onlar tarafından öğretilmiştir.

Türkiye'de de Mayalar hakkındaki bilgiler, daha çok Tahsin Mayatepek'in raporları doğrultusunda öğrenilen bilgilerden öteye geçememiştir. Maya takvimi ile kıyamet teorileri bir araya getirilmiş, Colonel James Churchward ve onun ileri sürdüğü Mu Kıtası teorisi ile birlikte anılan Mayalar, daima bir sis perdesi ardında gösterilmiştir.

Mayalar, tarihten kaybolup gitmiş bir millet değildir. Bugün yaklaşık sekiz milyonu geçkin nüfusları bulunan, geçmişleri M.Ö. neredeyse on bin olarak bahsedilen bu milletin tanıtımlarında, çoğu zaman yanlış bilgiler verilmekte ve onlara haksızlıklar yapılmaktadır.

Mayalarla İlgili Yanlış Bilgilendirmeler: Kimdi bu insanlar? Nereden gelmişlerdi ve çağımıza hangi mesajları bırakmışlardı? gibi cümlelerle başlayan, Mayalar hakkında muhtelif yayınlarda, kitap, dergi ve özellikle bilgi ağında verilen bilgilerde çoğunlukla Mayalar, yanlış ve kötü anımsanacak bir kavim gibi gösterilmektedir. Aşağıda benzeri hükümler ifade eden cümleleri verip, onların doğrularını anlatmaya çalışacağız.

'***Maya dili, Meksika'da, Yucatan Yarım Adası ve Campeche eyaletinde konuşulan tek heceli dildir***.'

Maya dili hakkında söylenen bu söz, tamamen yanlıştır. Maya dili, tek heceli bir dil değil, aksine sondan eklemeli bir dildir[56].

'… inanılmaz büyüklükteki piramitleri Amerika'nın ortasına inşa eden ve sonra birdenbire terk edip kaybolan uygarlık. Geliştirdikleri takvim, piramit basamaklarına göre ayarlanmıştır. Piramitte 4 merdiven ve her merdivende 91 basamak bulunur. En tepedeki platformla birlikte bu basamaklar 365 adettir.'

Bu bilgi de tamamen yanlıştır. Bir defa Mayalardan kalma muhtelif bölgelerde çok sayıda yapı bulunmaktadır. Daha çok ibadet mekanları olarak yapılmış olan binalar, 'piramit' olarak adlandırılmaktadır. An-

55 Bu ibadet mekanları 'piramit' adıyla yaygın olarak bilinmektedir. Bu yapılar Mısır piramitlerine benzetilmekte ve bir bilinmezlik yüklenmektedir.

56 Geniş bilgi için bkz. Maya Dilinin Grameri bölümü.

cak, ibadet mekanı dışında kullanılan benzeri yapılar da bulunmaktadır. Meksika, Belize ve Guatemala'da bulunan antik şehirlerin tamamında bulundum ve bu binaların hepsine çıktım. Mimari olarak birbirine benzeyen yapılar olmakla beraber, hepsinin merdiven sayısı farklıdır. 'Yapıların tamamı takvime göre yapılmış, 365 basamaklıdır' ifadesi ise tamamen yanlış ve yakıştırmadır.

'***Mayalar, kurdukları kentleri piramitler, saraylar ve güzel heykellerle süslemişlerdir. Ne var ki, yalnızca dinsel törenler için yönetim merkezleri olarak kullanılan bu kentlerde kimse yaşamazdı. Mayalar, bu görkemli kentlerin çevresindeki çiftliklerde yaşar, yöreye özgü ürünler olan mısır, fasulye, biber ve domates yetiştirirlerdi***.'

Bizzat giderek gördüğümüz bütün antik Maya yerleşim yerlerinde, bu ifadenin tam tersi bir görüntü vardır. Maya şehirleri yalnız törenler için gidilen yerler değil, bizatihi hayatın sürdüğü yerlerdir. Şehirlerin nerdeyse tamamında yönetim ve ibadet binalarının dışında insanların günlük hayatlarını sürdürdükleri evler bulunmaktadır. Şehirlerde, hastane binaları, astronomi merkezleri, su göletleri, tuz rezervleri, yiyecek depoları bulunmaktadır. Tarım ve hayvancılık alanları ise tabii ki şehir dışında olacaktır.

Maya antik şehirlerinin en küçüğü olan Tulum'un bile şehir yarıçapı 10 km'dir. Kaldı ki Tulum şehri, aynı zamanda bir liman şehridir. Maya antik şehirlerinden Tikal'in sadece merkez binalarının bulunduğu saha, 2 km yarı çapındadır. '***yalnızca dinsel törenler için yönetim merkezleri olarak kullanılan bu kentlerde kimse yaşamazdı'*** ifadesi tamamen yanlıştır.

'Uzmanlar, yıllarca Mayalar'ın barışsever bir halk olduğuna inanmışlarsa da, son yıllarda elde edilen bilgiler, Mayalar'ın savaşçı bir halk olduğunu, savaş tutsaklarını işkenceyle öldürdüklerini, dinsel törenlerde de çok kan döktüklerini ortaya koymuştur.'

'İspanyollar, Mayalar'ın yaşadığı toprakları, 16. yüzyılın ilk yarısında istila ettiler. Mayalar, tıpkı Aztekler gibi kendilerini savunamadılar. Çoğu öldürüldü, kalanlar da tutsak edildi.'

Yukarıda birbirini tekzip eden iki ifade bulunmaktadır. Mayaları, insan kurban eden, işkenceci bir kavim gibi tanımlayan '***Bu garip uygarlık, M.S. 300'lerde, dünyanın en gelişmiş uygarlığıydı ama dünyanın güneşin çevresinde 365 günde döndüğünü bile bilen Mayalar, tarihin en kanlı kasaplarıydılar ve yemeklerini dahi yarım bırakarak birden yok oldular.'***

'Mayalar, spordan dine kadar her konuda işkence ve kurban törenleri düzenliyorlardı.' gibi cümleleri de görmek mümkündür.

Mayalar hakkında yanlış bilgi ve yönlendirmelerden biri de bu görüştür. Mayaların bilgi derecesi karşısında hayrete düşenler, onları anlayamayanlar, hemen ilkelliği ve katilliği yapıştırmaktadırlar. Mayalar tarihin en kanlı kasapları olsaydı, onları yok eden asıl kasaplara karşı savunmasız kalamazlardı. Bugün yok olanlar Mayalar değil, orayı işgal eden başta İspanyollar olmak üzere Avrupa'nın istilacıları olurdu. '***Yemeklerini dahi yarım bırakarak kayboldular***' cümlesi ise Maya inanış sistemini anlayamayan bir düşünce tarzıdır. Arkeolojik buluntularda özellikle mezarlardaki çanak-çömlek ve içerisindeki gıda maddelerinden dolayı bu kanaate varanlar, Mayaların öbür dünya inanışını anlayamamışlardır.

'Guetamala ormanlarında, kan kırmızısı rengindeki piramidin önünde, büyük bir kalabalık, saatlerdir ayakta bekliyordu.'

Guetamala'daki bütün Maya antik şehirlerinde bulundum, hiç birinde kan kırmızısı renginde piramit yoktur.

'İşte bu sorular; 1773'te şu meşhur şehir Palanque'nin (Maya Dilindeki ismi Naschan olabilir) kalıntıları bulununcaya kadar; yazarların, kaşiflerin, bilim adamlarının iki yüzyıl boyunca kafa yordukları sorulardan sadece birkaçıydı.'

18. yüzyıl sonlarında Antonio del Rio'nun, Palanque'de yapmış olduğu ön kazıların sonuçlarını 1822'de Londra'da yayımlamasından sonra ilim âlemince tanınan bu antik Maya şehri, Klasik Sonrası Dönem'in

en önemli merkezlerindendir. M.S. 600-900 yılları arasında, içinde hayat sürdürülen Palanque'nin eski adı Lakamha'dır.

'Yaşamsal gereçler haricinde pek fazla kişisel mala sahip değillerdi. Mısır ve diğer mahsulleri yetiştirmek için basit tarım araçları kullanırlar, bununla beraber toprağın verimliliğini sağlamak amacıyla, tuhaf ve acı verici majik ayinler düzenlenmesi gerektiğine inanırlardı.'

Şehir içi ve çevresinde evleri bulunan Mayaların, altın işlemeciliğinde mahir oldukları bilinmektedir. Oldukça gelişmiş süs, takı ve seramik sanatına sahip olan Mayalar için 'kişisel mala sahip değillerdi', demek tamamen yanlıştır. Kaldı ki, acı veren ayinlerin yapıldığı hususunda yazılı ve sözlü kaynaklarında hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Yalnız birkaç töreni resmeden duvar resimlerinden hareketle bu sonuca varmak da doğru değildir.

'***Maya Kronolojisi'ne göre, yaşadığımız "5. Çağ" M.Ö. 12 Ağustos 3114 tarihinde başlar ve M.S. 22 Aralık 2012 tarihinde biter. Mayalar, 2012'de dünyanın katastrofik (ağır hasarlı) depremlerle karşılaşarak, büyük bir "Tufan"a sahne olacağına inanırlar.'***

Maya takviminde bahsedilen tarih, yeni hesap yılının başlangıcıdır. Nasıl Miladi takvime göre her yılın başında yeni bir yıla başlanılıyor, yine aynı 12 Hayvanlı Türk Takviminde, 12 yılda yeni bir yıla başlanılıyorsa, Maya takviminde de bu yeni hesap yılının başlaması demektir. Ne kıyamet tasvir edilir, ne de deprem ve tufanların olacağı hususunda kehanetler yoktur. Bu inanış tamamen uydurmadır.

'Mayalar kimdi? İnanılmaz büyüklükteki piramitleri Amerika'nın ortasına inşa eden ve sonra birdenbire terk edip kaybolan bu insanlar kimlerdi? Neden o garip dinsel kurallara inanıyorlardı? v.b. gibi sorular, bugüne kadar sayısız bilim adamının zihnini kurcaladı.'

Kendi inanışlarından başka inanışa saygı göstermeyen Katolik zihniyetin anlayışı olarak karşımıza çıkan bu sözlerde de yine Mayalara haksızlık yapıldığı görülmektedir.

'Mayalar, kendi dinlerine çok sıkı bağlı olan bir toplumdu. Sırlarla dolu dinleri, dıştan bakışta hiçbir şey anlaşılamayacak kadar şifreliydi. Ona ancak inisiye olanlar nüfuz edebilmekteydi. Dinlerindeki sırlar, mitolojik anlatımlarında üstü örtülü bir şekilde dile getirilmiş durumdaydı. Ama mitolojilerindeki sembolik anlatım üslubu da çözülemeden, bu bilgilere ulaşmak, hiçbir zaman mümkün olamamıştır. Mayalar, kelimenin tam anlamıyla gizemli bir toplumdu...'

'…bazıları günümüze dek gelen devasa piramitler inşa ettiler; krallarının onuruna dikilitaşlar, steller diktiler. Önce mağara girişlerinde yakardılar tanrılarına. Ardından, yeraltının karanlık derinliklerinde tanrıları için insan kurban ettiler...'

Maya inanış sistemi tek tanrılı olup, Tanrı ile halk arasında iletişim kuran Şaman bulunmaktadır. Yunan ve benzeri başka inanış sistemlerinde olduğu gibi Tanrılar yoktur. Tek Tanrı inanışına sahip olan Mayaların dini, aynı eski Türk dini olan Tanrı dinine benzer ibadetleri de içermektedir. Yılın belirli zamanlarında bir araya gelip Tanrıya dua edip sunaklar verme ve kurbanlar kesme, bir ibadet türüdür. İnsan hiçbir zaman kurban edilmez. Bu ve benzeri söylemlerin amacı, haklarında fazla bilgi bulunmayan Mayaları gizemli gösterip, kendi hayallerinde ilkel bir topluluk tasviri çizmektir.

'Mayaların Amerika kıtasında Kolomb öncesi dönemin en karmaşık yazı sistemini geliştirmiş olmalarına karşın, taş dışındaki nesnelere yazılmış örneklerden bize ulaşanlar birkaç parçadan oluşuyor.'

Yazı, önce fikir (ideogram) yazısı, sonra resim (piktogram) yazısı ve hece yazısı ile hiyeroglif (resim ve fikir yazısı karışımı), yarı hece ve alfabe sürecinde gelişim gösterir. Maya yazısı, hiyeroglif sürecinde donmuştur. Sadece taşlara yazılmamış, ağaç kabuklarından elde edilmiş bir çeşit kağıda da yazılmıştır. Ancak, istilacı İspanyolların Katolik Papazları, bunların binlercesini yakarak imha etmişlerdir[57].

57 Böyle metinlerden biri bugünkü Guatemala'da konuşulan K'iche' diliyle 16. yüzyıl ortalarında yazıya dökülmüş bir Maya yaratılış efsanesinin yer aldığı *Popol Vuh* 'tu ("Kurul Kitabı"). Bu kitaptaki öyküler, geçmişte sözlü anlatımla ve belki de yok edilmiş hiyeroglif metinlerden biri aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarılmış olmalıydı.
Popol Vuh, uzun yıllar gizli tutuldu. Chichicastenango'da (Guatemala) Peder Francisco Ximénez 1702'de metni buldu ve eşref saatine denk gelmesi nedeniyle yakma yoluna gitmedi. Bunu yakmak yerine, bir kopyasını çıkardı ve İspanyolca çevirisini kaleme aldı. Özgün Kiçe metni, günümüzde hâlâ kayıp; ama rahibin çıkardığı kopya ve hazırladığı çeviri, Chicago'daki Newberry Kütüphanesi'nde bulunuyor.

MAYA TARİH ve COĞRAFYASI

Önceleri komşu halk olarak yaşadıkları, sonraları zaman zaman karşılıklı yönetimlere sahip oldukları Aztekler (Nahuatl) tarafından Maya olarak adlandırılan halklar topluluğu; kendilerini "Kiçe", "Çöl" gibi boy adlarıyla adlandırmaktadırlar. Aztek dilinde 'hesap' anlamına gelen Maya sözü, zamanla ortak uygarlığı ve inanış sistemleri olan, ırk özellikleri birbirine benzeyen bu halklar topluluğunun üst kimliği olmuştur.

Yüzyıllardır olagelen kültür etkilenmesinden sonra Orta Amerika'da Mayaların torunları, yeni bir kültür yaratarak hayatlarını sürdürmektedirler. Orta Amerika'da yaşayan Mayaların torunları, şimdi sadece gelen ziyaretçilerin hatıra fotoğrafları çekmeleri için, efsanelerinde geçen kahramanların, doğadışı unsurların temsili giyimlerini kuşanmaktadırlar.

Mayalar hakkında yapılan çalışmalarda, muhtelif dönemleri esas almış kronolojik tarihlendirmeler bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı, M.Ö. 18.000-13.000 buzul devri sonrası Berring'den geçişlerle başlayıp, Maya takviminin başlangıcı olan 4 *Ahau* 8 *Cumku* 'M.Ö. 3114' e kadar süren dönemi, ilk dönem olarak kabul ederler. Kabul edilen ilk dönemden İsa'nın doğumuna kadar olan devreyi ikinci, klasik dönem sonundan M.S. 900'e kadar olan dönemi ise üçüncü devre olarak kabul ederler.

Bazı çalışmalarda ise M.Ö. 3.000 yılına kadar giderler ve "arkaik", "erken klasik öncesi", "erken klasik", "klasik"," klasik sonrası" şeklinde bir tarihlendirme yaparlar.

Yapılan tarihlendirmelerin tamamında ise Mayaların kendi takvimlerinde belirttikleri M.Ö. 3.000 civarı, kronolojik dönemin başlangıcı gösterilir. M.Ö. 3000-400 kuruluş, bundan M.S. 900'e kadar olan süreç ise Maya kültürünün yükselmeye başlayıp zirveye çıktığı dönemler olarak ele alınır. M.S. 900'den, İspanyol işgalinin başlangıcı sayılan 1526'ya kadar olan dönem ise Mayaların âdeta tarihte seslerinin çıkmadığı bir süreç olarak algılanır. 1526'dan sonra ise Mayaların kendi topraklarında kültürlerinin yok edilişini görmeleri, soykırımına uğramaları ve esaret dönemleri başlar. Bu dönem, günümüze kadar gelmektedir.

Biz Mayaların tarihlendirilme dönemlerinin aşağıdaki şekilde olması gerektiğini düşünüyoruz:

Ön Maya Dönemi (M.Ö. 10.000-3.000): Bu dönemle ilgili daha çok genel insanlık tarihi ve yeni kıtada hayatın başlaması konularında yapılan araştırmalar bize fikir vermektedir. Eğer, insanlığın doğuşu Anakara olarak kabul edilen Asya ise, yeni kıtaya buradan göçlerin olması lazım geldiği düşünülmektedir. Bu da geçişlerin özellikle Berring boğaz merkezli olduğu yönündedir. Yer bilimcilerin bir kısmı, ilk geçişlerin, buzul dönemi olan M.Ö. 40.000-30.000'de başladığını, bir kısmı ise buzul döneminin bittiği (M.Ö. 18.000-13.000) süreçte başladığını ifade etmektedirler.

Mayaların hiyerogliflerle M.Ö. 400'de eserler bıraktıklarını dikkate aldığımızda, yazının gelişme süreci bize ışık tutar. Mayaların kullandıkları hiyeroglif yazısının, ideogram (fikir yazısı) ve piktogram (resim yazısı) süreçlerini aşarak kullanılır hale gelmiş olması, bu yazının, başlangıcını, bulunduğu dönemden en az 3.000 yıl öncesine götürmektedir. M.Ö. 400'de hiyeroglif yazıyla verilen eserlerin konu, ifade, kelime

hazinesi gibi unsurlarını dikkate aldığımızda edebi bir dil olduğu düşünülebilir. Soyut kavramlar, zıt anlamlar, eş anlamlar v.b. edebî dilin göstergeleri, bir kökten türetilmiş kelimelerin kullanıldığı bu eserlerde görülmektedir. Bu da, eğer M.Ö. 400'de edebi bir dil, gelişmiş bir yazı ile kullanılıyorsa, bu dilin gelişme sürecinin başlangıcının, bulunduğu tarihten en az 10.000 yıl öncesini işaret etmektedir.

Bu yoldan hareketle ancak Maya efsane ve inanışlarında az çok bilgi sahibi olabileceğimiz bu dönemin "Ön Maya Dönemi" olarak adlandırılması gerektiğini düşünüyoruz.

Eski Maya Dönemi (M.Ö. 3.000-400): Mayalarla ilgili tarihlendirmelerde bu dönem; "Arkaik", "Erken Klasik", "Orta Klasik" süreçler olarak da adlandırılmaktadır. Bir milletin tarihinin belirlenmesinde, özellikle kendi dilinde verilmiş eserler ya da onlar hakkında komşu milletlerin verdikleri bilgilerden yararlanılır. Burada doğrudan Mayaların kendi yazı ve dilleriyle verdikleri eserlerin başında, kendi tarihi süreçlerini de gösteren 'Maya takvimi' gelmektedir. Maya takviminde tarihin başlangıcı ve ilk dönem olarak 4 *Ahau* 8 *Cumku* 'M.Ö. 3114' esas alınır. M.Ö. 3.000-1.800 arası sosyolog ve arkeologlarca 'avcılık, toplayıcılık, balıkçılık' süreci olarak gösterilmektedir[58]. Bu döneme ait bugün Belize sınırlarında bulunan Chantuto arkaik buluntuları da vardır[59]. M.Ö. 1500'e gelindiğinde, bütün kayıtlarda Mayaların ziraatla meşgul olduklarını, '*Mayalar, köylerde ilkel tarım yöntemleriyle mısır, fasulye ve kabak yetiştiriyordu*' gibi ifadelerden anlıyoruz. M.Ö. 1.800-1.000 arasında Maya kültürünün Pasifik kıyısında yoğunluk kazandığı, yapılan arkeolojik kazılardan çıkan eserlerden anlaşılmaktadır. Bu süreç aynı zamanda, Mayaların daha çok Pasifik kıyısında, küçük yerleşim merkezleri olarak, her biri müstakil yönetimler şeklinde, diğer bir deyişle ayrı ayrı yerleşik boylar olarak yaşadıkları dönemdir.

M.Ö. 1000- 400 arasında yine arkeolojik buluntuların ışığında Mayaların, Pasifik kıyıları dışında dağlık bölgelerle, orta ve kuzey bölgelerine yayıldıkları, buralarda yine müstakil boylar halinde yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Klasik Maya Medeniyetinin Kuruluş Dönemi (M.Ö. 400-M.S. 250): Bu süreç, aynı zamanda Mayaların kurdukları Tikal, Hunantuniç, Karakol, Altun Ha gibi büyük şehir yönetimlerinin, diğer şehir yönetimlerine hakim olmak için yaptıkları savaşlar dönemini de kapsar. Bu dönem, Klasik Maya Medeniyetinin temellerinin atıldığı, matematik, gökbilim, tıp gibi müspet bilimler yanında, inanış sisteminin olgunlaştığı, efsanelerin birer rumuz olarak algılanıp, edebi eserler halinde halka sunulduğu dönemdir.

Kurulan şehirlerin su, tuz, gıda kaynakları göz önünde tutuluyor, su göletlerinden şehre kanallarla içme suyu verilmeye başlanılıyordu. Şehir yönetimleri kendi törelerince yönetiliyor; yönetici sınıf ile halk arasındaki karşılıklı görevler belirleniyordu. Din işleri, Tanrı ile halk arasında aracı olan Şamanlar tarafından belirleniyor, şehir savunması ya da diğer şehirlere hakim olmak için yapılacak savaşlarda askeri sınıf oluşuyordu.

Bugün Yukatan, Peten ve Belize'deki en önemli Maya antik şehirleri olarak bilinen, gökbilim çalışmaları için gözlem evlerinin yapıldığı yerleşim birimlerinin kuruluş yılları da, bu süreç içerisinde yer almaktadır.

Klasik Maya Medeniyetinin Gelişme Dönemi (M.S. 250- 800): Maya Uygarlığının en parlak döneminin başlaması ve Maya Uygarlığının yükseliş dönemi olarak bilinen bu dönemde, şehirleşme ve mimarinin en güzel örnekleri verilir. Bu dönem, Mayaların bölgede en geniş sınırlarına da ulaştığı, gökbilimiyle ilgili çalışmaların zirveye çıktığı dönemdir. Mayaların, Teotihuacan, Olmek, Tzakol ve Esperanza gibi bölgedeki diğer kültürlerin de tesirinde bulunduğu, daha doğrusu bu kültürlerle karşılıklı bilgi ve kültür alışverişinin en yüksek seviyeye çıktığı dönem olarak da bilinen bu süreçte, küçük yerleşim birimleri, büyük şehir yönetimlerinin idaresi altına girer.

58 Coe, Michael D., **Mayalar**, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2002 (Çeviri:Meltem Özdemir), 10. s.

59 Coe, Michael D., **a.g.e.**, 10. s

Küçük yerleşim birimlerinde farklı adlarla bilinen boylar, Klasik dönemde birleşerek Maya üst kimliği altında, büyük yerleşim birimlerinin adlarıyla anılmaya başlarlar. Tikal, Karakol, Altun Ha ve Koban, Klasik Maya döneminin zirvede olan şehir yönetimleridir.

Klasik Maya Medeniyetinin Çöküş Dönemi (M.S. 800-950): "Geç" ve "Son Klasik dönem" olarak da adlandırılan bu dönem, Mayaların meşhur Bonampak antik şehrine renkli duvar resimlerinin yapıldığı yıllardır. Yine Maya kültürünün zirvesi olarak gösterilen Chichenitzsa antik şehrinin tamamlandığı ve gökbilim merkezinin çalışmalarının en verimli olduğu zamandır. Ancak, şehir yönetimlerinin hakimiyet uğruna birbirleriyle yaptıkları amansız savaşlar da bu dönemde yoğunluk kazanır. Bölgede Putunlar başta olmak üzere başka kültürler yavaş yavaş yükselmekte, Mayalar bu yükselişlerden olumsuz olarak etkilenmektedirler. Mayalar, savaşlar ve yoksulluk nedeniyle evlerini bırakıp, daha kuzeye, **Yukatan** yarımadasına göç etmeye başlarlar.

Başka Medeniyetlerin Yönetiminde Olduğu Dönem (M.S. 950-1526): Bu dönemde **Yucàtan'**da Maya kültürünün zirvede olduğu yıllarda, başka şehirleri de yönetimi altına toplamış olan, diğer bir deyişle Maya başkenti sayılan Chichenitzsa, Nauatl dilini konuşan Tolteklerin hakimiyeti altına girer. Çiçimeklerle akraba oldukları bazı kayıtlarda geçen Toltekler, M.S. 900'de Tula'ya yerleşmişlerdir. Quetzalcoatl (Tüylü Yılan) unvanını taşıyan Topiltzin, Tolteklerin lideriydi[60]. Bu dönem Klasik Maya uygarlığının resmen sona ermesi demekti. Ancak, Chichenitzsa, Toltek ve Maya kökenli melez bir din ve toplumun da oluştuğu şehir olmuştu. Yönetim Tolteklerin elindeydi ancak, yönetilen halkın nüfus yoğunluğu, Maya kökenliydi.

Daha çok tüccar olarak bilinen Aztekler, 1325'te, tarihleri boyunca, başlıca merkezleri olan Tenochtitlan'ı (bugünkü Meksikocity) kurdular.

Bu arada, 900'ün başlarında **Kızıl Erik** adıyla anılan Vikinglerin önderi, Grönland'ı keşfeder. Daha sonraları **Leif Eriksson,** ilk Hıristiyan Vikingli olarak Kuzey Amerika'ya çıkar. 1100 başlarında İnkalar, Cuzra Vadisi'ne gelirler. 1200'de **Sinchi Roca,** Peru'da İnka İmparatorluğunu kurmuştur.

1519'da yıkılan Aztek İmparatorluğu, 1325'te başkentleri Tenochtitlan'ı kurmadan önce, 1200'ün başında Toltekleri yıkarlar. Dolayısıyla Toltek yönetimi altında bulunan Mayalar da, Azteklerin yönetimi altına girer. Maya yerleşim birimleri, birbirinden bağımsız olması sebebiyle Toltek ve Aztek yönetimine girmeden 1500'ün başlarına kadar Tulum şehri gibi müstakil olarak da yaşayagelmişlerdir.

Bu arada Avrupa kıtası ve İngiltere'den yeni kıtayı keşif çalışmaları da başlamıştır. 1492-1504'te **Kristof Kolomb,** Yeni Kıta'ya geziler yapar. 1497'de tüccar ve denizci **Amerigo Vespucci,** Kuzey Amerika Kıtası'na ulaşır. Nihayet, 1498'de **Kolomb'**un Yeni Dünya'ya yaptığı 3. sefer sırasında, bugünkü Venezuella'daki Orinoco Irmağı ağzında karaya çıkmasıyla, Kıtanın Avrupalılarca istilası başlar.

İspanyol İşgali (1526): 1400'lü yıllara gelindiğinde Maya uygarlığının önemli bir bölümü varlığını sürdürmekteydi ve Mayapán kenti, Yucatán'ın başkenti ilan edilmişti. 1441 yılında başkentte çıkan bir ayaklanmadan sonra bu şehir de, halk tarafından boşaltıldı. Buna rağmen 1500'lü yılların ortalarına kadar bazı Maya şehirleri, hayatlarını sürdürmeye devam ettiler.

16. yüzyılın ilk çeyreğinde Yucatán'a yerleşmeye başlayan İspanyollarla birlikte, kıtada daha önce hiç görülmemiş bulaşıcı hastalıklar da Mayalar arasında yayılmaya başlardı. Yüzyıllık bir süre içinde Orta Amerika'nın yerli nüfusunun yüzde 90'ı, kızamık ve grip gibi hastalıkların yayılması nedeniyle yok olacaktır.

İlk kez 1517'de Hernandez de Cordoba, Maya topraklarına gelir. Ancak Cordoba, girdiği savaşta, Champoton'un Maya savaşçıları tarafından, vücudumda açılan yaralar sebebiyle can verir. Akabinde, 1518'de Grijalva'nın keşif heyeti gelir, onu 1519'da Hernan Cortes izler.

60 Coe, Michael D., **a.g.e**., 167. s

1526-28 yıllarında Francisco de Montejo, İspanya Krallığının verdiği 'Adelantado' unvanıyla gelir. Bu geliş, İspanyollarca Maya topraklarının resmi işgalinin başlangıcı olur[61]. İspanyollar, işgal ettikleri Maya topraklarında, merkezde Katolik kilisesi ve çevresinde, Hristiyanlığı kabul eden yerli halklara verdikleri dükkanlardan oluşan, bütün yolların merkeze çıktığı, ızgara model dedikleri şehirleri inşa etmeye başlarlar. Bu yerler, dağdan şehirlere göç ettirilen direnişçi halkın kontrolüne yönelik planla yapılmıştır. İspanyollar, ilk kez 1542'de Merida şehrini inşa ederler.

Ancak, Mayaların direnişlerini bir türlü durduramayan İspanyollar, gittikçe zalimleşirler. Yüz binlerce yerli ahali, acımasız İspanyolların soykırımına maruz kalır.

Buna rağmen Mayaların direnişi, yıllarca sürer. Bu direniş, bazen pasif olmakla birlikte bazen gerilla savaşları olarak devam eder.

1712 yılında Chiapas bölgesinde yaşayan Mayalar, Meksika hükümetine karşı ayaklanırlar. Bu direniş bugün Zapatistler önderliğinde halen devam etmektedir.

1720'li yıllarda ise İspanya krallığı, Maya halkını köleleştirmeye ve Hristiyanlaştırmaya başlar. Meksika'nın İspanya'dan bağımsızlık kazanmasından bir süre sonra Yucatán'da isyan hareketi tekrar yükselir. Kölelik koşullarına başkaldıran yerlilerin isyanı, bu sefer bastırılamaz ve Mayalar, ülkelerinin büyük bölümünü yeniden ele geçirirler. Bu olay, tarihte 'Kastlar Savaşı' olarak da bilinir.

16.yüzyılın ilk yarısından itibaren başlayan İspanyol istilası sırasında birçok Maya insanı, dini inançlarından uzaklaştırılmışlardır. Kabartmalar yıkılmış, dini inançlarına ait olan her şey misyonerler tarafından harap edilmiştir. Yeni koloniler kurmak için köle gibi çalıştırılırlar. 400 yıl boyunca İspanyollar tarafından ezildikten sonra bu kez Meksikalılar tarafından işgale uğrarlar. Bugün eski Maya ülkesi sınırları üzerinde başta Meksika ve Guatemala devletleri olmak üzere, Belize, Honduras ve El Salvador devletleri kuruludur.

Mayaların direnişleri, Meksika ve Guatemala merkezli olarak günümüze kadar gelmiştir.

Bugünkü Mayalar ve Maya Coğrafyası: Bugünkü Mayaların nüfusları hakkında hükümetlerce verilen bilgiler net olmamakla birlikte, yaklaşık olarak Guatemala'da 7.000.000, Meksika'da 800.000, Honduras'ta 5.000, El Salvador'da 3.000 ve Belize'de 1.000 civarında Maya olarak adlandırılan yerli ahali yaşamaktadır. Bunlar, konuştukları dil ve yaşadıkları bölgelere göre adlar almaktadır. Genel olarak aşağıdaki tasnif kabul görmektedir:

1. **Yucatanlar** (Yukatekler): Meksika'nın Yucatan yarımadası ile Belize'nin Kuzeyi, Guatemala'nın kuzeydoğu kesimlerinde.
2. **Lakandonlar**: Meksika'nın Güneyi'nde, Usumacinta Irmağı ile Guatemala sınırı arasındaki Bonampak'ta.
3. **Kiçeler** (Keççiler, Pokomamlar, Ustanpekler, Kakçikeller, Tsutuhiller, Sahapultekler): Guatemala'nın doğu ve orta kesimlerindeki dağlık bölgede.
4. **Mamlar** (Mamlar, Tekolar, Aguakatekler ve İksiller): Guatemala'nın batısındaki dağlık bölgede.
5. **Kanhoballar** (Motozintlekler, Tuzantekler, Hakaltekler, Akatekler, Toholaballar ve Çuhlar): Guatemala'nın Huehuetenango ve Meksika'nın buraya bitişik yerleşimlerinde.
6. **Tsotsiller / Tseltallar:** Meksika'nın Güneyindeki Chiapas (Tuhlagutti)'ta.
7. **Çollar**: Chiapas'ın kuzeyi ile Tabasco'da.
8. **Çortiler**: Guatemala'nın doğu ucunda.
9. **Huastekler**: Meksika'nın Veracruz şehrinde ve San Luis Potosi'de.

61 Coe, Michael D., **a.g.e.**, 190. s

Resim 12:

1. *Mavi renkli bölge, Tarahumara yerlilerinin yaşadığı coğrafya*
2. *Eflatun renkli olan bölge, Nahuatl yerlilerinin yaşadığı coğrafya*
3. *Kırmızı renkli olan bölge, Mayaların yaşadığı coğrafya*

Günümüzde birçok Maya ailesi, bir zamanlar atalarının yapmış olduğu gibi tarımla uğraşmakta ve şehir pazarlarında ürün alıp satmaktadır. Kimisi de dokuma, resim ve ağaç işlemeciliği gibi geleneksel el sanatlarını yaşatmaktadır. Günümüz Mayaları, eski inanç ve âdetlerin çoğunu koruyup, Katolikliğin öğeleriyle birleştirmişlerdir. Eski inançlarının gereği olarak yılın değişik dönemlerinde, özellikle dağlık bölgelerde yaşayanlar, Şamanlarının önderliğinde anma günleri yapmaktadırlar.

Maya Tipleri: Mayaların eski eserlerinde çizilen tipleri, bugün yaşadıkları bölgede görmek mümkündür. Maya eserlerinde; Olmek, Aztek ve Maya tiplerinin farkları görülmektedir.

Resim 13:Solda *Merida Müzesi'nde, sağda ise Guatemala Müzesi'nde Olmek eseri olarak gösterilen büstler*

Resim 14: *Olmeklerin devamı olan Merida'da, Mayıs 2005'te fotoğraflarını çektiğimiz iki ayrı kişi. Bunların tarihî Olmek heykelinde tasvir edilen tiplere benzerliği dikkat çekicidir*

Resim 15: *Mayalara ait muhtelif antik şehirlerden çıkan Aztek tipi büstler*

Resim 16: *Mayıs 2005'te Tulum, Merida ve Bonampak'ta fotoğraflarını çektiğimiz üç ayrı kişinin resmi. Bu tiplerin, tarihî Aztek büstleriyle benzerlikleri dikkat çekmektedir*

Resim 17: *Olmek ve Aztek tiplerinden iki farklı örnek.*
Badem göz, çene ve dudak yapıları ile çıkık elmacık kemikleri

Mayaları oluşturan farklı etnik yapıların âdeta göstergesi olan tarihî büst ve heykellerdeki tiplerden biri de, yukarıda örneklerini verdiklerimizdir.

Resim 18: *Tulum ve Merida'da, Mayıs 2005'te fotoğraflarını çektiğimiz yerli ahaliden iki kişi*

Bunların da tarihî büst ve heykellerde, Maya yönetici sınıfına ait olan tiplerle benzerlikleri açıkça görülmektedir.

Geçmişte Olmek, Aztek ve Maya katmanlarının yaşamış oldukları coğrafyada, bugün aynı halkların torunlarının Meksikalı, Belizeli ya da Guatemalalı kimlikleriyle yaşadıkları görülmektedir.

Hem Mayaların tarih bilgilerinden hem de arkaik buluntularından, bölgede yaşayan halkların tek bir etnik yapıdan oluşmadığı, farklı etnik yapıların bir arada geliştirdikleri kültür birliğini oluşturdukları anlaşılmaktadır.

MAYALAR'DA BİLİM

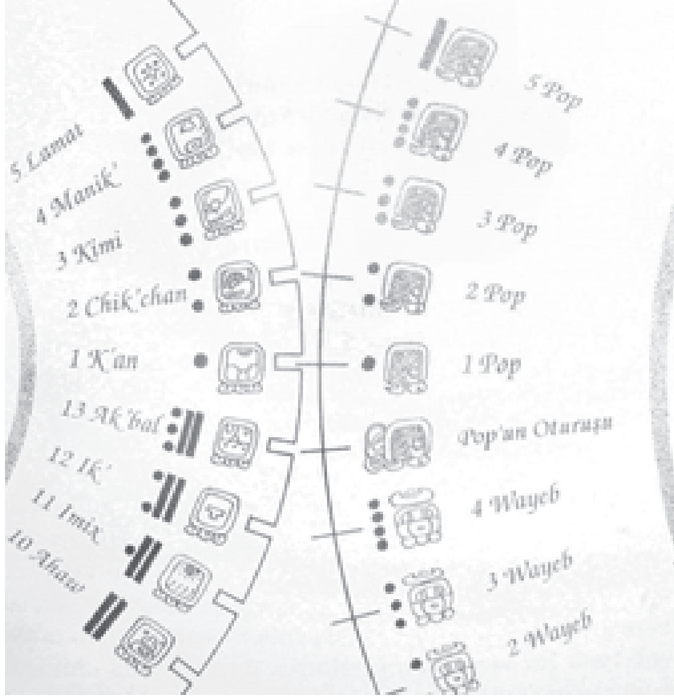
Maya uygarlığı, özellikle astronomi, mimarlık, matematik, heykel ve hiyeroglif yazı gibi birçok alanda ilerlemişlerdi. Çok karmaşık bir takvim sistemleri vardır. El sanatlarında da ileriydiler, güzel boyalı çömlekler ve pamuklu dokumalar yaptılar.

Takvim Sistemi: Mayaların takvim sistemi dikkat çekicidir. Güneşi esas alan bu sistemde de esas alınan iki ayrı takvimden yararlanmışlardı. Bunların ilki, "kutsal takvim" olarak bilinen ve 20'şer günlük 13 aydan oluşan "Tzolkin" (Gün Sayımı) denen döngüdür.

Bu döngü, 13 rakam ve 20 ismin oluşturduğu sistemi içerir ve 260 günlük sürecin bitiş günü "13 Ahau"dur. "Haab" adını taşıyan bir ikinci takvim, bugün bizim kullandığımız güneş takviminin çok benzeridir ve yine 20'şer günlük 18 aydan oluşur. "Uinal" olarak adlandırılan bu 20 günlük ayların toplamı 360 gün yapar ve Maya zaman ölçümünde buna "tun" adı verilir. Normal güneş yılı için gerekli olan 5 artık gün, 5 tanrının adıyla "tun"a eklenir Her iki döngünün gün sayıları ancak 52 güneş yılı sonra eşitlenir. Tzolkin ile Haab'ın bitişleri aynı güne denk gelir, yani Tzolkin'e göre 13 Ahau gününde, Haab da sona ermiştir.

Resim 19: *Meksika Milli Antropoloji Müzesi'nde bulunan solda 20 günün adının, sağ da ise 13 ayın adının yazılı bulunduğu Maya takvim sistemini anlatan kodeksler*

Resim 20: *52 yıllık Takvim Dönümü'nün işleyiş şeması*[62]

Güneş esasına dayalı takvimlerden biri de Aztek takvimidir. Bazı kaynaklarda Aztek takviminin Maya takvimiyle karıştırıldığı görülmektedir. 17 Aralık 1760'ta Mexico City'nin meydanı olan Zocalo'dan çıkarılan, VI. Aztek hanedanının hüküm sürdüğü 1479 yılında yapılmış ve Azteklerin baş tanrısı Güneş'e adanmış, 15. yüzyılda yapılmış 25 ton ağırlığında, 3.7 metre çapında dev taş çıkartıldığında, Aztek takvimi de bulundu.

Aztek Takviminde, Mayalarınkine benzer olarak 1'den 13'e dek numaralandırılan bir döngüde tekrar eden 20 tane gün adı vardır. Aztek Takvimi, 365 günlük (20'şer günlük 18 ay, artı 5 uğursuz gün) bir güneş takvimi ile 260 günlük (20'şer günlük 13 devre) bir dinsel yıldan oluşuyor. Birbirine koşut giden bu iki yıl döngüsü, 52 yıllık daha büyük bir döngünün parçasıdır.

12 Hayvanlı Türk Takvimi, nasıl Asya ve adalar halklarında yaygınlaşmış, her halk takvimdeki bazı yıllara kendi inanış sistemleri doğrultusunda isimler vermişse; burada da Maya esaslı bir takvimin Azteklere geçtiğini düşünmek mümkündür.

Resim 21: *Bugün Meksika Milli Antropoloji Müzesinde bulunan Aztek takviminin nakşedildiği taş abide*[63]

62 Coe, Michael D., **a.g.e.**, 61. s

63 17 Aralık 1760'ta bir kazı esnasında bulunan anıt, önce Metropolitan Katedrali'nin Batı kulesinin duvarına monte edildi ve 1885 yılına dek orada kaldı. Daha sonra Cumhurbaşkanı Porfirio Diaz'ın emriyle Ulusal Arkeoloji ve Tarih Müzesi taşındı.

12 hayvanlı Türk Takvimi olarak bilinen takvimde, güneşe dayalı ve güneş yılı esaslıdır. Bu takvim, güneş esasına göre düzenlenmiştir. Bir yıl, dünyanın güneş etrafındaki hareketiyle, güneşin on iki burcu devrederken geçiş süresine denilmektedir. Güneş takvimi 365 gün, 5 saat, 50 dakika, 47 saniyedir.

Maya, Aztek ve Türk takvimlerindeki güneş esası ve işleyiş mantığı arasında benzerlikler bulunması da dikkat çekicidir.

Maya Gökbilimi: Bugün İspanyolların 'sümüklü böcek' anlamına gelen 'Karakol' olarak adlandırdıkları Maya antik şehirlerindeki kubbe şeklindeki yapılar, aslında birer gözlem eviydiler. Yapılan araştırmalarda Mayalar, Venüs'ün bir tam turunu; yani sabah yıldızı olarak gözden kaybolmasının ardından tekrar sabah yıldızı olarak belirinceye kadar geçen süreyi 584 gün olarak ölçmüşlerdir. Modern astronomik gözlemlere göre bu periyot, 583.92 gündür; yani Mayalar bu süreçte, iki saatten de az bir hatayla, son derece hassas bir sonuca ulaşmışlardır.

Bu yapılar çoğu kez dört yönden de ufku görecek biçimde yüksek ve düz alanlara kurulmuştur. Hassas hesaplarla, gözlem odasını çevreleyen duvarlar örülmüş; bu duvarların üzerinde yer alan pencereler, doğrudan doğruya ufukta belirecek spesifik yıldızlara hizalanmıştır. Yine Chichen Itza başta olmak üzere çoğu Maya kentinde, tam tepe noktasına küçücük bir deliğin açıldığı 'zenith gözleme odaları' bulunmuştur.

Resim 22: *Maya antik şehirlerinden Chichen Itza'da bulunan gözlem evi ve kubbesinin yakın çekim resimleri*

Resim 23: *Siirt Tillo'da bulunan İbrahim Hakkı Hazretlerinin hocası Fakirullah'ın eğitim verdiği medresenin gözlemevi*

Mayaların gözlem evleri, biçim ve görev açısından şaşırtıcı derecede Uluğ Bey'in Semerkant'taki rasathane kalıntıları, Siirt Tillo'daki Rasathane binası ve Kırşehir'deki Cacabey Medresesi rasat kubbesiyle benzerlik göstermektedir.

Bu gözlem evinin kubbe üzerindeki pencereleri de Maya gözlem evlerinin sıralanışındaki esasa dayanmaktadır.

Cacabey Nureddin tarafından Kırşehir'de yapılmış medresenin gözlem evi olarak kullanılan binanın kubbe kısmı da, yapılış açısından Maya gözlem evleri ile aynı görevdedir[64]. Ancak, burada gözlem pencerelerin sıralanması esası yerine kubbenin tam altına gelen havuzdaki suya gökyüzünün yansıması dikkate alınarak gözlemler yapılmaktaydı.

Maya gözlem evlerinin bir benzeri de Semerkant'taki Uluğ Bey gözlem evi kalıntılarıdır. Mayaların gökbilim yöntemleri ile Türklüğün gökbilim yöntemleri arasında bu benzerlik de dikkat çekicidir.

Resim 24: *Cacabey Medresesi*

64 Değişik zamanlarda meydana gelen depremlerle medrese külliyesinin diğer yapıları yıkılmış, geriye sadece gözlem evi kalmıştır. Bugün cami olarak kullanılan binanın kubbe altına gelen havuz kısmı ise doldurulmuştur.

MAYALAR'DA SANAT

Mayalar, bilimde olduğu kadar sanatta da oldukça mükemmel eserler vermişlerdir. Mayaların mimari özelliklerini, heykel ve büstlerden oluşan Maya abidelerini, Maya altın işleme sanatını, Maya seramiklerini ve yazılı eserleri hakkındaki örneklerle bunları açıklayan bilgileri, Albüm bölümünde ayrı başlıklar altında verdik.

Maya mimarisinde özellikle Selçuklu dönemi eserlerinde görülen yarım kemer duvar süslemeleri ile benzerlikleri göstermek açısından aşağıdaki örnekleri burada vermeyi uygun gördük.

Resim 25: *Tulum şehrine 40 km mesafede bulunan Koba antik Maya şehrinden çekilmiş iki fotoğraf. Türk mimarisinde bir çok örneğine rastladığımız fil ayağı üzerine, yarım kemer tekniği*

Resim 26: *Uxmal antik Maya şehir kalıntılarından avlu ve cümle giriş kapısı olarak yapılmış, kemer tekniği kullanılarak iç avlu ve binaya giriş bölümleri*

Resim 27: *Koba'daki Maya binalarının dışındaki taş süslemelerde kullanılan motiflere iki örnek*

Resim 28: *Uxmal'daki yapıların dış süslemelerine iki örnek*

Bu süslemelerin Orta Asya'dan itibaren bütün Türk yurtlarında özellikle Karahanlı, Selçuklu ve Osmanlı eserlerinde kullanılageldiği bilinmektedir. Bu bir tesadüfî benzerlik midir?

Maya Mavisi: Geç Klasik devrenin bir noktasında ova Mayaları, parlak mavi bir boya maddesi buldular. Jaina heykelciklerinde, figürlü tütsülüklerde ve Bonampak'taki duvar resimlerinde sık görülen bu renk, ünlü Maya Mavisi'dir. Yapılan fizik ve kimya analizleri sonucunda, çivit (bitkilerden elde edilen boya) ile özel bir tür kilin karıştırılması ve bu karışımın ısıtılması sonucunda elde edildiği anlaşılmıştır.[65]

Resim 29: *Bonampak'ta adıgeçen törenlere ait iki resim. Bu resimlerde zemin rengi olan ve Maya mavisi olarak adlandırılan mavinin tüm dünyaca bilinen Turkuaz ile aynı renk olduğu açıkça görülmektedir*

65 Coe, Michael D., **a.g.e.**, 146. s

Maya Dokuması [66]:

Resim 30: *Kumaş dokuyan Maya kadınları*
Seybal, Guatemala

Dokuma tezgâhı:

Anadolu'da bu tezgâha **dokuma tezgâhı** denir. İç çamaşırı (don, gömlek), pantolon (setre), aba cinsi kalın kumaş ile kilim, cicim türü yer dokumaları yapılır. Ancak dokuma elde değil, yerde yapılır. Bu iş için üç ağaç'tan (sopa) yararlanılır. Çoğunlukla göçebe yaşayanlarda görülür. Kolayca sökülüp kurulduğu için **kondu** denir. Üç tane ağaçtan yapıldığı için genellikle **çatma, üç ayak** adı da verilir. Batı Anadolu'da **dızgah,** Güney Anadolu'da, Toroslarda yaşayan yörüklerde **tevni, tavnı,** Karadeniz Bölgesi'nde **dasdar**, Kırşehir, Yozgat, Çorum**,** Tokat ve Sivas civarında **culfalık-culfallık** diye bilinir. Yapılan dokuma da tezgâhın ismiyle adlandırılır. Tokat, Çorum, Yozgat civarında **cicim** denir. Anadolu'da Güney Anadolu, Karadeniz, Orta Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Anadolu dışında da Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan gibi Türk devletleriyle Orta Asya, İran, Irak ve Suriye'de yaşayan akraba Türk topluluklarında da görülür.

Dasdar tezgâhı, üç ağaçtan faydalanılarak hazırlanır. Üç tane ağaç, tepe noktasından bağlanarak yere çakılır. Dokuma genellikle 24 tek iple yapılır. Dokunacak ipler başka bir yerde hazırlanır. Yere, karşılıklı olarak yerleştirilmiş, aralarında en az 10 m. mesafe bulunan iki kazık çakılır. Kazıkların yanına birer kişi oturur. Üçüncü bir kişi dokuma için hazırlanmış olan ipleri bu kazıklar üzerinde paralel veya çapraz olarak dolaştırır. Kazıkların yanında oturanlar her ipi, tezgâha yerleştirirken ve sonrasında kaymaması için, kazıklara ayrı ayrı bağlar. Bu işe **dıdılama** denir. Bu işlemin hepsine birden de **tezgâh hazırlama** adı verilir.

66 Bu bölümle ilgili açıklamalar ve teknik bilgi, Prof. Dr. Bekir DENİZ tarafından verilmiştir

Hazırlanmış iplerin bağlı olduğu kazıklar yerlerinden sökülüp, bir ucu üç ayağa bağlanır. Diğer ucu da, bittiği yerde bir kazıkla yere çakılır. Başlangıç yeri kabul edilen bu kısma bir kişi altına aldığı bir minder ya da tabure üzerine oturur. İpler tezgâh hazırlama sırasında çapraz gerilmişse araya **kücü** denilen bir sopa geçirilir. Paralel hazırlanmışsa **kücü** iplerin bir altından bir üstünden geçirilerek çapraz hale getirilir. Kücünün bir öne bir arkaya hareket ettirilmesi sırasında çözgü ipleri bir çapraz bir düz hale gelir. Dokuyucu çözgülerin hareketi sırasında elinde tuttuğu **masuraya** sarılmış atkı iplerini çözgülerin arasından geçirir ve **kılıç** adı verilen, ucu bıçak şekilli ahşap bir aletle sıkıştırır. Dokuma ilerledikçe dokuyucu minderini ileriye doğru alır. Üç ayağın bulunduğu alana gelinceye kadar dokumasını sürdürür.

Dasdar dokumada desenler, renkli iplerle yapılır. Kuşaklar halindeki dokumada boyuna veya enine düzenlenmiş renkli iplerin meydana getirdiği **kuşakla**r görülür. Halk arasında bu kuşaklara **çubuk-çıbık** veya **tahta** denir. Desen çözgü iplerinden yapılır. Çözgüler istenilen alanlarda serbest bırakılır veya kabarık tutulur. Bu nedenle bu tür dokumalara halk arasında **çözgü yüzlü dokuma** denir. Teknik açıdan makine dokumacılığındaki jakarlı dokumalara benzeyen bir örnek gösterir.

Kondu-dasdar dokumalarda dokumanın eni, iplik sayısı sınırlı olduğu için 30-40 cm'yi geçmez. Boyu istenilen uzunluktadır. Dokuma bittiğinde dokuyucu bu dar parçaları yan yana getirerek diker. Bu nedenle dokuma üzerinde dikiş yerleri görünür. Kuşaklardan her biri ayrı renkli düz dokumalardan meydana gelebileceği gibi, aynı renkli ve desenli kuşaklardan da meydana gelebilir. Desenler cicim tekniği ile yapılır. Bu nedenle özellikle Yozgat ve Tokat yöresinde bu dokumalara **cicim** denir. Bazen dokuma daha güzel görünsün diye, dokuma sırasında atkı ile çözgü arasına renkli yün ya da renkli kumaş parçaları yerleştirilebilir. Dokunan örnekler yer sergisi, örtü, perde vb. amaçlarla kullanılır ve buna göre isimler alır[67].

Çözgü yüzlü dokuma tekniği ile yapılmış bir dokuma. Anadolu'da bu tür dokumalar dasdar tezgâhında yapılır. Toroslar'da yaşayan yörüklerde (Mersin, Adana, Tarsus) **tırlık** diye bilinir. Dokuma sırasında cicim tekniği ile üzeri süslenir. Buradaki, ördek şekilli hayvan figürleri Anadolu'da pek görülmez. Orta Asya-Türk dokuma sanatında ise kuğu figürü yaygındır. Söz konusu süslemeler de kuğu figürüne benzemektedir.

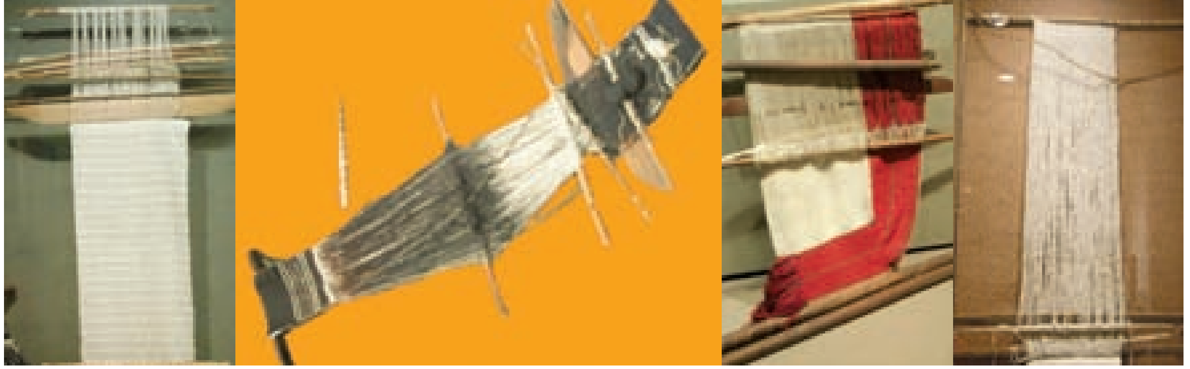
***Resim 31:** Koban Guatemala Yolu üzerinde bir mağazadan*

67 Geniş bilgi için bkz., Deniz, Prof. Dr. Bekir, Karadeniz Bölgesi'nde İlginç Bir Dokuma Çeşidi: Dasdar", **Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi,** E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, S.I, İzmir 1982, s. 31-35

Resim 32: Bir satış mağazasından, Antik Guatemala

Dasdar tezgâhında yapılmış cicim dokuma. Anadolu'da bu tür cicimlere kabarık motifli cicim tekniği denir. Motifler ise **bıtrak** adıyla tanınır. Halk arasında, özellikle kurak yerlerdeki otlar arasında yetişen diken cinsi bir bitkinin meyvesine **bıtrak-pıtrak** denir. Bazen gül, **gül saçtı** gibi isimler de verilir. Anadolu'da özellikle cicim, zili türü dokumalarda çok kullanılır. Bu tür dokumalara, daha çok Batı, Orta ve Güney Anadolu'da tesadüf edilir.

Resim 33: *Mayalarda kullanılan, elde dokunan dasdar tezgâhları*

Resim 34: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Dasdar teknikli dokuma yapılıp, üzeri seyrek motifli cicim tekniği ile süslenmiştir. Dokuma çözgü yüzlüdür. Yatay kuşaklar halinde süslenmiştir. Yatay kuşakların üzeri ise, alternatif olarak yerleştirilmiş balık benzeri figürler ve Anadolu Türk Sanatında **kepelek** (kelebek) diye adlandırılan motiflerle bezenmiştir. Balık benzeri süslemeler Selçuklu dönemi taş eserlerinde (Alanya Oba köy Medresesi taç kapısı), kelebeği andıran süslemeler ise özellikle atkı yüzlü kilimlerde görülür.

Çözgü yüzlü cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Muhtemelen dasdar tezgâhı ile dokunmuştur. Balık sırtı şeklindeki desenler, çözgü ipleriyle elde edilmiştir. Renk dışında, Anadolu'da da benzer süslemeler görülür.

***Resim 35:** Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Dasdar tezgâhında çözgü yüzlü dokuma tekniği ile yapılmış bir dokuma. Kırmızı zemin üzerine beyaz renkli **çıbık–tahta** desenleriyle süslenmiş, üzerine de **seyrek cicim** tekniği ile süsleme yapılmıştır. Hayvan motiflerinden meydana gelen bezeme Anadolu'da, Beylikler Döneminde, XIV-XV. yy.'da dokunan halıların hayvan motiflerine benzemektedir.

***Resim 36:** Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Bugün Konya Etnografya Müzesi'nde bulunan ve Sanat Tarihçiler arasında **Horozlu halı** diye tanınan halının desenlerini andırmaktadır. Adıgeçen halıdaki motifler, ejder ve Zümrüt-ü Anka Kuşu'nun birleşiminden meydana gelen bir süsleme gösterir.

Resim 37: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Sumak tekniği ile yapılmış dokumadan dikilmiş bir gömlek. Anadolu'da, çözgü ipleri üzerinde sarma tekniği ile yapılan ve sıkıştırmak için araya atkıların atıldığı tekniğe, **sumak tekniği** denir. Ters ve düz sumak olmak üzere iki çeşidi vardır. Ayrıca her bir çeşit içinde de gruplara ayrılır. Burada ters ve konturlu sumak tekniğinde yapılmış bir dokuma görülmektedir. Bu dokumalar genellikle dik tezgâhlarda dokunur.

Resim 38: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Dasdar tezgâhında (üç ayaktevni) yapılmış dokuma üzerine cicim tekniği ile süslü kilim. Kilim, üzerine çıbık desenleri ve sık cicim tekniği ile, geometrik karakterli bir süsleme işlenmiştir. Benzer süsleme Antalya Döşeme altı halılarında **hare motifi** diye tanınır. Bu desenle süslü halılara **hareli halı** denir.

Resim 39: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Dasdar teknikli dokuma üstüne yapılan cicim teknikli süsleme. Anadolu'da buna benzer çok sayıda desen mevcuttur. Anadolu'nun hemen her yerinde görülen bu süsleme deli melek, goz içi (ceviz içi) gibi isimlerle tanınır. Eşkenar dörtgen şekilli süslemenin iki yanındaki çengel şekilli geometrik süslemelere ise **kazan kulpu, koç başı, eli belinde, eli böğründe, kız** veya **gelin** gibi isimler verilir. Tanımlandığı desen veya figürlere benzetilir.

Resim 40: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Kırmızı zemin üzerine yapılmış, bir sıra pıtırak motifi, bir sıra geyik benzeri hayvan figürleri ile süslenmiştir. Alternatif dizilen süslemelerde kullanılan pıtırak motifleri Anadolu cicim ve zililerinin karakteristik bir süslemesidir. Geyik benzeri motifler ise özellikle XIV-XV. yy. beylikler dönemi halılarında görülür. Beylikler döneminde benzer süslemeler geyik, ejder, Zümrüt-ü Anka Kuşu birleşimi olarak kabul edilir.

Resim 41: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Dasdar dokuma. Süslemeleri, seyrek motifli cicim tekniğiyle yapılmıştır. Geyik figürünü andırmaktadır. Geyik, Türk dokuma ve keçe sanatında Orta Asya'da, Altay Dağları eteklerinde bulunan Pazırık halısından başlayarak, XIV-XV. yy. Anadolu Beylikleri dönemine kadar kullanılan bir figürdür.

Resim 42: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Dasdar dokuma üzerine yapılmış, eşkenar dörtgen şekilli geometrik desenlerden meydana gelen bir desen ile süslü, Anadolu halı ve düz dokuma yaygılarında (kilim, cicim, zili, sumak) kullanılan bir süslemedir. Genellikle göl, farda isimleriyle bilinir, güneş ışınları gibi dağılır şekilde (hiyeraldik sistem) tasvir edilir.

Resim 43: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Dasdar dokuma. Sık motifli cicim tekniği ile süslü. Kuşaklar halinde dizilmiş iki tür desenle; birincisi üst üste bindirilmiş eşkenar dörtgenler, ikincisi ise Anadolu'da yaprak diye adlandırılan, dokunmuş örneklerine de yapraklı kilim adı verilen desenlerle süslüdür. Yaprak diye adlandırılan süslemeler, Selçuklularda özellikle kalem işi teknikli bezemeler ile alçı süslemelerde kullanılır.

Resim 44: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Dasdar dokuma. Seyrek motifli cicim tekniği ile süslü; kuşaklar halinde dizilen süslemeler, eşkenar dörtgen karakterlidir. Anadolu'da dokuma ve kırlent, işleme gibi el sanatlarında çok görülen bir bezemedir.

Resim 45: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Dasdar dokuma. Atkı yüzlü yapılmış, iliksiz kilim tekniğiyle, kuşaklar halinde süslenmiş. Kuşaklar iç içe yerleştirilmiş eşkenar dörtgenlerle süslenmiştir. Kenarları dilimli yapılan eşkenar dörtgenler arasında kalan bölümler de, kendi içinde bir süsleme meydana getirmektedir. Anadolu Türk kilim sanatında özellikle Konya, Kayseri, Çorum, Yozgat ve Sivas yöresinde kullanılan bir bezemedir.

Resim 46: *Şile bezi şeklindeki bir dokuma üzerine yapılmış işleme teknikli süslemelere iki örnek. Özellikle eşkenar dörtgen şekilli süslemeler, pıtırak desenine benzer*

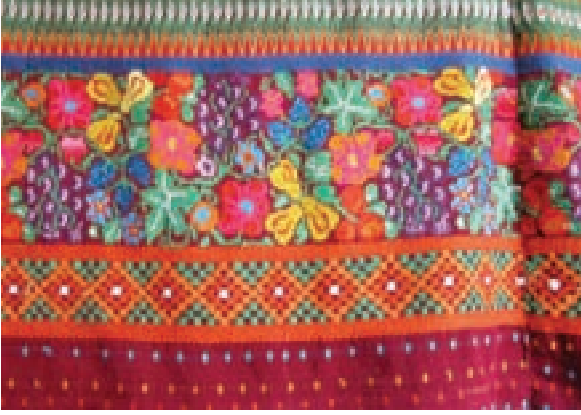

Resim 47: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Dasdar dokuma. Üzerine kuşaklar halinde süsleme yapılmış. Beş ayrı süslemenin kullanıldığı bezemelerde Anadolu Selçuklu dönemi saray, zaviye gibi yapılarının duvarlarında kullanılan bezemeler dikkati çeker.

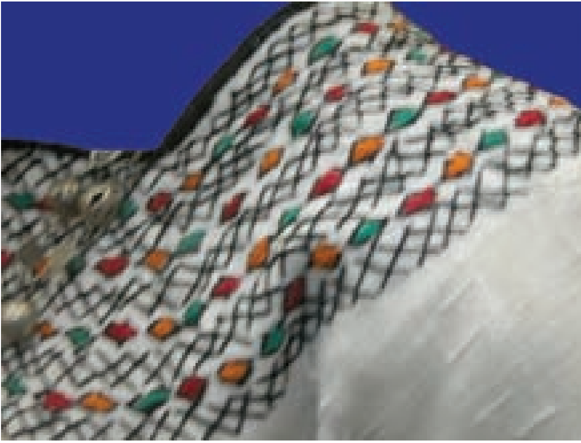
Resim 48: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden iki örnek*

Resim 49: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Düz dokuma (ilim türü) üzerine kanaviçe şeklinde süsleme. Bu tür dokumalarda dasdar tezgâhı (mekikli dokuma) veya ıstar'da (kirkitli dokuma) dokuma yapıldıktan sonra üzerine el ile işleme yapılır.

Bazen de süsleme, tıpkı cicim ve zili tekniğindeki gibi, dokuma anında gerçekleştirilir. Benzer dokumalar Anadolu'da Karapınar (Konya) yöresinde çok yaygındır.

Resim 50: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden iki örnek*

Şile bezi türündeki bir dokuma üzerine işleme tekniği. Yapılması kolay bir tekniktir. İnce dokunmuş bez üzerine çeşitli renk ipliklerle yapılır. Macaristan'dan Anadolu'ya kadar tüm ülkelerde, halk el sanatı olarak karşımıza çıkar.

Resim 51: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Sarma teknikli (sumak) bir dokuma. Desenler üç veya beş iple yapılır. Desen ipleri çözgüler üzerine sarılır. Ters veya düz sarılış şekline göre ters veya düz sumak adını alır. Anadolu'da hemen her yerde görülen ama zor olduğu için az yapılan bir dokumadır.

Resim 52: *Antik Guatemala Şehir Pazarından, İp Eğirme Aletleri*

İp eğirme aletleri.

Anadolu'da, Batı ve Orta Anadolu Bölgesi'nde **İğ**, Doğu Anadolu Bölgesi'nde **teşi** diye anılan bir alettir. Yaklaşık 40 cm. uzunluğundaki bir çubuk ile, orta bölümün alt tarafında **ağırşak** denilen ve iğ'in kendi ekseni etrafında dönmesini sağlayan bir ağırlıktan meydana gelir.

Eğirici ayakta dururken veya otururken, **iğ**'i soldan sağa doru çevirir. Kendi ekseni etrafında dönen **iğ,** yukarıdan sarkıtılarak, aşağı bırakılan yün veya pamuğu iplik haline getirir.

Eğer dokuyucu yaşlı ise, oturduğu yerde, iğ'i bir tabak veya cam üzerinde döndürerek eğirme yapar.

Resim 53: *Antik Guatemala Şehir Pazarından, İp Eğiren Kadın*

Resim 54: *Antik Guatemala Şehir Pazarından*

Yün ditme:

Yün ya da pamuğu ditmek için kullanılan çatal şeklinde bir alettir. Anadolu'da bunun yerine tek parçalı, **yün çıbığı** denilen bir alet kullanılır.

Resim 55: *Meksika, Merida Eyaleti Yukatan Antropoloji Müzesi Maya koleksiyonundan*

İğ ve Öreke: İp eğirme aletidir. Türklerin Orta Asya'dan beri kullandıkları bir alettir. **İğ**'in Karadeniz çevresinde kullanılan daha büyüğüne **öreke** denir. Büyük boylu olanlar koltuk altında, kısa olanlar ise yerde, çanak veya cam içinde döndürülerek kullanılır.

Öreke, yaklaşık 70-80 cm. büyüklüğündedir.

Resim 56: *Çocuk taşımak, beşik bağlamak için önlük bağları*

Anadolu'da çocuk taşımak, beşik bağlamak, önlük bağı olarak kullanmak, yük bağlamak veya odun bağlamak amacıyla dasdar tezgâhında (yer tezgâhı) yapılan bir dokumadır. Dokunan ipler kılıç ile (bıçak yüzlü, ahşaptan yapılmış sıkıştırma aleti) yapıldığı için (örme değil) kuşak, önemli ve kıymetli sayılır.

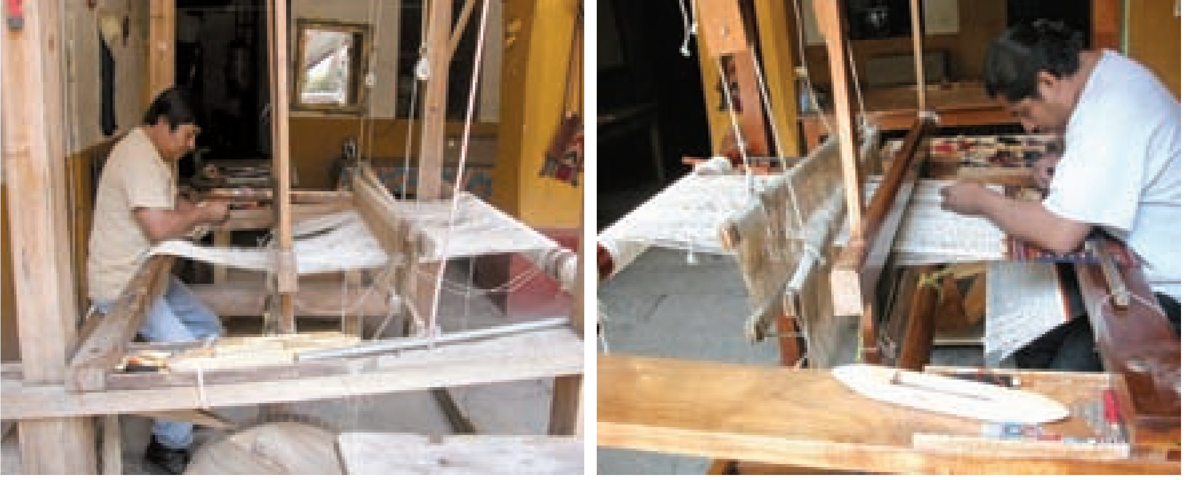

***Resim 57:** Meksika, Merida Eyaleti Yukatan Antropoloji Müzesi Maya koleksiyonundan*

***Resim 58:** İğ, ağırşak ve pamuk atma aletleri ile mekik (çözgüler arasından atkı geçirmeye yarayan alet)*

Pamuk atma-ditme (maşa şekilli alet) aleti. Anadolu'da çıbık (düz kesilmiş değnek) veya hallaçların kullandığı yay adı verilen alet kullanılır.

Resim 59: *Meksika, Oaxauka şehri bir kilim mağazasında dokuma tezgahı*

Resim 60: *Pedallı tezgâh, yakın plan*

Pedallı tezgâh: Anadolu'da özellikle giyim eşyası (iç ve dış çamaşır) ile pantolon, ceket dokumada kullanılan bir alettir. Dokuyucu, dokumasını oturduğu yerden yapar. Ayaklarının altında bir çukur açılır. Bu çukur içinde tezgâhın pedalları bulunur. Genellikle iki veya dört pedallıdır. Pedal sayısı arttıkça tezgâhın boyutları ve mahareti de artar. Çok sayıdaki çözgü ipi arasından mekik (atkı ipi) geçirilerek sıkıştırılır. Günümüzde, fabrikasyon üretime geçildiği için Anadolu'da çok azalmıştır. Bugün daha ziyade Siirt civarında battaniye yapımında, Tire çevresinde Beledi dokumalarda, Aydın'ın Bozdoğan çevresinde de kıl çadır yapımında kullanılmaktadır. Ayak yardımıyla çalıştığı için **pedallı tezgâh,** pedallar çukurda kaldığı için **çukur tezgâh, kamçılı tezgâh** veya **culfallık** diye de bilinir.

Pedallı tezgâhta, iliksiz kilim tekniğiyle yapılmış kilim dokuma. Zemin, Milas (Muğla) halılarının veya Konya yöresi kilimlerinin zemin süslemesine benzer şekilde eşkenar dörtgen şekilli, geometrik desenlerle (göl) süslenmiş.

Resim 61: *Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Resim 62: *Meksika, Tulum Şehri Koba yolu üzerinde bir mağazada, pedallı tezgâhlarda yapılmış kilim örnekleri*

Pedallı tezgâhlarda iliksi kilim tekniğinde (kirtik-yırtık) dokumalar yapılır. Desen, genellikle çözgü ile elde edilir. Ancak atkı ipleriyle de yapılır. Atkı ipleriyle desen yapıldığında, arada yırtıkların olması gerekir. Ancak dokuyucu, çift kenetlenme tekniğiyle bunları ortadan kaldırır.

Örneklerin kenar suyunda kullanılan geometrik desenler, Anadolu ve Azerbaycan halı ve kilimlerinde kullanılan "eli belinde" veya "kazan kulpu" motiflerine benzemektedir.

Resim 63: *Pedallı tezgâhlarda yapılmış değişik renkte kilim*

Resim 64: *Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta yapılmış bir kilim dokuma. Desenleri, Anadolu kilim motiflerine benzemektedir. Özellikle Kırşehir, Çorum, Çankırı kilimlerine benzer.

Resim 65: *Antik Guatemala Antropoloji Müzesi'nden iki örnek*

Dasdar tezgâhında (mekikli dokuma) yapılmış dokuma üstüne cicim teknikli bezemeli örnek: Dokuma sırasında, renkli desen ipleri ile verev bir şekilde süsleme yapılır. Sol üstte bulunan hayvan figürlü süslemenin benzerlerine, XIV-XV. yy. Beylikler dönemi halılarında rastlanır.

***Resim 66:** Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

***Resim 67:** Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta yapılmış kilim dokuma: Desenleri bakımından Anadolu kilimlerine benzer. Eşkenar dörtgen şekilli desenler, Anadolu'nun her yerinde görülür. Farda veya göl denir. Kuşaklar halindeki geometrik süslemeler ise Döşemealtı (Antalya) halılarının kenar suyundaki deve motiflerine benzemektedir.

Yukarıdaki örnekle aynı özelliklere sahip, sadece zeminin saf beyaz renkli verilmesi ayrıcalık yaratmaktadır.

Resim 68: *Resim 63'deki örneklerle aynı özelliklere sahip, mavi zemin üzerine kırmızı göbek ve beyaz su ile işlenmiş. Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Resim 69: *Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta yapılmış bir kilim dokuma: İliksiz kilim tekniğiyle dokunmuş. Kuşaklar halinde dizilen süslemelerden eşkenar dörtgen şekilli bezeme, Anadolu'da sık kullanılan bir motiftir. Günümüzde her ne kadar göbek deniliyorsa da, dokuyucular arasında 'farda' veya 'tepsi' adıyla, örnekler de sofralı halı-kilim, tepsili halı-kilim adıyla bilinir. Kuşaklar halindeki süslemeler (tahta) iliksiz kilim tekniklidir. Yanlarda kalan bezemeler ise yine ilikli kilim tekniği ile yapılır.

***Resim 70:** Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta yapılmış kilim dokuma. Anadolu'da, renginden dolayı kırmızı kilim diye tanınır. Kuşaklar halinde verilen süslemelerden eşkenar dörtgen şeklinde olanlar pıtırak, diğerleri ise geometrik süsleme olarak bilinir.

***Resim 71:** Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta yapılmış kilim dokuma. Zemindeki eşkenar dörtgen şekilli motif, Anadolu'da tepsi, bu tür dokumaya da tepsili halı veya kilim denir. Bunun iki tarafında, dar kuşaklar içinde verilen süslemeler ise Döşemealtı (Antalya) halılarında deve diye tanınır.

***Resim 72:** Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta dokunmuş kilim. Desenleri Anadolu'daki cicim dokumaların desenlerine benzemektedir. Kaydırılmış eksenler halindeki eşkenar dörtgenlerle doldurulan zeminde, eşkenar dörtgenlerin içi Yozgat, Çorum, Sivas yöresinde Deli Melek (meleg), Batı Anadolu'da ise Karnıyarık denilen desenlerle bezenmiş.

***Resim 73:** Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta dokunmuş kilim. Zemin, kenarları Anadolu'da parmak diye bilinen desenlerin çevirdiği tepsi (göl) motifiyle doldurulmuş. Kenarlarda bulunan kalın kuşaklar ise geometrik desenlerle bezenmiştir. Bu kuşakları birbirinden ayıran dar sular ise Anadolu'da **sığır sidiği** denilen ince şeritlerle belirlenmiştir.

***Resim 74:** Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta dokunmuş kilim. Zemin, tepsi motifleriyle doldurulmuş, kenarlarda kalan kuşaklar ise, Anadolu'da, Ayvacık, Ezine (Çanakkale), Bergama ve Balıkesir civarında **gıvrım** diye adlandırılan desenlerle süslenmiştir.

***Resim 75:** Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta, cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Süslemeler, kuşaklar halinde dir. Anadolu'da, soldan sağa doğru**, yaba, gübecik (göbek), deve, sığır sidiği, gübecik, yaba** adları verilen motiflerle şeklinde yan yana dizilmiştir.

***Resim 76:** Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta yapılmış bir dokuma. Süslemeler renkli kuşaklar halinde dizilmiştir. Anadolu'da da benzer aynı tip tezgâhlarda yapılmış dokumalar mevcuttur. Desenler genellikle çözgü ile elde edilir.

***Resim 77:** Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta yapılmış bir kilim dokuma. Kuşaklara ayrılan zemine eşkenar dörtgen şekilli desenler yapılmıştır. Tepsi (göbek) motifine benzer şekilde işlenen motifler, özellikle Gaziantep yöresinde dokunan ve **Antep kilimi** diye bilinen kilimlerin desenlerine benzemektedir.

Resim 78: *Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta yapılmış kilim dokuma. Zeminde yer alan tepsi (göbek) motifi ile bunun iki yanındaki, Döşemealtı (Antalya) halılarının **deve** motifine benzeyen süslemeler Anadolu halı ve kilim desenleriyle ortaklık taşımaktadır.

Resim 79: *Meksika, Oaxauka şehrinden iki Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta yapılmış kilim dokuma. Zemin kuşaklar halinde düzenlenmiştir. Ortada, Anadolu'da "gıvrım" diye bilinen, yazıya benzer bir geometrik bir desen yer alır. Bunun iki tarafında ise Antalya Döşemealtı Halılarının kenar suyunda kullanılan deve motiflerini hatırlatan süslemeler görülür. Bunların bitişiğinde ise üzerilerine eşkenar dörtgen şekilli desenlerin yer aldığı bir bezeme dikkati çeker.

Resim 80: *Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta yapılmış kilim dokuma. Zemini Anadolu halı ve kilimlerinde görülen eşkenar dörtgen şekilli bir göl (göbek) motifiyle süslüdür. Bunun iki yanında da (+) şekilli süslemeler yer almaktadır. İliksiz kilim tekniğiyle, kenetleme yoluyla dokunmuştur.

Dasdar (culfalık) tezgâhıyla yapılan dokuma. Üstüne, cicim tekniğiyle süsleme yapılmış. Kuşaklar halinde dizilen süslemeler eşkenar dörtgen şekilli geometrik desenlerle süslenmiştir. Bunların sağ ve sol yanında bulunan, tarak şekilli süslemeler Anadolu'da özellikle Karapınar (Konya) yöresi halı ve kilimlerinin kenar suyunda kullanılır ve el adıyla bilinir.

Resim 81: *Meksika, Oaxauka şehrinden iki Maya dokuması*

Resim 82: *Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya dokuması*

Şile bezine benzer bir dokuma üstüne hayvan figürlü süslemeler yapılmıştır. Figürler, XIV-XV. yy. Anadolu Beylikler dönemi halılarının desenlerine benzemektedir. Bu tür desenli halılardan biri bugün Konya Etnografya Müzesi'nde sergilenmektedir ve süslemeler horoz figürüne benzetildiği için sanat tarihçiler arasında horozlu halı diye bilinir.

Resim 83: *Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya dokuması*

Dasdar tezgâhında yapılmış bir dokuma. Üzeri seyrek cicim tekniğiyle süslenmiş. Lacivert zemin üzerine kuşaklar halinde dizilen süslemelerde hayvan benzeri motifler ve Anadolu'da **bıtrak** diye anılan eşkenar dörtgen şekilli bezemeler görülür.

Resim 84: *Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta yapılmış bir kilim dokuma. Zemin üç parçaya bölünmüş, ortaya Anadolu'da **gıvrım** diye bilinen bir süsleme yerleştirilmiştir. Kenarlarda ise Döşemealtı halılarının **deve** motifine benzer bir süsleme görülür. Bunların iki yanında ise geometrik süslemeler yer alır. Süslemeler **zilit tekniği (**atlamalı) ile yapılmış gibi görünmektedir.

Resim 85: *Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Pedallı tezgâhta, iliksi kilim tekniği ile yapılmış bir dokuma. Kırmızı zemin üzerine Anadolu halı ve kilimlerindekine benzer bir göl (göbek) yerleştirilmiş, iki yan tarafına ise Döşemealtı halılarının kenar suyunda bulunan **deve** motiflerine benzer motifler bulunmaktadır.

Resim 86: *Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Tüm örnekler, pedallı tezgâhta, iliksi kilim tekniği ile yapılmıştır. Zeminde Anadolu halı ve kilimlerindekine benzer bir göl (göbek), iki yan tarafına ise Döşemealtı halılarının kenar suyunda bulunan **deve** motiflerine benzer süslemeler bulunmaktadır.

Resim 87: *Meksika, Oaxauka şehrinden iki Maya kilimi*

Resim 88: *Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Muhtemelen pedallı tezgahta yapılmış dokuma (mekikli dokuma). Üzerine seyrek cicim tekniğine benzer bir teknikle süsleme yapılmış. Hayvan figürlerinin kullanıldığı motif Anadolu'da benzer teknikle işlenen süslemelere benzemektedir.

Pedallı tezgâhta yapılmış sık motifli cicim teknikli dokuma. Eşkenar dörtgen şekilli desenler Anadolu süslemelerine benzemektedir. Özellikle üstteki yatay kuşak üzerindeki bezeme Selçuklu dönemi taraklı desenlerine benzemektedir.

Resim 89: *Meksika, Oaxauka şehrinden bir Maya kilimi*

Resim 90: Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden

Pedallı tezgâhta yapılmış, sık motifli cicim tekniğinde yapılmış bir dokuma. Renkleri dışında Anadolu Selçuklu döneminde yapılan tarak şekilli süslemelere benzemektedir.

Resim 91: Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden

Pedallı tezgâhta yapılmış, sık motifli cicim teknikli dokuma. Kuşaklar halinde süslenmiş. Her kuşakta sırasıyla bir eşkenar dörtgen şekilli bezeme, bir hayvan figürü tekrar edilmiş. Eşkenar dörtgen şekilli bezemeler Türklerin Orta Asya'dan beri kullandıkları bir süslemedir. Hayvan figürleri ise XIV-XV. yy. hayvan figürlerini andırmaktadır.

***Resim 92:** Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

***Resim 93:** 92'nolu resimden yakın plân*

Pedallı tezgâhta yapılmış, sık motifli cicim teknikli dokuma. Anadolu'da hemen her yörede cicim dokumalar, üzerinde kullanılan süslemelere benzemektedir. İç süslemesine göre, karnıyarık, deli melek, meleg gibi isimlerle tanınır.

Pedallı tezgah üzerine çözgü yüzlü cicim tekniği ile yapılmış süsleme. Kuşaklar halindeki süslemelerin yaprak şekilli olanları Azerbaycan'da **Mute** diye bilinen yaprak şekilli veya servi motifine benzeyen desenleri andırmaktadır.

Resim 94: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgahta yapılmış, seyrek motifli cicim teknikli dokuma. Desenler kuşaklar halinde verilmiştir.

Resim 95: *Maya kilimi*

***Resim 96:** Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Anadolu'da kullanılan pedallı tezgahlara benzeyen mekikli dokuma tezgâhı. Anadolu'da çözgüyü hareket ettiren pedallar toprak içine açılmış bir oyuk içinde yer alır. Bu nedenle de **çukur tezgâh** denir. Aradan geçen ipler **mekik** yardımıyla geçirilir. Bu nedenle de bu tür dokumalara **mekikli dokuma** denir. İlikli, iliksiz, çözgü yüzlü veya cicim teknikli dokumalar yapılır

***Resim 97:** Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda yapılmış bir sık motifli cicim teknikli dokuma. Desenler, Türk halı sanatının genel prensibi olan, verev bir şekilde (güneş ışınları gibi) yerleştirilmiş. İçleri de yine Anadolu'daki halı ve düz dokuma yaygılar üzerinde kullanılan desenlere benzemektedir. Anadolu'da özellikle XVII. yy.'da ortaya çıkan ve kaynaklarda Memling deseni diye tanınan, Türk kaynaklarında ise Geometrik desenli Anadolu Halıları diye anılan halıların desenlerine benzemektedir.

Resim 98: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhta yapılmış, bir bez üzerine sık motifli cicim tekniğiyle yapılmış dokuma. Kuşaklar halinde dizilen desenlerde tarak şekilli olanlar, Selçuklu dönemi süslemelerine andırmaktadır.

Resim 99: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhta yapılmış, sık motifli cicim teknikli dokuma. Desenlerden özellikle en alt sırada yer alan hayvan figürleri XIV-XV. yy. Anadolu Beylikler dönemi halılarının desenlerine benzemektedir. İki yandaki sular üzerinde bulunan geometrik süslemeler ise Konya yöresi cicim süslemelerini andırmaktadır.

Resim 100: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhta yapılmış bir dokumanın sini benzeri madeni veya hasır üzerine geçirilmesiyle yapılmış bir süsleme. Osmanlı dönemindeki kumaş kaplı kalkanlara benzemektedir.

Resim 101: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhta bez üzerine yapılmış, seyrek cicim teknikli dokuma. Desenler hayvan figürüne benzemektedir.

Resim 102: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhta yapılmış dokuma üstüne, seyrek motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir süsleme. Çift başlı kartal figürüne benzemektedir. Anadolu'da özellikle Kayseri, Niğde yöresinde, muhtemelen Selçuklu dönemi taş, ahşap, madeni eser ve işlemeler üzerinde kullanılan ve kilim üzerine aktarılan bir bezemedir.

Resim 103: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı bir tezgâh üzerine, sık motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir bezeme. Eşkenar dörtgen şekilli olduğu için Türk Sanatında, ilk çağlardan itibaren kullanılan bir bezemedir. Anadolu'da ise farda, göl, göbek gibi isimlerle anılır. Halı ve kilimlerde çok kullanılır.

Resim 104: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda sık motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Bezeme, eşkenar dörtgen şekilli olduğu için Türk Sanatında, ilk çağlardan itibaren kullanılan bir bezemedir. Anadolu'da farda, göl, göbek gibi isimlerle anılır.

Resim 105: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda sık motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Bezeme, eşkenar dörtgen şekilli olduğu için Türk Sanatında, ilk çağlardan itibaren kullanılan bir bezemedir. Anadolu'da farda, göl, göbek gibi isimlerle anılır. Kenarlarının dilimli, verilişi şekliyle de, Anadolu'nun hemen her yerinde görülen ve **kurt, kurt ağzı** ismi verilen modellere benzemektedir.

Resim 106: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda sık motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. İnsan figürü kullanılması bakımından eskiden cam üzerine yapılan Zaloğlu Rüstem hikayelerindeki örneklere benzemektedir.

Resim 107: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda sık motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Motiflerin yerleştirilmesi Türk halı ve düz dokuma yaygılarındaki düzene benzemektedir. Sonsuzluk prensibi içinde, güneş ışınları gibi dağılır şekilde yapılmıştır

Resim 108: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden iki örnek*

Muhtemelen pedallı tezgâhta seyrek motifli cicim tekniğinde yapılmış bir dokuma. Anadolu Türk işlemelerinin süslemelerine benzemektedir.

Pedallı tezgâhlarda seyrek motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Anadolu'daki bıtrak desenlerine, özellikle de Milas halılarının turunç motifine benzemektedir.

***Resim 109:** Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda seyrek motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Anadolu Selçuklu sultanlarından II. Aleaddin Keykubad'ın sembolü olan çift başlı kartal motifine benzemektedir. Kartalın altındaki süsleme ise **meşk** karakterli bir süslemeyi andırmaktadır.

***Resim 110:** Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda seyrek motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Anadolu halı ve kilimlerinde hayvan figürü çok az kullanılmakla beraber resimdeki kuşlara benzer örnekler Yozgat, Çorum ve Kırşehir çevresindeki halı ve kilimlerde çok görülür.

Resim 111: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden iki örnek*

Pedallı tezgâhlarda seyrek motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Tavus kuşuna benzeyen süslemenin benzer örneklerine XIV-XV. yy. Anadolu Beylikler dönemi halılarında rastlanır.

Pedallı tezgâhlarda seyrek motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Süsleme, daha çok horoz figürünü andırmaktadır. Anadolu'da işlemeler üzerinde benzerleri mevcuttur.

Resim 112: *Pedallı dokuma tezgâhı. (Anadolu'da benzer örnekler hâlâ kullanılmaktadır.)*

Resim 113: *İplik eğirme aleti. (Benzer Örnekler Batı Anadolu bölgesinde görülür ve* ***fermen*** *adıyla bilinir.)*

Resim 114: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda çözgü yüzlü dokuma tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Anadolu'da hemen her yörede, özellikle, Batı, Orta ve Doğu Anadolu bölgesi ile Azerbaycan'da görülür. Desenler kuşaklar halinde verilişi bakımından Anadolu dokumalarıyla benzerlik göstermektedir.

Pedallı tezgâhlarda iliksiz kilim tekniğiyle yapılmış bir dokuma (çul). Süslemeler, kuşaklar halinde verilmiştir. Bu haliyle Anadolu'daki benzer dokumaları hatırlatmaktadır.

Resim 115: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Resim 116: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda seyrek motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Desenler Anadolu motiflerine benzemiyor, ancak teknik ve kompozisyon düzeni aynı.

Resim 117: *Guatemala, Tikal Antik Şehri Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda seyrek motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Desenler, kuşaklar halinde yerleştirilmiş. Hayvan figürleri XIV-XV. yy. Anadolu Halılarının süslemelerini andırmakta, eşkenar dörtgen şekilli süslemeler ise Anadolu halı ve kilimlerinde çok kullanılan **pıtırak** motifine benzemektedir.

Resim 118: *Guatemala, Tikal Antik Şehri Müzesi’nden*

Pedallı tezgâhlarda seyrek motifli cicim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Anadolu’da kıl dokumalar üzerine yapılmış cicim tekniklerine benzemektedir. Anadolu’da bu tür dokumalara malzemesi kötü olduğu için **çul** denir. Hayvan figürleri XIX-XV. yy. Halılarının süslemelerine benzemektedir. Çengel şekilli feometrik süslemeler ise **gıvrım, kurbağa, koçbaşı** vb. isimlerle tanınır.

Pedallı tezgâhlarda iliksiz kilim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Süslemeler bitki karakterli. Anadolu’daki işlemeler üzerinde kullanılan süslemelere benziyor.

Resim 119: *Guatemala, Tikal Antik Şehri Müzesi’nden*

Resim 120: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda çözgü yüzlü dokuma tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Üzerlerindeki süslemeler, Anadolu'daki işleme süslemelerine benzemektedir. İnsan figürleri ise Selçuklu halılarının eli belinde motiflerini hatırlatmaktadır.

Resim 121: *Guatemala, Popol Vuh - İchel Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda çözgü yüzlü dokuma tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Üzerlerindeki, kuşaklar halinde dizilen süslemeler, Anadolu'daki işleme süslemelerine benzemektedir.

Pedallı tezgâhlarda muhtemelen ilikli kilim tekniğiyle (iliksiz de olabilir) yapılmış bir dokuma. Kuşaklar halinde verilen süslemeler, Anadolu'daki Konya, Kayseri, Sivas, Yozgat, Kırşehir yöresi kilimlerinin desenlerine benzemektedir.

Resim 122: *Belize, Xunantunich Maya Antik Şehri Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda iliksiz kilim tekniğiyle yapılmış bir dokuma. Süslemeleri, Selçuklu döneminin tarak şekilli desenlerine benzemektedir.

Resim 123: *Belize, Xunantunich Maya Antik Şehri Müzesi'nden*

Pedallı tezgâhlarda muhtemelen ilikli kilim tekniğiyle (iliksiz de olabilir ?) yapılmış bir dokuma. Kuşaklar halinde verilen süslemeler, Anadolu'daki Konya, Kayseri, Sivas, Yozgat, Kırşehir yöresi kilimlerinin desenlerine benzemektedir.

Resim 124: *Belize, Xunantunich Maya Antik Şehri Müzesi'nden*

MAYA DİLİNİN GRAMER ÖZELLİKLERİ

Maya dili üzerine yapılmış muhtelif gramer çalışmaları mevcuttur[68]. Bu çalışmaları da dikkate alarak burada kısaca Maya dilinin gramer özelliklerini vermeye çalışacağız. Yaptığımız tafsilatlı bir gramer değildir. Maya dilinin ses ve yapı özelliklerine dikkati çekmeye çalışacağız.

Maya dili, yapılan tasnif çalışmalarında, çoğu zaman Amerika Yerli Dilleri aileleri içinde gösterilmektedir. Ancak bazı çalışmalarda Maya dilinin Altay Dilleri ile bağlantılarına dikkat çekilmektedir[69].

Kaynak açısından henüz net olarak bir yere oturtulamayan Maya dilinin kesinlikle Hint – Avrupa ve Hami-Sami dil ailelerine mensup olmadığı hususunda bu konuda çalışanlar hemfikirdir.

İsim ve fiillerden oluşan Maya dili, yapı açısından eklemeli bir dildir. Kelimelerin türetilmesi, isim ya da fiil köküne gelen eklerle sağlanmaktadır. Bu türetme çoğunlukla kelime kök ya da gövdesinin sonuna getirilerek yapılmaktadır. Ancak bazı durumlarda ön ekler de görülmektedir. Ön eklerin sonradan İspanyolca'nın tesiri ile olması mümkündür. Eski yazılı kaynaklarda bulunan kelimelerde de bu durum az da olsa görülmektedir. Bu da muhtemelen Mayaların komşuluk yaptığı veya iç içe yaşadığı diğer yerli dillerinden geçmiş olabilir. Bu durum 'Maya dili sondan eklemeli dildir' hükmünü bozacak derecede değildir.

Maya dilinin aslında oldukça fazla yazılı eseri olmasına rağmen, net ifadeler kullanamayışımızın temel sebebi, okunan eserlerin çeviri yazısında (transkripsiyonunda) İngiliz ve İspanyol ses sisteminin kullanılmış olmasıdır. Bunlar tek bir çeviri yazı sistemine dönüştürülmediğinden Maya diliyle ilgili birçok sözlükte, bir kelimenin birden fazla yazımıyla karşılaşmaktayız. Örneğin **yazma / yazmak** karşılığında ***ts'ib, tzi'b*** ve ***dzib*** şekilleri vardır. Bunu Türkçe'nin ses sistemine göre **ç'ib –** şeklinde yazabiliriz. Şimdiye kadar Maya dili ile ilgili olan eserlere ilk baktığımızda Türkçe ile olan ilgisini doğrudan göremeyişimizin en önemli sebebi de budur.

Dilciler, M.Ö 2000'lerde Ana Maya dilinin var olduğu görüşündedirler. Ancak, Maya dilinin diyalektlere ayrılma süreci hızlı olmuştur. Yukatek bölgesi diyalektinin yaklaşık 3000 yıllık bir geçmişi vardır[70]. Maya dilini konuşanlar, klasik çağın en yüksek medeniyetini kurmuşlardır. Bu medeniyet, M.S. 250-900 yılları arasında zirveye çıkmıştır. Bunlar, gelişmiş el yazısını ve Maya hiyerogliflerini de icat edenlerdir. Maya yazı sistemi, bugün onların dillerini inceleyen İngiliz (M.S. 8. yy) ve İspanyol (M.S. 11. yy) yazı dillerinden çok daha eskidir.

68 Geniş bilgi için **bkz**. Bibliyografya bölümü

69 Wikandur, S., Maya and Altaic. I. Is there Maya group of the language related to the Altaic Family?-**Ethonos** (Stockholm) 1967, II. Maya and Altaic Ethnos, 1970, III, Maya and Altaic, **Orientalia Suecana** (Stockholm) 1970-71

70 Montgomery, John, Maya-English / Englis-Maya Dictionary Phrasebook, New York, 2004, 5. s

Maya dili başka dillerden etkilenmiştir. İlk etkilendikleri yabancı dillerin başında en önemlisi, Nahuatl Dilidir. Aztek Dili olarak da adlandırmak mümkündür. Aztekler, 9-10. yüzyıllara kadar yaşayan bir medeniyettir. Bunlar aynı zamanda Panama ve Honduras sahili boyunca yayılan tüccarlardır. Aztekler, Meksika'nın merkezinden Maya bölgesi olan Yukatan'a kadar nüfuz etmişlerdir. Nahuatl Dili üst katman olarak Maya dilini etkilemiş; başta yer, eşya, insan isimleri olarak birçok kelime Maya diline alıntı öğeler olarak girmiştir.

16. yy'da İspanyolların Yeni Dünyayı işgali ile birçok Amerika yerli halkı gibi Mayalar da yiyecek, elbise, silah, sosyal ve siyasi kelimeleri İspanyollardan almışlardır. Ancak Mayalar, eski kullandıkları kelimeleri muhafaza edip onlar için yeni olan kavramların karşılıklarını almışlardır. **Asukaar 'şeker'** < İsp. **Azucar**, **a'amigoh 'arkadaş'**< İsp. **amigo**, **paapah** 'baba'< İsp. **papa** gibi[71]. Bu yolla İspanyolca'da bulunan; fakat Maya ses sisteminde olmayan yeni sesleri de alıyorlardı. Nitekim İspanyol işgalinden sonra Mayalar, el yazılarıyla Çilam Balam ve Popul Vuh gibi kendi destanlarını da kaleme almışlardır.

Eski Maya ile istila edilmiş bugünkü Maya arasında önemli derecede farklılıklar vardır. Bugün Maya dili, yazı dili olmaktan çıkmış, yalnız konuşma dili olarak kalmıştır. Sömürgecilerin değişmesi de konuşma dillerini İspanyolca'dan İngilizce'ye yakın öğelerle doldurmakta, müstakil bir halkın konuşma dili olmaktan da çıkarmaktadır. Bu sebeple Maya dili, âdeta köyden köye farklılık göstermektedir.

Bahsettiğimiz bu tesirler altında kalan Maya dilinin kaynağı ve yapısı hakkında kesin hükümler vermek zorlaşmaktadır. Bütün bunlara rağmen dilin asli unsurlarına dikkat ederek, özellikle ses ve biçim bakımından ele almaya çalışacağız.

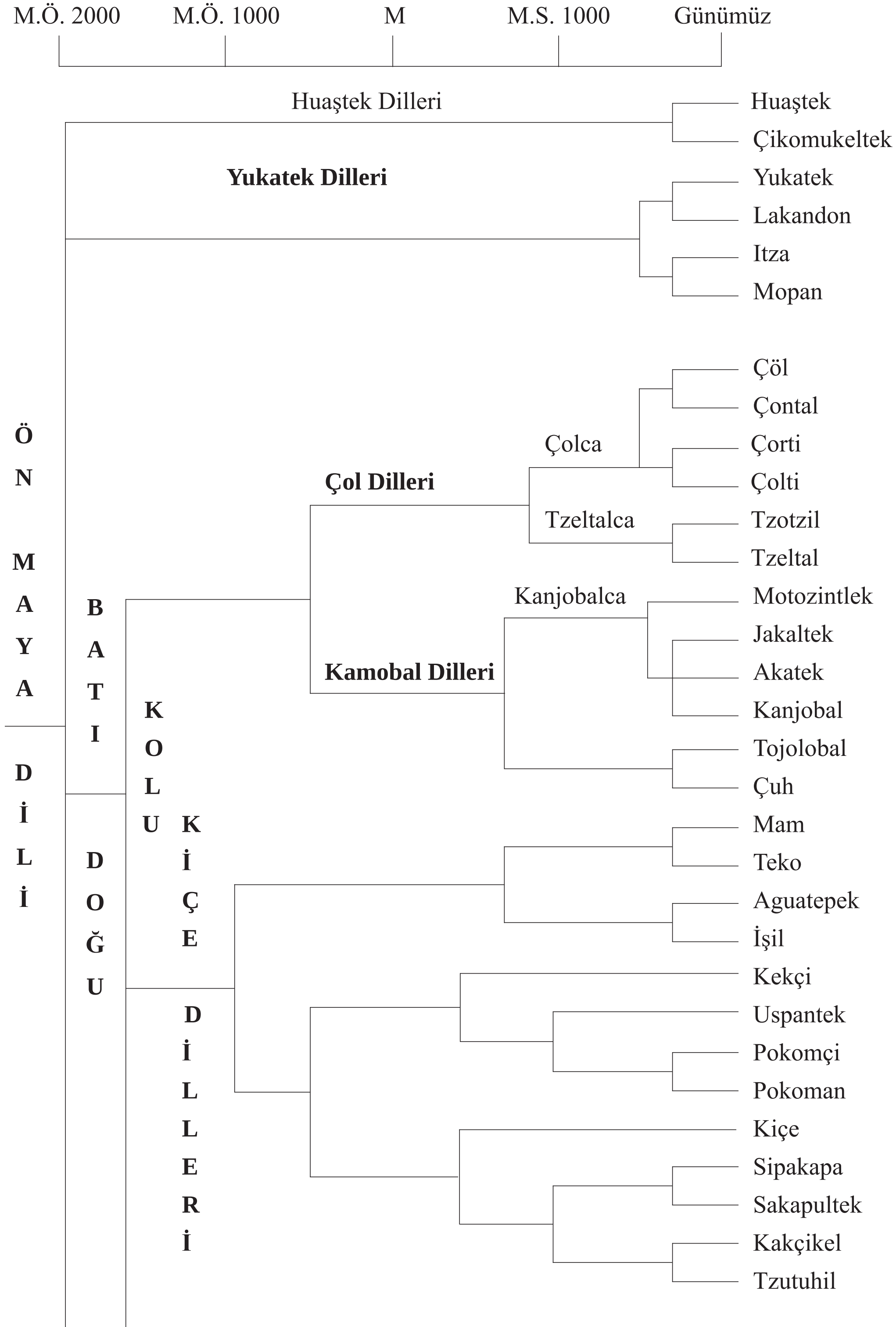
Kaynak açısından Maya dilinin M.Ö. 2000'lerde Ön-Maya dili olarak var olduğu; buradan, Huaştek, Yukatek ile Doğu ve Batı Kollarına ayrıştığı, Doğu Kolunun devamla Kiçe Dili, Batı Kolunun ise Çol ile Kamobal temel diyalektlerine ayrıldığı ifade edilir.

Biz yapılan tasniflerin Maya dilinin yeniden değerlendirilerek ele alınması gerektiğine inanıyoruz. Bizzat dinlediğimizde Lakondon ve Mopan yerlileri ile Kiçe ve Çöl yerlilerinin birbirlerinden dil yönüyle de ayrıldığını müşahede ettik.

Maya dilinin diyalektleri hakkında fikir verebilmek açısından aşağıdaki tabloyu veriyoruz[72].

71 Montgomery, John, **a.g.e.** 8. s

72 Coe, Michael D., **Mayalar**, (Çev. Meltem Özdemir) Arkadaş Yay., Ankara, 2002, 35. s

M.Ö. 2000
M.Ö. 1000
M
M.S. 1000
Günümüz
Huaştek Dilleri
Huaştek
Çikomukeltek
Yukatek Dilleri
Yukatek
Lakandon
Itza
Mopan
Çöl
Çontal
Çolca
Çorti
Çol Dilleri
Çolti
Tzeltalca
Tzotzil
Tzeltal
Kanjobalca
Motozintlek
Jakaltek
Kamobal Dilleri
Akatek
Kanjobal
Tojolobal
Çuh
Mam
Teko
Aguatepek
İşil
Kekçi
Uspantek
Pokomçi
Pokoman
Kiçe
Sipakapa
Sakapultek
Kakçikel
Tzutuhil
ÖN MAYA DİLİ
BATI
DOĞU
KOLU
KİÇE DİLLERİ

SES BİLGİSİ

Ünlüler: Maya dilinde temel olarak **a, e, i, o, u, ö** ünlüleri bulunmaktadır. Yalnız **k'ıt** 'kıt, az', **k'ıtlak** 'harcamak' kelimelerinde görülen bir **ı** ünlüsü de bulunmaktadır. Bu ünlüler normal uzunluktadır ve Türkçe'de olduğu gibi seslendirilmektedir. Bu normal ünlülerin yanında asli uzun ünlüler de bulunmaktadır. Uzun ünlü kullanıldığında anlam değişmektedir. Uzun ünlüler yükselen tonla ve alçalan tonla seslendirilmektedir. Yükselen tonla olan uzun ünlüler **áa,** alçalan tonla olanlar **aa** şeklinde yazılmaktadır.

a ünlüsü: Geniş, düz, art damak ünlüsüdür. Türkçe'deki **a** gibi seslendirilmektedir.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
ach	'açmak'	**awat**	'avaz'	**kusba**	'koşma'
ak'	'taze'	**bal**	'baldız'	**tonba**	'yanak'
aka'an	'ırmak'	**chak**	'çok'	**yalba**	'alçak, kısa boylu'

a' ünlüsü: Geniş, düz, kısa vurgulu art damak ünlüsüdür.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
a'k	'tırmalamak'	**ba'bal**	'özellik'	**bala'**	'nasıl'
a'l	'su'	**ha'n**	'kayın baba'	**tupa'**	'söndürmek'
a'lmah	'kutlamak'	**ka'bah**	'önceki gün'	**ma'**	'değil'

áa ünlüsü: Yükselen tonda vurgulu uzun ünlü. Türkçe'deki asli uzun a ile aynı söylenmektedir. Bu ses kelime başında ve kelime içinde kullanılmakta, kelime sonunda bulunmamaktadır.

Kelime başında		Kelime ortasında	
áak'	'yeşil, taze'	**k'áak'**	'ateş'
áaktun	'mağara'	**láak'**	'görece'
áantik	'yardım'	**táan**	'önce'

aa ünlüsü: a ünlüsünün alçalan tonda söylenişidir. **áa** ünlüsü gibi kelimenin başında ve içinde kullanılır; kelime sonunda bulunmaz. Vurgusuz alçalan tonda uzun ünlüdür.

Kelime başında		Kelime ortasında	
aak	'kaplumbağa'	**baak**	'kemik'
aal	'oğul'	**kalaan**	'sarhoşluk'
aax	'siğil'	**taasik**	'taşımak'

e ünlüsü: **e** ünlüsü, Türkçe'deki gibi açık **e** olarak söylenmektedir. Daha çok kelime başı ve içinde kullanılır. Kelime sonunda ise hece kökünde tek heceli kelimelerde kullanılır. Bunun dışında, kısa vurgulu tonda söylenen **e',** **e** ile **i** arasında Türkçe'deki kapalı **ė**'yi andıran **ėe** ile hafif uzun söylenen **ee** ünlüleri vardır.

Kelime başında		Kelime içinde		Kelime sonunda	
ep	'dalak'	**k'ex**	'göç'	**natle**	'masal'
et	'eş'	**kexix**	'değiştirmek'	**te**	'orada'
elmal	'sulu meyve'	**ses**	'kekelemek'	**xe**	'kusma'

e' ünlüsü: Vurgulu ve kısa bir **e'** sesidir. Kelime başı, içi ve sonunda kullanılır. Kelime içinde yanında buluna açık **e** sesinin âdeta kısacа uzatarak söylenmesine yardımcı olur. Kelime sonunda ise sonda bulunan eki vurgulu söyletir.

Kelime başında		Kelime içinde		Kelime sonunda	
e'esik	'gösteri'	**ke'el**	'soğuk'	**báalche'**	'bal içkisi'
e'esk u bah	'bir kerelik gösteri'	**me'ex**	'sakal'	**papanche'**	'yapı iskelesi'
e'hoch'e'en	'karanlık'	**te'ela'**	'orada'	**yukache'**	'boyunduruk'

ė ünlüsü: Daha çok kelime içerisinde kullanılan bu ünlü, kısa vurgulu tonda söylenen **e', e** ile **i** arasında Türkçe'deki kapalı **ė'**yi andırmaktadır. Kelime sonunda bir tek **chė** 'ağaç, koru' ve **petenchė** 'tekerlek' kelimelerinde bulunmaktadır. Bunun da çeviri yazıda net olarak tespit edildiği hususunda endişelerimiz bulunmaktadır.

Kelime başında		Kelime içinde		Kelime sonunda	
ėek	' kirli, leke'	**chėen**	'yalnız, tek'	**chė**	'ağaç, koru'
ėensik	'iniş, alçak'	**k'ėek'en**	'domuz'	**petenchė**	'tekerlek'
ėet	'eşit'	**kėeh**	'geyik'		

ee ünlüsü: Normal söylenen açık **e** sesine göre biraz daha uzun söylenen bir sestir. Daha çok kelime kökü olduğunda başta veya kelime kökü ve içinde kullanılmaktadır. Kelime sonunda kullanılmayan bu ses Maya dilinin asli uzun ünlülerindendir. Kelime başı ve özellikle kelime kökünde kullanılması da bunun göstergesidir.

Kelime başında		Kelime içinde	
eek'	'yıldız'	**cheem**	'gemi, bot'
eel	'yumurta'	**keeh**	'geyik'
eemen	'inmek'	**teel**	'küçük diken, tel'

ı ünlüsü: Maya dilinde **ı** ünlüsü yalnız **k'ıt** ' kıt, az', **k'ıtlak** 'harcamak' kelimelerinde görülür. Başka yerde **ı** sesi bulunmaz.

i ünlüsü: Türkçe'deki **i** sesi gibi söylenmektedir. İnce, dar, düz ünlüdür. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır. Maya dilinde **ı** sesi bulunmamaktadır bu sebeple kalın ünlü ile başlayan kelimelerde **i** sesinin bulunduğu ekler geldiğinde ünlü uyumu bozulmaktadır. **i** sesinin **íi** şeklinde yazılan kısa vurgulu söylenişi yanında **i'** şeklinde yazılan kısa söylenişi ve **ii** şeklinde yazılan ve uzun söylenen şekli de bulunmaktadır. Bu sesler anlam ayırt edicidir.

Eğer **i** sesi kelime sonuna bir ek olarak gelirse bu ses daha çok **íi** ya da **i'** ye dönüşmektedir. Bu da muhtemelen kelime sondaki vurgudan kaynaklanmaktadır. Bu durumlarda anlam ayırt edici özellikte değillerdir.

Kelime başında		Kelime içinde		Kelime sonunda	
ich	'iç'	**biki**	'gibi'	**si**	'vermek'
ikim	'baykuş'	**ipil**	'giydirmek'	**ki**	'maki'
ix	'işemek'	**k'axik**	'bağlamak'	**te'kechi**	'orada'

íi ünlüsü: Normal **i** sesinin kısa vurgulu söylenişidir. Kelime başında sadece iki örnekte kullanılan bu ses, daha çok kelime içinde kullanılmaktadır. Bu ses kelime sonunda da bir örnekte görülür.

Kelime başında		Kelime içinde		Kelime sonunda	
íich'ak	: pençe	**ch'íich**	'kuş'	**tanilí**	'şimdiden'
íicham	: koca	**k'íinal**	'sıcak'		
tz'íik	'çekmek'				

i' ünlüsü: Kelime başında bulunmayan **i'** ünlüsü daha çok kelime içerisinde ve kelime sonunda kullanılmaktadır. Kelime sonunda ya tek heceli kelimelerde, kelime kökü ünlüsü olarak ya da normal **i** sesinin ekin ünlüsü olarak bulunduğu durumlarda **i** > **i'** dönüşümü durumundadır. Sonda kullanıldığında âdeta ek üzerindeki kısa bir vurguyu göstermek amacıyla yazıya geçirilmektedir.

Kelime içinde		Kelime sonunda	
chi'ik	'porsuk'	**bayli'**	'alışmak'
ki'il	'latif'	**chi'**	'ağız'
ki'ki'	'neşe'	**si'**	'odun'

ii ünlüsü: **ii** sesi normal **i** sesinden biraz daha uzun olarak söylenen ünlüdür. Anlam ayırt edici bir öğe olan **ii** sesi, kelime başında ve kelime içerisinde kullanılmaktadır. Kelime sonunda kullanıldığında uzun ünlü yerine, yanında vurguyu gösteren **'** işaretiyle birlikte kullanılmaktadır. Bu da sesin **ii** şeklinde uzun olarak değil, normal **i** sesinin vurgulu olduğunu göstermek amacıyla kullanılmaktadır.

Kelime başında		Kelime içinde		Kelime sonunda	
iik	'gök yüzü'	**chiim**	'buğday'	**chii'**	'yiyecek'
iim	'boğa yılanı'	**k'iin**	'gün'	**hii'**	'ovmak'
iit	'dip'	**miis**	'kedi'	**kii'**	'minnettar'

o ünlüsü: Kalın, yuvarlak bir ses olan **o**, Türkçe'deki **o** gibi seslendirilmektedir. Ancak, **o** sesi **o'** şeklinde kısa vurgulu, **o'o** şeklinde kısa vurgulu diftonglu, **óo** şeklinde kısa vurgulu yükselen ton ile, **oo** şeklinde uzun olarak da söylenmektedir. Bu sesler, **book** 'koku' / **bok** 'koku', **bon**'boya' / **boon**'boya', **kóoch**'geniş'/ **kooch** 'geniş', **kóok** 'sağır'/ **kook** 'sağır', **mootz** 'kök'/ **mots'** 'kök', **ox** 'üç'/ **óox** 'üç' gibi kelimelerde anlam ayırt edici değildir. Bu ve benzeri kelimeler muhtemelen diyalekt farklılığı ya da yazıya geçirmedeki farklı duyuşlardan kaynaklanmaktadır. Bu örneklerin dışında ise farklı seslendirilen kelimelerde anlam ayırt etmektedirler.

o ünlüsü, kelime sonunda sadece **baylo'** 'böyle', **beyó** 'öyle', **chiibo** 'oğlak', **chokó** 'sıcak', **choo' '**silmek', **te'lo'** 'orada', **ko** 'diş', **p'o** 'temizlik' örneklerinde kullanılmaktadır. Bu örnekler dışında görülmez.

Kelime başında		Kelime ortasında	
ok	'ok, mızrak'	**bolon**	'bol, çok'
ol	'olmak'	**tok'**	'sert, katı'
otoch	'oda '	**son**	'son'

o'o ünlüsü: Normal **o** sesine göre kısa, kesik bir vurgulu **o'**yu takiben çıkan normal **o** sesi gibi söylenmektedir. Kelime sonunda sadece **o'** söylenişi kullanılmaktadır. Kelime başında iki örnekte bulunan bu ses daha çok kelime içinde kullanılmaktadır.

Kelime başında		Kelime ortasında	
o'och	'ayak'	**bo'ol**	'ekleme'
o'och'	'buruşukluk'	**bo'oy**	'bulut'
ko'oh	'pahalı'		

óo ünlüsü: Normal **o** sesine göre farklılığı **o-u** arası bir söylenişte olmasıdır. Kelime sonunda bulunmayan bu ses daha çok kelime başı ve içinde kullanılmaktadır

Kelime başında		Kelime ortasında	
óop	'ekşi'	**k'óol**	'et veya tavuk suyu'
óotzil	'yoksul'	**t'óon**	'baldır'
óox	'üç'	**tóotkóok**	'sağır ve dilsiz'

oo ünlüsü: Normal o sesine göre daha uzun söylenmektedir. Kelime sonunda kullanılmayan bu ses daha çok kelime başı ve kelime içerisinde kullanılmaktadır. Kullanıldığı kelimelere dikkat ettiğimizde iki ünlü arasında kalan bir ünsüzün düşmesi sonucu diftong sonucu oluşan uzun ünlüyü ifade ettiği görülür.

Kelime başında		Kelime ortasında	
ooch	'akşam yemeği'	**k'ool**	'erkek kardeş'
oohel	'bilmek'	**poos**	'pus'
ook	'ayak'	**t'oon**	'dana'

ö ünlüsü: İnce, geniş ve yuvarlak olan bu ses Türkçe'deki **ö** sesi gibi seslendirilmektedir. Bu sesin vurgulu ya da uzun biçimi bulunmamaktadır. Kelime başında sadece **öli'** 'yeni' ve **ötan** 'karı' kelimelerinde kelime sonunda ise yalnızca **k'ölö** 'kapanmış' kelimesinde bulunmaktadır. Daha çok kelime içerisinde aşağıdaki örneklerde olduğu gibi kullanılmaktadır.

bök'sa	'avlamak'	**sököl**	'dokumak'
k'öb	'dal, kol'	**tömököş**	'şaşkınlık'
k'ölik	'kapamak'	**tömön**	'pamuk'

u ünlüsü : Dar, yuvarlak, kalın ünlü. Türkçe'deki **u** sesi gibi söylenmektedir. Maya dilinde **u** sesinin ince söylenişi **ü** bulunmamaktadır. Temel **u** ünlüsünün yanında bu ses kaynaklı **u', ú, uu** ünlüleri de bulunmaktadır. **u** ünlüsü kelime sonunda bir tek **kumk'u** 'tencere' kelimesinde vardır. Daha çok kelime başında ve kelime içerisinde bulunmaktadır.

Kelime başında		Kelime ortasında	
uk'	'ağlamak'	**bul**	'bulmak'
ulak	'diğeri, başka'	**ch'ulik**	'nemli'
ustik	'esinti'	**kum**	'kazan, testi, sürahi'

u' ünlüsü: Asli **u** sesine göre daha kısa ve hafif vurgulu söylenmektedir. Kelime başı ve sonunda **u'** şeklinde kullanılan bu ses kelime içerisinde **u'u** şeklinde başta hafif vurgulu ve yükselen tonda söylenmektedir.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
u'b	'dinlemek'	**bu'ul**	'but, oyluk'	**ch'u'**	'destan, küğ'
u'l	'temel'	**su'uk**	'otlak, çayır'	**kuyu'**	'ağ, örgü'
u'y	'duymak'	**su'utal**	'utanç'	**lu'**	'yayın balığı'

úu ünlüsü: Daha çok kelime başı ve içinde kullanılan bu ses kelime sonunda bulunmaz. Normal **u** sesine göre alçalan tonda hafif uzun söylenmektedir.

Kelime başında		Kelime ortasında	
úuchih	'çok önce'	**chúuk**	'kömür'
úulum	'hindi'	**kúuk**	'dirsek'
úurich	'salyangoz'	**púutz'**	'iğne'

uu ünlüsü: Maya dilindeki kullanımına göre asli uzun ünlü olarak görülen bu **uu** ünlüsü kelime sonunda kullanılmamaktadır. Kelime başı ve içinde kullanılan **uu** sesi diğer u seslerinden farklı, anlam ayırt edici olarak kullanılmaktadır.

<u>Kelime başında</u>		<u>Kelime ortasında</u>	
uuk	'yedi'	**buutz'**	'bulut, duman'
uukum	'güvercin'	**kuuch**	'güç'
uustik	'esmek'	**puuk**	'bulutlu, tepe'

Maya dilinde normal **a, e, o, u, ö** ve **i** ünlülerinin yanında kısa vurgulu olarak söylenen **a', e', u', i',** seslerinin yanında Türkçe'de **kapalı e** olarak adlandırdığımız **ė** sesinin de **ėe** şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

Maya dilinde bu seslerin yanında yükselen tonda **áa, íi, óo,** uzun ünlülerinin yanında **uu, oo, ii, ee, aa** asli uzun ünlüler de bulunmaktadır.

Maya dilinde **ı** ve **ü** seslerinin bulunmayışı da dikkate değerdir.

Ünlü Uyumları: Maya dilinde genel olarak ünlüler arasında kalınlık – incelik uyumu (dil benzeşmesi, palatal harmony) bulunmaktadır. Kelime kökünde kalın bir ünlü varsa (**a, o, u**) onu takip eden hecelerde de kalın ünlüler aşağıdaki örneklerde olduğu gibi bulunur.

akam	'direk'	**aluh**	'ormanın ruhu'	**multah**	' bunaltmak'
akan	'amca, dayı'	**boxkay**	'yayın balığı'	**bulukluch**	'mancınık'
akat	'ağaç'	**ch'oxah**	'aksamak, topallamak'	**tunkuluchú**	'baykuş'
akna	'ayna'	**kopulba**	: sataşmak	**yakunah**	'sevimli'
aktantah'	'karşılaşmak'	**t'ona'n**	'alçak gönüllü'	**yuyunak**	'olgunlaştırmak

Eğer kelime kökünde ince bir ünlü varsa (**e, i, ö**) diğer hecelerde de ince ünlü aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi bulunmaktadır.

bek'ech	'ince'	**biki**	'gibi'	**ch'ech'il**	' saçmak'
benel	'düşmek'	**bilich**	'kabuk	**ch'ilibche'**	'salkım'
k'ėek'en	'domuz'	**bilim**	' işaret, belirti'	**ėensik**	'iniş, alçak'
k'eexel	'değiştirme'	**bisik**	' taşımak'	**kinbesik**	'incitmek'
petenchė	'tekerlek'	**pikit**	'yelpazelemek'	**ts'öhik**	'tavada kızartmak'

Maya dilinde, ünlüler arasındaki düzlük **-** yuvarlaklık (dudak benzeşmesi, labial harmony) uyumu da bir dereceye kadar görülmektedir. Yani eğer kelime kökünde düz bir ünlü varsa (**a, e, i**) daha sonraki hecelerdeki ünlüler de aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi düz olur.

pekeche'	'yabani otlar	**chimės**	'çıyan'	**sibitil**	'sürü'
k'elik	'ızgara'	**pitik**	'çıkarmak'	**picitil**	'yelpaze'

Eğer kelime kökünde kalın sıradan yuvarlak bir ünlü varsa (**o, u**), takip eden hecelerde yer alan ünlüler ya geniş düz (**a**) **k'opsah** 'çökmek, bükmek' **tohlah** 'kaçırtmak, **p'olmal** 'satın almak', **k'ultah '**saygı', **k'unlak** 'isteksiz' ya da dar yuvarlak (**u**) ünlüsü gelir. **bulul** 'ayak', **k'ultun '** havan', **kuytun** 'verimsiz', **tumbuluk'** 'sallamak', **tunkuluchú** 'baykuş' örneklerinde olduğu gibi. Ancak bir kelimenin kökünde kalın sıradan düz ünlü (**a**) varsa, kelime kökünde de **b, x, k,** ve **t** sesleri bulunduğunda ikinci hecede kalın sıradan dar yuvarlak (**u**) ünlüsü gelebilir **aktub** 'balgam', **aktun** 'mağara', **k'akunah** 'acıştırmak', **p'axul** 'alacaklı', **sabukan** 'kese', **salkun** 'hakaret etme', **t'akuntah** 'depolamak', **yakunab** 'sevmek' örneklerinde olduğu gibi.

Maya dilinde dudak uyumu ileri derecededir. Türk lehçelerinden Yakut, Altay ve Kırgız Türkçelerinde görülen yuvarlaklaşma (labial atraction, dudak çekerliliği) bulunur. Yani bir kelimenin ilk hecesinde yu-

varlak (o,ö) bir ünlü bulunursa onu takip eden hecelerde de genellikle aşağıdaki örneklerde gösterdiğimiz gibi yuvarlak ünlü bulunur.

bolon	'bol, çok',	**nóokoy**	'bulutlu'	**sököl**	'dokumak'
ch'otob	'anahtar'	**otsol**	'yükünü hafifletmek'	**tömökös**	'şaşkınlık'
chokoh	'ocak'	**p'olom**	'tüccar'	**tömön**	'pamuk'
k'oxol	'sivrisinek'	**könön**	'bakmak'		

Ünlü uyumunun bozulduğu haller: Maya dilinde **ı** ve **ü** ünlüleri bulunmamaktadır. Bu sebeple **ı** yerine **i** ve **ü** yerine **u** sesleri kullanılmaktadır. Bunların geldiği hallerde ünlü uyumları bozulmaktadır.

aalak'tik	'beslemek, büyütmek'	**bakix**	'vermek, bağış'	**chemul**	'gemi yolculuğu'
áabil	'torun'	**baklik**	'çember, daire**'**	**chemulil**	'gemi seferi'
áantik	'yardım'	**búukintik**	'giydirmek'	**ebtun**	'merdiven'
a ti'a'l	'siz'	**ch'ulik**	'nemli'	**sėekuntik**	'çok çabuk'
ain	'timsah'	**k'eluk**	'ter'	**k'olim**	'erik'

Ünlü uyumuna uymayan ekler: Maya dilinde ünlü uyumuna girmeyen **+sah** ve **+inah** yapım ekleri geldiğinde aşağıdaki örneklerde olduğu gibi uyumun bozulduğu görülür.

balinah 'baldız', **ki'kunah** 'neşelendirmek', **belbesah** 'kılavuz, önder', **bebesah** 'evlenme', **binsah** 'körletmek', **kimsah '**kasap'. +lak yapım ekinin de **kexlak** 'temiz' örneğinde görüldüğü gibi uyuma girmediği görülür.

Birleşik kelimelerde uyum bozulur: Maya dilinde Türkçe'de olduğu gibi kelime yapma yollarından biri de birleşik kelimelerdir. **alak'be'n** 'cana yakın', **chaanbeel** 'yavaş', **ak'te' '**pamuk' **balamte'** 'kakao', **ak'be** 'dün gece', **almehen** 'soylu, asil', **ka'p'el** 'iki' gibi birleşik kelimelerde ünlü uyumu bulunmaz. Bu durum Türkçe'de de aynı şekildedir.

Alıntı kelimelerde uyum bozulur: Maya dilinin kelime hazinesinde, kendi yapısının dışında kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimeler kanaatimizce başka dillerden ödünçleme olarak girmiş ya da İspanyolca gibi üst katman tesiriyle Maya diline girmiş kelimelerdir. **beya'** 'beğenmek', **beyó** 'öyle', **bitun** ' yapı harcı', **pian** 'ruh' gibi kelimeler bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Ünsüzler: Maya dilinde altısı glotal stop olmak üzere toplam 21 ünsüz bulunmaktadır. **d, f, v** ve **r** ünsüzleri bulunmaz. Bu seslerin bulunduğu kelimeler başka dillerden alıntıdır. Aşağıda ünsüzlerin genel bir tablosu verilmiştir.

		Dudak	Diş	Damak	Diş
Patlayıcı (Süreksiz) Ünsüzler	ötümsüz	**p**	**t,**	**k**	**ch (ç)**
	glotal stoplar	**p'**	**t', ts', tz',**	**k'**	**ch' (ç')**
	ötümlü	**b**	-	-	-
Sürekli Ünsüzler	sonant ötümlü	**m**	**tz**	**n**	**l**
	ötümsüz	-	**ts, s**	**h**	**x (ş)**
	ötümlü	**w**	-	-	**y**

b ünsüzü: Patlayıcı, ötümlü olan **b** sesi dudak ünsüzüdür. Kelime başında, kelime içerisinde kök ünsüz olarak ve kelime sonunda kullanılır. Türkeçe'deki **b** ünsüzüne yakın olan bu ses iki ünlü arasında biraz yumuşakça söylenirken, kelime sonunda neredeyse düşmek üzere olup ya çok zayıf söylenir ya da hiç söylenmez.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
baak	‘kemik’	**aban**	‘yabani otlar’	**eb**	‘ölçek’
bek’ech	‘ince’	**ibin**	‘ip’	**hekeb**	‘hoşnutluk’
biki	‘gibi’	**k’abak’**	‘basur’	**ib**	‘bakla’
bokan	‘iltihap’	**k’eebel**	‘çökmek’	**k’öb**	‘dal, kol’
bul	‘bulmak’	**k’oba’**	‘göl, ırmak’	**kulub**	‘boynuz’

ch’ ünsüzü: Glotal stoplardan olan **ch’** ünsüzü, patlayıcı, diş ünsüzü olup süreksizdir. Kelime içerisinde bir tek **ich’ak** ‘pençe’ örneğinde görülür. Kelime başında ve sonunda kullanılır. Türkçe’deki **ç** sesi gibidir ancak nefes alımıyla kesilir.

Kelime başında		Kelime sonunda	
ch’ak	‘yakalamak’	**ach’**	‘özsuyu’
ch’el	‘sarışın’	**bich’**	‘ince, zayıf’
ch’ilib	‘çöp, dal’	**ech’**	‘açmak, eğmek’
ch’op	‘bükülmüş’	**o’och’**	‘buruşukluk’
ch’ulik	‘nemli’	**toch’**	‘taşmak’
ch’uyul	‘asmak’	**yech’**	‘eğmek’

ch ünsüzü: Patlayıcı, ötümsüz bir diş sesi olan **ch** ünsüzü süreksiz bir sestir. Türkçe’deki **ç** sesi ile aynı söylenir. Kelime içerisinde sadece **chichiik’** ‘fırtına’, **chichil** ‘bütünlük’ örneklerinde görülen **ch** ünsüzü daha çok kelime başında ve kelime sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime sonunda	
chak	‘çok; yağmur’	**aach**	‘çimen’
cheem	‘gemi’	**ich**	‘iç’
chichil	‘bütünlük’	**kuch**	‘güç’
chok’	‘çok’	**otoch**	‘oda’
chul	‘kaval’	**tunich**	‘kaya’

d ünsüzü: Maya dilinde d ünsüzü bulunmaz. Ancak, **dsil ol** ‘arzulamak’ örneğinde **ds**, **dzoc in yalá** ‘değersiz süs eşyası’ örneğinde ise **dz** sesleri vardır. Bu kelimeler de muhtemelen başka dillerden alıntıdır.

h ünsüzü: Ötümsüz, damak sesi olan **h** sürekli bir ünsüzdür. Türkçe’de olduğu gibi **h** sesi kelime başında bazı durumlarda türeme[73] ses olarak karşımıza çıktığı gibi, bazı hallerde Türkçe’de olduğu gibi **k > h** ses değişimi halindedir. Maya dilinde kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
hansik	‘beslemek’	**ahal**	‘uyanmak’	**aluh**	‘ormanın ruhu’
hax	‘açmak’	**bahal**	‘benzetme’	**banah**	‘batırmak’
hem	‘sabanın açtığı iz’	**cháhal**	‘bozulmuş’	**buh**	‘baykuş’
hik’	‘bakmak’	**sihik**	‘vermek’	**k’aah**	‘acı’
hobon	‘alacalı’	**sohol**	‘çöp’	**multah**	‘bunaltmak’
hutul	‘doğmak’	**tahik**	‘dilim’	**soh**	‘kuru’

j ünsüzü: Maya dilinde bulunmayan **j** sesi, sadece **ja’ak’ óol** ‘hayret, merak etme’, **jalachil** ‘lider’, **jėek** ‘dal’, **jo’il** ‘meridyen’, **ju’un** ‘kağıt’ alıntı kelimelerinde bulunmaktadır.

k’ ünsüzü: **k’** ünsüzü Maya dilinin glotal stop ünsüzlerindendir. Patlayıcı, damak sesi olan **k’** sesi, süreksiz bir ünsüzdür. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılmaktadır.

73 geniş bilgi için bkz. # h türemesi bölümü

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
k'al	'bağlamak'	**ak'al**	'su akıntısı'	**áak'**	'yeşil, taze'
k'eex	'göçmek'	**bök'sa**	'avlamak'	**achak'**	'yeğen'
k'ıt	'kıt, az'	**sik'il**	'biriktirmek'	**alsak'**	'yanmak'
k'iin	'gün'	**suk'inil**	'sakınma'	**bik'**	'bükmek'
k'o'och	'ceviz'	**tsoka'n**	'mükemmel'	**chok'**	'çok'
k'ölik	'kapamak'	**uk'ah**	'içki'	**sak'**	'çekirge, atik'

k ünsüzü: Patlayıcı, ötümsüz, damak sesi olan **k,** Türkçe'deki **k** ünsüzü ile aynı söylenmektedir. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
ka'bah	'önceki gün'	**bakix**	'vermek, bağış'	**chaak**	'çakın, şimşek'
keeh	'geyik'	**bulkum**	'sinek'	**ook**	'ayak'
kisin	'şeytan'	**okol**	'uğru'	**puuk**	'bulutlu'
kook	'sağır'	**pakal**	'kalkan'	**sök**	'beyaz, ak'
kukul	'dalga'	**saka'**	'kuyu'	**uustik**	'esmek'

l ünsüzü: Türkçe'deki gibi akıcı, diş sesi olan l sürekli bir ünsüzdür. Maya dilinde kelime sonunda düşmek üzere olan bir ünsüz gibi ya zayıf söylenmekte ya da hiç söylenmemektedir. Kelime başında içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
la'	'şurada'	**aluh**	'ormanın ruhu'	**bal**	'baldız'
le'	'yaprak'	**balan**	'pusu kurma'	**chohol**	'akmak'
lik'in	'doğu'	**cholak**	'siğil'	**emel**	'alçak'
lot	'eşleme'	**k'elik**	'ızgara'	**ikil**	'et suyu'
lukum	'güzel, hoş'	**talak**	'dolu'	**tsal**	'sal, sandal'
luk'	'çamur'	**ulah**	'eklemek'	**u'l**	'temel, esas'

m ünsüzü: Sızıcı, sonant ötümlü, dudak sesi olan **m**, Türkçe'deki **m** sesi gibi söylenmektedir. Maya dilinde kelime başında, içinde ve sonunda bulunmaktadır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
ma'ax	'maymun'	**chúumuk**	'merkez, orta'	**bakam**	'bayrak'
mamak	'sık çalılık'	**homah**	'aşağılamak'	**ikim**	'baykuş'
meex	'bıyık, sakal'	**kamach**	'çene'	**k'om**	'bükmek'
miis	'kedi'	**kimen**	'ölmek'	**kum**	'kazan'
mulkan	'kengeş'	**tamakas**	'delilik'	**sim**	'sümük'
multah	'bunaltmak'	**yumut**	'alçak gönüllü'	**uukum**	'güvercin'

n ünsüzü: Sürekli, sonant, damak sesi olan **n**,Türkçe'deki **n** sesi gibi söylenmektedir. Maya dilinde kelime başında, içinde ve sonunda bulunmaktadır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
namak	'yüksek'	**anak**	'sahip olmak'	**aka'an**	'ırmak, gölet'
netsil	'yararsız'	**ch'inik**	'atmak'	**bolon**	'bol, çok'
nix	'iniş'	**ėensik**	'iniş, alçak'	**chuun**	'sap'
nookov	'bulutlu'	**k'ono'ch**	'çene'	**oyan**	'korkak, ödlek'
nukuch	'kalın'	**kanan**	'kağan, yönetici'	**saw'an**	'sık çalılık'
nuxib	'yaşlı'	**mani**	'sıra ile geçmek'	**t'oon**	'dana'

p' ünsüzü: Patlayıcı, glotal stop, dudak sesi olan **p'** Türkçe'deki **p** ünsüzüne benzer; fakat kısa vurgulu ve kesik söylenir. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
p'ay	'ayırmak, ufalamak'	**ka'p'el**	'iki'	**ap'**	'kırmak'
p'ektsil	'tiksindirici, iğrenç'	**tip'il**	'görünmek'	**tap'**	'bulmak'
p'iliz	'kıvılcım'	**top'a'n**	'tomurcuklanma'	**tip'**	'artma'
p'uchik	'dövmek'	**tupa'**	'söndürmek'	**top'**	'doğmak'
p'us	'kambur, hörgüç'	**tupa'n**	'kireç'	**xup'**	'ayrılmak'

p ünsüzü: Türkçe'deki **p** sesi gibi söylenmektedir. Patlayıcı, ötümsüz, dudak sesi olan **p,** kelime başında, içinde ve sonunda kullanılmaktadır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
paach	'arka, sırt'	**kopalak**	'şaşkın'	**ch'op**	'bükülmüş'
pak'lah	'şamar'	**supul**	'fırlatıp atmak'	**ep**	'dalak'
pek	'sıkı, pekiştirilmiş'	**ts'ipit**	'yüzük'	**k'op**	'kovuk, esmek'
pik	'pire'	**wipil**	'gömlek'	**sap**	'dal, uzantı'
poos	'pus, solgun'	**xuupul**	'kullanıcı'	**tulup**	'serin'
puuk	'bulutlu, tepe'	**yapaknak**	'düz, pürüzsüz'	**xt'uup**	'kız kardeş'

s ünsüzü: Türkçe'deki **s** ünsüzü gibi söylenmektedir. Sızıcı, ötümsüz, diş sesi olan **s,** kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
sap	'dal, kol'	**alsak'**	'yanmak'	**as**	'üzüntü'
semet'	'saz, kamış'	**bisik**	'taşımak'	**bus**	'hörgüç'
síis	'ayaz, soğuk'	**k'asak**	'çit, parmaklık'	**is**	'böbrek'
sootz'	'yarasa'	**kinsik**	'öldürmek'	**koos**	'kuş, doğan'
söbök	'barut'	**kusba**	'koşma'	**p'us**	'kambur'
sula'n	'sulanmak'	**ustik**	'esinti'	**us**	'ruh'

t' ünsüzü: Patlayıcı, glotal stop olan **t'** sesi, diş sesi olup, süreksiz bir ünsüzdür. Türkçe'de kullanılan t sesine göre kısa vurguludur. Bu ses kelime içerisinde yalnız birleşik kelimelerde ikinci kelimenin ilk sesi olarak, **ch'a t'an** 'sınav', **chun t'an** 'ibadet yeri', **ki'ki't'an** 'övünmek', **lob t'an** 'iğrenmek' örneklerinde olduğu gibi karşımıza çıkar. **t'** ünsüzü daha çok kelime başında ve sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime sonunda	
t'aan	'konuşmak'	**but'**	'bunaltmak'
t'el	'horoz, yele'	**het'**	'açmak'
t'is	'dikiş'	**nut'**	'darlık'
t'oon	'dana'	**piit'**	'pamuk'
t'ön	'dil'	**semet'**	'saz, kamış'
t'uba'n	'suya batırmak, tummak'	**xut'**	'kesmek'

t ünsüzü: Türkçe'deki **t** sesi gibi söylenmektedir. Patlayıcı, ötümsüz, diş sesi olan **t,** kelime başında, içinde ve sonunda kullanılmaktadır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
taasik	'taşımak'	**atan**	'karı, koca'	**baat**	'balta'
teel	'küçük diken, tel'	**ch'altal**	'şaşkın'	**et**	'eş, eşit'
tek	'-e kadar'	**hutul**	'doğmak'	**suut**	'geri dönmek'
tit	'titretmek'	**satal**	'baygınlık'	**ts'it**	'sıçramak'
tok'	'sert, katı'	**suytun**	'kayalık'	**ts'ut**	'sivriltmek'
tos	'toz'	**yetel**	'ek, yardımcı'	**walat**	'elemek'

ts' ünsüzü: **ts'** ünsüzü **tz'** ünsüzüne çok yakındır, hatta zaman zaman biri birinin yerine kullanılırlar. Sızıcı, ötümsüz, diş sesi olan **ts',** kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
ts'a	'ekşimek'	**baats'al**	'yaklaşmak'	**bits'**	'bilemek'
ts'em	'dindirmek'	**hats'ik**	'bölmek, dövmek'	**suts'**	'sası, ekşi'
ts'it	'sıçramak'	**kots'an**	'yuvarlamak'	**taats'**	'topal, aksak'
ts'oocts	'saç'	**sats'ik**	'uzatmak'	**uts'**	'hoş koku'
ts'u	'öz, su'	**ots'ot**	'karanlık'	**yats'**	'süt sağmak'

ts ünsüzü: **ts'** ünsüzü ve **tz'** ünsüzüne yakın olmakla beraber söylenişte kesik vurgu yoktur. Sızıcı, sonant, diş sesi olan **ts** ünsüzü, sürekli bir sestir. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
tsak	'saymak'	**atantsil**	'koca'	**hats**	'saçmak'
tsek	'tavsiye etmek'	**hetsmek'**	'kucaklamak'	**kuts**	'kaz, ördek'
tsits	'süzmek, damıtmak'	**otshal**	'pıhtılaştırmak'	**luts**	'olta iğnesi'
tsots	'saç, yün'	**otsman**	'satın almak'	**ots**	'hafiflemek'
tsuy	'doğan'	**titsa**	'kurnaz'	**yits**	'yosun, küf '

tz' ünsüzü: **ts'** ünsüzü ve **ts** ünsüzüne yakın söylenir. Ancak, **ts'** ünsüzü gibi kısa, vurgulu ve kesik bir sestir. Sızıcı, sonant, diş sesi olan **tz'** ünsüzü, sürekli bir sestir. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
tz'aak	'ilaç'	**hatz'utz**	'güzel, hoş'	**baatz'**	'maymun'
tz'íik	'çekmek'	**hetz'a'an**	'yer'	**buutz'**	'bulut'
tz'ikik	'traş olma'	**htz'aak**	'erkek doktoru'	**kiiritz'**	'kir'
tz'onik	'filiz'	**iitz'in**	'küçük kardeş'	**piitz'**	'pamuk'
tz'ook	'son, en son'	**petz'ik**	'ezmek, parçalamak'	**púutz'**	'iğne'
tz'uul	'el, yabancı'	**wutz'ik**	'katlamak'	**sootz'**	'yarasa'

tz ünsüzü: **tz', ts** ve **ts'** ünsüzlerine yakın söylenir. **tz** sızıcı, sonant, diş sesi olup, sürekli bir ünsüzdür. Kelime başı, içi ve sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
tzaatz	'şişman, iri, büyük'	**hatzik**	'bölmek'	**hatz'utz**	'güzel, hoş'
tzahik	'kızartmak'	**naptzah**	'alıştırma yapmak'	**iitz**	'fidan, reçine'
tzėel	'taraf'	**óotzil**	'yoksul'	**k'uutz**	'tütün'
tzíimin	'at'	**tintzėel**	'bana özel'	**mootz**	'kök'
tzo'otz	'saç'	**utzkíintik**	'düzeltmek'	**sen utz**	'çok güzel'
tzolik	'açıklamak'	**yuntzil**	'ormanın ruhu'	**utz**	'iyi, tam'

w ünsüzü: Türkçe'de çift dudak **v**'si (w, ڤ) olarak adlandırılan **w** sesi ile aynı söylenmektedir. Sızıcı, ötümlü, dudak sesi plan **w**, sürekli bir ünsüzdür. Kelime başında daha çok ünlü önünde türeme ses olarak görülen bu ses, kelime içerisinde ve kelime sonunda da kullanılmaktadır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
wach'	'açmak, çözmek'	**awat**	'avaz'	**chokow**	'sıcak'
weel	'yel'	**chawak**	'ateş, kor'	**isiw**	'cimri'
wensik	'indirmek'	**chowak**	'yüksek, uzun'	**paw**	'gem, heybe'
wix	'sidik'	**k'awal**	'atılgan, gözü pek'	**saw**	'savmak'
wotoch	'ev'	**k'ėewel**	'saklamak, deri'	**xíiw**	'çiy, ot'
wuuts'ik	'katlamak'	**saw'an**	'sık çalılık, ağaçlık'	**yahaw**	'kalın iri'

x ünsüzü: Türkçe'deki **ş** ünsüzü gibi söylenmektedir. **x** sızıcı, ötümsüz, diş sesi olup sürekli bir ünsüzdür. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır. **x** işaretinin muhtelif çeviri yazılarda **h** sesini de karşıladığı görülmektedir. Maya dili çeviri yazılarında İspanyolca'nın sistemi kullanıldığında **x** işareti **ks** veya **s**'yi gösterirken, İngilizce'nin çeviri yazı sistemi esas alındığında **x** işaretinin, **h** veya **ş**'yi karşıladığı görülmektedir. Bu sebeple bu harf Türkçe'de s, ş ve h seslerine karşılık verir. Bu işareti **xook** 'okumak' örneğinde olduğu gibi kelime başında türeme olarak görürülür, **bixi** 'gibi' örneğinde **h**, **eex** 'eşit' örneğinde **ş** olarak okunması gerektiğini görmekteyiz. Ancak, **xaxak'** 'saçık' ve **xak** 'saymak' gibi kelimelerde **s** olarak mı kullanıldığı yoksa bir **s>ş** ses değişimi mi olduğu açıkça belirlenememektedir. Kanaatimizce bunların hepsi de Maya dilinde mümkündür.

x sesi kelime başında, içinde ve sonunda kullanılmaktadır. Ancak, bu işaret, kullanıldığı yere göre yaygın olarak **ş'**dir. Muhtemelen ağızlarda **h** ve **s** olarak kullanıldığı görülür.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
xaxak'	'saçık, düzensiz'	**baxalba**	'başlamak'	**bakix**	'bağış'
xek	'oturacak yüksekçe yer'	**bixi**	'gibi'	**eex**	'eşit, aynı'
xikínche'	'mantar'	**ixim**	'tane, tohum'	**ix**	'işemek, sidik'
xikmak	'sıkmak, düğümlemek'	**k'eexel**	'değiştirme'	**ko'ox**	'koş, git'
xook	'okumak'	**popoxkan**	'karınca'	**me'ex**	'sakal, bıyık'
xu'uk	'dönüm noktası'	**waxak**	'sekiz'	**óox**	'üç'

y ünsüzü: Türkçe'deki **y** sesi gibidir. Ötümlü, diş sesi olan **y,** sürekli bir ünsüzdür. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime başında		Kelime ortasında		Kelime sonunda	
ya'ax	'yeşil, orman'	**hooyah**	'oyuk'	**ay**	'Tanrı'
yey	'yeğlemek'	**koyil**	'rehin, istek'	**bey**	'böyle'
yich	'göz'	**oyan**	'korkak, ödlek'	**bolay**	'yırtıcı'
yok'	'yukarı'	**p'uyu't**	'örtü'	**koy**	'koymak'
yuuk	'geyik'	**suytun**	'kayalık, kudretsiz'	**p'ay**	'pay, ayırmak'
yuyunak	'olgunlaştırmak'	**xayak'**	'su kanalı ağzı'	**tuy**	'tüy'

SES OLAYLARI

Elimizdeki malzemeler ölçüsünde Maya dilinde tespit edebildiğimiz bazı ses değişmelerini okuyucunun dikkatine sunmak istedik. Maya dilindeki sesler ile Türkçe ses denklikleri üzerinde ileriki bahislerde duracağımızdan burada sadece belirleyebildiğimiz birkaç ses değişikliğine yer verebileceğiz.

Ünlülere ait ses olayları:

i (ė)>**ø**: **ėensik** 'iniş, alçak' kelimesinden anlaşılacağı üzere **ėen** fiil kökü 'inmek, aşağı doğru hareket etmek' anlamlarındadır. **ėen+sik** şeklinde türetilen kelime de inmek fiilinden 'iniş' kavramını vermektedir. Maya dilinde bir de **nix** 'iniş', **níix** 'iniş, bayır' şekil ve anlamlarında kelime bulunmaktadır. Burada kelime başında bulunan **ėe** [# **i (ė)**] vokalinin düştüğü görülmektedir.

Vurgusuz orta hece düşmesi: **chokó** 'sıcak', **chokoh** '**ocak, sıcak' ve **chokow** 'sıcak' örneklerinde görüldüğü gibi kelimenin aslı **chokoh - chokow** 'dur. Kelime üzerine +**il** yapım eki geldiğinde **chokwil** 'ateş' olarak türetilen kelimede vurgusuz orta hece düşmesi dediğimiz ses olayı gerçekleşerek orta hecedeki **o** sesi düşer.

Ünsüz türemeleri: Maya dilinde Türkçe'de olduğu gibi bazı hallerde kelime başlarında, içinde ya da sonunda ünsüz türemeleri olmaktadır. Bunlardan tespit edebildiklerimiz aşağıda verilmiştir

h türemesi: Maya dilinde vokalle başlayan bazı kelimelerde söz başında **# h** ünsüzü aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi türeme olarak kullanılır.

ax 'açmak' **>** **hax** 'açmak'; açsıg **>** **hats'ik** 'bölmek'; **em** 'işaret, iz'**>** **hem** 'sabanın açtığı iz'; **ook** 'okumak'**>** **xook** 'okumak[74]'; **ooyah** 'oyuk' **>** **hooyah** 'oyuk'; **ix** 'işemek' **>** **hix** 'işemek'.

#y türemesi: Ünlü ile başlayan bazı kelimelerde kelime başında **#y** ünsüzünün türediği, aşağıda verdiğimiz örneklerde olduğu gibi görülmektedir.

awat 'avaz' > **yawat** 'avaz'; **ech'** 'eğmek' > yech' 'eğmek'; **its** ' yosun' > **yits** ' yosun'; **ich** 'göz' > **yich** 'göz'; **otoch** 'ev' > **yotoch** 'ev'; **ox** 'üç' > **yox** 'üç'

#w ünsüz türemesi: w ünsüzü, ünlüyle başlayan kelimelerin bir kısmında kelime başında türeyerek aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi kullanılır.

ach' 'açmak' > **wach'** 'açmak, çözmek'; **ah** / **ak** 'akmak' > **wah** 'akmak'; **ek** 'dökmek' > **wekik** 'dökmek, yayılmak'/ **wekil** 'taşma, saçılma'; **eel** 'yel' > **weel** 'yel'; **een** 'inmek' > **wensik** 'indirmek'; **ich** 'iç, içtaraf' > **wichil** 'iç, içeri'; **ix** 'işemek, sidik' > **wix** 'sidik'; otoch 'oda, ev' > **wotoch** 'ev'.

p türemesi: Maya dilinde, kelime başında **# p** türemesine şu örnekleri verebiliriz. aal 'oğul' > **paal**/ **pal** 'oğul'; **áak** 'açık' > **páak** 'açık'.

74 **x** işaretinin **h** sesi olarak söylendiği durumdadır.

Ünsüzlerde Nöbetleşe Kullanım (Alternans Consonantique): Oldukça düzenli bir şekilde, biri birinin yerine geçebilen ünsüzlerin durumudur. Bu durum Türkçe'de **r > l** (güreş ~ güleş; servi ~ selvi), **l > r** (melhem ~ merhem); **n >l** (fincan ~ filcan) örneklerinde görülür.

Maya dilinde de benzeri nöbetleşe kullanım vardır. Bunlar **s ~ z** (p'ilis ~ p'iliz); **tz' ~ ts'** (buutz' ~ buts'; kiirits' ~ kiiritz'; mootz'~ mots'; wutz'ik ~ wuuts'ik)

Göçüşme (Metatez): Türkçe'de karşılıklı olarak iki sesin, niteliklerinden bir şey kaybetmeden yer değiştirmesi olarak açıkladığımız bu ses değişimi Maya dilinde de bulunmaktadır. Buna **kibi** 'gibi' > **biki / bixi** 'gibi'; **n > m tsimin** 'at, eşek' > **tsinimil** 'binek hayvanı' örneklerini verebiliriz. Burada dikkat çekici olanı ise Türkçe'de de bulunan gibi > bigi örneğinin Maya dilinde de bulunmasıdır.

ŞEKİL BİLGİSİ

Bu bölümde daha çok Maya dilinin kelime yapma yollarına dikkat çekmek istiyoruz. Yaptığımız çalışmanın mufassal bir Maya Grameri olmadığını tekrar hatırlatmakta fayda görüyoruz. Eldeki malzeme çerçevesinde Maya dilinde kelime türetmelere dikkat çekerek, kullanılan yolları ve ekleri tespit edebildiğimiz kadarıyla örneklerle izaha çalışacağız.

MAYA DİLİNDE KELİME YAPMA YOLLARI

Maya dilinde Türkçe'deki kelime yapma yollarının nerdeyse tamamı az ya da çok olarak kullanılmaktadır. Maya dilinde fiil ya da isim kök ve gövdelerine sondan getirilen eklerle yeni fiil ve isim gövdeleri oluşturulmaktadır. Eklerin dışında iki ayrı anlamdaki kelime birleştirilerek üçüncü anlamda başka kelimeler türetilmektedir. Yani birleşik kelimeler bulunmaktadır. Maya dilinde Türkçe'de olduğu gibi tabiat taklidi kelimeler ile ikilemeler yoluyla da kelimeler türetilmektedir.

Birleşik İsimler: Maya dilinde de Türkçe'de olduğu gibi iki ayrı kelime birleşerek üçüncü bir anlam taşıyan bir başka kelime yapılabilir. Bu durumda ünlü uyumu aranmaz. Bu tür birleşik kelimelere aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

aal ook	'ayak parmağı'	**ch'a bok**	'izinden gitmek
aalnook'	'bilek'	**ch'a chi'**	'bildirmek, adını anmak'
aktub	'balgam'	**ch'a ik'**	'özendirmek'
aktun	'mağara'	**ch'a t'an**	'sınav'
al kaab	'parmak'	**ch'a toh**	'intikam'
al nok	'bilek'	**ch'a ts'ilib**	'öykünmek'
al ok	'ayak parmağı'	**ch'ak che'**	'yok etmek'
ba'ax k'ii	'ilk gün'	**tóotkóok**	'sağır ve dilsiz'

Tabiat Taklidi Kelimeler: **popok' lok** 'fokurdamak' örneğinde görüldüğü gibi Maya dilinde de Türkçe'de olduğu gibi tabiat taklidi yoluyla kelimeler türetilmektedir.

İkilemeler Yoluyla Kelime Türetme: **chun*chumuk*** 'yarı yarıya' örneğinde görüldüğü gibi Maya dilinde de, Türkçe'de olduğu gibi ikilemeler yoluyla kelimeler türetilmektedir.

Ekler Yoluyla Kelime Türetmeler: Maya dilinde Türkçe'de olduğu gibi fiilden fiil, fiilden isim, isimden isim ve isimden fiil yapım ekleri bulunmaktadır. Ancak, elimizdeki malzeme çerçevesinde bunların tamamını tespit etme imkânımız olmadı. Maya dilinde mastar (infinitive) şekli bazı hallerde eksizdir[75]. Bu durumda bazı kelimelerin isim ya da fiil tabanı olup olmadığı hususunda tereddüde düştük. Bu tür kelime

75 Geniş bilgi için bkz. Maya dilinde mastar (infinitive) şekilleri bahsi.

tabanları * işareti ile gösterilmiştir. Aşağıda Maya dilinde kelime türeten eklerin tamamı ayrı başlıklar altında, eklerin görevleri izah edilerek, isimden isim, isimden fiil, fiilden isim veya fiilden fiil yapım ekleri şeklinde ayrı bir tasnife gidilmeden, alfabetik sıra ile verilmiş olup tabanları yanlarında gösterilmiştir.

-ak'/ -ak/ -ah/-ek eki: Bu ek, **an** 'olmak'>**an*ak*** 'sahip olmak'; ***ban** 'banmak'> **ban*ah*** 'banılmış'; * **k'al** 'kalmak'> **k'al*ak*** 'cansız, ruhsuz'; **ka'p** 'kapmak'> **ka'p*ak*** 'çifte'; **xax** 'saçmak'> **xax*ak'*** 'saçık, düzensiz' örneklerinde, Türkçe'de –**AK** eki gibi fiilin tesirinde kalan çeşitli nesneleri karşılayan isimler yapar.

Daha çok fiilden isim yapımında kullanılmakla beraber **al** 'ağırlık' > **al*ak*** 'uysal'; naapul 'doğrudan'> **naapul*ak*** 'hemen, derhal'; **tsel** 'yan' > **tsel*ek*** 'omurga, bel kemiği' gibi örneklerde ise isimden isim yapım eki olarak da kullanılır.

-ik/-uk eki: Maya dilinde işlek olarak kullanılan bu ek ***k'öl** 'kapalı' **>k'öl*ik*** 'kapanmış'; **kuch** 'güç' **> kuch*ik*** 'yük, taşıma'; **p'is**'boyut'> **p'is*ik*** 'ölçü'; **se'en** 'soğuk' > **se'en*ik*** 'öksürük'; **t'ox** ' pay, hisse'> **t'oox*ik*** 'bölme' örneklerinde olduğu gibi isim tabanlarına gelerek isim türetmektedir. Ekin ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsünün darlık yuvarlaklığına göre i/u olarak değişebilir.

Bu ek, Türkçe'de olduğu fiil tabanlarına gelerek, fiilin göstermiş olduğu harekete uğramış olan, o hareketten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan çeşitli nesneleri karşılayan kelimeler de yapan işlek bir ektir. **ch'aak** 'kesmek'> **ch'aak*ik*** 'kesilmiş, kesik'; * **k'al** 'kalmak'> **k'al*ik*** 'kapalı'; ***kan** 'kanmak'> **kan*ik*** 'öğrenme, anlama'; ***k'ex** 'geçmek'> **k'ex*ik*** 'nöbet, sıra'; ***k'os** 'kosmak <kesmek'> **k'os*ik*** 'kesik, parça'; **sat** 'yok etmek'> **sat*ik*** 'yitik, kayıp' kelimeleri buna örnek verilebilir.

Ayrıca bu ek, **ch'uch'*uk*** 'hıçkırık' örneğinde görüldüğü üzere, Türkçe'de olduğu gibi tabiat taklidi seslerden kelime yapımında da kullanılmaktadır.

-al/el eki: Bu ek, **ak'** 'akmak'> **ak'*al*** 'su birikintisi, bataklık'; * **at** 'atmak'> **at *al*** 'ücret, ödemek';* **báax** (aynı kökten türemiş **báaxtik** 'oyuncak' olduğuna göre) fiil tabanı olmalı> **báax *al* '**şaka, oyun, eğlendirmek'; **cháh** 'saçmak'>**cháh *al*** 'bozulmuş'; **k'ex** 'geçmek'> **k'ex*el*** 'değişme'; **saw** 'bağlamak'>**saw*al*** 'düğüm, birleşme' örneklerinde görüldüğü gibi fiil tabanlarına gelerek fiilden isim yapmaktadır. Ekin ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsünün kalınlık inceliğine göre uyuma uyarak a / e olmaktadır.

Bu ek, **chim** 'çanta, heybe'> **chim*al*** 'kalkan, siper', **et** 'eş, eşit'> **et*el*** 'ortaklık'; **naatz'**'yakın'> **naatz'*al*** 'yaklaşım'; **tah** 'olgun'> **tah*al*** 'pişirmek' örneklerinde ise isim tabanlarına gelerek isimden isim yapar.

- che' eki: Bu ek, ***ba'al** 'yabani, yırtıcı hayvan'> **ba'al*che'*** 'vahşi hayvan', ***báal** 'bal'> **báal*che'*** 'bal içkisi' örneklerinde, Türkçe'deki -CI ve -CA ekleri gibi isim tabanlarına gelerek kelimelerin kök ya da gövdelerinin belirttiği anlamlar doğrultusunda kelimeler türetir. **chem** 'gemi'>**chem*che'*** 'sal'; **ch'ilib** 'çöp, dal' > **ch'ilib*che'*** 'salkım, dal' örneklerinde ise küçültme kavramı verir.

- il/ul eki: Bu ek Maya dilinde isim tabanlarına gelerek, edilgen isim ve sıfat görevinde kelimeler yapan işlek bir ektir. **ho*il*** 'beşinci' örneğinde sıralama sayı sıfatı yapmaktadır. Ekin ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsünün darlık yuvarlaklık özelliğine göre uyuma girerek **u** olarak da kullanılır. Bu ekin kullanımına aşağıdaki örnekleri verebiliriz: **chem** 'gemi'>**chem*ul***'gemi yolculuğu'; **ch'uy** 'asma, salkım'> **ch'uy*ul*** 'asılma'; **ich** 'iç'>**ich*il*** 'iç taraf';**niix** 'iniş'> **niix*il*** 'eğilme'; **yey** 'seçme'> **yey*il*** 'seçilme'.

- in eki: - in Maya dilinde de Türkçe'de olduğu gibi isimden isim yapımında kullanılmaktadır. Bu ek **ok'** 'öğle yemeği'> **ok'*in*** 'öğleden sonra' örneğinde olduğu gibi zaman belirtir. Bu kullanımı Türkçe'de kış-ın, yaz-ın, öğle-(y)in örnekleriyle aynıdır. ***iitz'*in* '**küçük kız veya erkek kardeş' örneğinde ise yine Türkçe'deki tek-in > tigin 'prens' kullanımıyla aynı görevde işletilmektedir.

- inah eki: Maya dilinde **bal** 'baldız'> **bal*inah* '**baldız'; ***kulk** 'yer'>**kulk*inah*** 'yerleşme'; ***yakun** 'yakın'> **yaku*nah*** 'sevimli, sevgili' kelimelerinde olduğu gibi isimden isim yapım eki olarak kullanılmaktadır[76].

76 Prof.Dr. Ahmet Bican Ercilasun, eseri inceleme safhasında, Türkçe **bacanak** (< baca+inak) kelimesinin yapımında da **inan-** fiilinden türemiş bir **inak** ile birleşik isim yapılmış olabileceği görüşünde olduğunu ifade etmiştir.

-kil eki: Maya dilinde * **pool** 'baş'>**pool*kil* '**şişmanlama' ve ***saah** 'çekinme'>**saah*kil*** 'korkma' gibi kelimelerde isimden isim yapım eki olarak az kullanılan bir ektir.

- LaK (lak/lah, tak/tah, nak/nah) eki: - LaK aslında isimden fiil yapan **-la** eki ile fiilden isim yapan **–k** ekinin kalıplaşarak isimden isim yapı eki olarak kullanıldığı görülmektedir. Türkçe'de de **kış-la-k** örneğinde olduğu gibi benzeri kullanımları vardır. Bu ekin aslının **-lak** olduğu daha sonra ses değişmeleri sebebiyle önce **-lak/-lah** kullanımının sonra da **-tak/-tah** ve **-nak/-nah** kullanımlarının geliştiğini söyleyebiliriz. Benzeri ses değişikleri ve eklerin kullanımları diğer Türk lehçelerinde de görülmektedir. **-lAr** çokluk ekinin Yakut Türkçesinde ünlüler ve **l** sesinden sonra **l; m, n, ŋ, ň** seslerinden sonra **n**, **y** ve **r** seslerinden sonra **d**; **ötümsüz seslerden** sonra **t** olması gibi. Maya dilinde ekin bütün seslerden sonra **-lak/-lah** biçimi görülmektedir, **n, l, y, m, w** seslerinden sonra **-tak/-tah** biçimi, **-nak/-nah** biçimi de **l, k, h** seslerinden sonra gelmektedir. Bu durum bize Maya dilinde seslerin ayrışmalarının daha doğrusu lehçeleşme sürecinin devam ettiğini ya da henüz lehçeleşme süreci tamamlanmadan donduğunu düşündürmektedir.

-lak/-lah'lı kullanımlara örnekler: **balk** 'endişe'>**balk'a*lak*** 'endişeli'; ***hom** 'değer' > **hom*lak*** 'değerli'; **k'ıt** 'kıt, az'> **k'ıt*lak*** 'harcama'; ***kopal** 'yakalanmış'> **kopa*lak*** 'şaşkın'; **k'ux** 'kin' > **k'ux*lak*** 'ağrımak'; **k'uy** 'ayırma'> **k'uy*lak*** 'saptırma'.

-tak/-tah'lı kullanımlara örnekler: **aktan** 'karşı'> **aktan*tah*** 'karşılaşma'; ***aan** 'yardım' > **aan*tah*** 'yardımcı';***an** 'sahip'>**an*tah*** 'esirgeme'; ***bal** 'yeme, içme'>**bal*tah*** 'içme';* **ben** 'düşme'>**ben*tah*** 'harcama'.

-nak/-nah'lı kullanımlara örnekler: ***ak'ak** 'sulu yer'> **ak'ak*nak*** 'yaş, ıslak'; **ay** 'Tanrı'> **ayak*nak*** 'parlak'; **babak'** 'helezonik'>**babak*nak*** 'geniş'; **sih** 'doğma'>**sih*nah*** 'yeni doğmuş'; * **t'uk** 'tükürme'> **t'uk*nak*** 'pis kokulu'.

-lik / luk / lok eki: Türkçe'de olduğu gibi Maya dilinde de bu ek isimlere gelerek sıfat görevinde isimler yapar. Maya dilinin de işlek eklerinden olan ekin ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsünün darlık yuvarlaklık özelliğine göre **u / o** olabilir. Bu ekin kullanımına şu örnekleri verebiliriz: **bak' '**etraf'> **bak*lik*** 'çember, daire**'; ch'ul** 'nem'> **ch'ul*ik*** 'nemli'; **ken** 'düzen'> **ken*lik*** 'bağımlı olmak'; **okol** 'uğru, hırsız'> **ok*lik*** 'uğruluk, hırsızlık'; ***popok** 'tabiat taklidi ses'>**popok*'lok*** 'fokurdamak' ***sik** 'sık'> **sik*lik*** 'içine sokma, yerleştirme'; **utz** 'iyi, tam'> **utsi*lik*** 'uzluk, ustalık'.

-sik eki: Maya dilindeki bu ek, fiil tabanlarına gelerek isim yapımında kullanılır. Şu kelimeleri buna örnk verebiliriz: **ėen** 'inmek'> **ėen*sik*** 'iniş, alçak'; **mani** 'sıra ile geçmek'> **man*sik*** 'geçme'; **ok** 'ok, mızrak'> **ok*sik*** 'sunma, araya sokma'; **pėek** '**hareket'> **pėek*sik*** 'hareket etme, sarsma'; **wen** 'inmek'>**wen*sik*** 'indirme'.

-sil /tsil / tzil / sol eki: İsimden isim yapan bu ek, Türkçe'deki **- sIl** ekinde olduğu gibi yokluk kavramı bildiren sıfat görevinde kullanılan isimler yapar. Eldeki örneklerden ekin ilk ünsüzünün geldiği kelimelere göre **s, ts, tz** şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ekin ünlüsü ise yine geldiği kelimenin ünlüsüne zaman zaman uyduğu görülmektedir. Maya dilinde **ı** sesinin olmayışı bu ekin ünlü uyumunu bozan ekler sıralamasına girmesine sebep olur. Bu ekin kullanılışına şu örnekleri verebiliriz: **nets' '**biriktirme'>**net*sil*** 'yararsız'; **ots** 'hafifleme'> **óot*zil* '**yoksul'; **ots** 'hafifleme'>**ot*sol* '**yükünü hafifletmek'; **p'ek** 'mide bulantısı'> **p'ekt*sil*** 'tiksindirici'.

- tal eki: ak 'akmak'>**ak*tal*** 'kaymak, kaydırak'; * **al** 'ağırlık'>**al *tal*** 'durdurmak' örneklerinde görüldüğü gibi Maya dilinde fiilden isim yapan eklerdendir. Ekin **-ta** şekli ile fiilden fiil yapım eki olduğu sonra **– l** eki ile kalıplaşarak fiilden isim yapım eki olarak işletildiği görülmektedir.

-yah eki: Maya dilinde ***k'ol** 'çit, çevirme'> **k'ol*yah*** 'bebeği kundaklama'; **numya** 'felaket'>**num*yah*** 'üzme'; ***sow** 'etkileme'>**sow*yah*** 'karşı koyma' örneklerinde olduğu gibi isimden isim yapan eklerdendir.

İSİM ÇEKİMLERİ

Maya dilinde isim çekimleri, kelime sonunda gelen, yer ve yön gösteren ekleşmiş **ti’** dışında; ismin önüne gelen şu ön çekim kelimeleri (edatları) ile yapılmaktadır: **yeetel** ‘ ile’; **uti ‘a’al** ‘için’; **yo’ok’ol** ‘üstüne, üstünde’; **ya’anal** ‘altına, altında’; **tu** ‘yanına, yanında’; **chu’muk** ‘ortasına, ortasında’.

Çokluk eki: Maya dilinde çokluk eki **-o’ob**’dur. Daima ismin sonuna gelerek **che’** ‘ağaç’ **>** **che’o’ob** ‘ağaçlar’ örneğinde olduğu gibi çokluk kavramı verir.

Olmak yardımcı fiilinin Maya dilinde kullanılışı: Maya dilinde isimler **ol-** yardımcı fiili ile de çekime girer. Türkçe’de olduğu gibi Maya dilinde de **ol-** yardımcı fiili, kendisinden önce gelen isimleri çekime sokarak birer yüklem haline getirir. **ol-** fiilinin Maya dilinde kullanılışına şu örnekleri verebiliriz: ***hun** ‘ dizi, sıra’> **hun *ol*** ‘sakin olmak, sıraya girmek’; **ja’ak’ *óol*** ‘hayret, merak etme’; ***kuxa’an** ‘sağ, yaşamak’> **kux *ol*** ‘yetişmiş olma, sonuç’; ***ok** ‘oyun’>**ok*ól*** ‘aldatmak’; ***ok’** ‘ağlama’>**ok’ *ol*** ‘ağlama’; **sis** ‘serin, soğuk’> **sis *ol*** ‘soğumuş olma’; **ts’a** ‘ihtar etme’> **ts’a *ol*** ‘alarm vermek’.

Soru kelimeleri: Maya dilinin belli başlı soru kelimeleri şunlardır: **ba’ax**: ne; **bix**: nasıl; **ma’axi**: kim; **tu’ux**: nerede.

Maya dilinde mastar (infinitive) şekilleri: Maya dilindeki mastar şekillerini vermeden önce okuyucunun mukayese edebilmesi için Türkçe’deki mastar şekillerini hatırlatmak istiyoruz. Bilindiği üzere Türkçe’nin muhtelif lehçelerinde mastar şekli değişmektedir. **– mAK** biçimi Türkiye Türkçesi ile, Azerbaycan, Türkmenistan, Gagauz, Kırım, Kumuk, Özbekistan ve Yeni Uygur Türkçelerinde bulunmaktadır. **–mA** Türkiye Türkçesi ile Karaim Türkçesinde kullanılır. **–I/AG** şekli Tuva Türkçesinde, **- (U)rGA** biçimi Karaçay- Malkar, Altay ve Hakas Türkçelerinde, **(i) ş** Yeni Uygur Türkçesinde, **-Ū/-Uw** biçimleri, Tatar, Başkurt, Nogay, Kazakistan ve Karakalpak Türkçelerinde bulunmaktadır. Türkçe’nin iki uç kolundan biri olan Çuvaş Türkçesinde mastar şekli **-As** ya da **Ø** iken Yakut Türkçesinde daima **Ø** olup, fiil eksizdir.

Maya diline baktığımızda karşımıza farklı biçimler çıkmaktadır.

Eksiz Mastar: Maya dilinde aşağıda verdiğimiz örneklerde mastarın (infinitive) eksiz olduğu görülmektedir.

koy	‘koymak’	**pib**	‘pişirmek’	**sil**	‘sıvamak’
máan	‘geçmek’	**pok**	‘pişirmek’	**tsah**	‘yakmak’
nets’	‘biriktirmek’	**puk**	‘bozmak’	**tsak**	‘saymak’
pan	‘ekmek’	**puk’**	‘dövmek’	**tsak’**	‘çakmak’

– k / - h eki: Bu mastar ekini ise yanda verdiğimiz örneklerdeki görmekteyiz: **ka’lik** ‘söylemek’, **a’lmah** ‘kutlamak’, **anak** ‘sahip olmak’, **baltah** ‘içmek’, **banah** ‘batırmak’, **bisah** ‘sürmek, temizlemek’, **bisik** ‘taşımak’, **cha’ak** ‘eğilmek, bükülmek’

-l eki: **ahal** ‘uyanmak’, **aktal** ‘ kaymak, kaydırak’, **altal** ‘durdurmak’, **banal** ‘batırılmış’ **baxal** ‘oynamak’, **bil** ‘kireçleştirmek’, **bulhal** ‘bunalmak’ gibi örneklerde ise **–l,** mastar eki görevinde karşımıza çıkmaktadır.

- mak eki: Sadece **xik*mak*** ‘sıkmak, düğümlemek’ ve **hetsmek’** ‘kucaklamak’ örneklerinde **–mak** eki mastar görevinde kullanılmaktadır.

- tik eki: Bütün fiil kök ve gövdelerine gelerek iş isimleri yapan bu ek Türkçe’deki - mA ekinin karşılığında kullanılmaktadır. Bu ekin kullanımına aşağıdaki örnekleri verebiliriz.

antik	‘yardım’	**kaaxtik**	‘aramak’
balantik	‘avlama’	**mentik**	‘yapma’
beetik	‘yapma’	**ohėeltik**	‘anlama’
búukintik	‘giydirme’	**p’ektik**	‘iğrenme’
k’anntik	‘sormak’	**ustik**	‘esme’

Maya dilinde Hece: Maya dili fiil ve isimlerin kök ya da gövdelerinin sonlarına getirilen eklerle yeni kelimeler türeten bir dildir. Vurgu daima son hecededir. Alıntı kelimeler bu kuralın dışındadır.

Maya dilinde anlamlı bir bütün oluşturabilecek nitelikte tek bir ünlüden oluşan hece **a’a** ‘söylemek’, **u** ‘o’ örneklerindeki gibi bulunur.

Ünlü ve ünsüzden oluşan hece: Uzun ünlü ya da diftong şeklinde iki ünlü ile bir ünsüz, **a’l** ‘su’, **aal** ‘oğul’, **ax** ‘çamur’, **aax** ‘siğil’, **al** ‘ağırlık’, **ain** ‘timsah’, **eb** ‘ölçek’, **ul** ‘temel’ örneklerinde olduğu gibi hece oluşturabilir.

Ünsüz ve ünlüden oluşan: **be** ‘sokak’, **ch’a** ‘yetişmek **k’a** ‘acı’, **su** ‘asker’ örneklerindeki gibi heceler bulunur.

Ünsüz, ünlü ve ünsüzden oluşan:**bal** ‘baldız’, **bon** ‘boya’, **ch’ul** ‘nem’ örneklerindeki gibi heceler de bulunur.

Maya dilinde asıl olarak **Ünl**, **Ünl**+**Ünsz**, **Ünsz + Ünl**, **Ünsz + Ünl + Ünsz** olmak üzer dört hece şekli bulunmaktadır.

Bu dört hece şeklinin dışında alıntı kelimelerde ya da **x** ile **h** sesinin ön ek olarak kullanıldığı hallerde çift ünsüz ve ünlü, ünsüzden oluşan **hxib** ‘erkek’, **htz’o** ‘hindi’, **xkaax** ‘tavuk’, **xnuk** ‘yaşlı’ örneklerinde olduğu gibi heceler bulunmaktadır.

Maya dilinin Sayı Sistemi: Mayalarda onluk ve yirmilik sistem birlikte kullanılmaktadır. Maya dilinde cansız şeylerin sayımında sayı üzerine **– p’eel** eki gelir. İnce ve uzun vasıflara sahip cansız eşyaların sayımında sayı üzerine **– tz’iit** eki gelir. Eğer yalnız ağaçlar sayılıyorsa bu sefer sayı üzerine **- kuul** eki getirilir. Sayım canlılar için ise (insan ya da hayvan) bu sefer sayı kelimesi üzerine **– tu’ul** eki getirilerek tasnif yapılır. **Bir** ve **dört** sayılarını gösteren **hun** ve **kan** sayıları cansız sayımında üzerine **– peel** eki alınca kelime sonlarındaki **n** > **m** ‘ye dönüşür.

Maya dilinde sayı sisteminde kullanılan sayı adları aşağıdadır:

1	hun	11	buluk	
2	ka	12	lahka’a	
3	ox	13	ox lahun	‘üç on’
4	kan	14	kan lahun,	‘dört on’
5	ho’	15	holahun	‘beş on’
6	uak / wak	16	uak lahun	‘altı on’

7	uk	17	u’k lahun,	‘yedi on’	
8	uaxak	18	uaxak lahun	‘sekiz on’	
9	bolon	19	bolon lahun	‘dokuz on’	
10	lahun	20	hunkal		

40	ka’ k’aal	‘iki yirmi’	100	ho’ k’aal	‘beş yirmi’
50	ho’ lahun	‘beş on’	200	lahun ka’al	‘on yirmi’
60	oox k’aal	‘üç yirmi’	400	hun bak	‘bir bak’
80	kan ka’al	‘dört yirmi’	800	ka’ bak	‘iki bak’

8.000	hun pik	‘bir pik’

MAYACA İLE TÜRKÇE ORTAK KELİMELERİN TAHLİLİ

a'al / a'lik: söylemek; emretmek; öğüt vermek

A'AL : decir '*söylemek, demek, anlatmak*'; mandar '*emretmek, göndermek, sevk etmek, yollamak'*, **y-a'alik**: '*söz, kelime'*; **A'ALIK**: decir '*söylemek, demek, anlatmak'*; (DM)

aldanca: avutacak, kandıracak, gönül alacak şey, söz (DS); *ayık*: söz verme (DLT); *ayıl-*: söylenmek (DLT); *ayıtmak* (aymak): söylemek, anlatmak, konuşmak (DS); ay-: söylemek, Azr.dial., Uyg. dial., (*ey-gü*, nağme) Trk. dial.; ıy – Yak., *ayda*– (< ayıt-a) Trk. dial., *öt-* < *eyt-* (konuşmak, cevap vermek) ile ay- aynı kökten gelebilir (Sevortyan); *ayt-*: söylemek (DTO); *ayıt-*: söylemek (DLT); *ayt-* Azr. söylemek, demek, BT. Söylemek, demek (HK)

Türkiye Türkçesinde kullanılan *söylemek* karşılığında tarihi ve yaşayan Türk lehçelerinde *aytmak* kelimesinin, aynı kökten kaynaklı *ayık, ayılmak* gibi kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. Mayaca, **a'al / a'lik** kelimelerinin ise hem anlam hem de ses değerleri açısından özellikle Türkçe'nin, lehçelerindeki *aytmak* kaynaklı *ayıl-* ile aynı kelime olduğu görülmektedir. Türkçe'de *bağırsak > baarsak, kavurma > kaurma, çiy > çii* örneklerinde olduğu gibi özellikle iki ünlü arasındaki *g, y, v* gibi sızıcı seslerin eriyerek diftonglu şekillerin ya da uzun vokallerin kullanıldığı bilinmektedir. Kanaatimizce **a'al** (< *ayal-*< *ayıl-*) söylemek, konuşmak fiilinden türetilen **a'lik** isim olarak kullanılmaktadır[77].

aal: oğul, erkek evlat ya da kız evlat

paal / pal: oğul; çocuk; genç

aal: 1. son '*oğul, erkek evlat'*, daugher *'kız evlat, kız'* 2. weight *'ağırlık, yük'*(MDP); **al – wal**: son '*oğul, erkek evlat'*, daugher *'kız evlat, kız'*; **pal;** child *'Çocuk,evlat'*(MS); **AL**: 1. hijo o hija de la mujer y de cualquier animal hembra '*Oğul veya kadının kızı ve herhangi bir dişi hayvan'*; **AAL**: hijo de mujer '*kadının oğlu'* (DM); **PAL:** engendrar (el hombre) '*çocuk doğurmak (insan)*'; **PA'LAK**: brotar '*filizlenmek*', romper '*çiğnemek'* (DM).

Türkçe'de iki ünlü arasındaki G (g, ğ) sesi sızıcılaşarak düşer ve kelimedeki ünlüler yan yana gelerek *ağır > aar; ağız > aaz*; örneklerinde olduğu gibi diftong şeklinde uzun ünlü olarak söylenir. Burada da Türkçe'de görülen ses değişimi yaşanmıştır.

oğul: erkek evlat (TS), *oglan / ogul*: çocuk, genç (KB), *oğul*: erkek evlat, *oğul* Azr., Trkm., *ul / uvıl* Nog., *ul* Tat., Kzk., KKlpk., *ūl* Krg.,Alt., Tel., *uğil* Özb., *ōl* Tuv., *uol* Yak., *ıvăl* Çuv., (H.E.); *ovul* Karm, *o:l* Gag., *ogal / ugul* Uyg. (Sevortyan).

Mayaca **aal** kelimesi, Türk lehçelerinde görülen olağan ses değişimleri gibi ***** *ogul > ååvåå̊l > aal* şeklinde bir gelişimle,. Türkçe'deki anlamıyla kullanılmaktadır.

77 bkz. Mayaca'da kullanılan Türkçe ekler –ik bahsi.

aal ' / al: ağır, ağırlık

aal: heavy '*ağır, şiddetli, kalın'*(MS): **AL**: 1. pesada '*ağır*' 2. despacio hacer alguna cosa '*ağırca (yavaşça) bazı şeyleri yapmak*' (DM)

a:gır Trk dial., *ågir* Özb., *egir* Uyg., *aır / a:r* Trk. dial., *awır* Kzk., Nog., KKal., Tat., Bşk.; *uir* Alt., *ıar* Yak., *yıvăr* Çvş.; *ağdık (<ağ+dık)* yük Trk. dial.(Sevortyan).; *ağır* 1. tartıda çok çeken 2. davranışları yavaş olan 3. değeri çok olan 4. çetin, güç. ağır *(<ağ+ır)* (H.E); *oğul* örneğinde olduğu gibi *ağır* kelimesinde de iki vokal arasında bulunan G sesinin sızıcılaşarak düşmesi ve diftong oluşumu görülmektedir.

Mayaca **aal' / al** kelime sonunda bulunan **l** ise *** *r ~ l*** alternans ünsüz kullanımıdır. Türkçe'nin ses yapısında r ve l sesleri çıkış yeri itibarıyla aynıdır. Her ikisi de öndamak diş ünsüzü olup sızıcı, sedalı ünsüzlerdir. Türkçe'de *r > l* ve *l > r* ses değişmeleri sık görülür. güreş ~ güleş, servi ~ selvi, melhem ~ merhem örneklerindeki gibi bu sesler alternans ünsüz olarak birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

aal' / al *(< aal'<aar < agır)* anlam ve ses bakımından Mayaca'da ki bu kelime Türkçe ağır kelimesiyle aynıdır.

aban: 1. sulak yer 2. yabanî otlar 3. çalılık

ABAN: maleza '*bitkilerin birbirini örtecek derecede büyümesi, çalılık'*, matorral '*fundalık*' (DM).

İlk bakışta Türkçe için yabancı gibi görülen kelimenin kuruluş ve ahengi dikkatimizi çekmektedir.

abana 1. ana su 2. suyu bol memleket (DS); *abant* Luwi dilinden ya da onun ardılı bir dilden gelme *abanda* idi. Sulu, suyu bol demektir[78].

Kelimenin kuruluş ve anlam açısından *yaban* ile ilgili olabileceğini düşünmekteyiz. Gerçi, *yaban* 1. insan yaşamayan ısız yer 2. yer 'yabancı, el, yerli halktan olmayan kimse ~ Trk. *yaban* ' kır, boş yer ' < Far. biyâbân (< OFar. viyâpan) Türkçe'de biyâbân'ın başındaki bi- düşmüştür. (H.E.) gibi bir köken izahı yapılmakla birlikte *yaban* ile türetilmiş *Yabanlu* (bir Türkmen Oymağı) *yabancı, yabancılık, yabancıl, yabancılaşma* (TS) gibi kelimelerin yanında daha çok evcil olmayan hayvan ve bitki isimlendirmelerinde ***yaban*** *armudu – asması – ayvası – baklası – elması – eriği – fındığı – kabağı – kekiği - mersin – nanesi – sarmaşığı – yasemini – arısı – domuzu – keçisi – koyunu – ördeği – tavşanı* (TBAS) gibi birçok kelimde kullanılmıştır.

Yaban kelimesinin kullanıldığı kavram alanına dikkat ettiğimizde sulak yerler, bitki, çalılık ve çevresindeki yaşantı ile ilgilidir.

ya- kökünden türemiş *olan yağ-, yağı, yağmur, yalak, yalanmak, yalı, yamaç, yaprak, yaş, yaşamak, yavşan* ile aynı kök ailesinden olan *yaban* kelimesinde # y sesinin # y > ø olması ile Mayaca'da *aban* şekliyle kullanılmaktadır.

aka'an / ak'aknak : 1. ırmak; gölet; su birikintisi 2. yaş, ıslak 3.sakin

ak'al / **akal**: 1. su akıntısı; su birikintisi; göl 2. bataklık 3. yüzme havuzu 6.ıslatmak

AKA'AN: agua encharcada '*su baskını, sel'*; **AKALAK**: **akalak yaalil ich**: correr las lágrimas hilo a hilo por el rostro '*göz yaşı, gözü sulu*' (DM).

akmak (sıvı maddeler için) bir yer den başka bir yere doğru gitmek (TS); *akagan, akak, akgın, akılgan, akıntı, akırgan, akın, aklam, aklan, akmak, axmak*, dere yatağı, çağlayan, ırmak karşılıklarında Trk. dial. (DS) kullanılmaktadır.;*akmak* Trk., Trkm., Uyg., *axmag* Azr., *ağıv* Bşk., *ağuv* Kzk., *ağu* Krg., Tat., *ấķmấķ* Özb. (TLS).

78 Umar, Bilge, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1993, 8. s Yazar eserinde Anadoluda'ki birçok yer adının kaynağı olarak Luwi Dili ya da Ermenice'yi göstermektedir. Bazen Mamak, Maya madde başlarında olduğu gibi Luwi dilinin ardılı bir dil veya Anadolu'da önceleri yaşamış bir ulusun dili gibi izahlar yapmaktadır. Abant kelimesini de Luwi dili ya da ardılı bir dil diye izah etmektedir.

Örneklerde de görüldüğü üzere Mayaca **ak'aknak**, **ak'al**, **aka'an**, **akal** kelimeleri ve kullanıldıkları anlamlar Türkçe *akmak* fiilinden türemiş ve Türk lehçelerinde kullanılan kelime ile aynıdır.

Latin dillerinde *su* karşılığında kullanılan *aqua, acgua, eaua* ve bundan *ocean, ozean, oceán, oceáno, oceano* şeklerinde söylenen *okyanus* kelimesi de Türkçe'deki ***ak-*** kökünden Mayaca *aka'an* ile anlam açısından aynı kelimedir.

akam: direk

akam, okom: post 'kazık, destek, direk'(MS)

Bşk., Kzk., ve Tat., Türk lehçelerinde *direk* (< *tirgek*) anlamında kullanılan *bağana* kelimesi ile ilgisi olabilir düşüncesindeyiz. * bagana ~ bagama > agam > akam.

akan: 1. amca; dayı; ağa; büyük baba 2. hala

AKAN: tío hermano de madre *'amca, annenin erkek kardeşi'*, o de madrastra '*veya üvey anne'*, y tío '*ve amca'*, marido de la tía *'halanın kocası'*, hermane de padre '*büyük baba'*; **ha'an:** tío *'amca'*, hermano de madre '*annenin erkek kardeşi'* (DM)

aga, ağa, aka, akı, ede, eze, eçe, şekillerinde Türk lehçelerinde amca, dayı, ağabey, kardeş, teyze, hala gibi anlamlarda kullanılan *aka+n > (kızan, yeğen gibi) akan.

Bu kelimeyi Bengtson, John D., Merrit Ruhlen'in Global Etymologies [79] adlı yazısındaki ortak kelimelerde de görmekteyiz.

akat: 1. ağaç 2. meşe palamudu

AKAT: 1. agallas o bellotas de árboles *'pelit',* y en ellas está la semilla '*içinde ağacın tohumu bulunan kozalak'* y salen después de caída la flor *'çiçek tohumu'*; 2. bellota '*pelit*'; 3. bellota de las plantas *'pelitli bitkiler'* (DM).

agaç, avaç, agah, agaş, agas, ahaś, agat, agıç, aŋaş, agıs, ıyaş, yagaç, yıgaç, jıgaç, yıaş, yıvás, ŋaş, iŋĕs, ugaç, jəvəś (Sevortyan); *yogoç, yiváç* (Clauson) şekillerinde, 'ağaç, koru, orman' anlamlarında Türk lehçelerinde kullanılan **ağaç** kelimesinin Mayaca'da aynı bir Türk lehçesi gibi ses değişikliği göstererek **akat** şeklinde kullanılması normal görülmektedir. * agaç > akat

aktub: balgam

aktub : spit *'tükürmek'*(MS); **tuub**: saliva '*salya, tükürük'*(EM); **TUB**: escupir *'tükürmek'* (DM).

axırak, axırıx, axırık, axmuk, axrux şekillerinde Türkçe'de ses yansımalı kelimeler[80] arasında 'balgam' karşılığında kullanılan Mayaca'daki **aktub**'un da Türkçe'de olduğu gibi *ses yansımalı bir kelime olduğunu düşünmekteyiz.

awat: 1. avaz; bağırmak; ağlamak; çığlık; haykırma 2. melemek

yawat:1. avaz 2. uluma 3. havlamak

AWAT: 1. dar gritos '*çığlık atmak'*, aullidos o voces y el tal grito o aullido '*ulumak, sesler çıkarmak, feryat etmek* ', 2. voz y vocear '*ses veya bağırmak'*. **AWATIL**: gritos '*çığlık*'; **AWTABIL**: a gritos '*çığlıklar*'; **AWTAH**: va gritar a otro '*çığlık atmak'*; **AWATBIL**: a gritos o a voces '*çığlık atmak, bağırmak'*; **YAWAT**: gritar '*çığlık atmak'*, **yawat mistun**: maullar '*miyavlamak*', **yawat pek'**: ladrar y ladrido '*havlamak*'; **u yawat taman**: balido, gritar, aullar '*ulumak, çığlık atmak, sızlanmak*'(DM);**awat:** shout '*bağırmak, haykırmak*'(MDP)

79 Bengtson, John D., Merrit Ruhlen, **Global Etymologies**, Merrit Ruhlen,**On The Origin of Languages, Studies in Linguistic Taxonomy**, Stanforf University Pres, 1994; **AJA** 'mother, older female relative' Afro-Asiatic: Omotic: Wolamo **ajê** 'mother'; Austronesian: Proto-Austronesian **ajah** 'father'; Amerind: Proto-Uto_Aztecan **je** 'mother', Masaka: **jaja** 'older sister', Ticuna: **jake** 'old woman'.

80 Zülfikar, Prof. Dr. Hazma, **Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler**, TDK Yayınları, Ankara, 1995

Türkçe'de kullanılan *avaz* şekli Farsça kaynaklı gösterilmektedir. Ancak Türkçe'nin lehçelerinde *evzemek, evzilmek, evzinmek* 'telaşa düşmek, şaşkın, acılı, yoksulluk içinde' anlamlarında kullanılan (Clauson) bir kelime bulunmaktadır. Her ne kadar doğrudan *avaz* ile ilgili görünmese de kavram alanı içerisinde düşünmek mümkün olabilir. Aynı şekilde *avat* 'böğürtlen' (DS) kelimesi de Türk ağızlarında bulunmaktadır.

baak /bak: 1. kemik, boynuz 2. eklem 3. balıkçı

BAK: hueso '*kemik*', **ts'ak bak**: coyuntura '*ek, eklem'*, cuerno '*boynuz*',(DM).

baka: kaplumbağa Trk. dial., KTat., Krm, Kum., Kırg., Kzk., Nog., KKal., Tat., Uyg., Alt; *bakka~beka* Özb. Dial.; *paka* Uyg. Dial., *bâ:* Trk. dial., Alt. Dial; *p'ağa* Tuv. *Maka* Balk. (Sevortyan);

bagacak: nesil, sülale (DS); *kurbağa, kapuçaklı baga, müŋüz baka, kadur paka* Türk. Dial. (Sevortyan);

Yukarıdaki örneklerde de görülmektedir ki, Mayaca **áak / aak** kelimeleri kullanıldıkları anlamlar ve ses değişiklikleri açısından adeta Türkçe'nin bir lehçesindeki karşılığı gibidir. Kelimenin *baka > bak > áak / aak* şeklinde bir değişim geçirdiğini söyleyebiliriz. **baak /bak** ' kemik, boynuz' kelimesini de kavram alanı içerisinde düşündüğümüzde bizi desteklemektedir.

ba'alche': 1. bal içkisi 2. vahşi hayvan

baalche': a honey wine or mead made with strips of balche bar '*bir bal şarabı veya baldan mayalandırılarak yapılan alkollü içki* (MS); **ba'alche':** animal (wild) '*vahşi hayvan'* (MDP); **BALCHE'**: árbol de que hacen vino y se emborrachan '*sarhoş edici şarap yapılan ağaç'*; **BA'ALCHE'**: animal, bruto '*yabanî, kaba'*; **BA'LCHEYAN**: bestialidad, bestial '*hayvan gibi, hayvana ait; vahşi; kaba*' (DM).

Kelimenin ***bal+çi*** (*< bal+içki) şeklinde olduğu açıkça görülmektedir. Kelimenin Türkçe karşılığı da ' bal içkisi'dir.

Türkçe'deki tek heceli kelimelerin Çince'den ödünçleme olduğu yolunda bazı görüşler mevcuttur. *bal* kelimesinin kökeni hakkında, eski çağlarda Hint-Avrupa dillerinden alınmıştır. En yakın Hint-Avrupa karşılığı olarak Latince *mel* biçimi gösterilebilir. 'Menges, … *bal* Türk diyalektlerinde 'çamur' olarak kullanılan *balık*'taki **bal*'dan gelir.(HE)' diye izahlar yapılmaktadır. Ancak Türk lehçelerinin nerdeyse tamamına yakınında *bal* şekli kullanılmaktadır. DLT'de Türkler *arı yağı* derler diye bir kayıt vardır. Anadolu ağızlarında, *bal armudu, balata, balavuz, balbardağı, balbaşı, balcık, bal çeten, bal çiçeği, baldudak, baldız* ve *bal erik* gibi birçok isimde *bal* kullanılmaktadır. Ayrıca, halk arasında yabanî hayvan olarak *ayı*'nın *balcı* olarak adlandırıldığını da bilmekteyiz.

Karaçay Malkar Türklerinde düğün ve bayram gibi eğlencelerde dua etmek için *balayak* adı verilen içinde balla yapılmış bir çeşit içki kabı da vardır.

baach / beech': 1. kuş cinsi 2. bıldırcın

BACH: chachala '*uzun kahverengi tüylü bir kuş türü'*, ave *'kuş'*

BACHIL: chachala '*uzun kahverengi tüylü bir kuş türü'*, ave *'kuş'* (DM); **baach**: chachala (bird, Ortalis vetula) (MDP); **beech'**: quail '*bıldırcın*'(MS)

becet küçük bir kuş 'kökenini bilmiyoruz' (HE). *beç* kekliği tuzağa düşürmek için kullanılan demir alet, bedevre (DS).

Yukarıdaki izahlardan da görüldüğü üzere Mayaca 'kuş cinsi, bıldırcın' karşılığında kullanılan **baach / beech'** kelimeleri kavram alanı açısından Türkçe'de kullanılan *beç ~ becet* kelimeleriyle bir-

liktelik göstermektedir. Her ne kadar H.E. Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğünde, *becet* kelimesinin kökenini bilmiyoruz demişse de kelimenin *beç*' ten türeme olduğu anlaşılmaktadır. Türkçe'de + ***t*** eki göl+et de olduğu gibi küçültme eki yapar.

báalam / balan / balam / balum: 1. jaguar 2. kaplan 3.pusu kurma 4. gizlemek

balamchan:1. yılan 2. kertenkele

BALAM: tigre '*kaplan*'; **balam pakat**: mirar con disimula lo que pasa *'pusu kurmak'*; **BAALAM**: tigre *'kaplan'*, jaguar '*jaguar*', animal bravo '*yırtıcı hayvan'*; **BALAN**: escondido, encubierto '*saklanmış, gizlenmiş'*; **BALAMCHAN**: lagartijas *'küçük kele'*, especie de lagarto '*kertenkele türleri'* (DM); **balum**: jaguar *'jaguar'*, big cats in general *'genel olarak büyük kedigiller'*; **balam, chak-mool**: tigre *'kaplan'*, jaguar '*jaguar*' (MS); **báalam / balan**: jaguar *'jaguar'* (MDP).

bulaŋ 'the elk'. Survives in NE several dialects *pulan* Tuv. *bulan* a folklore word for ' a wild horse', Tat., *bolan* 'stag', Çvş., *pălan*, Hak., *bula:n*, 'the name of a large wild animal wich is hunted; it is in the Kıpçak country. *bulaŋ* 'verandah' (Clauson).

Görüldüğü üzere Türk lehçelerinde '1. bir çeşit yabanî geyik türü, 2. Kalın gri postlu ve kalın kuyruklu bir İskandinav köpek türü', 'yabanî at', 'erkek geyik' ile 'veranda, korunak' anlamlarında kullanılan bir *bulaŋ* kelimesi bulunmaktadır.

balan, *palan, polan, palan, balan* şekillerinde 'ağaçlık, çalılık, fundalık' karşılıklarında, *bulan, pulan, pılan, bulnak* şekillerinde 'geyik, yabanî at' anlamlarında Türk lehçelerinde kullanılmaktadır (Sevortyan).

Türkçe'de kullanılan *aslan, kaplan, sırtlan, baklan, burslan, kulan*[81] kelimeleri ile Mayaca'daki **báalam / balan / balam / balum, balamchan** kelimeleri arasında hem kuruluş hem de kavram alanı içerisinde birliktelik görülmektedir. arıs+lan, kap+lan, sırt+lan, ku+lan biçimlerinde olduğu gibi * ba +lan ~ bal+an / balam / balum, *balam+can.

báat: balta

BAAT: hachuela *'balta'*; **BAT:** destral o hacha *'yok etmek, bitirmek'*; **BAATIL**: hacha de cortar *'keserek bitirme'* (DM); **báat**: hatchet *'küçük balta'* (MDP).

balta 'kesmek, yarmak, yontmak gibi işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç' ~Tkm. *palta*.-TatK *balta*. – Bşk *bålta*.- Nog *balta*. – Blk *balta.* – KKlp *balta*.- Kzk *balta*. – Kırg *balta*.– Alt, Tel, Kuğ, Şor, Sağ, Koy, Kaça, *palta*.- Türkî *paltu, paldu*.- Tel, Tuba, Şor, Sağ *malta*.- Tuv *baldı.* Tuvalar *baldı* yanında *süge* adını da kullanırlar.- Yak *balta* "büyük demirci çekici, balyoz; çekiç'. Yakutlar *baltaya sügä, sükä* adını verirler. Bu ad Moğolca'dan geçmiştir (Moğ süke). Bk. Kahużyński: ME 51.

Eski Türkçe'den başlayarak kullanılır (*baltu*). Başlangıçta daha çok 'savaş baltası' olarak kullanıldığı göze çarpıyor. Ona Türkçe'de *baldu* biçimi geçer. Eski Kıpçakça'da *balta* olarak kullanılır.

Munkácsi (KCsA 1: 314) Türkçe *balta*'nın çekice verilen balga adıyla birlikte Sumerce *balag* '*Beil*' sözünden geldiğini öne sürmüştür. Hansen (ZDMG 94: 154-155) Toharca *porat ~ peret* 'Axt', Sakaca *pada* < **patra*, Osetce *färät* biçimleri üzerinde durmuş, bu biçimlerin Eski Farsça **paraθu*'dan geldiğini kuşku ile karşılamıştır. Ramstedt'in Kamlıkça sözlüğünde (KWb 31-32) Türk ve Moğol diyalektlerinde bunlara benzer birtakım adlar geçtiğini göz önüne getiren Hansen, sorunun bir kat daha karıştığını dile getirmiştir. Poppe (StO 19, 5; 23-25) Türkçe ve Moğolca balta 'Axt' (veya 'Hammer') biçiminin Akkadca *paltu* < *paštu* sözünden geldiğini yazmıştır. Poppe, Çuvaşça *purtă* biçimini de **parata* < Eski Farsça **paraθu* = Eski Hintçe parašu gibi sözlere bağlanmıştır. Menges'e göre (UAjb 25; 302-304), Türkçe, Moğolca balta,

81 Bu kelimelerin kuruluşu ve köken bilgisi hakkında geniş bilgi için bkz. H.E. **sırtlan** mad.

baltu Asurca (assyro-baby-lonisch) *pāltu* < *pāštu, pāšu* 'Axt' biçiminden gelir. Bk.Menges; Oriens 9; 117, 131. Joki (LwSS 81-82)de buna benzer bir açıklama yapmıştı. Daha sonra Joki (UI 305/122) yeniden bu soruna dönmüştür.

Ana Türkçe **balto* biçimiyle Akkadca paltu arasındaki bağlantı sorunu karışıktır. Doerfer'e göre, Ana Türkçe ile Akkadca arasındaki uzaklık düşündürücüdür.

Türkçe balta'nın kökeni bilimsel yayınlarda sürekli olarak tartışılmıştır. Doerfer (TMEN 78), balta biçiminin Türkçe'ye Moğolca'dan geçtiğini ortaya atmıştır. Ona göre, Türkçe *balta* biçiminin Moğol çağından başlayarak ortaya çıkması buna açık bir tanıktır. Bk. Doerfer: OLZ 66, 9/10, 448. Bang (Mitteilungen der Vorderasiat. Ges. 22: 273), 'Beil' olarak kullanılan Türkçe *balta* sözü ile Grekçe πέλεκυς'un birinci bölümü arasındaki benzerlik üzerinde durmuştur. Brockelmann (OZ 8;71) Eski Türkçe *paldu* ve Türkçe balta'yı Asurca *pilaqqu*, Sanskrit *paraçu*, Grekçe πέλεκυς gibi sözlerle karşılaştırmıştır. Moğolca *aluqa* 'Hammer' biçimi de düşündürücüdür. Bu biçim de sıklıkla Asurca *pilaqqu* ile karşılaştırılmıştır. Bk. Miller: Altaistic Studies 113. Wüst (Idg. **peleku-* 'Axt, Beil' Eine *paläo*-linguisticshe Studie. Helsinki 1956. 23-24, 144) de bu yoldaki açıklamaların bir bölümünü vermiştir. (Doerfer'in, Wüst'ün çalışmasını görmediği anlaşılıyor.)

Türkçe'den belli başlı komşu dillere geçmiştir. Bk. Doerfer: TMEN 78. Doerfer'in Macarca *balta* biçiminin Türkçe (Osmanlıca) veya Sırpça'dan alındığı yolundaki savı tartışmaya açıktır. Gombocz (BTLw 12) Macarca balta'nın Eski Çuvaşça **balta*'dan geldiğini yazmıştı. Doerfer, *balta*'nın Eski Türkçe'de *baltu* olarak geçtiğine dayanarak Gombocz'un görüşünü geri çevirmiştir. Ligeti (TörK 248-249) kronolojik değerlendirmeden yola çıkarak Doerfer'in çekincesine katılmıştır. Poppe (StO 19,5; 23-25) *balta*'dan söz ederken Çuvaşça *purtă* biçimini de saymıştı. Aalto (CAJ 1;12)da balta ile Çuvaşça *purtă*'yı karşılaştırmıştır. Golden da Çuvaşça *purtă* biçimini Türkçe *balta* ile birleştirmiştir. (KhazSt 177). Róna-Tas (ChuvSt 144), Benkö (UAJb N. F. 6, 222) gibi yazarlar da *balta ~ purtă* birleştirmesini benimsemişlerdir. Ancak *balta ~ purtă* birleştirmesi açık değildir. Bk. Doerfer: UAJb 41: 333.

Egorov : ÊS 166; Räsänen: LTS 108; V 61; Clauson: ED 333; Ligeti: KSİNA 83: 7; Sinor: ResAltL 256; Crânjală: RumVI 206; Şirvaşidze: ST 1, 1989, 81; Clark: JSFOu 75; 153-154. 75 Bk. Sçerbak: JaS 104/44. Sevortyan (ÊSTJa 1978, 58) *balta*'yı her nedense *palta*'ya göndermiştir (HE).

Yukarıda görüldüğü gibi H.E., Türkçe'de kullanılan *balta* kelimesinin kökeni hakkında nerdeyse bütün görüşleri vermiştir.

Ancak Sümer, Akat ve Asur dillerindeki şekillerle bile ilgi kurulmasına rağmen düşünülen şekillerin hepsinde *balta* şeklinde iki heceli olarak incelenmiştir. Bizce, Türkçe kelimeleri tek heceye kadar indirmek mümkündür faraziyesinden hareketle kelimenin kök hecesi *bal* düşünülmelidir.

* *ba-l* 'sivri, keskin' bal + ta (baldu, balto v.b.), çan + ta (gerçi çanta kelimesi < çan + tay (HE) şeklinde izah edilmekte ise de) gibi türemiş kelimedir.

Mayaca **bat - báat** kelimeleri ise * ba + t ya da Mayaca bulut anlamına gelen **buts' / buutz' < bulut** kelimesindeki gelişim gibi ***bal + ta > balt > bat*** olmalıdır.

baatz'/ beatz'/baats (beeç) : maymun, beçin

BATS': mono negro grande barbado saraguato *'büyük, siyah renkli maymun'* (DM); **baatz'**: monkey (howler) 'maymun, şenpanze' (MDP); **baats'**: monkey *'maymun'*(MS)

biçin: Maymun (yıl adı) (OY); **bé:çin**: 'ape, monkey': 1. w. of İndo-European, prob. İranian, origin, cf. Persian *bũzina*; prob. Entered Turkish as the name of one of the animals in the twelve-year cycle (Clauson).

Eski Türkçe'de ve günümüz Türk lehçelerinin (Uyg. gibi) bazılarında *maymun* karşılığında kullanılan *beçin* On İki Hayvanlı Türk takvimi olarak anılan eski Türk takvim sisteminde de bir yıl adı olarak kullanılmaktadır. Kelimenin kökeni hakkında Clauson, İndo Cermen dillerini gösterirken Türkçe'ye Eski Farsça yoluyla geçtiğini söylemektedir.

Fakat, Maya dilinin yapısını dikkate aldığımızda hem kelime kök ve türetilişleri hem de cümle kuruluşu açısından İndo Cermen dil ailesinden ayrılık göstermektedir. Türkçe ile daha çok benzerlik gösteren Mayaca'da kullanılan bu ve benzeri kelimelerin kökenleri hakkında farklı düşünmek gerektiğine inanıyoruz.

bah: 1. mıh, çivi 2. çivilemek 3. elbise askısı

BAH: clavar *'çivilemek'*, escoplear *'keski'*; **BAHAH**: clavar *'çivilemek'*, escoplear *'keski'*; **BAHLAK, BAHLIK**: cosas clavadas 'mıhlanmış, çakılmış' (DM)

maha: Arabanın ön dingilinin üstündeki hareket edebilen kalın gövdeyle bağlantıyı sağlayan ağaç parçası (DS); *mık*: çivi (DS); *mıhlamak*: çivilemek (DS); *mıhlı:* çivili (DS); *mıh*: is. Far. mîx büyük çivi (TS)

Mayaca '1. mıh, çivi 2. çivilemek 3. elbise askısı' anlamlarındaki **bah** kelimesi bize Türkçe'de kullanılan *mıh* kelimesini hatırlatmaktadır. Ancak, Türkçe'deki *mıh* kelimesinin kökeni Farsça gösterilmektedir.

Türkçe'de ***ba-*** fiili ve bundan tür etilen 'bağ, bağlamak, bağlantı, bağcık, bağdamak, bağdaş vb' kelimelerde kavram alanı olarak, bir şeyi bir yere sabitleme, iliştirme, birleştirme, bir şeyi bir yere ya da şeye bağlama aleti gibi anlamlar bulunmaktadır. Türkçe'de # b > # m değimi ya da nöbetleşe kullanımı bilinmektedir. Yine K # > # g, h değişimi de normal ses değişimlerindendir. Bunları, Mayaca **bah** kelimesinin kullanıldığı anlamları da dikkate alarak bir bütün halinde düşündüğümüzde * bak > bah > mah > mıh gelişimini söylememiz mümkün olabilir.

Türkçe kelimelerin kökenlerini açıklamalarda Türkçe'de bulamadığımız şekilleri **bah** ve benzeri kelimelerde olduğu gibi Soğdca, Sanskritçe vb dillerde arama alışkanlığının bize yanlış adres gösterdiğine inanmaktayız.

bakam: bayrak

BAKAM: 1. bandera *'bayrak'* 2. vela de navío *'gemi flaması'*; **lakam**: bandera *'bayrak'* (DM).

Mayaca **bakam** kelimesi ses ve anlam açısından bize Türkçe *bayrak* kelimesini çağrıştırmaktadır. *bayrak* kelimesinin kökeni hakkında H.E. şu görüşlere yer verir: bayrak 'bir ulusun, bir topluluğun veya kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçemle özelleştirilmiş, genellikle dik dörgen biçiminde kumaş'

~ Tkm *bayrak* 'ödül'. Türkmenler '*bayrak*' olarak *baydak* biçimini kullanırlar. – Nog *bayrak,* KKlp *bayrak*. Orta Türkçe'de *batrak* olarak geçer. Türkçe *batır-* kökünden geldiği anlaşılıyor. *batır-+(a)k* eki. Türkçe'de *batrak* biçiminin *bardak* > *baðrak* > *bayrak* gelişmesi sonunda olduğu açıktır. Eski Türkçe –d-'lerin çağdaş diyalektlerde –y-'ye çevrilmesi yaygın bir ses kuralıdır. Ancak *badrak*'taki –d- eski bir –t-'den gelişmiştir. (H.E.) daha sonra diğer Türkçe kelimelerin kökeni çalışmalarından bahisle *bayrak* kelimesinin (*bayram* kelimesinin kökeninin izahında da aynı görüşler mevcuttur) alıntı olabileceği yolundaki görüşlere de yer verir.

Türkçe kelimelerin izahında tek heceye kadar inmek gerekliliği prensibinden hareketle düşündüğümüzde, karşımıza ***ba-*** kökü çıkar. İki ya da çok şeyi birbirine iliştirmek, yakınlaştırmak, bitiştirmek gibi anlamlar oluşturan kelimeler yapan ***ba-*** fiili ile yapılmış **baçığ**: and, sözleşme; **badga**: güreşte ayak yakalamak; **badhram**: sevinç, eğlence günü (bayram gününde insanlar bir araya gelip yakınlaşıyorlar); **bagda-** / **bagdat**: güreşte sarmaya almak, sarmalamak; **bagış**: parmakların ve başka uzuvların ek yerleri; **bağla-**: bağlamak; **bagrık**: bağrı (ciğeri) göğüs kemiklerine yapışmak; **bakanak**: çatal tırnakların iki tırnakları

arası ve iki tırnaktan her biri; **bal-**: bağlanmak; **baldır**: üvey; **baldız**: karının kendinden küçük kız kardeşi; **ban-**: bağlanmak; **başak**: okun ya da mızrağın ucuna geçirilen demir; **batrak**: ucuna bir ipek parçası takılan mızrak; **bayrak:** bayrak (DLT); **bayat**: iki ayrı cins güvercinin birleşmesi (DS) örneklerine de baktığımızda ***ba-*** kök fiili üzerine[82] – **K, - ð, - l, - r, - ş, - ç, -dır, -dız** vb ekler getirilerek 'yakınlık, birleştirme, iliştirme, yakınlaşma' anlamları çerçevesinde belirli bir kavram alanı oluşturan kelimeler yaptıkları anlaşılmaktadır. (**var-** (< bar- ET) fiilinde de aynı anlam yakınlığı söz konusudur.)

Bütün bu izahlardan sonra Mayaca * *bayrak* karşılığındaki **bakam** Türkçe'de kullanılan ***ba-*** kökünden yapılmış diğer kelimeler gibi aynı kökten türemiştir.

Maya dilinde aynı Türkçe'de olduğu gibi ***ba-*** kökünden türetilmiş olan **bal / balinah, baytah, baytak** gibi kelimeleri de dikkate aldığımız takdirde Mayaca **bakam** ve Türkçe **bayrak** kelimelerini bir arada düşünmek mümkündür.

bal / balinah: baldız; görümce

BAL: cuňado *'görümce, baldız, yenge, elti',* hermana de la mujer *'karının kız kardeşi'*, abuelo de esposa *'karının dedesi'*; **BALİNAH**: hermana *'baldız'* (DM).

Baldız 'bir erkeğe göre karısının kız kardeşi'- Tkm bāldız 'görümce'. – Nog *baldız* 1. 'bir erkeğe göre karısının kız kardeşi'; 2. 'kayın'. **-** Kzk *baldız* 1. 'bir erkeğe göre karısının kız kardeşi'; 2. 'kayın'. – KK1p *baldız* 'bir erkeğe göre karısının kız kardeşi'. Kara Kalpaklar bir erkeğin karısının büyük kız kardeşine kayın biyke adını verirler. – Krg *baldız* 'bir erkeğe göre karısın kız kardeşi'. –TatK *baldız* 'bir erkeğe göre karısının kız kardeşi'. **–** Çuv *pultăr* 'bir erkeğe göre karsının kız kardeşi'. – Çuvaşçada –z'nin –r'ye çevrilmesi kuraldır.

Gabain'in verdiği *baltır* biçimi düşündürücüdür (AG 300). Orta Türkçe *baldız* 'bir erkeğe göre karısının kız kardeşi' olarak geçer. Kökünü bilmiyoruz.

Kazakçadan Ölötçeye *baldr̦'*selten) Schwägerin (Schwester der Frau) olarak geçmiştir. (Baskakov: Russkie familii 29). Bulgarca *bald"za*, Sırpça *bálduza* biçimleri Türkçeden alınmıştır (BER 1: 29; Škaljić: Turc 118).

Zajączkowski: Sufiksy 41 (bal-dız); Räsänen: MTS 113; V 60 b; Pokrovskaya: İRLÜJa 67-68; Brockelmann: OGM 47. § Egorov: ĚS 164; Clauson: ED 334; Miller: ResAltL 169-171. Sevortyan: ĚSTJa 1978, 53-54; Baskakov: Russkie familii 250.(HE)

Her ne kadar H.E. 'Orta Türkçe *baldız* 'bir erkeğe göre karısının kız kardeşi' olarak geçer. Kökünü bilmiyoruz.' şeklinde kelimenin kökeni hakkında bilgi vermemekte ise de Türkçe'deki *baldız* kelimesinin bal + dız şeklinde türemiş bir isim olduğu görülmektedir. **+ dız** (+ duz; + diz, + düz): ~ eki, ad soylu sözcüklerden genellikle 'ışık, parlaklık' kavramı verebilen sözcük kurar (ekin aslı '- dır' biçiminde olabilir) gündüz, yaldız, yıldız gibi[83].

Türkçe'de * ba **-** l + dız > baldız şeklinde türeyen kelime Mayaca'da * ba – l > bal ile * ba – l + inah şekillerinde karşımıza çıkmaktadır[84].

beetik: yapmak

BET / BETİK: hacer *'yapmak, etmek'*, manipular *'elle hareket ettirmek'*, elaborar *'ayrıntılara girmek'*, agujerarlo *'tekrar, yinelemek'* (DM); **mentik**: make *'yapmak, etmek'* (MDP); **betik/meetik**: make *'yapmak, etmek'* (MS).

82 Türkçe fiillerin kökeni ve türeme şekilleri hakkında geniş bilgi için bkz. Hacıeminoğlu, Prof. Dr. Necmettin, **Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller**, Cönk Yayınları, İstanbul, 1984

83 bkz, Hatipoğlu, Prof. Dr. Vecihe, Türkçenin Ekleri, TDK yayınları, Ankara, 198

84 ba- fiili hakkında geniş izahat bakam : bayrak maddesinde verilmiştir.

bit-: Trk. dial., Azr., Gag., Kmk., Nog., (yapmak ***bitün*** tamamıyla), (yapmak ***bit-, dir-, bit-tir-*** 'bitirmek, sonlandırmak'); **pĕt-** Çvş., büt- Krg., Uyg., Alt. Dial., Bşk., Kmk., (yapmak **büd-ir-** bitirmek), **pütür-, butulmak, butgurmak** (yapmak, bitirmek) (Sevortyan)

Açıklamada da görüldüğü üzere Mayaca yapmak anlamındaki **beetik** kelimesi Türkçe'deki *bit-* fiiliyle hem ses hem de anlam açısından aynı kelimedir.

bek'ech: 1. ince; zayıf; zayıflama 2. zarif

BEK'ECH: 1. cosa delgada como palo *'keserek inceltme'*, hilo *'iplik'*, 2. delicado de pocas carnes *'nazik, kibar,ince'* 3. adelgazar *'ağırlık kaybetmek, zayıflamak'* (DM). **bek'ech**: slender *'ince, narin, hatları ince ve güzel'*, thin *'ince, zayıf, kuru, sıska'* (MDP). **bek'ech**: thin *'ince, zayıf, kuru, sıska'* (MS).

bikkeç: ekmek pişirmede kullanılan ince çubuk (SDD); bégeç, Bégeç Arslan Tégin, (ETSV), DtS'de kelime için *beycik, beyciğim* anlamları verilmiş.

* *beg +eç, küp+eç > küpeç, top+aç>topaç* gibi küçültme, sevimlilik, nezaket anlamları veren +(A)ç eki ile türetilmiş bir kelime. Keimenin hem yapısı hem de kavram alanı aynıdır.

bik / biki / bikix / bixi: 1. gibi 2. nasıl 3. ne zaman

BİKİ: cómo *'nasıl'*; **BİKİX**: cómo *'nasıl'* (DM). **bik'ix**: cuándo *'ne zaman'* (DB)

kibi: gibi (DLT), *bigi*: gibi (TS); *gibi* Trk., *kimi* Azr., *kivik* Bşk.,Tat., *käbi* Özb., Uyg., *kimîn* Trkm (TLS); *gibi*:1. - e benzer 2. o anda, tam o sırada 3. imişçesine, benzer biçimde 4. – e yakışır biçimde (TS).

Açıkça görüldüğü gibi E.T. *kib+(i)g > kibi > gibi* gelişimini gösteren kelimenin hem E.T. lehçelerinde hem de günümüz lehçeleri ile ağızlarında metatezli şekli olan *bigi / biki / bixi* ve -b - > -m – ses değişmesi sonucu kullanılan *kimi* ve *gimi* edatının aynı anlam ve ses değişiklikleriyle birlikte Mayaca'da **bik / biki / bikix / bixi** biçimlerinde bulunmaktadır.

bik': 1. bükmek 2. dalgalı, bükümlü 3. fırçalamak 4. parlatmak

bük': 1. dövmek 2. eğmek 3. toprağı sürmek

BİK': torcido *'bükülmüş, burulmuş'*, culebreado *'hareket etmek, oynamak'*; **BÜK'**: batir algo *'bir şeyi dövmek'*, mezclar *'karışmak'*, ararla *'parçalamak'* (DM). **BUUK**': revolver *'dönmek'*, mezclar *'karışmak'*, arar *'parçalanmak'* (DB).

bükmek: 1. Sertçe çevirmek, kıvırmak, 2. Birkaç tel ipliği burarak sarmak 3. eğmek, 4. katlamak (TS); *bükmek* Trk., *bükmäk* Azr., *bügüv* Kzk., *bügû* Krg., *bükmắķ* Özb., *pükmä* Uyg. (TLS).

Mayaca, 1. bükmek 2. dalgalı, bükümlü 3. fırçalamak 4. parlatmak 5. dövmek 6. eğmek 7. toprağı sürmek anlamlarında kullanılan **bik' ~ bük'** kelimeleri, Türkçe'nin bütün evrelerinde ve lehçelerinde kullanılan *bük-* fiiliyle anlam ve ses açısından aynıdır.

Bu kelime de Global Etymologies'de yer alır[85].

bilim:1. işaret, belirti 2. erdem

BİLİM: Es una señal *'işare, belirtit'*, grande *'büyüklük, erdem'*, virtudes *'erdem, fazilet'*(DM).

Mayaca 1. işaret, belirti 2. erdem anlamlarına gelen **bilim** kelimesi kök olarak Türkçe'de de kullanılan **bil-** fiilinden türemiş olduğu açıktır. Türkçe'de *ilim* karşılığında kullanılan bilim kelimesi yerine ET'de daha çok *bilig* kullanılmaktaydı. *bilig* aynı zamanda erdem, akıl anlamlarını da ifade etmektedir. *bil-* kökünden türemiş *bilinen, bilgili, bildik, bildirme, bilge, bilgi, bilgiç* v.b. kelimeleri Türkçe'de kullan-

85 bkz, Hatipoğlu, Prof. Dr. Vecihe, **Türkçenin Ekleri**, TDK yayınları, Ankara, 1981

maktayız. Mayaca'da *bil-* kökünden *+im* eki ile türetilerek kullanılan *bilim* şekli anlaşılıyor ki Türkçe'de kullanmaya başladığımız bilim kelimesinden önce teşekkül etmiş ve 1. işaret, belirti 2. erdem karşılıklarında kullanılmıştır.

bin: 1. gitmek 2. gelmek 3. hazır bulunmak 4. uygulamak

BİN: ir *'gitmek'*, ausentarse *'yok olmak'*; **BİNEL**: ir generalmente o irse *'genellikle gitmek veya ayrılmak'*; **BİNİ** : ir generalmente o irse *'genellikle gitmek veya ayrılmak'* (DM); bin: ir *'gitmek'* (EP); **bin**: go *'gitmek, çıkmak'*(MS); **bin**: go *'gitmek, çıkmak'* (MDP).

Türkçe'de *bin-* fiilinden türemiş, *bindirilme, bindirme, binek, bingi, bini, binici, biniş, binit* (TS) çok sayıda kelime bulunmaktadır.

Kanaatimizce, Mayaca, 1. gitmek 2. gelmek 3. hazır bulunmak 4. uygulamak, anlamlarında kullanılan **bin** kelimesi ile **BİNEL** ve **BİNİ** gibi türevleri Türkçe *bin-* fiili ile aynı kelimedir.

bits'/ biit' (**biz**): 1. bilemek; sivriltmek 2. fırçalamak, temizlemek 3. iş yapmak

BİTS': labrar *'çalışmak'*, ahusar *'incelmek'*, aguzar la punta *'bilemek, sivritmek'* (DM); **biit':** asir con las puntas de los dedos *'elle tutarak, fırçalamak'* (DB).

biz: katı bir şeyi dikerken iğne geçirecek yeri delmek için kullanılan, çelikten yapılmış, sivri uçlu ve ağaç saplı araç (TS); *biz* Trk., Kzk., Tat., *biz,* Bşk., *bîz* Trkm., *bigiz* Özb., *beğiz* Uyg. (TLS).

Örneklerde de görüldüğü gibi Mayaca, 1. bilemek 2. fırçalamak, temizlemek 3. sivriltmek 4. iş yapmak anlamlarında kullanılan **bits'/ biit'** (**biz**) kelimesi Türkçe'de kullanılan *biz* ile ses ve anlam açısından aynıdır.

bok: koku, koklamak

bokan: iltihap, apse

BOK: oler bueno o malo *'iyi veya kötü kokmak'*, oler *'kokmak'*, **BOKAN**: apostema *'apse, iltihap'*, carbunclo *'leş'*, divieso 'kaynamak, çürümek', carbunco *'karbon'*; landre *'ur'*, tumor *'tümör'* (DM). **book**: odor *'koku'*, smell *'koklamak'* (MDP). **bok**: odor *'koku'* (MS).

bok: 1. gübre, gübrelemek, dışkı, necaset 2. iğrendirecek bir tarzda, mide bulandırıcı, tiksindirici, 3. iğrenç, murdar 4. pislik, çamur 5. çöp 6. akılsızlık, budalalık 7. küf, küflenmek anlamlarında *vebok, box, boğ,pok, poh, poxsax, păx, mok, buk, bak, boğu,* şekillerinde birçok Türk lehçesinde bulunan (Sevortyan) kelime Mayaca'da **bok** şeklinde ve koku, koklamak anlamlarında kullanılmasının yanı sıra iltihap, apse anlamlarında kullanılan **bokan** şeklinde bir başka kelime de türetilmiştir.

Maya ve Türk dilinde kullanılan kelimenin aynı kökten geldiği görülmektedir.

bolay: 1.yabanî hayvanlara verilen genel ad 2. jaguar 3. yırtıcılık 4. yırtıcı hayvan

BOLAY: 1. nombre genérico a todo animal bravo y que mata *'yabanî hayvanlara verilen genel ad'* 2. jaguar *'jaguar'*, gato montés *'dağ kedisi'*, bestia *'canavar'*, fiera *'çılgın, vahşi hayvan'* (DM).

bolan: geyik, karaca (TRS).

Mayaca, 1.yabanî hayvanlara verilen genel ad 2. jaguar 3. yırtıcılık 4. yırtıcı hayvan anlamlarında kullanılan **bolay** kelimesi, ses ve anlam bakımından Tatar Türkçesindeki 'geyik, karaca' anlamlarında kullanılan *bolan* kelimesini de dikkate alarak okuyucuya sunmak istedik.

bon / bonik /boon : boya

BON: tintura *'boyanmak'*, tinte *'renklerde ton'*, color *'renk'*, pintura *'boyacılık, badanacılık'* (DM). **BOON:** pintura *'boyacılık, badanacılık',* tintura *'boyanmak'*, curtir *'katılaşmak'*, pintar *'resim yapmak'* (DB); **bonik**: paint *'boya, makyaj'* (MDP).

boðuğ (boðoġ): boðu:-, boya, boyağ, boyaw, boya, boyak, boyow, boyow şekillerinde ve ***boya*** anlamında tarihi ve bugünkü Türk lehçelerinde kullanılmakta (Clauson).

boya: renk vermek, dış etkilerden korumak için eşyanın üzerine sürülen veya içine katılan renkli madde (TS); *boz*: açık toprak rengi (TS); *bor*: işlenmemiş, taşlık sert, ekilmemiş toprak (TS); *bor*: gri renkli sığır, *borre*: sarımsı, *bortak*: kırçıl renkli yaban ördeği, *boyak – boyah*: boya, *boyaçın*: kökünden boya yapılan bir çeşit ot, *bozamık*: ufak boz renkli yakılan bir ot, *bozarantı*: hafif boz renkli, *bozarmak*: karpuzun kızarması, *bozlak*: bozumsu renkte (DS).

Mayaca **bon / bonik / boon** şekillerinde ve boya, renk vermek, boyamak anlamlarında kullanılan kelime Türkçe'deki bodog > boyag > boya şeklinde gelişen örneklerde de görüldüğü gibi * bo- kökünden benzer kavram alanı çerçevesinde kelimelerde türetilmiş olan kökle aynıdır.

ET kelime kökünde bulunan palatal ***ð*** Türk lehçelerinde ***ð > y, z, t, r*** seslerine dönüşebilir. Mayaca'da kelime kökünde bulunan n/ ünsüzü de böyle bir ses denkliğinin göstergesi durumundadır.

bóoch': poşi, puşi, şal

BOCH': 1. toca o tocado 'toka veya başlık', aunque sea sombrero *'şapka veya baş örtüsü'*; 2. cobertura de algo 'bir şey ile örtmek, kapatmak'; 3. paňo o toca para cubrir la cabeza *'toka veya herhangi bir şey ile başı örtmek'* (DM).

poşu: bir tür kenarları saçaklı ipek, pamuk, yün vb. den yapılmış baş örtüsü (TS); *poş*: küçük derelerde balık tutmaya yarayan bir çeşit ağ, *poşnak*: büyük mendil (DS); *buşı*: sadaka (Clauson); *poşu*: bir tür kenarları saçaklı ipek, pamuk, yün vb. den yapılmış baş, ağızlarda *puşu* olarak geçer.

< Erm. b 'oši, b 'uši, p 'ušu, 'women's black silk headcharf' < Farsça Dankoff: ALT 760 (HE). H.E. her ne kadar Dankoff'a dayanarak kelimenin Farsça kaynaklı olup Ermenice'den Türkçe'ye ödünçleme kelime olabileceğini söylese de kelimenin Mayaca'da bulunması sebebiyle biz H.E ile aynı düşünmüyoruz.

Bize göre * baş + ıg (başlık anlamında) **-** ET kelime sonu G # sesinin > Ø düşmesi bilinmektedir. **-** başıg > başu > boşu > poşu şeklinde bir gelişim göstermiştir. Eski Uygur Türkçesindeki sadaka karşılığındaki (* baş +ıg > başu > buşu > buşi) *buşı* da bu anlamı desteklemektedir, bu anlam kanaatimizce 'başımın gözümün sadakası' deyiminde gizlenmiştir. Yine 'baş bağlamak' deyimi de puşi ile baş arasındaki yakınlığı göstermektedir düşüncesindeyiz.

Netice itibarıyla Mayaca'da 'poşi, puşi, şal' anlamlarındaki **bóoch'** kelimesi Türkçe'deki *poşu* ile aynı kelimedir.

bul / buul: 1. bulmak 2. piyango çekmek 3. bahse

BUL: juego de azar 'oyun, tesadüfen bulunma', juego de suertes *'şans oyunu'*, rifa *'ödüllenme'*, jugar y ganar el juego *'oynamak ve oyunu kazanmak'*(DM).

bulmak: 1. Arayarak veya aramadan, bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak; bir şeyi elde etmek. 2. Kaybedilen bir şeyi yeniden ele geçirmek 5. İstenilen şeye kavuşmak 8. Seçmek, uygun saymak 9. Sağlamak, temin etmek 11. Erişmek 13. Hatırlamak (TS).

Mayaca **bul / buul,** kelimeleri ile Türkçe *bul-* kelimesi ile ses ve kullanıldıkları anlamları açısından aynıdır.

buts' / buutz' (buš, buž): 1. bulut 2. duman 3. sisli 4. tütsülemek

puuk: 1. bulutlu 2. tepe

BUTS': hacer humo *'duman çıkarmak'*, humear y hacer humo *'öfkelenmek, duman çıkarmak'* (DM). **buutz'**: smoke *'duman'* (MDP); **buuts'**: smoke *'duman'* (MS); **puuk**: hill *'tepe, bayır, yokuş'* (MS).

pulur: küçük tepe, *puk*: toz gibi kar, *pus*: bulanık *pusalık*: sisli, *pusalmak*: sislenmek, *pusarık*: bulutlu, puslu, yağışlı, *pusarıklanmak*: hava kararmak, bulutlanmak, sislenmek, *pusarıklı*: sisli, dumanlı, *pusarmak*: hava bulutlanmak, kapanmak, puslanmak, *pusmak*: tütmek (DS).

Sevortyan da duman, sis, kapalı hava, bulutlu hava, buhar, esinti, yel, nefes, çiy, çisinti anlamlarında, *bus, pus, bŭð, pӑs, purs, burs, pusmak* şekillerinde tarihi ve günümüz Türk lehçelerinde kullanıldığını belirtir.

Mayaca'da 1. bulut 2. duman 3. sisli 4. tütsülemek 5. bulutlu 6. tepe anlamlarında kullanılan **buts' / buutz'** ve **puuk** kelimeleri verilen örneklerde de görüldüğü gibi Türkçe *pus* ile aynıdır. Kelime, Global Etymologies'te BUR şeklinde yer alır[86].

buuh: baykuş

BUH: tecolote o búho *'Tecolote veya baykuş'* (DM); buuh, owl *'puhu, baykuş'* (MDP); buh, owl *'puhu, baykuş'* (MS).

puhu: Baykuşgillerden, orman, dağ ve kayalıklarda yaşayan, uzunluğu 65 cm, sırtı koyu kahverengi bir kuş türü (TS).

Mayaca *baykuş* anlamındaki **buuh** kelimesi hem ses hem de anlam olarak Türkçe'deki *puhu* ile aynıdır.

ch'eel/ ch'el (çal, çel, çil): 1. sarışın 2. fuar 3. temel 4. saksağan

ch'el: blond *'sarışın'* (MDP); **ch'el:** blond *'sarışın'* (MS); **CH'EL**: pelirrubio *'kızıl saçlı'*, rubio *'sarışın'*, de tez blanca y pelo claro *'beyaz görünümlü veya parlak saçlı'* (DM).

çal: ala renk, ben, çil (DS); çal: taşlık yer, çıplak tepe (TS).

Kelimenin ses ve 'sarışın' olarak kullanılan anlamı Türkçe *çal* ile aynı görülmektedir.

ch'ilib (çilib): çöp; dal; filiz; değnek; kürdan

CH'İLİB: 1. ramitas o varillas de matas y yerbas, cosa muy delgada (DM).

çirpi: çalı çırpı, ağaç kökü, *çilik*: çelik çomak oyununda kullanılan ince değnek, *çiliylemek*: odun parçalamak, *çilkim*: küçük üzüm salkımı, *çilpimek*: ağaçların sık dallarını seyrekleştirmek, *çirpenek*: yaprakları oğlaklara yedirilen kurumuş meşe dalı *ile çirpi, çiliçirpi,, çili, çilinti* şekilleri (DS) Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılmaktadır.

Mayaca **ch'ilib (çilib)** şeklinde ve Türkçe 1. çöp 2. dal 3. filiz 4. değnek 5. kürdan anlamlarında kullanılan kelime ile Türkçe'de yazı dilinde daha çok 'çalı çırpı' ikileme olarak kullanılan ancak ağızlarda *çirpi, çiliçirpi,, çili, çilinti* biçimleri de kullanılan kelime ile aynıdır.

ch'lik: nemli

ch'ul / **ch'uul / ch'ulik:** 1. nem; nemli; ıslak 2. höllük

eel: yumurta

CH'UL: cosa húmeda *'nemli'*, mojada *'ıslanmak'*, ralo hacerse *'bir şey yapmak için inceltme, yumşatma'* (DM); **ch'ul**: moist 'nemli, rutubetli, ıslak'; **ch'uul**: wet *'yaş, ıslak, yağmurlu'*(MS); **ch'ulik**: moisten *'nemlendirmek, ıslatmak'*, drench *'sırılsıklam etmek'*(MDP). **EEL**: huevo *'yumurta'*; **yeel**: huevo *'yumurta'*, testículo *'erbezi, testis'* (DM).

86 Bengtson, John D., Merrit Ruhlen; a.g.e, **BUR** 'ashes, dust'; AFRO-ASIATIC: Proto-Afro-Asiatic * **b(w)rH** 'loose soil, sand, dust'; URALIC: Proto-Uralic * **porV** 'dust, sand, dirt'; TURKIC: Proto-Turkic * **bör**, Chuvash **pur(ǎ)** 'chalk', Tuva **por** 'clay', Yakut **buor** 'soil, clay, dust'; MONGOLIAN: **bur** 'dirty, muddy dark'; ESKİMO-ALEUT: Proto-Eskimo-Aleut *** pujV ~ * apju** 'dust, mud, sood'; AUSTRALIAN: Proto-Australian *** burin ~ * burinj** 'smoke'; AMERIND: Guatuso **purun** 'dust'.

höl: 1. az ıslaklık 2. yaş; *höl*: tavukların altına fol olarak konulan yumurta biçimindeki lüle taşı; *höllük*: kundak çocuklarının altına konulan elenmiş ince toprak; *höllüklenmek:* tavuk eşinmek; *höllü toprak*: yaş, nemli toprak; *hölümek*: 1.ıslanmak 2. ıslatmak, 3. suyla ıslatılmış, pamuk tohumunu toprağa sürtüp ufalayarak ekilecek duruma getirmek; *öl:* toprağın nemi, tav; *ölağaz*: sulak yerlerde yetişen, büyük yapraklı, patatese benzer, yenilen bir bitki; *ölbe*: süt, yoğurt koymaya yarayan küçük tahta kova, külek; *folluh*: tavukların yumurtlaması için hazırlanmış yer; *örd*: nem, ıslaklık (DS).

fol: Yun. Tavuğun istenilen yere yumurtlaması için o yere konulan yumurta veya yumurtaya benzeyen şey (TS); *höl*: yaşlık, nem; *hölük*: bazı yerlerde kundak çocuklarının altına bez yerine konulan toprak; *öl*: toprağın nemi, yaşlık, höl (TS)

fol: ‘tavuğun istenilen yere yumurtlaması için o yere konulan yumurta’ < R φόλι ‘Nestei’ (yuva) Eren: TDAY 1958, 13-15 (Türkçe *folluk* biçiminin Bulgarca *polog*’dan geldiği yolundaki açıklama yanlıştır)(HE)[87].

ölbe: yer 1. 1.’süt, yoğurt koymaya yarayan küçük tahta kova, külek’ 2. ‘tahta kutu’ < Ar (Suriye) ʿulba ‘boîte, ronde ou ovale, en bois mince, pour confitures sèches, pâtisseries, sucreries; seau à fond de bois, souvent cerclé de fer, et à anse de fer, etc’. Tietze: Ar 295/149; Eren: TD 1990/1: 43. Doerfer’in Farsça ابلا (ölba) ‘sheep’s heart and liver; hashed and fried in oil’ ~ هبلا ‘kind of food’, ‘ espèce de mets turc’ biçimleriyle birleştirmesi yanlıştır (TMEN 525) (HE)

olta: ‘balık tutmak için kullanılan, ucuna çengelli iğne takılı, at kuyruğu kılından yapılmış iplik’ < volta. Yerel ağızlarda holta (~ folta) olarak da geçer. ~ Çuv. vălta. < R βόλτα ‘fishing tool consisting of a long line carrying a single hook’. – Rumca βόλτα’nın İtalyanca *volta*’dan geldiği açıktır. Georgacas’a göre, Türkçe volta. olta, holta biçimlerinin Rumca’dan geldiğine ilişkin açıklama kuşkuludur.

Türkiye Türkçesinden Çuvaşça’ya geçtiği anlaşılan *vălta* biçimi düşündürücüdür. Çuvaşça’da buna benzer örnekler rastlanmaz. Levitskaya (ChuvST 97-103) *olta* üzerinde durmamıştır. Ancak olta’nın Oğuzca bir öğe olmadığı açıktır.(HE).

ö:l / hö:l Trk. dial., üöl Yak., öl’ Çag., hơl Uyg., ül Alt., ülüş Şor, Alt., jûş Tat., olta, χolta, vălda ‘olta, iskele, yem’ Çuv., oldo ‘balık’ Tung. (Sevortyan).

Yukarıdaki izahlarda da görüldüğü üzere Türkçenin hem eski hem de günümüz lehçeleri ile ağızlarında ‘ıslaklık, nem, yaş, ıslak toprak, nemli işlenmiş toprak ve bunlara yakın anlamlarında’ kullanılan ***öl, ül, hol, höl, höllük, höllüklenmek, höllü toprak, hölümek, öl ağaç, ölbe, üöl, örd, ülüş, juş, fol, folluk, folluh, olta*** şekillerinde kullanılan kelimeler bulunmaktadır. İlk bakışta birbirinden uzak gibi görülen bu kelimelerin aslında ses ve anlam açısından aynı kökten oldukları aslında açıktır.

Bu kelimelerden özellikle *fol, ölbe* ve *olta* kelimelerinin ise alıntı kelimeler olduğu ifade edilmektedir. Folluk ve fol kelimeleri hakkında fol < R φόλι folluk < Bulgarca *polog*[88] kaynaklı olduğu iddia edilmektedir. Aynı şekilde ölbe < Ar. (Suriye) ulba ve olta kelimesinin ise < R. < R βόλτα < İtalyanca *volta* yoluyla Türkçe’ye geçtiğini iddia eden H.E. bu kelimenin Çuvaş Türkçesine, Türkiye Türkçesinden geçtiğini, Çuvaş Türkçesindeki *vălta* şeklinin düşündürücü olduğunu söylemekte ve ‘Çuvaşça’da buna benzer örnekler rastlanmaz’diyerek ‘olta’nın Oğuzca bir öğe olmadığı açıktır’açıklamasını tamamlamaktadır.

Öncelikle Ortak Türkçe bir kelimenin başında eğer bir vokal varsa bu kelimenin başına Çuvaş Türkçesinde mutlaka ***v, y*** gibi bir ünsüz protez olarak gelir: ol > văl, on > vun, or- ‘biçmek’ > vır-, orun ‘yer, mevkii’ > vıran, ot > vut, otuz > vătăr, öküz > văkăr, öl- > vil-, ört- > vit-, öz > văr, uç- > ves-, üç > vis,

87 H. Eren, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü adlı bu açıklamasında kendisinin daha önce yapmış olduğu Türkçe Folluk Kelimesi Üzerine başlıklı (TDAY, 1958, 13-15.s) yazısındaki Bulgarca’dan alındığı yönündeki izahını yanlış olduğunu kelimenin Rumca’dan alındığını ifade ediyor. Bahsi geçen makalede *pulluk* kelimesinin de İslavca’dan < plug şeklinden geldiğini iddia etmektedir. Biz H.E.’nin bu görüşlerine katılmıyoruz.

88 Bu izahının yanlış olduğunu kabul eden H.Eren, bu arada pulluk kelimesinin Slavca < plug’dan geldiğini ifade eder.

uzun > vărăm, ikiz> yeger, ağaç > yevăs örneklerinde bunu açıkça görmekteyiz kaldı ki bu Çuvaş Türkçesi ile Ortak Türkçe arasındaki ses denkliği kuralıdır. Ayrıca, Tunguzca'da ***oldo*** (Sevortyan) şekli bulunmaktadır.

Bize göre * O ~ Ö kökünden ***ö + l > öl*** şeklinde gelişen ve 1. yaş 2. nem 3. nemli 4. nemli işlenmiş toprak ya da işlenmeye hazırlanmış 5. sulu yer 6. olta 7. balık 8. küçük akarsu 9. örtmek 10. gizlemek (örtmek ve gizlemek anlamlarını toprakla ilgili düşünmek gerekli) ve bu kavram alanı çerçevesinde alet, kap kacak, yer ile bunların soyut anlamlarını içeren kelimeler türetilmiştir. Türetilen bu kelimelerin diğer dillere Türkçe'den geçmiştir. Kelimenin Tunguzca'da ve Rumca'da, Slavca'da, İtalyanca'da bulunması da bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Türkçenin neredeyse bütün lehçe ağızlarında aynı kökten türemiş muhtelif kelimeler bulunmasına rağmen Türkçe'nin alıntı yaptığı dillerin ağızlarında veya yazı dillerinde bunlardan türemiş başka kelimeler bulunmamaktadır.

* Ol ~ Öl kökünden türemiş olan kelimeleri sıraladığımızda bu açıkca görülmektedir. fol, folluh, folluk, hơl, hol, hö:l, höl, höllü toprak, höllük, höllüklenmek, hölüme, hölümek, jûş, oldo, olta, ö:l, öl, öľ, öl ağaç, ölbe, örd, ül, ülüş, üöl, vălda, χolta bunların yanı sıra *olta* kelimesine benzer yapılmış *balta* vb kelimeleri de hatırlamak gerekir.

Kanaatimizce *öz, özen* 'küçük akar su', öl-, ölüm (Eski Türkçe'de ölüm yerine kergek bolmak kullanılmakta), ülke (< ölke) (bereketli, sulak, verimli, yaşanak yer) gibi kelimelerin kökünü de burada aramak gerekir.

Netice itibarıyla köken olarak Türkçe ***öl*** (ve türevleri) kelimesi ile Mayaca'daki **ch'lik** (çhölük) 'nemli', **ch'ul** (çhöl), '1. nem 2. ıslak', **ch'ulik** (çhölik) ' hölük, nemli', **ch'uul** (çhuul), 'nem' **eel** 'yumurta' olarak kullanılan kelimeler aynı kaynaklıdır.

chaak / **chachak** / **chak**: 1. çakın, şimşek 2.yağmur 3. kırmızı, kızıl 4. pişirmek

chak ik': 1. fırtına 2. kaynamak, pişirmek

chakaw: 1. ateş 2. kül 3. yakmak, ısıtmak

chakawhal: 1. öfkelendirmek 2. sarmak 3. yormak

chakxich': sarışın

CHAK: colorada cosa *'kırmızı renkte olan'*, cocer con agua *'suyla pişmek'*, agua o aguacero *'sağanak yağmur'*, **CHAKA**: cocer *'pişmek'*, **CHAAK**: fue *'ateş etme'*; **CHAKAW**: cosa caliente o calurosa que teine calor y la calentura o calor *'ısıtma, yakma, ateş veya sıcaklık'*, **CHAKAWHAL**: calentarse alguna cosa *'bazı şeyleri ısıtmak'*; **CHAK İK'**: tempestad de mar y viento *'deniz borası ve rüzgâr'* (DM); **chak**: colorada *'renk, boya, canlılık'*, **chak iik'**: tempestad *'fırtına, bora'*, huracán *'hortum, fırtına'* (DB); **cháak**: rain *'yağmur'*, **chak**: red *'kırmızı'*, **chakxich'**: blondi fair *'açık hava'*(MDP); **chaak**: rain *'yağmur'*, **chak**: red *'kırmızı'*, **chaak**: lightnight *'sıcak gece'*; **chakxiich'**: blond *'sarışın'*(MS).

çakım / çakın: 1. şimşek, çakın 2. kıvılcım, çakıntı; *çakıntı*: şimşek çakması, parlaması; *çakı:* açık mavi; *çakır*: şarap; çakma: çakmak işi; *çakmak*: taşa vurulup kıvılcım çıkaran çelik parçası (TS); *çağşak*: suyun biriktiği yer; *çahar:* 1. beyaz 2. süt mavisi ve açık kahverengi karışığı renk; *çahmah daşı*: çakmak taşı; *çahrah*: çay ve derelerin geçit verdiği yerler; *çahşamak*: üşümek, titremek; *çakal*: titiz, huysuz; *çakal yağmuru:* güneş varken yağan yağmur; *çakar:* kıvılcım; *çakarmak:* 1odunu ocapa veya sobaya yanacak şekilde yerleştirmek 2. sönmekte olan ateşi yeniden yakmak; *çakgıl*: sucu omuzluğu; *çakıcı*: koyu esmer; *çakıldak*: renksiz; *çakım*: karpuz, kavun dilimi; *çakıntı*: şimşek; *çakıntı*: işaret; *çakır su*: yalnız yağmur yağdıktan sonra akan dere; *çakmak*: tüfek, tabanca; *çakmak*: gösterişli alımlı; *çakmaksız*: kibrit; *çakrak*: akarsuların en akıntılı yeri (DS).

Mayaca **chaak, chachak, chak ik', chak, chakaw, chakawhal, chak ik', chakxich'** şekillerinde ve *şimşek, yağmur, renk, ateş, kül, öfkelenmek, yakmak* gibi anlamlarda kullanılan kelime açıkça görülmektedir ki, Türkçe ve lehçelerinde kullanılan *** ça-** fiil köküne dayanan çakın ve bu kökten türemiş aşağı yukarı tüm anlamları ile eşteştir.

chak': 1. çok, çokluk; kalabalık; tıka basa doldurmak 2. sıkmak

CHAK: muy o mucho *'çok veya fazla'* (DM).

çok: Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan (TS). Türk lehçelerinde *çok* yerine *köp* kelimesi de kullanılmaktadır. Çok daha ziyade Oğuz grubu lehçelerinde tercih edilmektedir.

Mayaca, 1. çok 2. çokluk, kalabalık 3. tıka basa doldurmak 4. sıkmak anlamlarında kullanılan **chak'** kelimesinin Türkçe çok ile ses ve anlam benzerliğini göstermek istedik.

chalmal: sigara

chalmal : cigarette *'sigara'* (MS).

çalma: kibrit (DS); çılım 'sigara' Krg., çilim 'sigara' Trkm. (TLS).

Mayaca *sigara* anlamında kullanılan **chalmal** kelimesi *** ça-** kökünden türemiş Türkiye Türkçesi ağızlarında ve yaşayan Türk lehçelerinde kullanılan *çalma, çılm, çilim* şekilleriyle (kelimeyi kavram alanı bütünlüğü içerisinde düşündüğümüzde) aynıdır.

che' / che'che': 1. yeşil 2. ağaç 4. çiğ

CHE': árbol en general *'genel olarak ağaç'*, madera o palo *'odun veya sabitlenme'*, cosa cruda *'asmak, dikmek'* (DM); **che'**: wood *'odun, orman, koru'*, tree *'ağaç'* (MDP).

çeçek: çiçek (DLT); **çeçek**: çiçek (DS); **çiçek**: 'bir bitkinin üreme organlarını taşıyan, çoğu güzel kokulu, renkli bölümü' Az. *çiçək*, Tat. *çiçek*, Nog. *şeşekey*, KKlp. – Kzk. *şeşek*, Özb. *çeçak*, Çuv. śeśke. Eski Türkçeden başlayarak kullanılır (*çeçek*). Orta Türkçede çeçek olarak geçer. Eski Kıpçakçada da *çeçek* biçimi kullanılır (HE).

Kelimeye ses ve anlam bütünlüğü çerçevesinden baktığımızda Mayaca **che'/ che'che'** ile Türkçe *çiçek* aynı kelimedir.

cheem / chem: gemi, kano, kayık, motorbot, yat

chem che': sal

chemul / chemulil: gemi yolculuğu; gemiyle yolculuk; gemi seferi

CHEM: canona o bajel para navegar *'sal ya da gemi ile gezmek'*; **CHEM CHE'**: a manera de canoa *'gemi kullanma'*; **CHEMUL**: navegar *'gemi ile seyahat'*; (DM); **cheem**: canoe *'kano'*, boat *'kayık, bot'*(MDP); **chem / che'm**: canoe *'kano'* (MS).

gemi: 'su üstünde yüzen, insan ve yük taşımaya yarayan büyük taşıt, sefine'. ~ Az. *kəmie*, Trkm. *gämi,* Tat. *kime*, Bşk. *kĕmĕ*, Nog. *keme*, Krg. keme, Özb. *kema (kima),* Kzk. *keme*, Alt.-Tel. *keme*, Şor *kebe*, Soy. *xeme*, Çvş. *kimĕ*. ~ OT kemi. Oğuzca ve Kıpçakçada da *kemi* olarak geçer. Kıpçakçada *kereb* adı da kullanılır. Tütkçeden Balkan (Slav) dilleri yoluyla Macarcaya *gémia* olarak geçmiştir (HE).

gemi kelimesinin Türkçe kaynaklığı olduğu konusunda tartışma yoktur. Kelime, hem tarihi hem de günümüz Türk lehçe ve ağızlarında kendi ses denklikleriyle ifade edilmektedir. Mayaca **cheem / chem** kelimeleri Türkçe'deki gemi ile aynı kelimedir. Mayaca'da **chem che'** şeklinde sona getirilen küçültme ekiyle küçük gemi 'sal karşılığında, **chemul / chemulil** kelimesiyle de 'gemi yolculuğu' anlamına gelen kelimeler türetilmiştir.

Mayaca'da kelimenin **ch (ç)** ile yazılmasına gelince; tarihi yazılı Maya kaynakları ile günümüz Mayalarından yapılan derlemelerde her bilgin, kendi ülkesinde kullandığı çeviri yazısının işaretlerini kullanmıştır. Bu, kanaatimizce önemli unsurdur. Kelime başındaki sesin, aynı Kıpçak Türkçesi ve onun devamı olan ağızlarda söylendiği gibi **k – ç** arası bir ses olması muhtemeldir. Bugün Türkiye Türkçesinin ağızlarında (özellikle Karadeniz) Kelime başı öndamak ince **k** sesinin > patlamalı bir **ç** ile söylendiği de bilinmektedir. Eğer kelimenin Latin yazısına aktarılmasına bir çeviri yazı hatası değilse bile **k > ç** ses değişimi normaldir. Netice itibarıyla kelime ses ve anlam itibarıyla aynıdır.

chich: güç, kuvvet

CHİCH: cosa fuerte y dura *'güçlü ve zor'*, duro *'sert, katı'*, fuerte *'güçlü'*, recio *'iri yarı'* (DM); **chich**: strong *'kuvvetli, güçlü, dayanıklı, sağlam'* (MS).

güç: 1. Ağır ve yorucu emekle yapılan, müşkül. 2. zorlukla (TS). küç: kuvvet, zor, güç (DLT). Türkiye Türkçesinde bugün kelime, sözlük anlamı olarak DLT'de geçen ikincil şekli olan müşkül, zor karşılığında kullanılmaktadır. Ancak güç < küç kelimesi Eski Türkçe'den beri kuvvet karşılığında kullanılmıştır.

Mayaca **chich** 'güç' kelimesi Türkçe'deki ***güç*** ile her yönüyle aynıdır[89].

chowak : uzun

CHOWAK: largo *'uzun'* (DM); **chowak**: long 'uzun' (MDP).

çawığ: kamçı, kamçı ucu (DLT); *çomah / çomak*: çomak, sopa, dalları kesilen ağaç, çomaklamak: atmak, fırlatmak (DS); *çomak*: değnek (TS).

Mayaca uzun anlamındaki **chowak** kelimesinin Türkçe *çomak* kelimesiyle aynı kökten türemiş olabileceği görüşündeyiz.

chuun: 1. gövde, temel 2. sap

chuun: tronco *'merkez, gövde'*, tallo *'sap, dal, filiz'* (DB); **chuun:** base *'temel, esas'*, stem *'bitkide sap veya gövde, beden'*, trunk *'gövde, beden'* (MDP).

çom: ot veya çalı kümesi; *çon*: dalsız budaksız ağaç gövdesi, odun kütüğünde dalların birleşim yeri; çongaz: dallı, budaklı ağaç, odun (DLT).

Mayaca '1. gövde, temel 2. sap' anlamlarında kullanılan **chuun** kelimesi, Türkiye Türkçesi ağızlarında ağaç gövdesi, dal anlamlarında kullanılan çom / çon kelimesi ile ses ve anlam açısından uyuşmaktadır. Her iki kelimenin de aynı kaynaklı olduğu nu düşünmekteyiz.

eal: el

eal k'ab: parmak

eal ook: ayak parmağı

ealnook': bilek

AL K'AB: los dedos de la mano *'el parmakları'* (DM); **alnok**: muňeca *'bebek'* (EP); **al kab / yal kab**: finge *'parmak'*; **aal ok**: toe *'ayak parmağı'* (MDP); **yal ok**: toe *'ayak parmağı'* (MS);

el: kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü (TS).

Mayaca'da daha çok **eal k'ab**, **eal ook, ealnook'** şekillerinde birleşik ismi yaparak 'parmak, ayak, parmağı ve bilek' karşılıklarında kullanılan **eal** kelimesi ile Türkçe'deki ***el*** (Günümüz Türk lehçelerinde el ~kol nöbetleşe kullanımdadır)'in aynı kelime olduğunu düşünmekteyiz.

89 Mayaca'daki ch'li şekil hakkında bkz. cheem maddesi.

éensik: iniş; alçak

emel / emen: inmek

níix: iniş; bayır

éemel: descender *'alçalmak'*, bajar *'indirmek, azaltmak'*, ((DB); **éemel**: descent *'iniş, alçalma, çökme'*; **éensik**: lower *'indirmek, azaltmak'* (MDP); **emel / eemen**: descent *'iniş, alçalma, çökme'*; **ensik**: lower *'indirmek, azaltmak'* (MS).

iniş: 1. inmek işi veya biçimi 2. Yukarıdan aşağıya gittikçe alçalan eğimli yol (TS); *inecek:* merdiven, seyyar merdiven, mağaralardaki merdiven; *ingeme*: yokuş aşağı imiş; *ingin:* aşağı, alçak, çukur (DS).

Türkçe ***in-*** fiilinden nasıl, *iniş, engin (ingin), inecek* gibi kelimeler türetilmişse Mayaca'da da éen- fiilinden *éensik, emel, emen* kelimeleri türetilerek' inmek, aşağı, alçak' anlamlarında kullanılan kelimeler yapılmıştır. Her iki kelimede kanaatimizce aynı köke sahiptir. Mayaca'daki **níix** biçiminde ise kelime başı ünsüzünün düşmesi söz konusudur. Bu Türkçe'de ılıca > ilice > lice örneğindeki gibi görülen bir ses olayıdır.

eex / éet / et: 1. eş; eşit; aynı 2. bildirmek, beyan etmek

ET: igual en calidad *'aynı kalitede'*, del mismo grosor *'aynı ağırlıkta'*, (DM); **éet:** equal *'eşit, aynı düzeyde'* (MDP); **eex**: equal *'eşit, aynı düzeyde'* (MS).

eş: birbirinin aynı olan veya birbirine çok benzeyen iki şeyden her biri, benzer; *eşit:* yapı, değer, boyut, nicelik ve nitelik bakımından birbirinden ne artık ne eksik olmayan, müsavî (TS).

'1. eş 2. eşit 3. aynı 4. bildirmek, beyan etmek' anlamlarında, Mayaca'da daha çok **éet / et** olarak kullanılmakla beraber kelimenin **eex (eeş)** şeklinin de olması; bize, Türkçe'deki ***eş*** ile aynı kökten geldiğini düşündürmektedir.

ep: dalak

EP: bazo *'dalak'*; opilación *'uyuşturucu, uyku getirici'*, dolor de bazo *'dalak acısı'* (DM).

öpke: ak ciğer, ciğer (DLT); öpge: karaciğer ve akciğer (DLT).

Her iki dilde de iç organın adı olarak kullanılan Mayaca **ep** ile Türkçe ***öp*** (+ ***ke***) aynı kelimelerdir.

hax: 1. açmak 2. delmek

wach':1. açmak 2. çözmek 3. savurmak; sallamak

HAX: cosa taladrada *'delinmiş'*; **HAX**: Ábralo *'açmak'* (DM).

açmak: bir şeyi kapalı durumdan kurtarmak; oyarak veya kazarak çukur, delik oluşturmak (TS).

Türkçe'de kelime başında # h türemesi, hakçi < açkı, hapaç < apış, harlak < arlak (ar-), harlaka < ark, haraş < ateş, havcı < avcı, hayıkmak < ayıkmak, hayva < ayva örneklerinde görüldüğü gibi olağandır. [*haçki*: budanan ağaçların yeni sürmüş filizleri; *hapaç*: bacak arası, apış; *harlak*: yorgun; *harlaka*: su yolu, ark; *hataş*: ateş; *havcı:* avcı; *hayıkmak*: çabuk anlamak, ayıkmak; *hayva*: ayva (DS)].

Türkçe'de yine kelime sonu **# ç** sesinin **> # ş** olması da görülmektedir. Daha doğrusu çıkış yeri itibarıyla aynı olan bu sesler ***ç ~ ş*** nöbetleşe kullanılan ünsüzledir. Türkçe'deki bu ses değişimlerini dikkate aldığımızda Mayaca'da kullanılan **hax** '1. açmak 2. delmek' kelimesinin Türkçe ***aç*** - fiil köküyle aynı kelime olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Mayaca'daki **wach'** biçimi de kelime başındaki ünlü türemesini göstermektedir.

ich / ichil / wichil: 1. iç; iç taraf; içeri 2. göz 3. yüz; çehre 4. yüzey 5. reçine

İCH: rostro *'yüz, çehre'*, cara *'yüz, cephe ön taraf'*; **İCH**: dentro *'iç'*, de aquí entre *'iç tarafta'*; **İCH**: ojo *'göz'* (DM); **WİCHİL**: dentro *'iç'* (DM); **ich**: eye *'göz'*; **ichil**: in *'içinde'*, inside *'iç, iç taraf'*, within *'içeride, içeriye'* (MDP).

iç: 1. Herhangi bir durumun, cismin ya da alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dahil, **dış** karşıtı, 5. Ten ile dış giysilr arası; *iç tutmak* (iç bağlamak): yemişin içi oluşmak(TS).

Mayaca'daki **ich (iç)** kelimesi her yönüyle Türkçe ***iç*** kelimesi ile aynıdır. Mayaca'da **iç** kökünden **ichil (içil)** 'iç taraf' anlamında kelime de türetilmiştir. **wichil** şeklinde ise; kelime başında bir ünsüz türemesi olduğu açıktır.

iik / ik': 1. gök yüzü 2. nefes 3. çevre 4. rüzgâr 5. gaz 6. kimse 7. masal 8. mit

İK': aire o viento *'hava veya rüzgâr'*; huelgo *'nefes, soluk'*, aire *'hava'*; viento y espíritu vital 'rüzgâr veya hayatî ruh'; vida *'hayat'*; viento *'rüzgâr, koku'* (DM); **iik':** air *'hava, havalandırma'* (MDP); **ik'**: air *'hava, havalandırma'* (MS).

Türkçe'deki ses değişmelerinden biri de Eski Türkçe kelime başı öndamak # k sesinin > Ø düşmesidir. H. Eren bu konuda *güvercin* ve *üveyik* kelimelerinin kaynağı hakkında yazarken değinmiştir.

Eski Kıpçakça'da *kögercin* yanında kullanılan *ögercin* biçiminin başındaki *k*- düşmüştür. Bunun gibi, Türkçe *üveyik (< güveyik)* biçiminin başındaki k- sesi de sonradan düşmüştür (HE).

Türkçe kelime başı öndamak # k sesinin > Ø düşmesine, *öbelek* 'kelebek' * (< kelebek); *öbrümek* 'çok olgunlaşmak * (< köbrümek); *ödü* 'açık renk yaban ördeği * (ködü ~ ködek /gödek); *ökencek* 'göğüs tutukluğu, nefes darlığı' * (< kökenek 'kögüs, kökrek'); *ömürtlek* 'gırtlak çıkıntısı' * (< kömürtlek [kimirlek: gırtlak]); *övek* 'üveyik kuşu' * (< kövek); *üveyik* 'üveyik kuşu' * (< küveyik); *ücük* 'az' * (< küçük); *ümeci* 'yardımcı' * (< kömegçi) (DS) kelimelerini de örnek gösterebiliriz [hatta örnek kelimesini de * (< körnek)].

Eski Türkçe kelime başı öndamak # k sesinin > Ø düşmesi, Türkçe'de olağan bir ses değişimidir. Bu ses değişimini dikkate aldığımızda Mayaca '1. gök yüzü 2. nefes 3. çevre 4. rüzgâr 5. gaz 6. kimse 7. masal 8. mit' anlamlarında kullanılan **iik / ik'** kelimesinin Türkçe * <***gök*** (< kök) [gök: 1. İçindeki gök cisimlerinin hareket ettiği sonsuz boşluk; 2. Yeyüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, sema; 3. Gökyüzünün, denizin rengi, mavi veya yeşile çalan mavi; 4. Olgunlaşmamış; (mitolojik olarak) gökten zembille inmek: 1. Tanrı'nın özel olarak gönderdiği, saygınlık görmesini istediği kişi mi?; gökçe: 1. Gökle ilgili, semavî, mavi; 2. güzel (TS).] kelimesi ile aynıdır diyebiliriz.

ikim: baykuş

İKİM: lechuza *'baykuş'*, bûho *'puhu'* (DM); **ik'im**: owl *'baykuş'* (MS).

ökö Bşk.; *üki* Kzk.; *ükü* Krg. (TLS); *uğu* (*uğkuş, uğukuş, uğukuşu,ukuşu, ü, üğü*) baykuş; *öğü*: baykuş (DS).

Örneklerde de açıkça görüldüğü gibi Mayaca 'baykuş' anlamına gelen **ikim** kelimesi, Türk lehçelerinde 'baykuş' anlamına gelen, ökö, üki, ükü şekillerinde, Türkiye Türkçesi ağızlarında *uğu uğkuş, uğukuş, uğukuşu,ukuşu, ü, üğü*), *öğü* şekillerinde kullanılan kelimeyle aynıdır.

im: meme, emçek

İM: ubre *'hayvan memesi'*; tetas *'memeler'*; teta *'meme'*, pezón de teta *'meme,meme başı'* (DM); **iim**: bosom *'göğüs, sine'*, breast *'göğüs, meme'*, teat *'meme'* (MDP).

imsäk Bşk., emşek Kzk., emçek Krg., emçäk Özb., imçäk Tat., emcek Trkm., äçmäk Uyg.(TLS); em: emmek (DLT); emcek: meme; emcik: süt anne (DS).

Yukarıdaki örneklerde gösterildiği şekliyle Mayaca 'meme, emçek' anlamında kullanılan **im** Türk lehçelerinde *imsäk, eşmek, emçek, emçäk, imçäk* vb., Türkiye Türkçesi ağızlarında 'meme, emmek ve süt anne anlamlarında kullanılan kelimeler ile hem ses hem de anlam itibarıyla aynıdır.

its'in: küçük kardeş

İTS'İN: hermano o hermana menor *'erkek veya küçük kız kardeş'* (DM); **íitz'in:** brother (younger) *'küçük erkek kardeş'*, sister (younger) *'küçük kız kardeş'* (MDP); **its'in**: sister (younger) *'küçük kız kardeş'* (MS).

eke, eğä, agga, egä, eği, eje, äže, äžä, eži, iyä, eďe, ižä, iği, iyige, eçe, içä, ĭye, eze, edze, edzem,ese, äsä,ağa, aça, açı, açi, iDžâ şekillerinde, '1. anne 2. kraliçe 3. büyük kız kardeş 4. teyze, hala 5. büyük anne 6. eş, zevce 7. karı 8. erkek kardeş 9. büyük erkek kardeş 10. büyük baba 11. dayı, amca 12. genel akrabalık ismi 13. güzel 14 mümtaz seçkin' anlamlarında hem tarihi hem de yaşayan Türk lehçelerinde kullanılmaktadır (Sevortyan).

Türkiye Türkçesi ağızlarında, *ece / ede*: baba, amca, erkek kardeş; *eci*: güzel kadın; *eci, ecim, ede, edee, egeç, egeçi, etcana, eyce*: abla, büyük kız kardeş; *ede* [*ece, ecem, eçi, ecim, eçe, edi, edigey, edocom, efe, efi, egim, eğe, eke, eppe, etde*]: büyük kardeş, ağabey, baba, dede, anne (DS) şekil ve anlamlarında kullanılmaktadır.

Mayaca **its'in - íitz'in** şekillerinde ve küçük kız kardeş ile genel akrabalık ismi olarak kullanılan kelime aynıdır. Mayaca **ts** ve **tz** yazılımlarını **ç – c** şeklinde okumak gerektiği hatırlatarak kelimenin hem ses hem de anlam olarak aynı olduğu açıkça görülmektedir.

ix / wix: 1. işemek 2. sidik 3. ve

İX: orina *'işemek'*, meado *'işeme'* (DM); **wix**: urinate '*işemek'* (MDP); **wiix**: urinate '*işemek'* (MS).

Mayaca **ix (iş) – wix (viş)** kelimeleri Türkçe'deki * ***iş + e –*** (işemek)'idrar torbasında biriken idrarı dışarı atmak, çiş yapmak' kelimesi ile ses ve anlam olarak aynıdır. Mayaca **wix** şeklinin ise **wichil** 'içeri' kelimesinde olduğu gibi bir kelime başı ünsüz türemesidir.

k'áak'/ k'ak': ateş; alev;yangın

k'ak'a: acı

k'ak'ab: 1.kebap 2. kızarmış kurumuş yiyecek

k'ak'an: yakmak

K'AK': ascua *'kor, ateş'*; **K'AK'**: enfermedad *'hastalık'*; **K'AK'A**: cosa amarga *'acı olan şey'*; **K'AK'AB**: asador con que algo se asa *'bir şeyin bir başka şeyle kızartılması'*, barbacoa para asar *'kızartmak, ızgara yapmak'*; **K'AK'AN**: cosa asada 'kızartmak, kavurmak' (DM).

kavurmak: 1. Bir şeyi bir kabın içerisinde su katmadan kızartarak pişirmek; *kak*: elma, armut gibi meyvelerin kurutulmuşu (TS); *kağur-* 'to parch' * ka:ğ- (Clauson); kaba: kaplıca; *kabar*: yanık, kabarmış yanık; *kağıl*: kurumuş çamur, toprak yumrusu; *kağıştamak*: kuru şeyler birbirine değerek ses çıkarmak; *kağşamak*: kar ya da buz eriyerek sulanmak; *kağurga*: kavrulmuş mısır, buğday; *kahırdak*: kurumuş çamur; *kahlık*: kurutmak için hazırlanmış elma; *kak*: (kağ, kah, kakı) meyve kurusu (güneşte kurutulmuş); *kakaç*: pastırma, kurutulmuş et, ezip yoğurarak kurutulmuş gül; *kakaçlamak*: bitki kurumaya yüz tutmak; *kakala*: tandır ya da fırında pişen ufak, yuvarlak kalın ekmek; *kak*: oyularak kurutulmuş patlıcan; *kakılcımak*: kurumak; *kakımak*: öfkelenmek, kızarmak; *kakıntı*: ateş küreği; *kakırdak*: eritilmiş iç yağı ya da kuyruk yağından kalan posa; *kaklık*: güneş alan yer; *kalaba*: kızıl ve kaba tüylü koyun; *kalamak*: sobaya ya da ocağa odun koyup yakmak; *kalkamak*: ocak ve tandırların üst kenarlarına yapılan küçük raflar; *kamak*: fırıncıların kullandıkları ucu eğri sırık; *kamaz*: kasırga, şiddetli yel; *karabasmak:* ateşlenmek, kabus basma; *kargın*: çok alevli ateş, fırında çok kurutulan tahıl; *karkı:* barut kabı; *kars*: ocak ve tandırın üstünde kemer biçimindeki bölüm; *katar*: yığılmış üst üste dizilmiş odun; *kattırmak*: kurutma, gevretme; *kavurga*: ateşte kavrulmuş tahıl; *kazan:* soba (DS).

Mayaca ‘ateş, alev, yangın acı kebap, kızarmış kurumuş yiyecek, yakmak’ anlamlarında kullanılan, **k’áak’/ k’ak’**, **k’ak’a, k’ak’ab, k’ak’an** kelimeleri, yukarıda örneklerini verdiğimiz Türkçe ***kak*** ve türevleri ile kullanıldıkları bütün anlamları aynıdır.

* **ka** ‘ateş, güneş, yakmak, kurumak, kurutmak, yakmak, kavurmak’ fiil / isim kökünün hem Mayaca hem de Türkçe’de kullanılan bu kelimelerin aynı kaynaktan geldiğini göstermektedir.

k’al: 1. bağlamak, iliklemek; düğme 2. durdurmak 3. hapsetmek, tutuklamak 5. hücre 7. zarfa koymak 8. hayvanları bir yere kapamak

k’ala’an: 1. hapishane 2. mahkûm

k’alik: kapalı, kalık

K’AL: cerrar *‘kapanmak’*, con cerradura y encerrar y atrancar y detener encerrado *‘kilitlenme, kapanmak, tıkanmış olmak’*, prender encarcelando *‘hapsetmek, bağlamak’*, armar lazo *‘düğümlenmek’*, **K’ALA’AN**: cosa que está presa *‘tutuklanmış olma, av olma’*, encerrada *‘kontrol altına almak, tutmak’*, atrancada *‘tıkanmış’*, detenida *‘tutuklu’*, atravesada o asida *‘tutmak, yakalamak’* (DM).

kalık: 1. kalmış, eskimiş, artmış 2. evlenme çağı geçmiş evde kalmış; *kalım*: kalmak işi; *kalımlı*: kalıcı, yok olmayan, ölümsüz; kalınmak: kalmak; *kalıntı*: artıp kalan şey, bakiye; *kalış:* kalmak işi veya biçimi; *kalıt*: ölen bir kimseden yakınlarına geçen mal veya mülk, miras, görenekler yoluyla yerleşmiş olan tutum veya davranış biçimi; *kalma*: kalmak işi, herhangi bir dönem ya da kimseden kalmış olan; *kalmak*: 1. olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek 3. konaklamak 4. oturmak, yaşamak, eğleşmek 12. bir şeyle kaplanmak, bir şeye bulanmak (TS).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi **** ka + l –*** kökünden hem Mayaca hem de Türkçe’de aynı kavram alanı içerisinde ve benzeri türetme yollarıyla kelimeler yapılarak kullanılmıştır.

Bu kelimeyi de Mayaca ve Türkçe arasındaki ortak kelimelerinden biri olarak düşünmekteyiz.

k’amas: karınca

K’AMAS: hormigas *‘karıncalar’* (DM).

karınca Trk., *garışga* Azr., *kımırıska* Bşk., *kumırska* Kzk., *kur murska* Krg., *kumurska* Özb., *kırmırska* Tat., *garınca* Trkm. (TLS)

Mayaca karınca anlamında kullanılan **k’amas** kelimesinin Türk lehçelerinde karınca anlamında kullanılan *kımırıska, kumırska, kırmırska* şekillerinde kullanılan söyleyişiyle alakalı olduğunu düşünmekteyiz.

k’ax / k’az / kas: 1. dağ, yüksekçe yer 2. koruluk 3. sulak yer

K’AX – K’AAX : moňtana o monte ‘dağ, tepe’; monte con árboles *‘ağaçlarla kaplı dağ’*, bosque o arboleda o moňtana así de aquí ‘*dağ, orman veya koruluk yer’* (DM).

kaş: 1. sarp kayalıklar, uçurum 2. tepe, dağ 3. bağ ve bahçelerde toprak yığılarak yapılan sınır, set 4. yokuşun düzlüğe çıkılacak yeri, yokuşun başı 5. patika 6. suyun, toprağın bir yanını yükselttiği kısmı 7. duvar 8. ufuk (DS)

Mayaca ‘dağ, koruluk, tepe’ anlamlarında kullanılan **k’ax** (kaş) **/ k’az** (kaz) **/ kas** (kas) kelimelerinin ilk bakışta Türkçe ile yakınlığı görülmemektedir.

Ancak, Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan ve kelimenin Mayaca’daki anlamlarıyla aynı olan ***kaş*** kelimesinin yanında Türkçe’de yer adı olarak geçen Kaz Dağı, Kazılık, Kazıgurt gibi kelimeler vardır.

Bu kelimelerin ses değerleri itibarıyla Türkçe’de kullanılan ***dağ*** (< tag > tav / ta/ to vb) ya da ***tepe*** (< tepeg) ile benzerliği de yoktur.

Türkçe’de kullanılan ***kaya*** kelimesi vardır. Yine **ka** kökünden **kar** ve **kay** kelimeleri bulunmaktadır.

kar ‘havada donarak yağan su buharı’ … Eski Türkçeden başlayarak kullanılır. Orta Türkçede *ka:r* olarak geçer. Eski Kıpçakçada da *kar* biçimi kullanılır. Türkçe **ka** kökünden **–r** ekiyle kurulduğu anlaşılıyor (HE).

kay ‘yağmur, yaz yağmuru’. Yerel ağızlarda *kay* ‘yağmurdan önce esen şiddetli yel’ olarak da geçer. ~ Tmn *gay* ‘kar fırtınası’. Orta Türkçede *ka:ð* ‘kar fırtınası, tipi’ olarak geçer. Eski Kıpçakçada da *kay* biçimi kullanılır. Eski ve yeni diyalektlerde kullanılan biçimlerin tanıklığına göre, Ana Türkçe *kad* biçiminden geldiği anlaşılıyor (HE).,

Eski Türkçe kelime kökü palatal **d’/** sesinin lehçelerde **>y/, z/, r/, t**, gibi seslere dönüştüğü bilinmektedir.

Bütün bunları (ses değişiklikleri, anlam bütünlüğü gibi) dikkate aldığımızda yer adlarımızda kullanılan **Kaz Dağı, Kazılık Dağı, Kazıgurt** isimlerinin kökenleri kanaatimizce açıklığa kavuşaktadır. Mayaca’daki **kaz, kas** ve **kaş** biçimlerinin bulunması, bize adeta şimdiye kadar bilinen diğer Türk lehçelerindeki mukayese esasları gibi yol göstermektedir.

*** ka** kökünden ***kad’*** ile yapılan kelime ***ka + d’ + ag > ka d’ ag ‘kaya’ > ka y ag > kaya*** şeklinde gelişip ‘sert iri taş’ anlamını kazanırken, aynı kökten ***ka + d’ + ag > kazag >kazığ > kazı*** ve ***kaz*** şekilleri ‘dağ’anlamında kullanılmıştır. Zamanla tag > dağ kelimesinin yaygın kullanımı ‘dağ’ anlamındaki diğer kelime **Kaz Dağı, Kazılık Dağı, Kazıgurt** adlarında donarak kendini muhafaza etmiştir. Kazı + lık ve Kazı + gurt biçimlerinin türeme olduğu açıktır.

Kar, fırtına, yağmur gibi anlamlar yüklenen biçimler de bu kökten türeyen ikincil anlamlardır. Tabii *kaz* biçiminin taşıdığı *dağ* anlamını unuttuğumuzdan Türkçe’de sık rastladığımız ikileme yolu ile *Kaz Dağ* biçimini kullanmışız.

Bu *Kazılık* ve *Kazıgurt* biçimleri için de geçerlidir yalnız bu biçimlerde ikileme yerine *kazı+lık* ile *kazı+gurt* ek (Kazıgurt, genel olarak bir yer adı olarak geçer. Oğuzların önemli yaylalarından biridir. Burada ise karşımıza kabile adı olarak çıkmaktadır. Herhalde bu kabile de adını bu dağdan almıştır. Kazgurt sözünün etimolojisi karanlıktır. Kırgızcada Kaskır, ‘kurt’ anlamına gelir. Kaskırdı (= Kaskır-lı), yani ‘kurtla dolu yer’, demektir (Radlof, II, s. 354). Bunları birer misal olarak vermekle, nihayet aydınlığa kavuşmak için bir yol arıyoruz. İhtimaller çok oldukça, bunlar içinde birini seçmek bizim için daha kolay olacaktır. Kanaatımızca bu söz, Kaz-gurt / Kas-gurt şeklindeki bir türeyişten meydana gelmiştir. Çünkü türkçede bir ‘-gurt’ eki mevcuttur.) [90] türetilmesiyle yapılmıştır.

Sonuç itibarıyla, Mayaca ‘dağ vb.’ anlamlarda kullanılan **kaz, kas** ve **kaş** kelimeleri Türkçe’deki **Kaz Dağı, Kazıgurt, Kazılık Dağı** kelimelerindeki **kaz** ve ağızlardaki **kaş** kelimesi ile bir kökenden gelen aynı kelimelerdir. Dağ karşılığında Yakut Türkleri **hayah**, Özbek Türkleri ise **kaya** biçimini kullanmaktadırlar ki bu da bizim görümüzü doğrular niteliktedir.

k’ėek’en / k’ek’en: domuz

K’EK’EN: puerco o cochino ‘domuz, yaban domuzu’; **K’EEK’EN**: cerdo, cochino, puerco *‘domuz’* (DM); **k’ėek’en**: pig *‘domuz’* (MDP).

Türk lehçelerinde domuz, suska Bşk., doŋız – şoşka – kaban Kzk., çoçko – doŋuz Krg., çokça – tonğız Özb., duŋgız – çuçka Tat., doŋuz Trkm., toŋğuz – kavan – çokça Uyg. Kelimelri kullanılmaktadır.

… Sibirya diyalektlerinde kullanılan kağay (~kakkay, kaka) adı Moğolca’dan kalma bit alıntıdır (HE). Mayaca’da domuz karşılığında kullanılan **k’ėek’en / k’ek’en** biçimlerinin Moğolca’daki ***gaxay***[91], ***kakkay***, ***kakka*** biçimleriyle benzerliğine dikkat çekmek istedik.

90 Ögel, Prof. Dr. Bahaddin, **Türk Mitolojisi** I. cilt, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1989, 214. s

91 Moğolca’da gaxay, gargax, toroy şekilleri de kullanılmaktadır bkz.Humrey, Prof. Caroline, A New **English – Mongolian Dictionary**, Mongolia, Ulaanbaatar, 1993; Damba-Rincine, A. P., **Русско – Монгольский Словоь**, Moskva, 1960

k'ex / k'eex / k'exik: 1. değiştirmek 2. ayırmak 3. bölmek 4. geçmek 5. vaz geçmek

k'eexel / k'exel / k'exul : 1. nöbet, sıra 2. değiştirme, değişme 3. mirasçı

K'EX: trueque de algo *'bir şeyin değiştirmede karşılığı'*; recompensa o recompensación *'karşılığını verme, ödüllendirme'*; hijo o sucesor *'oğul veya nesil, mirasçı'*; contestación de carta 'cevap, mektubun cevabı'; vuelta o retorno del mensaje *'dönmek, geri dönmek'*; sino que difiere *'yerine, karşılığı'*; trocar *'eş değerde değişme'*, (DM); **k'eexel**: changed *'değişim, değişme, değişiklik'*, exchanged *'değiş tokuş'*, substituted *'geçici olarak birinin yerine geçme, yedek'*; **k'exik**: change *'değişiklik, değiştirme'*, Exchange *'değiş tokuş'*, substitute *'geçici olarak birinin yerine geçme, yedek'* (MDP).

geçmek: 1. bir yerden başka bir yere gitmek 2. Bir yandan girip öte yandan çıkmak 3. Yol olarak kullanmak 5. Bırakmak, vazgeçmek 16. Kalmak, devr olmak (TS); *geçe*: karşılıklı iki yandan her biri, yaka; *geçek*: çok geçile yer; *geçer:* yürürlükte bulunan, geçerli olan, kullanılan; *geçici*: çok sürmeyen (TS). *keşik*: Moğ. sıra, nöbet[92]; *keşikleme*: münavebe (TS); *geçek*: çok geçilen yer, işlek yol, bahçe ya da ev kapısı; *geçel*: eskiden; *geçemen*: göçmen; *geçirmek:* söndürmek; *geçkinci*: seyyah; *geçmek*: sönmek; *geşetmek*: güvercin tüy değiştirmek; *keçek*: köprü; *keş*: sıra, nöbet; *keşek*: imeceyle yapılan iş; *keşik*: sıra, nöbet; *keşikçi*: bekçi, nöbetçi; *keşiklemek*: sıraya girmek, nöbetleşmek; *keşik olmak*: sıra beklemek: *keşik tutmak*: sıra beklemek; *keşmek:* geçmek (DS).

k'ex / k'eex, k'eexel / k'exel, k'exik, k'exul biçimlerinde Mayaca'da 'değiştirmek, bölmek, nöbet, sıra, mirasçı vb.' anlamlarında kullanılan kelimenin Türkçe'deki ***geç-*** (< keç-) fiili ve bundan türetilmiş kelimelerin biçimleri ve anlamları aynıdır.

*** ke** kökü üzerine getirilen + ç; + z, + ð, + l vb. eklerle geç- (< keç-), gez- (< kez-), keð- [gey- ~ gez- ~ gir- ~ kėr-], gel- (< kel-) fiiller kurulup bu fiil tabanlarından kavram alanı çerçevesinde başka isim ve fiiller türetilmiştir[93].

k'in /k'iin /kin: 1. gün; çağ; saat; periot; zaman; mevsim; iklim 2. güneş 3. ılık

ba'ax k'iin: birinci gün; hangi gün

k'íinal: sıcak, ısı

K'İN: día *'gün'*, sol *'güneş'*; día o tempo *'gün veya periot'*; tiempo *'zaman'*;(DM); **k'iin**: day *'gün, gündüz'*, sun *'güneş, güneş ışığı'*, time *'zaman, vakit'* (DMP); **kin, k'iin**: day *'gün, gündüz'* (MS).

gün: 1. güneş 2. güneş ışığı 3. gündüz 4. yer yuvarlağının kendi eksanı etrafında bir kez dönmesiyle geçen 24 saatlik süre 5. içinde bulunulan zaman 6. zaman, sıra 7. çağ, devir 8. iyi yaşanmış zaman 9. bayram niteliğinde özel gün 10. çoğunlukla ev hanımlarının ayın belirli günlerinde konuk ağırlamak için yaptıkları toplantı 11. tarih; *gün ağarmak*: tan yeri aydınlanmak; *gün almak*: 1. bir iş görmek için ilgili kimseden bir gün ayırmasını istemek, randevu almak 2. yaşını, günü gününe bitirmiş olmak vb….(TS).

Mayaca **k'in** / **k'iin / kin** biçimleri ile bunlardan türemiş olan kelimelerin tamamı Türkçe'de kullanılan biçim ve anlamlarla eşittir.

Türkçe gün (< kün), kelimesindeki ü dar ünlüsünün > i düz ünlüsüne geçmesi olağan bir ses olayıdır. Ayrıca, 'birinci gün, hangi gün' anlamlarında Mayaca kullanılan **ba'ax k'iin** (baş kün) biçiminin özellikle Karaçayt Malkar Türkçesi ile ağızlarda kullanılan biçim ve anlamıyla aynı olması da dikkat çekicidir.

Sonuç itibarıyla Mayaca **k'in** / **k'iin /kin** ile Türkçe ***gün*** (< kün) aynı kelimedir.

k'o'och / ch'uch': ceviz, Hindistan cevizi

CH'UCH': coco o nuez *'Hindistan cevizi veya kuru yemiş'*, cocoyol *'ceviz, Hindistan cevizi'* (DM).

---

92 Türkçe Sözlük'te keşik kelimesi Moğolca kaynaklı gösterimektedir. Biz bu kaanatte değiliz.

93 Türkçe'de kullanılan **kö-** kökünden **göç-** (< köç), yardım anlamında kömeg vb. kelimelerin de **kö ~ ke** [belki Œ (e – ö arası)] eş kökten geldiğini düşünmeteyiz.

Eski Türk lehçesinde ***yaŋak*** olarak kullanılan, *ceviz* (< Ar. Cauz < Far. gauz) Türkçeye koz olarak geçmiştir (HE).

koz: 'ceviz' ~ Tkm. *Xôz*, Tat. *Koz,* Nog. *koz,* KKlp. *Goz*. Eski verileri Clauson (ED 680) değerlendirmiştir. Eski Kıpçakçada *koz* olarak kullanılır. Farçadan alındığı anlaşılıyor (Far. *gawz* 'a nut; a walnut). Gombocz (NyK 35: 255; KSz 13:8-9) Türkçe *koz* biçimini yanlışlıkla birtakım 'Altayca' verilerle karşılaştırmıştır.

Farsça *gawz* Arapça yoluyla Türkçeye *ceviz* olarak da geçmiştir. Buna göre, *ceviz* ve *koz* biçimleri Türkçede açık bir *doublet* örneği oluşturmuşlardır (HE).

kof: kuruyarak veya çürüyerek içi boşalmış olmak: *kof ceviz* (TS); *ceviz* Trk., *cövüz- goz* Azr., *janğak* Kzk., *caŋğak* Krg., *yànğak* Özb., *hoz* Trkm., *yaŋak* Uyg. (TLS); *goğuz*: ceviz kabuğu; *koğu*: bol, gevşek; *koh*: kof, içi boş, çürük; *kokoç*: ağaç kovuğu, oyuk; *kokuş*: taze ceviz yaprağı (DS)

Mayaca, *ceviz, Hindistan cevizi* anlamlarında kullanılan **k'o'och / ch'uch'** biçimleri ilk bakışta Türkçe'de kullanılan *ceviz, yaŋak* ve *koz – goz* biçimlerinden uzak görülmektedir. Ancak, Maya çeviri yazısında **ch'** işareti ***ç – ş*** ve ***ch*** (*ç ile k ve hırıltılı h arası*) seslerin yanında kimi eserlerde **k** sesi karşılığında kullanılmıştır. Bunu dikkate aldığımızda **k'o'och / ch'uch'** biçimlerini 'ko'k – kok' şeklinde söylememiz gerekmektedir.

Türkçe'de, 'içi boş, kovuk, içi boş mekan, yaşlanma, kokuşma, çürümüş ağaçla ilgili terimler' yapan bir *** ko** kökü bulunmaktadır. *** ko** kökünden türemiş ***koca*** 'yaşlı, ihtiyar', ***koçan*** 'mısırın tanelerini taşıyan, mısırın taneleri atıldıktan sonra kalan bölüm', ***kof*** 'içi boş', ***kova*** 'içi boş, genişça su kabı', ***koğuş*** 'içinde çok kimsenin yattığı büyük oda', ***kokma*** 'çürümeden dolayı koku salma işi', ***kom*** 'ağıl', kor 'alevi geçmiş ateş, köz' gibi kelimeler bulunmaktadır.

Farsça'dan *gawz,* Arapça yoluyla da Türkçeye *ceviz* biçimi geçmiştir bu *doublet* 'ikili' kullanımdır kanaati bizce yanlıştır. Bir ikili kullanım bulunmakla beraber, bu Farça ve Arapça'dan alıntı yoluyla değil Türkçe bir kelimenin ses değişiklikleri sebebiyle yine kendinde kullanımıdır. Bunu **kaz** ve **dağ** örneklerinde de görmüştük. Arapça, Farsça ve diğer dillerdeki biçimleri ise yine Türkçe'den verintilerdir. Bu düşüncemizi ağızlardaki *goğuz, koğu, koh, kokoç, kokuş* biçimlerinin kullanımı desteklemektedir. Kelimenin **k'o'och / ch'uch'** kok – kok' şekliyle Mayaca'da bulunması, **-** benzeri diğer kelimeleri de şahit gösterdiğimizde **-** kelimenin her iki şeklinin de (Türkçe'de kullanılan *yaŋak* bunların dışındadır) Türkçe *** ko** kökünden türemiş va Mayaca'da da bulunan şekillerle beraber aynı kelime olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

k'oba': 1. göl 2. ırmak

K'OBA': lago o laguna de aguna *'göl veya su birikintisi, ırmak'*, alberca *'gölcük, havuz'*, piedra de lago o de río '*göl taşı veya nehir'* (DM).

gofa: kova; *govalık:* üzerinde saz yetişen bataklık alan; *govar*: tarlayı sulamak için açılanarklar; *govit*: kıyıda yaşayan bir çeşit balık; *goylen*: nehrin derin yeri; *goyok*: için için ağlamayı anlatır; *kobak*: balık ağlarında kullanılan mantar; *koğa:* bataklıklarda yetişen bir çeşit saz; *koğalık:* hasır otu yetişen yer ya da bataklık; *kopak:* göllerde su üzerinde yüzen büyük köklü toprak parçası; *koparan*: genellikle yağmurun geldiği ve yağdığı yön; *koramak*: susuzluktan çatlayacak hale gelmek; *korsak*: sulak yer; *kova*: kuyu; *kovalık*: sazlık yer; *kovu:* çukur ve bataklık yer; *kovuk*: sidik torbası; *kozalamak:* yağmurla karışık yağan kar koyunların üstünde buz tutmak (DS).

koban: 1. ırmak 2. sel 3. nehir Krçy. (KM-OS).

Mayaca, 'göl, ırmak' anlamlarına gelen **k'oba'** sözü yer adı olarak da kullanılmaktadır. **K'oba'** olarak Yukatan bölgesinde kadim Maya yerleşim yerlerinde bir antik şehre ve Guetamala'nın yine Maya yerleşim

bölgesi olan Peten bölgesindeki yerleşim birimine isim olarak verilmiştir. Bu yerler de su ve göl kenarlarında kurulmuş haldeler.

Türkçe'nin ağızlarında su ile ilgili kavram alanı içerisinde yukarıda anlamlarını da verdiğimiz '*kofa, govalık, govar, govit, goylan, goyok, kobak, koğa, koğalık, koka, kopak, koparan, koramak, korsak kova, kovalık, kovu, kovuk, kozalamak*' biçimlerinde türetilmiş kelimelerimiz mevcuttur. Kelime başı **# K** sesinin **> # G** olması olağandır. Ayrıca, kelime kökünde Eski Türkçe **b/** sesinin **> v, m, f, p, [> v > y], y** seslerine dönüşmesi de Türkçenin temel ses değişimlerindendir.

Kuzey Kafkasya'da Elbruz Dağı eteklerinde yaşayan Karaçay Malkar Türklerinde de **koban** '*ırmak, sel, nehir'* anlamlarında kullanılmaktadır. Neredeyse tüm Kafkas halklarının sembolü olan Koban nehri de adını buradan almaktadır.

Türkçe'de su, yağmur ve büyük/küçük su birikintisi ve akıntıları için kullanılan kelimelere baktığımızda aklımaza ilk olarak ***su*** (< sub), ***deniz*** (< teŋiz), ***yağmur, ırmak, öz, özen*** ile ***nehir*** ve **derya** gibi alıntı kelimeler gelir. Bir de bunların yanında ***göl*** (< köl) vardır.

Mayaca'da 'ırmak, göl' anlamlarında kullanılan **k'oba'** biçiminin Türkçenin ağızları ile Karaçay Malkar Türkçesinde kullanılan *** ko** kökünden **koba** ve bundan gelişen, ses değişimlerine uğrayan fakat aynı kavram alanında kelimeler türemiştir. Karaçay Malkar Türkçesindeki *** ko + ba + n** biçiminde kurulmuştur. Hem Mayaca hem de Türkçe'de aynı anlamlara gelen kelimeler kuran aynı ses birliği **k'oba'** ve ***koba+n*** sözleri kaynak olarak birdir.

Türkçe'deki göl (< köl) kelimesinin kökü * kö ile de göb ' çukurluk yerlerde biriken sular', göbedde 'su basmayan tarla', göbet '1. akarsu yataklarındaki derin, derince yerler, 2. burkaç, su çevrisi, 3. suyu biriktirmek için önüne yapılan set, büğüt, 4. yapma gölcük' gibi çokça kelime türetilmiştir.

Bu durum bizi, ***ko ~ kö** şeklinde Türkçe'de bir alternans kök olabilir mi diye düşündürmektedir!

k'op: 1. oyuk, çanak, kuyu 2. esmek

K'OP: hoya *'vadi'*, pozo *'kuyu'*, sumidero *'süzülmek, esmek'*, hueco *'hayvan yuvası, in'*, cavidad *'oyuk'* (DM).

kop: dağlarda büyük mağaraların içindeki boşluk, mağara; kop: insanın ve hayvanın vücudunda çıkan kabarcık, şiş (DS).

Mayaca '1. oyuk, çanak, kuyu 2. esmek' anlamlarında kullanılan **k'op** kelimesi, Türkçenin ağızlarında kullanılan 'mağara, oyuk' karşılındaki *kop* ile ses ve anlam içerisinden aynıdır. Anadolu'da yer adı olarak kullanılan *Kop Dağı* da * esmek karşılığındaki anlamı olabilir diye düşünmekteyiz.

k'u'uk'um / k'uuk'ul / kukul: 1. tüy 2. Guetzal adı da verilen tüyleri renkli bir kuş.

K'UK'UM: pluma de ave en general *'genel olarak kuş tüyü takmaya verilen ad'*, pluma de ave *'kuş tüyü'*; el quetzal *'Quetzal kuşu, uzun renkli tüyleri olan bir kuş türü'* (DM); **k'u'uk'um**: feathers *'tüy'* (MDP).

kukul: tavuğun başındaki tüyler, tepeliği; *kukula*: püsküllü erkek başlığı (DS).

Mayaca, 'tüy, Guetzal kuşu ve mitolojik yaratık olan Kukulkan[94] anlamlarında kullanılan **k'u'uk'um/ k'uuk'ul** biçimleri Türkçenin ağızlarında kullanılan 'tüy, tüylü başlık' karşılıklarında kullanılan ***kukul*** ile aynı kelimedir.

Türkçe'de bir de *kukuleta* kelimesi bulunmaktadır. *kukuleta* < İt. cocolette 'yağmur, soğuk gibi dış etkilere karşı başa geçirilen, giysiye dikili veya ayrı olarak kullanılan başlık (TS – HE). Kelimenin *kuku-*

94 Mayalar için kutsal sayılan efsanevi yaratık. Gövdesi yılan başı insan ve başının üzerinde kuş tüyleriyle kaplı başlığı bulunan Kukulkan, Anadolu ve Türk dünyasının muhtelif bölgelerindeki Şahmeran ile benzerlik gösteren mitolojik varlık

leta biçiminin İtalyanca'dan alıntı olduğuna katılıyoruz; Ancak, kelimenin İtalyanca kaynaklı olduğuna Mayaca'da biçimi dikkate aldığımızda katılmamız mümkün değildir. * Trk. kukul > İt. cocol +etta > kukuleta > Trk. kukuleta şeklinde gelişim göstermiştir diye düşünmekteyiz.

ka'bah: önceki gün

KA'BAH: antes de ayer o antier *'dünden önceki'* (DM); **ka'beh**: day after tomorrow *'her gün, günlerce'* (MDP).

kabak: yamaç, ön taraf; *kabah*: sırt, arka; *gabağ*: ön; *gabah gabağa*: karşı karşıya (DS)

Mayaca 'önceki gün' anlamında kullanılan **ka'bah** biçiminde kullanılan kelime Azerbaycan Türkçesinde edebi dilde oldukça işlek kullanılan ve 'ön, alın, ön taraf, önceki gün vb.' anlamlarda kullanılmaktadır. Kelimenin Türkçenin ağızlarında da aynı şekil ve anlamlarda kullanıldıkları görülmektedir.

Her iki dilde de kullanılan bu kelimenin aynı kaynaklı olduğu açıktır.

kalak': sırık

KALAK': palo *'sırık',* paja *'sap'* (DM).

kalak: ağaçtan yapılmış sapı küçük kürek; kesilen meşe ağacının kökü (DS).

Mayaca'da 'sırık' karşılığında kullanılan **kalak'** biçimi, Türkçenin ağızlarında kullanılan *kalak* kelimesi ile bağlantılı olduğunu düşünüyoruz.

kėeh / kéeh / keh / ceeh: 1. geyik; ren geyiği

KEH: venado de los grandes *'büyük cins geyik'*, ciervo 'geyikler'; venado *'geyikler'* (DM); **ceh**: venado *'geyikler'* (EP); **kéeh**: deer *'geyik, karaca'*, venison *'geyik eti'*; **keh:** stag *'erkek geyik'* (MS).

geyik: 'erkeklerin başında uzun ve çatallı boynuzları olan memeli hayvan' ~Tkm *keyik* 'ceylan'. –Blk *kiyik* 1.'yabanî'.2.'vahşi hayvan, av hayvanı'. –Nog *kiyik* 'yabanî'. –KKLp *kiyik* 'yabanî dağ keçisi'. –Özb *kiyik* –Krg *kiyik* 'yabanî hayvan'. –Alt, Tel, Şor, Sag, Koy *kik* 1.'yabanî hayvan'; 2.'geyik'.-Çuv *kayăk xur* 'yaban kazı'; 2.'kuş'.

Eski Türkçeden başlayarak kullanılıt. Orta Türkçede *keyik* 'yaban hayvanı; aslında yabanî olan her şey, eti yenen haycanlardan ceylan, sığın, dağ keçisi gibi hayvanlar' olarak geçer. Eski Kıpçakçada da keyik 'yabanî hayvan' olarak kullanılır (HE).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Mayaca **kėeh** / **kéeh / keh / ceeh** biçimlerinde '1. geyik 2. ren geyiği 3. dağ keçisi' anlamlarında kullanılan kelime ile Türkçe geyik kelimsei her şeyi ile aynı kaynaklı kelime olduğu açıktır.

ko'ox: koş; git

ko'ox: let's go *'gidelim'* (MDP); **ko'ox**: corre 'koş', váyase *'gitmek'* (DM).

koşmak: 1. Adım atışlarını artırarak ileri doğru hızla gitmek. 2. Bir yere ivedilikle gitmek (TS).

Türkçe'de'*koşmak*' fiilinden ikinci şahsa emir kipi olan *koş*, Mayaca'da uzun ünlülü **ko'ox** biçimi ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

Mayaca'da ce Türkçe'de ortak kullanılan bu kelimenin de aynı kaynaktan çıktığı açıkça görülmektedir.

k'om: 1. çevrelemek 2. vadi 3. delik 4. baraka

K'OM: hoya *'vadi'*, rodéelo *'çevrelemek'*, barranco *'yamaç'* (DM).

kom: 1. Ağıl, davar ağılı. 2. Yayla evi. 3. Bir kimseye ait küçük yerleşim yeri, koy, çiftlik (TS).

kom: 1. Ağıl, davar ağılı. 2. Yayla evi. 3. Bir kimseye ait küçük yerleşim yeri. Ağızlarda *gom* olarak da geçer. ~ Erm *gom* 'stable, sheepfold' (HE).

kom: 1. ağıl, davar ahırı 2. Çalı, çırpı, ağaç ya da çamurdan yapılmış küçük ev, yayla evi; *kon:* 1. konut 2. çadır (DS); gom: küçükbaş hayvanların barındıkları yer, ağıl (DS).

Mayaca ve Türkçe'de aynı ses değerleri ve anlam çerçevesi bütünlüğü açısından aynı olan *kom* kelimesinin de ortak kelimelerdenden olduğu açıktır.

Kelimenin kökeni hakkında H.E'nin ağızlarda *gom* < Erm *gom* ifadesine katılmamız mümkün değildir. Kelimenin Türkçe ***ko** fiilinden **+ m / n** ile yapılmışolduğu açıktır. Türkçe ***kom / kon / gon*** > Erm. ***gon*** biçiminde geçmiş olabilir.

koos /kos / kots / kox: 1. kuş 2. doğan 3. kartal 4. sülün 5.lider

KOX: ave como gallina *'kuş, tavuk'*; **koos**: falcon *'şahin'*; **kuutz**: wild oscelated turkey *'yabani hindi'* (MDP).

kuş: yumurtlayan omurgalılardan, akciğerli, sıcak kanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı (TS); *kuş* Trk.- Krg.-Özb.-Uyg., *guş* Azr. – Trkm., *koş* Bşk. –Tat., *kus* Kzk.,(TLS); *kuş* 'bird'; *ögüz kuşu* 'river birds'; *togan kuş*; *takıgu kuş* 'domestik fowl'; *uçugma kuş kuzgun* 'fliying birds and ravens'; *kök kalıkta uçar kuş* 'birds fliyimg in the sky'; *ürüŋ kuş; kara kuş* 'eagle'; *tevey kuş* 'ostrich'; *yon kuş* 'peacock'; *il kuş* 'vulture'; *kara kuş tugdı* 'Jüpiter has risen'; *kız kuş* 'a bird like the finch'; *ular kuş* 'the partridge'; *dewe kuş* (Clauson).

Mayaca ve Türkçe'de kullanılan bütün anlam ve ses biçimleri kuş kelimesinin aynı kaynaktan geldiğini açıkça göstermektedir.

kuch'/ **kuuch**: 1. güç 2. yük 3. kusur 4. günah, suç

kuchik/ **k'uxuk**: 1. yük 2. güç; zor 2. kaşıntı

KUCH': poder '*kudret'*, carga *'yük'*, pecado *'günah işlemek'* (DM); **ku'uch**: dificil *'zor'*, duro *'sert, katı, sağlam'*, dificultoso *'zor, güç',* trabajoso *'zor'* (DB); **kuuch**: burden *'yük, ağırlık'*, load *'yük, ağırlık, direnç'* (MDP).

güç: 1. Ağır ve yorucu emekle yapılan, müşkül 2. Yapılması zor; *güç*: 1. Fizik, düşünce ve ahlak yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği, kuvvet 2. Bir olaya yol açan her türlü hareket, kuvvet, takat (TS)

Türkçe'de bulunan güç (< ET. küç) kelimesi bütün anlamlarıyla Mayaca'da kullanılan **kuch'**, **kuchik**, **kuuch**, **k'uxuk** biçimler ve karşıladıkları anlamlar itibarıyla aynı kelimedir.

kukuluk: cüce

KUKULUK: enano *'cüce'* (DM).

kukulı: yuvarlak; *kukur*: kambur; *kukurlamak*: kamburlanmak, eğilmek; *kukuz*: diz çökme durumu (DS).

Mayaca'da 'cüce' anlamında kullanılan **kukuluk** kelimesi ile Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan *kukulı*, *kukur*, *kukuz* biçimlerinin anlam açısından da yakınlık göstermesi dikkat çekicidir.

kukut: soğan

KUKUT: cebolla *'soğan'*, planta *'bitki'*, (DM).

kukus: tomurcuk; *kukuvak*: küçük bir çeşit mantar (DS)

Türkiye Türkçesi ağızlarında bulunan *kukus* ve *kukuvak* kelimelerinin kullanıldıkları karşılık ile Mayaca'daki **kukut** arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir.

mamak: 1. sık çalılık; ağaçlık 3. zincir

MAMAK: marańa *'sık çalılık veya ağaçlık'*, tejer la tela de la arańa *'zincir, örme, birbirine geçme'* (DM).

mamak: 1. yenilen yumru köklü bitki 2. kabak; *mamak*: genellikle gül goncası; *mamık*: 1. Yaban eriği, dağ eriği 2. Bir çeşit kara üzüm (DS).

Mamak: Kökenini ve anlamını saptayamadığım bu sözcük, Anadoluda köy ve kasaba adı olarak karşımıza çıkıyor. Ermenice Mamag yani Mam-ag, Nine-cik? Luwi dilinden Mamaka yani Ma-(u)ma-ka, Ma –halkının–yurdu ?

1. Mamak. Ankara iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

2. Mamak. Burdur ili Ağlasun ilçesinin merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Çanaklı(BU).

Mayaca '1. sık çalılık 2. ağaçlık 3. zincir' anlamlarına gelen **mamak** sözünü Anadolu'da iki yerde, yer adı olarak görmekteyiz. ***m*** sesi ile Türkçe kelime başlamaz[95] kuralından hareketle[96] Türkçe'de ***m*** sesi ile başlayan bütün kelimelere peşinen başka dilden alıntı olarak bakılmaktadır. Mamak kelimesinin izahı için de B.U. her ne kadar 'Kökenini ve anlamını saptayamadığım bu sözcük' diyor ise de 'Ermenice Mamag yani Mam-ag, Nine-cik? Luwi dilinden Mamaka yani Ma-(u)ma-ka, Ma–halkının–yurdu?' gibi bir açıklamayı da yapmadan edemiyor[97].

Türklerde yer adları verme yöntemlerine[98] baktığımızda, yerin fiziki yapısına göre 'Kumluca, Elmalı, Sarıca, Sugözü gibi' adlandırmalar oldukça yaygındır. Eski Türkçenin elimizde bulunan kayıtlarında geçmeyen bu sözü bugün için açıklamakta güçlük çekmekteyiz.

Mayaca'da kullanılan anlamlarına baktığımızda, Anadolu'da yer adı olarak verilen birimlerin fiziki yapısının 'sık çalılık, sık ağaçlık' anlamına uygun düştüğünü görmekteyiz.

Bu kelimenin Mayaca ve Türkçe ortak kelimelere kaynaklık eden, (eldeki bilgilere göre bize karanlık olan çağdardan) ***belki birlikte yaşadığımız dönemlerden kalma olabileceğini düşünmek pek de zor bir ihtimal değildir***.

Nitekim, Mayaca ve Türkçe bu kadar ortak kelimenin tesadüf olması mümkün değildir. Türkçe'de açıklayamadığımız, fakat Mayaca'da aynı anlam çerçevesinde kullanılan 'Abant, Maya, Kaz Dağı vb.' kelimeler bize ışık tutmaktadır.

meex / me'ex: 1. sakal; bıyık 3. fare, sıçan

me'ex ke: keçi

ME'EX: barba *'sakal'*; la barba que sale al hombre 'insan sakalı'; los mimos pelos *'saç ve benzeri'*; bigote *'bıyık'* (DM); **me'ex**: beard *'sakal'*, moustache *'fare, sıçan'* (MDP).

bıyık Trk., *bığ* Azr., *mıyık* Bşk., Kzk., Tat., *moylav* Özb. (TLS); *bıyık, buyık, buyuk* (DS); *mıyık* (DS).

bıyık 'erkeklerde üst dudak üzerinde çıkan kıllar ~Tkm yer. *mıyk*. – Blk *mıyık*. –Krg *mıyık*. Kırgızlar *murut* (>*murt*) adını da kullanırlar. Bundan başka, bıyığa *moylo* (< moylov) (< Farsça) adını da verirler. – Özb *miyik*. Özbek ağızlarında *murut, murt* adı da kullanılır. –Bşk *mıyık*. – Tat *mıyık.* –Şor *mıygak* (< mıyık+ak küçültme eki). Ses bakımından düşündürücüdür. Yak *bıtık.* –Çuv *măyăx*. Tatarcadan alınmıştır. ~ OT *bıd'ık*. Eski Kıpçakçada *bıyık* olarak geçer (HE). Mayaca'da kullanılan **meex / me'ex**, **me'ex ke** biçimleri miih, miyih, miyihke olarak seslendirmeliyiz. Mayaca'da 'sakal, bıyık, çene ve keçi' anlamlarında kullanılan kelime Türkçe'deki *bıyık* ile aynıdır. Kelime başı # b > # m ses değimi Türkçe'de bilinmektedir. Mayaca'daki de böyle bir değimden başka bir şey değildir.

95 Kaldı ki bu kural sadece Türkiye Türkçesinin yazı dili için geçerli olup, diğer lehçeler ile ağızlar ve ses yansımalı kelimeler için geçerli değildir.

96 Türkçe'de kelime başında # b > # m değişikliği olabileceği gibi, kelime başı ünsüz türemesi ya da bir başka sesden gelişimi de mümkün olabilir. Kelime başı # y, # z, # s, # ď (palatal), # ś, # ø (< ďž) gelişimi gibi.

97 B.U.'nun bu gayretine **aban** kelimesini açıklarken de dikkat çektik.

98 Geniş bilgi için bkz. Aksan, Prof.Dr. Doğan, **Her Yönüyle Dil Genel Dil Bilimi**, TDK Yayınları, Ankara, 1982

miis /mis: kedi

MİS: gato *'kedi'* (DM); **miis**: gato doméstico '*evcil kedi'* (DB); **miis**: cat 'kedi' (MDP).

kedi Trk., *pişik* Azr., *bisäy* Bşk., *mısık* Kzk., *mışık* Krg., *müşük* Özb., *pisi* Tat., *pişik* Trkm., *möşük* Uyg. (TLS); *mışık* 'kedi'; *mişik* 'kedi' (DS); *mışık* 1. kedi 2. mızıkçılık, oyunbozanlık (HZ).

Türk lehçelerinin çoğunda kullanılan 'kedi' karşılığındaki biçimlerle Mayaca'da kullanılan miis / mis kelimesi aynı mantıkla türemiş ve aynı kökten bir kelime olduğu görülmektedir.

ok: 1. ok mızrak 2. bacak 3. kulp

OK: cuchillo y de otra herramienta *'bıçak, kama'*; mango *'sap, kulp'*, hacha 'balta'; es una lanza *'mızrak', puňado*, puňo cerrado *'yumruk'* (DM).

ok: 1. Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa çubuk 2. Yol göstermek amacıyla belli yerlere konulabilen, oka benzeyen işaret 3. Bazı aletlerde veya araçlarda düz ve uzun bölüm (TS).

Türkçenin tarihi ve yaşayan hemen bütün lehçelerinde ok, ux, uk ya da ox - hok biçimlerinde kullanılan anlam ve ses itibarıyla Mayaca kelime ile aynıdır.

ok / ook: ayak; pençe

al ok / **aal ook**: ayak parmağı

OK: pie de hombre *'insan ayağı'* (DM); **ook**: pie *'ayak'*, pata *'hayvanda ya da eşyada ayak'*; cabo *'uç, burun, çıkıntı'*, mango *'sap, kulp'* (DB); **ook**: foot *'ayak, ayak ucu'* (MDP).

ayak 1. 'bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü'; 2. 'bacak'; 3. 'birtakım şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan dayak, destek'; 4. 'büyük bir ırmağa karışan akar suların her biri'; 5. 'bir gölün sularınızı denize, başka bir göle veya ırmağa taşıyan akar su'; 6. 'basamak'

~Tkm *ayak*. –TatK *ayak*. –Bşk *ayak*. –Kzk *ayak*. –KKlp *ayak*. –Nog *ayak*.-Krg *ayak*.-Alt, Tel *ayak*.-Şor,Sag *azak*.-SUyg *azak*.-Soy *adak*.-Hal *hadāg*.-Yak *atax*.-Çuv *ura*. Eski Türkçede *adak* olarak kullanılır. Orta Türkçede *aδak* ve *ayak* biçimleri geçer. Kaşgarlı Mahmud'a göre, Çiğiller ve öz Türkler *aδak* biçimini kullanırlar. Kıpçakların bir bölümü ve Yemekler, Suvarlarlar, Bulgarlar ve Rus ve Rum topraklarına değin yayılan başka bir takım boylar *azak* biçimini ve toplu olarak Yağmalar, Tuhsılar, (diğer) Kıpçaklar, Yabakular, Tatarlar, Kaylar, Çumullar ve Oğuzlar *ayak* biçimini kullanırlar. Eski Kıpçakçada da *ayak* olarak geçer.

Yaygın bir inanca göre, Türkçe at-(*ad-) kökünden gelir: at-+ -(a)k eki. Bk.Németh: NyK 47: 65; Csoma Arm 73; ALH 23; 1; Ligeti: MNy 42; 3; Vja 3, 1971, 32; ResAltL 113; Egerov: ĚS 275; Rédei _ Róna-Tas: AOH 37: 4-5.

Poppe (Lautlehre 52, 124) Türkçe *ayak* (<*adak*) ve Moğolca *ayaġ* (<*p*adak* 'Ende, Unterlauf eines Flusses') sözlerini Korece padak 'the sole of the foot' biçimiyle birleştirmiştir. Bk. Doerfer: TMEN N 27 = 1972. Ancak Ramstedt (SKE 180-181) Korece *padak*'ın karşılıklarını sayarken Türkçe *ayak* biçimini vermemiştir. Buna karşılık Räsänen (V 5 b) *ayak*'ı Korece *padak* biçimiyle birleştirmiştir. Bk. Aalto: CAJ 1: 14. Clauson (ED 45) *adak* (>*ayak*)'ın kökü üzerinde durmamıştır. Sevortyan (ÊSTJa 1975, 103-104) Németh'in açıklamasını verdikten sonra *ayak*'ı birtakım Moğolca biçimlerle karşılaştırmıştır. Son olarak Ortak Türkçe **ay*- kökü ile Hint-Avrupa dillerinde 'gitmek' anlamında kullanılan *ay*- kökü arasındaki benzerlikten söz etmiştir. Doerfer (KhalMat 290) Halaçça hadāq biçimine dayanarak *padāk (veya padâk) biçiminden yola çıkmıştır(HE).

Mayaca 'ayak' anlamında kullanılan **ook** biçiminin Türkçe ***ayak*** (< adak) ile ilgili olabileceğini düşünüyoruz. Her ne kadar Türkçe *ayak* kelimesi ile şimdiye kadar yapılan etimolojik izahlarda **ook** biçimine rastlanmıyorsa da Eski Türkçe kelime kökü palatal δ/ (d) sesinin > y – z – r – t gibi seslere dönüştüğü bilinmektedir. Bu ve benzeri değişimleri dikkate aldığımızda * aδak > ayak > oyak > oyok > ook gelişimi mümkün olabilir.

oos / us: esmek

ustik / uustik: 1. esmek; esinti; rüzgâr

OOS / US: soplar y soplo *'esmek, üflemek veya esinti'* (DM); **uus**: soplar con la boca *'ağız ile üfürmek, üfürerek şişirmek'* (DB); **ustik**: blow *'esmek, üflemek, uçmak'* (MDP); **uustik**: blow *'esmek, üflemek, uçmak'* (MS)

esmek: hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak (TS); *esmek* Trk., *äsmäk* Azr., *isiv* Bşk., *esüv* Kzk., *esmàk* Özb., *isü* Tat., *ösmek* Trkm., *äsmäk* Uyg. (TLS); *esin* 'sabah rüzgârı' (DS).

Mayaca 'esmek, rüzgâr, esinti' karşılıklarında kullanılan **us – oos** ve bunlardan türediği anlaşolan **ustik – uustik** biçimleri Türkçe ***es*** **–** ve bundan türeyen ***esinti*** kelimeleriyle aynı kaynaklı olduğu açıkça görülmektedir. Türk lehçelerinde ***isiv, isü*** ve ***ösmek*** biçimleri de bunu gösterir.

óotzil/ otsil : yoksul

OTSIL: pobrecillo *'yoksulluk'*, miserabke *'sefil, perişan, cimri, rezil'*, pobre *'fakir, yoksul, az, kıt, zavallı'* (DM); **óotsil**: pobre *'fakir, yoksul, az, kıt, zavallı'*, desdichado *'mutsuz, şanssız'*, miserable ***'fakir,*** *yoksul, az, kıt, zavallı'* (DB); **óotzil**: poor *'yoksul, fakir, zayıf, kuvvetsiz, kısır'* (MDP).

yok: bulunmayan, mevcut olmayan nesne, kimse; *yoksul*: geçinmekte çok sıkıntı çeken kimse, fakir (TS).

Mayaca'da 'yoksul' karşılığında kullanılan **óotzil / otsil** biçimleri, Türkçe'de 'var'ın zıttı 'yok' kelimesinden yok + sul şekliyle türetilmiş kelime ile aynıdır. Bu kelimenin ses, şekil ve anlam açısından aynı kaynaklı olduğu açıkca görülmektedir. Kelime # y sesinin > ø düşmesi Türkçe'de bilinmektedir.

oox / ox : 1. üç; üçüncü 2. soluk 3. yel

yox : 1. üç; üçüncü 2. kabuk

OX: tres *'üç, üçlü'*; **YOX**: tercerro *'üçüncü'*, tercio 'üçte bir', (DM); **óox:** tres *'üç, üçlü'* (DB); **óox**: three *'üç, üçüncü'* (MDP).

üç: ikiden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam; ikiden bir artık olan (TS); *üç* Trk., Krg., Özb., Trkm., Uyg., *ös* Bşk., *üş* Kzk., *öç* Tat. (TLS).

Mayaca 'üç (sayı)' anlamındaki **oox / ox, yox** biçimleri ile Türkçe'deki üç hem ses hem de anlam olarak aynıdır. **x** işaretinin Maya çeviri yazısında **ş ~ ç** olarak kullanıldığını ve Türk lehçelerindeki ***ös, üş*** ve ***öç*** biçimlerini dikkate aldığımızda kelimenin aynı kaynaklı olduğu görülür.

otoch/ **wotoch / yotoch**: 1. oda; ev 2. hastane 3. kalmak

otoch kabil: 1. konuk etmek 2. konut vermek

OTOCH: casa *'yuva, oda, ev';* **yoyoch**: vivienda *'konut, mesken'*; **OTOCH KABİL**: posada donde uno posa por amistad *'geçici bir süre bir başkasını evde ya da herhangi bir mekanda kabul etmek, konuk etmek'* (DM); **otoch**: home *'ev, aile ocağı, yuva'* (MDP). *oda:* Evin veya herhangi bir yapının oyurmak, çalışmak, yatmak gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan, bir veya birden fazla çıkışı olan bölmesi, göz (TS).

Türkçe'de kullanılan oda (ET< otag) kelimesinin ses ve anlamları açısından Mayaca'da kullanılan **otoch** / **wotoch, yotoch** kelimeleri ile aynı kaynaklıdır. Mayaca'da **otoch kabil** biçiminde bir de birleşik kelime bulunmaktadır. Bu da kelimenin Mayaca'da işlek olduğunu göstermektedir. Kelime başındaki y ve w seslerinin ünsüz türemesi olduğu anlaşılmaktadır. Benzeri ses türemeleri, daha önceki bahislerde belirttiğimiz gibi, Türkçe'de de bulunmaktadır.

p'ilis /p'iliz: 1. filiz 2. kıvılcım

P'İLİS: chispas *'kıvılcımlar'* (DM).

filiz: (I) is. Yun. Eliks Yeni sürmüş körpe ve küçük dal veya yaprak, sürgün; (II) is. Ar. *filiz* jeol. Ocaktan çıkarılan işlenmemiş başka maddelerle karışık bulunan, ham maden birleşiği (TS).

Türkçe Sözlükte *filiz* kelimesinin karşılığı olarak yukarıdaki bu iki izah var. Bizi ilgilendiren birincisi. Türkçe sözlükte *kıvılcım* kelimesi de 'yanmakta olan bir maddeden sıçrayan küçük ateş parçası, kıvıl'(TS) olarak izah edilmektedir.

'Ateş parçası, ateşçik yani ana ateşten çıkan küçük ateş, diğer bir söyleyişle ateş yavrusu, genç ateş' de diyebiliriz. Böyle düşündüğümüzde 'Yeni sürmüş körpe ve küçük dal veya yaprak' anlamındaki *filiz* ile de ilgisi anlaşılıyor. Dolayısıyla her iki anlamı taşıyan kelime aslında aynı fakat bir anlam yayılması, genişlemesi olmuş.

Türkçe Sözlükte *filiz* < *Yun*. alıntı olarak gösterilmiştir. Bunun doğru olmadığını düşünüyoruz.

'Yeni sürgün, taze, körpe, ikincil, asıldan ayrılma, bir bitki ya da canlı yavrusu' anlamlarında ağızlarda geçen kelimelere bakrığımızda hemen şu örnekleri görürüz: *bilik* 'anaç tavuk'; *bili* 'küçük kuş'; *bulla* 'yeni ötmeye başlayan horoz'; *bulluk* 'buzağının ilk günlerdeki adı'; *bülüç* 'piliç, civciv'; *felik* 'duvar yaparken taşlar arasına konulan çakıl ve küçük taşlar'; *feriç* '1. keklik yavrusu 2. yumurtlama çağına gelmiş piliç'; *ferik* '1. kümes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavruları, piliç, 2. dişi piliç 3. dişi hindi, 4. kuma, ortak (ikinci gelen hanım için), taze fasulye, genç, taze, körpe; *filik* 'keçi yavrusu'; *filiz kıran* 'ağaçların filizlenme mevsiminde esen bir çeşit fırtına'; *firih* 'yeni ötmeye başlayan horoz'; *firik* 'olgunlaşmaya başlayan tahıl'; *firik* 'daha ötmeye başlamamış horoz'; *firik* 'turfanda'; *pelese* 'taze soğan, soğan fidesi'; *peleste* 'tütün fidesi'; peleş 'zayıf, çelimsiz'; *pillik* '1. yeni doğmuş buzağı 2. dişi hindi'; *pilo* 'eşek yavrusu'; *bılıh* 'dana'; *bıllık* 'dana, buzağı'(DS).

piliç 'kümes hayvanlarını çağırmak için kullanılan *bili bili (> bülü bülü)* gibi bir takım çağırmalıklardan – *ç* küçültme ekiyle kurulmuştur. Yerel ağızlarda '*piliç*' olarak kullanılan *bilik (>bülük)* de *–k* küçültme ekiyle kurulmuş bir türevdir. Tietze'nin, *piliç'*in Güney Slav dillerinde pilice verilen *pile* adının *pilence* (veya pilica) gibi bir küçültmesinden geldiği yolundaki açıklaması yanlıştır' (HE)[99].

Kelime başı # P sesinin > # f olabileceğini fol, folluk (<pol< hol < öl) kelimeseinin izahında göstermiştik.

piliç, biliç, bilik, bülüç vb. kelimelerin Türkçe'de ses yansımalı kelimelerden[100] olduğu da genel kabul görmektedir.

Bütün bu ses değişmeleri ve ağızlardaki kullanımları ile yan anlamları dikkate aldığımızda Mayaca'da '1. filiz 2. kıvılcım' anlamlarında kullanılan **p'ilis / p'iliz** biçimlerinin, Türkçe'deki piliç, filiz, ferik, firik, bülüç kelimeleri ile aynı kaynaktan geldiğini rahatlıkla söyleyebilirz.

sak: 1. çevik, atik 2. hızlandırmak

SAK: agil *'çevik, atik'*, diligente *'gayretli, çalışkan'*, agudo *'zeki'*, cuidadoso *'dikkatli'* (DM).

sak: 1. uyanık, gözü açık, müteyakkız 2. uykusu hafif; *sak* durmak: dikkatli, uyanık durumda bulunmak (TS); *sak*: işte uyanık ve zeyrek olan; *sak sak:* nöbetçinini, bekçinin kaleyi ve atı koruyabilmek için uyanık olmasını emreden söz; *sak*: saymak; *sakınmak*: sakınmak, sanmak, düşünmek; *sakınç*: sakınılacak şey (DLT).

99 bu konuda geniş bilgi için bkz. Eren, Prof. DR. Hasan, Anadolu Ağızlarında Rumca, İslavca ve Arapça Kelimeler, TDAY, 1960, Ankara; piliç – filiz bağlantısı için aynı yazarın Etimoloji Araştırmaları, Türkiyat Mecmuası, X.cilt.

100 bkz Zülfikar, Prof. Dr., a.g.e., biliç maddesi

Mayaca 'çevik, atik vb.' anlamlarda kullanılan **sak /sak'** kelimesi Türkçe'deki 'uyanık, dikkatli vb.' anlamlarındaki *sak* kelimesi ile aynıdır.

sap: 1. dal 2. saplamak, batırmak

SAP: rama *'ufak dal, demet, kol'*; tallo 'sap'; clavar *'saplamak'*; remojar la ropa lavarla *'elbisenin kolun sıvamak'*; sumergir *'batırmak'* (DM).

sap: 1. bitkinin dal, yaprak, çiçek gibi bölümlerini taşıyan, ağaçlarda odunlaşarak gövde durumunu alan bölüm 2. Çiçek veya meyveyi dala bağlayan ince bölüm 3. Bir aracı tutmaya yarayan bölüm; *saplamak*: hızla batırmak (TS).

Maya dilinde 'dal, saplamak, batırmak' anlamlarında kullanılan *sap* kelimesi, örneklerde de görüldüğü gibi Türkçe'deki *sap* ve *saplamak* kelimeleri ile eşdeğerdir. Her iki kelimenin kaynağının ortak olduğu anlaşılıyor

sats': 1. saçmak 2. uzatmak, yaymak

satz'ik: uzatmak

SATS': alargar *'uzatmak, yaymak'*, extender 'yaymak, uzatmak, genişletmek', esparcir *'yaymak, dağıtmak, saçmak'* (DM); **satz'ik** extend *'uzatmak, sürmek'*, stretch *'germek, esnetmek, uzanmak'* (MDP).

saçmak: 1. Bir şeyi ortalığa dağıtmak, dökmek 2. Yaymak; *saçık*: saçılmış, serpilmiş (TS).

Mayaca çeviri yazıda **ts'** işaretini **ç- ş** karşılığında kullanıldığını dikkate aldığımızda **sats'** ve **sats'** biçimlerini '*saç* ve *saçık*' şeklinde okuruz. Mayaca'da uzatmak, yaymak ve saçmak anlamlrındaki karşılıkları kelimenin Türkçe kullanımları ile aynıdır. Herk iki dildeki kullanılan kelimenin aynı kaynaklı olduğu görülmektedir.

semet': saz, kamış

SEMET: caňa *'saz, kamış'* (DM).

semet: sepet (DS).

Mayaca'da 'saz, kamış' anlamlarında kullanılan **semet'** kelimesinin Türkiye Türkçesi ağızlarında '*sepet*' (sepet: is. Far. seped 1. Saz, kamış veya ince dallardan yapılan, genellikle sapı olan, yiyecek ve eşya taşımak için kullanılan kap TS) ile benzerliği dikkat çekicidir. Kelimenin Mayaca'da bulunması *sepet* (< Far. seped) izahının da doğruluğunu tartışmaya açmaktadır.

síis / **sis**: 1. ayaz, soğuk 2. serin 3. soğuk

sis ol: soğumak

síiskuntik: donmak

SİS: cosa fresca *'serinlik'*, frio *'soğuk, üşüme'*, fresco que penetra *'içine işleyen soğuk, ayaz'*; **SİS OL:** frescura *'serinlik, esinti'* (DM); **síis**: cold 'soğuk, soğukluk', cool *'serin, soğuk'*; **síiskuntik**: freeze *'donmak, buz tutmak, çok üşümek'*(MDP).

sis: Atmosferin alt tabakalarındaki küçük su veya buhar tanelerinden oluşan bulutların çok alçalarak yeryüzüne kadar inmesiyle oluşan duman (TS).

Türkçe'deki *sis* kelimesi ile Mayaca'da kullanılan ve 'ayaz, serin, soğuk' anlamlarında kullanılan **síis** / **sis** kelimesinin aynı kaynaklı olduğu kanaatindeyiz. Sis ile birlikte hava durumu dikkate alındığında ayaz, serin, soğumak kavramlarını da bir arada düşünebiliriz.

siklik: içine sokma, yerleştirme

SİKLİK: cosa que está encajada en otras *'her hangi bir şeyi bir başka şeyin içine sokmak, yerleştirmek'* (DM).

Mayaca'da 'içine sokma, yerleştirme' anlamında kullanılan **siklik** kelimesi, Türkçe *sık+lık* biçimiyle aynı yapıda olup *sık-* kökünden, Türkçe'deki *sık+mak* biçimindeki kelimenin karşıladığı anlamı ifade etmektedir. Türkçe'de *ı ~ i* seslerinin alternans sesler olduğunu da göz önüne aldığımızda Mayaca ve Türkçe'deki bu kelimelerin aynı kaynaklı olduğu açıkça görülür.

sipit: 1. sıyırmak 2. kaçmak 3. bahşetmek

SİPİT: soltar de la mano *'yan tarafa atmak'*; soltar la flecha 'oku atmak, fırlatmak'; soltar *'çözmek, gevşetmek, atmak, koyuvermek'*; dejar la mano *'kenara bırakmak, terk etmek'*; dejar 'koyuvermek, izin vermek, gevşemek', permitir *'izin vermek'* (DM).

sıpıtmak: 1. sıyırmak 2. bir şeyi gizlemek, yok etmek, çalmak; aklını kaçırmak, sapıtmak; önem vermemek; sıbıtmak: başından savmak, atmak (DS); sıyırmak Trk, sıyırmag Azr., sıdırıv – suvıruv Kzk., sidirmek Özb., sıpımak Trkm., sırıvalmak (TLS).

Mayaca '1. sıyırmak 2. kaçmak 3. bahşetmek' anlamlarındaki **sipit** kelimesi, Türkçenin ağız ve lehçelerinde kullanılan aynı manalardaki *sıpıtmak, sıbıtmak* ve türevleri ile aynı kelimedir. **ı – i** alternas kullanımı burada da bulunmaktadır. Ortak Türkçe'de * *sıð + ır - > sıyırmak* şeklinde gelişen kelime, ağız ve lehçelerdeki kökte bulunan palatal *ð (d)* sesinin - daha önceki örneklerde de gördüğümüz gibi - *ð/ > y/* şeklinde gelişimi ve *y/* durağından sonra *y/ > b/ ~ p/* değişimi ile kullanıldığını görmekteyiz. Türkçe'de ses açısından olağan bu değişimi, Mayaca'da *sipit* biçiminde ve '1. sıyırmak 2. kaçmak 3. bahşetmek' anlamlarında karşımıza çıkmaktadır. Netice itibarıyla kelimelerin kaynağının ortak olduğu da açıktır.

son: 1. son 2. gecikme

SON: último 'son, sonuç', reciente 'sona erme, bitiş', detener 'gecikmek, oyalanmak', tardar *'en geç'*, demorar *'geciktirmek'*, entretener 'oyalamak' (DM).

son: 1. Şimdiki zamana en yakın zamandan beri olan veya bu zamanda yapılmış olan, *ilk* karşıtı 2. En arkada bulunan 3. Artık ondan ötesi veya başkası olmayan 4. Bir şeyin en arkadan gelen bölümü, bitimi, nihayet (TS).

Hem Türkçe'de hem de Mayaca'da aynı ses biçimi ve anlam çerçevesinde kullanılan **son** kelimesinin kökeninin aynı olduğu açıktır.

sul: sulamak, ıslatmak

sula'n: sulanmak; suya batırmak; yıkamak

SUL: remojar *'suya batırmak, iyice ıslatmak, sırılsıklam olmak'*; mojar o emparar en el agua *'ıslanmak veya suyun içine girmek'*; remojar en agua '*suyun içinde ıslanmak'*; **SULA'N**: cosa asi empapada *'bir yeri sulamak'*; metida en agua la ropa *'giysileri suya batırmak'* (DM).

Eski Türkçe *sub > suv > su* olarak gelişme gösteren Türkçe'deki su kelimesi ve sulanmak, sulamak, sulu vb. anlamlarını yukarıda görüldüğü gibi Mayaca'da da bulunmaktadır. Kelime Mayaca'da doğrudan ***su + l / su + la'n*** şeklinde su üzerine ek alarak kullanılmaktadır. Bu da kelimenin ***sub > suv > su*** gelişmesinden sonra Mayaca'ya geçmiş olabileceğini ya da – ***sub > suv > su*** ses değişiminin aynı şekilde Mayaca'da da olduğunu gösterir. Eğer Mayaca bir başka dil ise bu alıntı **su** biçiminden sonra olmuştur; yok, Mayaca ile Türkçe aynı kaynaktan besleniyorsa kelimelerdeki ses değişimleri de aynı süreçleri izliyor demektir.

suu: 1. asker göndermek 2. işgal etmek

SU: transmita disciplinado *'asker göndermek'*; ocupado en boda *'işgal etmek'*; cosa ocupado *'zapt etme, işgal etme'* (DM).

sü: ordu, asker; sülemek: ordu sevketmek, ordu ile sefere çıkmak (OY).

Orhun Yazıtları Kültekin abidesi Duğu cephesi ikinci satırda …. *Sü sülepen tört buluŋdakı bodunug kop almış* (asker sevkederek dört taraftaki milleti hep almış) şeklinde açıkca Mayaca'da 'işgal etmek, asker göndermek' anlamlarında kullanılan **suu** biçimi ile Türkçe *süŋüş* 'savaş', *süŋük* 'mızrak', süŋüşmek 'savaşmak' kelimelerinin de kökü olan ***sü*** ile aynı kelimedir.

t'uba'n: suya batırmak, tummak

T'UBA'N: sumido *'suya batmak, batırmak'*, hundido *'çökük, batık'* (DM).

tummak 'suya batmak, dalmak' (DS).

Türkiye Türkçesi ağızlarında 'suya batmak, dalmak' anlamlarında kullanılan *tummak* kelimesi ile Mayaca **t'uba'n** kelimesinin alakalı olduğunu düşünmekteyiz. Türkçe'de oldukça yaygın *b* > *m* ya da *m* > *b* ses değişimi bulunmaktadır. Dolayısı ile **t'uba'n > tumma** ya da **tumma** > **t'uba'n** gelişimi mümkündür. **** tu ~ to*** kökünden **+ b** ile yapılan bir taban(isim / fiil) üzerine getirilen **+an** ekiyle **t'uba'n** biçimi yapılmıştır.

taasik / tasah: taşıma, getirme

TASAH: llévelo *'taşımak'*; traer como guiera *'bir yere getirme'*; traer alguno *'bazı şeyleri getirme'* (DM); **taasik**: bring *'getirmek'* (MDP).

taşımak: 'bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere götürmek' (TS).

Ses ve anlam bakımından Mayaca 'taşıma, getirme' anlamlarındaki **taasik / tasah** biçimlerinin Türkçe taşımak kelimesi ile ilgili görülmektedir.

Türkçe'de *taşıma, taşıt, taşıtmak taşıyıcı* vb. kelimelerin yapıldığı gibi taş + ik şekliyle Mayaca'da kelimenin türetilmesi mümkündür.

tak / tek: 1. gibi 2. -e kadar 3. hakkında 4. bitişik 5. ile 6. beraber

TAK: semejante *'gibi'*; adyacente *'bitişik'*, próximo *'sonraki'*; hasta *'-e kadar'*; desde *'-den beri'*; hasta agui *'tekrar'*; hasta la cabeza *'başa kadar'*; luego *'sonra'*, (DM); **tak**: until, from (MDP).

teg: gibi; böri teg 'kurt gibi', koñ teg 'koyun gibi', temir kapıga teg 'Demir Kapıya kadar' (OY).

Eski Türkçe'de benzetme edatı olarak kullanılan teg 'gibi, -e kadar' ve yukarıda üç örneğini verdiğimiz kullanımları bulunmaktadır.

Mayaca '1. gibi 2. -e kadar 3. hakkında 4. bitişik 5. ile 6. beraber' anlamlarında kullanılan **tak / tek** biçiminin Eski Türkçe *teg* ile her yönüyle aynı kelime olduğu açıkça görülmektedir.

tos: toz

TOS: polvos *'toz, pudra'*, polvo fino *'tozlanma, toza bürüme'* (DM).

toz: 1. Çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş toprak 2. Çok küçük parçavıklara bölünmüş olan herhangi bir madde 3. Toz durumda olan; tozan: incecik toz tanesi, zerre (TS).

Çıkış yeri aynı olan z ve s sesleri Türkçe'de alternans ünsüz olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla *z* sesinin > *s* olması veya *s* sesinin > *z* olması mümkündür. Bunu dikkate aldığımızda hem Mayaca'da **tos** biçimindeki hem de Türkçe'deki ***toz*** biçiminde ve aynı anlamlarda kullanılan kelimelerin aynı kaynaklı olduğu görülmektedir.

tot: dilsiz

TOT: mudo *'sessiz'*; eres mudo *'konuşamayan, ses çıkartmayan, dilsiz'*; tartamudo *'kekeleme, kekeç'* (DM).

tat: 1. dilsiz 2. kekeme 3 çirkin, sevimsiz 4. kaba (DS); totlokma 'kekeme' Bşk., (TLS).

tat 'dilsiz' Anadolu'da yer adı olarak da geçer (Tatlar). Eski kaynaklarda *tat* 'yabancı' olarak kullanılır.

Göktürkçe'de *tat* olarak geçer. Orta Türkçe'de *tat* 'yabancı' olarak kullanılır. Orta Türkçe'de İranlı anlamına da glir. Eski Kıpçakça'da *tat* 'ekinci' olarak da geçer. 'Yabancı' anlamına gelen tat biçiminin Anadolu ağızlarında 'dilsiz' olarak kullanılması normaldir (HE).

a > **o** değişimi yani ünlülerde yuvarlaklaşma Türkçe'de görülen bir ses değişimidir. Bu değişimi dikkate aldığımızda Türkçe'de '*dilsiz*' karşılığındaki *tat* ile Mayaca 'dilsiz' karşılığındaki **tot** aynı kaynaklı kelimedir diye rahatlıkla söyletebiliriz.

ts'oocts / tzo'otz / tsots: 1. saç 2. yün 3. domuz

TSOTS: pelo o vello *'saç veya vücut kılı'*; cabello o pelos *'saç, kıl'*, vello *'vücut kılı'*; cerda de la vista *'domuz kılı, domuz'*, (DM); **ts'ots**: pelo *'saç'*, cabello '*saç'*, cerda de animal *'dişi domuz'* (DB); **tzo'otz**: hair *'saç, kıl, tüy'* (MDP); **ts'oots**': hair *'saç, kıl, tüy'* (MS).

saç 'baş derisini kaplayan kıllar' ~ Tkm. *şaç. – Tat çeç. – Bşk ses. –Nog şaş. –KKlp şaş. –Kzk şaş. –Krg çaç. –Şor şaş. –Sag saç.* – Kzl *yaç*. – Tuv *çaş*. – Hak *sas*. – Yak *as*. Yakutçada başındaki *s*-'nin düşmesş kuraldır. – Çuv. *śüś*.

Eski çağlardan başlayarak kullanılır. Orta Türkçede *saç* olarak geçer. Eski Kıpçakçada da saç biçimi kullanılır. Diyalektlerde benzeşme (assimilation) yoluyla *saç > çaç (>çeç)* gibi bir takım biçimler ortaya çıkmıştır (HE).

Mayaca çeviri yazıda **ts'** ve **tz** işaretlerini ***s, ś*** olarak okunduğunu dikkate aldığımızda **ts'oocts** 'sooç'/ **tzo'otz** 'soç'/ **tsots '** soś olarak okunur. Bu halde Türkçe'de *saç* 'baş derisini kaplayan kıllar' karşılığındaki kelime Mayaca'da hem Türkçe'deki saç anlamıyla hem de 'yün ve domuz' anlamlarıyla kullanılmaktadır. Mayaca'da bu yan anlamların kullanılması normaldir, burada bir anlam genişlemesi söz konusudur.

Her iki dilde kullanılan bu kelimenin de kaynağının aynı olduğu görülmektedir.

tul: 1. dolu; doldurmak 2. aşırı

TUL: todo *'tamamıyla, hepsi'*; alrededor 'aşırı, fazla', lleno *'dolu'* (DM).

dolu: 1. İçi boş olmayan, dolmuş, meşbu 2. Bir yerde sayıca çok 3. Boş yeri yok, her yeri tutulmuş (TS); *dolu* Trk. – Azr., *tulı* Bşk., *tolı* Kzk., *tolo* Krg., *tolık* Özb., *tulı* Tat., *dôlı* Trkm., *toluk* Uyg. (TLS).

Mayaca'da '1. dolu 2. doldurmak 3. aşırı' anlamlarında kullanılan **tul** kelimesi ile Türkçe'de 'içi boş olmayan, dolmuş' anlamında kullanılan dolu ile aynı şekilde kullanılmaktadır.

Eski Türkçe *tolug* biçiminin > *tolu* > *dolu* gelişimiyle Ortak Türkçe'de *dolu* biçiminde kullanılan kelimenin bazı Türk lehçelerinde *tulı* biçiminde kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca, Türkçe'de *o ~ u* ünlülerinin alternans sesler olduğunu da dikkate aldığımızda her iki dilde kullanılan bu kelimenin aynı kaynaktan geldiği açıkça görülmektedir.

tumbuluk': sallamak, aşırıp devirmek

TUMBULUK': sacudir el cubo entre el pozo para que s ellene y ruido que hace al llenarlo *'bir şeyi gürültülü şekilde sallamak, sarsmak, devirmek'* (DM).

tombalak atmak: takla atmak; *tumbalak*: takla (DS).

Türkçe'de ses yansımalı kelimelerden olan '*tombalak*', '*tombalak aşmak'* biçimleri ile Mayaca'da yine ses yansımalı kelime olan **tumbuluk'** biçimi de aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Her iki kelime de Mayaca ve Türkçe'de ses yansıma kelimedir, her ikisinde de aynı ekler kullanılmaktadır ve her ikisi de aynı anlamda kullanılmaktadır. Kelimelerin kökenleriinin aynı olduğunu görülmektedir.

tus: 1. aldatmak 2. uyutmak 3. çit; su önüne çekilen çit, ağ

tusah: tuzak

tusik: aldatma, yalan

TUS: cerca *'kapan'*; cerca de aqui *'sessizce yaklaşmak'*; **TUS**: mentir *'yalan söylemek, aldatmak'*, fingir *'yalandan yapmak, gibi görünmek'*, engaňar *'aldatmak'*, ilusión *'yanılgı'*; mentiroso *'yalancı'*; **TUSAH**: asechar *'tuzağa düşürmek, pusu kurmak'* (DM); **tuus**: engaňo *'dolandırıcılık'*, mentira *'yalancılık'*, falsedad 'yalan' (DB); **tusik**: lie (to someone) *'birine yalan söyleme'*, deceive (someone) *'birini aldatmak'* (MDP).

Tuzak 'kuş veya yabanî hayvan yakalamaya yarayan araç veya düzen'. Anadolu'da *duzak* olarak da geçer. ~Tkm *duzak*. –KKlp *duzak*. –Nog *tuzak*. –Kzk *tuzak*. –Blk *tuzak*. –Özb *tuzok*. –Krg *tuzak*. Kırgızlar kıldan yapılmış tuzağa *kıltak* adını verirler. –Alt, Tel, Sağ, Şor *tuzak*. –Tuv *duzak* 'ilmik; ilmikli kapan'. –Yak *tuhax*, *tusax* 'ipilmek; zincir, bukağı'

~OT *tuzak*.

Kökenini bilmiyoruz.-Türkçe *tuzak* ile *tor* 'ağ' biçimi arasında bağlantı kurulamaz. Bk. *Tor*. Räsänen; V 502 b; Doerfer: TMEN 962; Clauson: ED 573 b; Sevortyan: ÊSTJa 1980, 289-290.(HE).

Mayaca'da, **tus '**1. aldatmak 2. uyutmak 3. çit; su önüne çekiln çit, ağ'; **tusah '**tuzak'; **tusik** 'aldatma, yalan' şekil ve anlamlarında kullanılan kelimenin *** tu + s** ile kurulduğu **tus** kökü üzerine gelen **- ah /- ak** ve **- ik** ekleriyle **tusah** ve **tusik** kelimelerinin türetildiği anlaşılmaktadır.

Türkçe'de kullanılan *tuzak* kelimesinin ise kökeninin bilinmediği ve *tor* 'ağ' biçimi ile de bağ kurulamayacağı ifade edilmektedir.

Türkçe'de 'aldatmak, ağ, tuzak, yakalamak, tutmak vb' anlamlar bir kavram alanı oluşturmaktadır. Bu kavram alanı çerçevesinde baktığımızda Türkçe'de şu kelimeleri görürüz: *tuzak, tuzakçı, tuzaklamak; tor* 'ince örgülü balık ağı; baş örtüsü, seyrek seyrek örülmüş örtü'; *torcu* 'balıkçı'; *toyka* 'çevresine zarar vermemesi için hayvanların ayaklarına takılan zincirli ağaç toka'; *tozah* 'tuzak'; *tozak* 'düğünlerde gelinin başına takılan çeşitli renge boyanmış kuş tüyleri'; *tufana* ' büyük balık ağı'; *tura* 'Kılıçbalığının yırtarak dolaştırdığı ağ'; *turaç* 'keklik cinsinden eti yenen bir av kuşu' (DS); verilen örneklerde bir 'yakalama, tutma, elde etme, yakalanmış, elde edilmiş' anlamları bulunmaktadır.

Her ne kadar *tor* ile birlikte düşünülemez denilse de bizce, kelime ses ve anlam açısından bir arada düşünülmelidir.

Türkçe'de bir de ***tut-*** fiilinden türemiş kelimeler bulunmaktadır: *tutmak* 'elde bulundurmak, ele geçirmek, bir yerde bulundurmak vb.' (TS); *tutaç, tutacak,tutam tutkun, tutsak, tutum* vb' gibi. Bunların hepsi aynı kavram alanında kullanılan ve aynı kökten türetilmiş kelimelerdir.

Yine Türkçe'de *dudak (< totak)* kelimesi bulunmaktadır. *dudak* kelimesinde de bir 'tutma, yakalama' anlamları bulunmaktadır.

tor, tuzak kelimelerinin Ermenice, Farsça gibi başka dillerden alıntı kelimeler olarak düşünenler de olabilir.

tuzak, tor, tutmak, dudak, tufana, tura, tozak kelimelerinin tamamı bizce ***tO** (o ile u arası fonem) kökünden, ***z, r, t, f (< b)*** seslerinin gelerek türettikleri kelimelerdir.

Netice itibarıyla hem Mayaca'da hem de Türkçe'de kullanılan bu kelimeler aynı kaynaktan gelmedir.

tuy: 1. tüy 2. bıyık

TUY: bigote o mostacho de la barba o mechones *'bıyık, saç, saka, tüyl'* (DM).

tüy: insan ve hayvan derisi üzerinde bulunan ince kıl (TS).

Türk lehçelerinde *tük* biçimi de kullanılan *tüy* ile Mayaca'da kullanılan **tuy** kelimesi ses ve anlam açısından aynı kelimedir.

u: o

U: es pronombre de la tercera persona 'el' *'üçüncü kişi zamiri'* (DM).

o: II. Teklik üçüncü kişiyi gösterir (TS).

Eski Türkçe ol > o gelişimiyle kullanılan 3. teklik kişi zamiri Mayaca'da da aynı anlamda fakat **ol > o** > **u** gelişimini gösterdiği anlaşılmaktadır.

Mayaca ve Türkçe'de kullanılan ortak kelimelerden biri olarak gördüğümüz o – u zamiri iki dil arasındaki ortaklığın ne denli güçlü olduğunu göstermektedir.

u'l: 1. temel 2. boğaz 3. delil 4. yutak

ulah: eklemek; devam etmek

U'L: es la principal *'temel'*; el tragadero por donde pasa la comida *'boğaz, yutak'*; faringe *'yutak'*; llegar, ııegarse *'ulaşmak, eklemek'*; dura hasta el cabo *'sona kadar'*; otro uno de dos *'bir-iki ve diğerleri, eklemek'* (DM).

ulam: Aralarında herhangi bir bakımdan ilgi veya benzerlik bulunan şeylerin tüm; *ulamak:* eklemek, katmak; ulayıcı: ulamaya yarayan; *ulak*: haberci, haber veren, ulaştıran (TS); *ulayu*: ilk önce, ve (OY).

Eski Türkçe *ul 'temel, esas, ilk' kökünden ulayu 've daha, ekleyerek' anlamıyla kullanılan kelime Türkçe'de ulak, ulam, ulamak vb. kelimelerde yaşamaktadır.

Mayaca'da **ulah – ulah** biçimleriyle beraber bunların türediği **ul** kökü de yaşamaktadır. Bu kelimelerin de Türkçe ile aynı kökten geldiği görülmektedir.

wakax: 1. öküz; boğa; sığır; 2. sürü

WAKAX: ganado vacuno *'sığır cinsi'*; buey *'öküz'*; bovino *'sığır'*; toro *'boğa'*; signo del zodiaco *'boğa burcunun simgesi'* (DM).

Öküz 'çift sürmekte, araba çekmekte kullanılan, etinden yararlanılan, iğdiş edilmiş erkek sığır'

~Tkm *öküz* 'boğa; öküz'. Ağızlarda *hökiz* olarak da geçer. _Nog *ögiz*. –Blk *ögüz*. –Kzk *ögiz*. –KKlp *ögiz*. –TatK *ügez*. –Bşk *ügez*. –ÖzbA *hokuz, okuz*. –Özb *hükiz.* – Yak Oğus. Yakutçada *öküz*'ün kalın ses sırasına geçmesi doğaldır. Türkçe *sekiz* >Yakutça *ağıs* gibi. –Çuv *văkăr,* yer, *măkăr*. Çuvaşçada *–z*'nin *–r*'ye çevrilmesi eski bir ses kuralıdır.

Eski Türkçeden başlayarak kullanılır (*öküz*) Orta Türkçede *öküz* olarak geçer. Eski Kıpçakçada da *öküz* biçimi kullanılır.

Kökeni karışıktır. Németh'e göre (HonfKial 94; Csoma Arm 94), Toharca B *okso* biçiminden alınmıştır. Daha sonra Clauson (ED 120 a) da Toharcadan geldiğini dile getirmiş, ancak Toharca B *okso* yerine Toharca A *okäs* biçiminden yola çıkmak gerektiğini vurgulamıştır. Menges (Introduction 166) de Toharca *okso* etimolojisini vermiştir. Ramstedt (Lautlehre 18, 103-104), Türkçe (ve Moğolca, Tunguzca) biçimlerin "Altayca" **pökü-ŕ* biçiminden çıktığını ileri sürmüştür. Ramstedt, Aynuca *peko* > Japonca *beko* 'Ochs' biçimlerini de saymıştır. Bundan başka, Hint-Avrupa dillerinden kalma birtakım biçimler de vermiştir. **peku*>Eski Hintçe *paśu,* Latince *pecu, pecus*, Gotça *faíhu* 'Vieh' Ligeti'ye göre (NyK 61: 188; TörK 235), "Altayca" biçimlerin Hint-Avrupa kökeninden geldiği yolundaki açıklamalar olanaksız sayılamaz. Ramstedt'in bu açıklaması, onun çağdaş Türk (ve Moğol) dillerinde gördüğümüz *h-*'lerin "Altayca" **p-*'den geldiği yolundaki var sayımına dayanır. Ramstedt'in ortaya koyduğu görüş, Pelliot gibi büyük dil bilginlerinin ilgisini çekmişti. Pelliot (JA 1925, 1, 248) baştaki *h-*'nin düşmesinin erken bir çağda başladığını

bildirmiş, *h*-'nin **p*-'den geldiğini saklamamıştır. Poppe (DAN 1925: 11) de Moğolca *üker*'in **φüker* veya *püker'den çıktığını yazmaktan geri kalmamıştır. Bk. Golden: Introduction 30-31.

Türkçeden Moğolcaya geçmiştir. Moğ *üker, ükür* 'bêtes á cornes, bêtes; l'an du boeuf'. Türkçe *–z* Moğolcada *–r*'ye çevrilmiştir. Türkçe *ikiz* > Moğolca *ikire* örneğinde olduğu gibi. Radloff'un savı yanlıştır (Phon 166). Munkácsi (NyK 24: 406) Hint-Avrupa dillerinde geçen birtakım biçimlerle karşılaştırmıştır. Daha sonra Munkácsi (KSz 6:378) Sanskrit *ukşā,* Avesta *uxśa* 'Stier' biçimleri üzerinde durmuştur.

Pedersen (KZ 39; 455-456) kesinlikle Hint-Avrupa kökenli bir alıntı olduğunu vurgulamış, Eski Hintçe *ukşā,*Gotça *auhsa* karşılıklarını vermiştir.

Gombocz (NyK 35; 248; KSz 13; 3-4) Türkçe *öküz* ~ Moğolca *üker, ükür* örneğini rotasizme tanık olarak değerlendirmiştir. Ligeti (MNy 31: 36-39): Macarca *ökür* biçimi üzerinde dururken Moğolca *üker*'in Moğolların Gizli Tarihi'nde *hüker* 'boeuf' olarak geçtiğini belirtmiş, Moğol dil anıtlarında ve arkaik diyalektlerde etimolojik olmayan birtakım *h-* 'lere tanık olduğumuzu ortaya koymuştur. De Smedt-Mostaert (Anthropos 1930, 25: 806) da Monguorcadan söz ederken bu özelliği seslendirmişlerdir. Poucha (RO 32, 1: 63) Hint-Avrupa dillerinde kullanılan **pekųos* biçiminden yola çıkmıştır.

Golden (KhzSt 128) Toharca *oxso*'dan geldiğini yazmıştır. Son olarak (Introduction 30-31) da *öküz*'ün Hint-Avrupa kökeninden geldiğini dile getirmiştir.

Doerfer (TMEN 397), *öküz*'ün Toharca *okso*'dan geldiği yolundaki açıklanmasına karşı çıkmıştır. Ona göre, bu görüş, Moğolca *h-* < **p-* olayını görmezlikten geldiği için olasılıktan uzaktır. Başka bir deyişle, bu görüşe katılanlar Ana Türkçede *öküz*'ün *pökĕř olarak geçtiğini göz ardı etmişlerdir. Doerfer Ramstedt'in Eski Hintçe *paçu*-, Latince *pecus*, Gotça *fihu* vb. etimolojisini benimsemediği gibi, Poppe'nin Moğolca ve Türkçe biçimleri Türk-Moğol yakınlığının tanığı olarak değerlendirmesine de katılmamıştır (Lautlehre 109). Bk. Doerfer: KhalMat 274, 283.

Şçerbak (İRLTJa 98-99), Çuvaşçada kullanılan *văkăr* biçimini göz önünde tutarak eski Türk dillerini iki büyük diyalekt grubuna (R grubu ve Z grubu) ayırmak gerektiğini belirtmiş, Moğolca *üker*'in Ortak Moğolca ile R grubu arasındaki karşılıklı ilişkilerin kalıntısı olarak değerlendirdiğini açıklamıştır.

Güney Sibirya diyalektlerinde öküze *çar (~şar)* adı verilir: Alt, Tel *çar* ~Şor, Kaça *şar*. Bk. Menges: Oriens 9: 94; Helimski: NyK 88:129.

Türkçeden belli başlı komşu dillere geçmiştir (Doerfer: TMEN 397). Macarcada kullanılan *ökör* biçimi Çuvaş özellikleri taşıyan eski bir Türk dilinden kalma bir alıntıdır (Gombocz: BTLw 153; Ligeti: MNy 31: 36-39; TörK 235)(HE).

'Doerfer'in, Türkçeden belli başlı komşu dillere geçmiştir. Macarcada kullanılan *ökör* biçimi Çuvaş, özellikleri taşıyan eski bir Türk dilinden kalma bir alıntıdır.' sözü, Türkçe'de kullanılan öküz kelimesinin netice itibarıyla Türkçe olduğunu ve buradan başka dillere geçtiğini net olarak anlamaktayız. Kelimenin gerek Türk lehçelerindeki gerek verinti dillerdeki ses değişikleri bu kelimenin Mayaca'da **wakax** biçimin normal olduğunu göstermektedir.

Kökeni hakkında üzerinde bu kadar durulan kelimenin Türkçe olup olmadığı konusundaki tereddüte ise Mayaca'da kullanılan biçimi son verecektir düşüncesindeyiz.

xach: 1. saç 2. seçmek 3. dikiş

xachah: saç taramak; **xáache' / xache'**: taramak, tarak

xáachtik: saç fırçası

xaxah: tırmık; **xaxak'**: saçık, düzensiz

XACH: pelo *'saç'*; cosa rala y no espesa *'kalın bir şeyi inceltmek, taramak'*; investigar *'araştırmak, taramak'*; peinar *'taramak'*; peine para peinar *'taramak, tarak'*; **XAXAH**: rastro *'taranmak'*, pista *'iz'*; desorden *'karışıklık'* (DM); **xaache'**: peine 'taramak' (DB); **xáache'**: comb *'tarak'*; **xáachtik**: brush (one's hair) *'saç fırçası'* (MDP).

saç 'baş derisini kaplayan kıllar'

~ Tkm saç. –TatK çeç. –Bşk ses. –Nog şaş. –KKlp şaş. –Kzk şaş.Krg çaç. –Yor şaş. –Sag sas. –Kzl yaç (bk. Ramstedt: KSz 15: 150). –Tuv çaş. –Hak sas. –Yak as. Yakutçada başındaki s-'nin düşmesi kuraldır. –Çuv śüś. Eski çağlardan başlayarak kullanılır. Orta Türkçede saç olarak geçer. Eski Kıpçakçada da saç biçimi kullanılır.

Diyalektlerde benzeşme (assimilation) yoluyla saç > çaç (>çeç) gibi birtakım biçimler ortaya çıkmıştır (HE).

Türkçe'de 'baş derisini kaplayan kıllar'anlamında kullanılan *saç*'ın Türk lehçelerinde *çeç, ses* biçimlerini dikkate aldığımızda karşımıza *a > e* değişmesi çıkmaktadır. Türkçe'de *seçmek* 'benzerleri arasından hoşa gideni almak (TS)' fiilinden *seçim, seçmece, seçik* vb. kelimeler türetilmiştir. Türkçe de bir de *taramak* ' 1. Bir şeyin tellerini birbirinden ayırıp karşılığını gidermek. 3. Bir şeyin içindeki gereksiz maddeleri tarak, tırmık vb ile ayaklamak, taraklamak (TS)' anlamlarında kullanılan ve *tarama, tarak, tarayış* vb kelimeler türettiğimiz biçim vardır.

seçmek ve *taramak*'da yapılan iş aşağı yukarı aynıdır.

Mayaca'da kullanılan **xach, xachah**, **xáache'**, **xache'**, **xáachtik**, **xaxah**, **xaxak'** biçimlerinin hem 'baş derisini kaplayan kıllar' anlamını hem de 'seçmek, ayırt etmek' anlamını bir arada koruyarak buradan kelimeler türettiğini görmekteyiz.

Kelimenin Mayaca'da kullanılan bu biçimleri Türkçe'de kullanılan *saç* ve *seçmek* kelimelerinin köken bilgisine de ışık turmaktadır.

xíiw /xiw : 1. çiy 2. ot; çimen

XİW: rocio *'çiy'*; yerba en general *'baharatlara verilen genel ad'*; hierba *'çimen'*; hicotea de la mar *'deniz yosunu'*; esparcir flores u hojas *'çiçek veya çiçek yaprağı'* (DM); **xíiw:** herb *'ot, yemeklere tat vermek için kullanılan bitkiler'* (MDP).

çiy: Havada buğu durumundayken akşamın ve gecenin serinliğiyle yerde veya bitkilerde toplanan küçük su damlaları (TS); *çiy*: ceviz, badem içi (DS); *çimen*: kendiliğinden yetişmiş ot (TS).

Mayaca çeviri yazıda **x** işaretinin kelime başında ince ünlü önünde **ş-ç** okunacağını dikkate alarak her iki dildeki biçim ve anlamların aynı olduğunu ve bu kelimenin de ortak bir kaynağa dayandığını söyleyebiliriz.

xok / **xook**: 1. saymak 2. ders 3. okumak 4. sayı

xookik: okumak

XOK / XOOK: cuenta *'saymak'*; lectura *'okumak'*; leer *'okumak, ders'*; contar *'sayılmak'* (DM); **xok**: count *'sayı saymak'*; **xokik**: count *'sayı saymak'*, read *'okumak'*, study *'ders çalışma, araştırma'*; **xook**: read *'okumak'* (MDP).

okumak: 1. Yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek … 5. Bir şeyin anlamını çözmek (şifre okumak) (TS).

Mayaca'da kelime başında kalın vokal önünde kullanılan **x** işareti **h** sesi karşılığındadır, bunu dikkate aldığımızda **hok – hokik** şeklinde seslendirmeliyiz. Türkçe'nin lehçelerinde zaman zaman kelime başında **# h** ünsüz türemesi olmaktadır. Mayaca'ca kelime başı **# h** türemesi ile **okumak** > **hok-** olduğu anlaşılmaktadır.

Kelime hem Mayaca'da hem de Türkçe'de aynı anlam ve ses biçimi içerisinde kullanılmaktadır. Bu da kaynakların bir olduğunun göstergesidir.

ya / **yak' / yakunah**: 1. yara 2. sevmek: 3. yakmak, alev 4. karıştırmak

yalat: 1. yalamak 2. tadına bakmak 3. denemek 4. hayır

yama': 1. yamak, hizmetçi genç

YA: amor '*sevmek'*, aprecio 'takdir etmek', caridad *'hayır kurumu'*, amor honesto *'sevgili'*; cosa amada *'sevgili'*; **YAK'**: lamla (lengua) de fuego *'lambayı yakma, tutuşturma'*; **YAKUNAH**: amador quiera *'sevgili, istemek, arzu etmek'*; **YALAT**: probar o gustar probando *'denemek, denemyi sevmek'*, experimentar *'tecrübeyle öğrenmek'*, catar alguna comida o bebida *'yiyecek veya içecekleri tatmak, tadına bakmak'*; **YAMA':** es una empleada doméstica *'evde yardımcı olarak çalışan, hizmetçi'* (DM).

Türkçe'de bir kelime kökü (bu isim ya da fiil olabilir - ki çoğunluğu fiil tabanlıdır -) üzerine ekler getirilerek aynı kavram alanı içerisinde çok sayıda kelime türetmek mümkündür. Bunun en iyi örneği de ***ya** köküdür. Bu kökten 'yakınlık' kavram alanı içerisinde kelimeler türetilir. Bu kavram alanında 'yan yana, yakın durma, iki ayrı şeyin yana gelmesi ya da sürtmesi ve bunun sonucunda meydana gelen eylemler, sürtme vb' anlamlar içeren kelime gövdeleri yapılarak, yapılan gövdelerden yeni kavramlar içeren anlam ayırıcı ögelerle anlam açısından birbiriyle ilintili kelimeler türetilir.

*ya + n	*ya+m	*ya+ð (> y, z, r, t)	*ya+b (> v, f, p)	*ya+G (k-g)
yan+mak	yam+aç	ya+ymak	ya+balak	ya+guklu (yavuklu)
yan+gın	yam+uk	ya+yvan	ya+bık	ya+ğar
yan+ılmak	yam+ulmak	ya+yık	ya+bur	ya+ğıldırık
yan+ıltmak	yam+çı	ya+ygı	ya+prak	ya+ğır
yan+ak	yam+ak	ya+zgı	ya+pık	ya+ka
yan+aşma	yam+a	ya+zı	ya+pal	ya+kı
yan+lı	yam+amalama	ya+zma	ya+pınca	ya+kmak
yan+daş	yam+ piri	ya+tak	ya+pışık	ya+kın
yan+kı	yam+ru yumru	ya+tır	ya+van	ya+kılmak
yan+ut	yam+amalı	ya+talak	ya+vaşamak	ya+kımsak
yan+cı	yam+antı	ya+rga	ya+vrak	ya+karca

Bu örnekleri *ya köküne +r getirerek 'yarım, yarık, yaraş, yardım vb'; +s ile 'yastık, yassı, yaslıca, yaslanmak'; +ş ile 'yaşın, yaşık, yaşmak'; +l ile 'yalak, yalan, yalamık, yalavaç' vb birçok kelime yapmak mümkündür.

Türkçe'deki bu türetme yolunun, yani bir kökten üzerine ekler getirilerek yeni kelimeler yapmanın Mayaca'da da olduğu görülmektedir. Üstelik farklı bir dil gibi değil Türkçe'de kullanılan kelimeleri yine Türkçe ek ve anlam çerçevesinde türetmektedirler.

Mayaca'da *ya kökünden türetilen **yak', yakunah, yalat, yama'** biçiminde ve bunların Türkçe'de kullanılduıkları anlamlarda türetilmiştir. Bütün bunlar Mayaca ile Türkçenin aynı köklere dayandığını açıkça göstermektedir.

ya'ax / **ya'x/ yaax / yáax / yax**: 1. ağaç; orman 2. yeşil, mavi 3. zümrüt 5. önceki; birinci 6. köken,

ach, ax: 1. çimen 2. ot 3. çamur; balçık 3. siğil

YAX: la primera vez '*ilk mevsim'*; **YA'X**: verde '*yeşil*'; **YA'XIL**: lo verde '*yeşil şey'*; **YA'X**: azul '*mavi*'; **YA'AXCHE'**: árbol de la ceiba '*Seyba ağacı'* (DM); **yaax**: first 'ilk, birinci'(MS); **ACH'**: aplastar *'ezilmek',* jugo *'su'*; **AX:** verruga *'siğil'*; **ya'ax**: blue *'mavi'*, green *'yeşil'*(MDP).

yaş I. 1. Doğuştan geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman. 2. Hayatın çeşitli evrelerinden her biri, çağ. II. 1. Nemli, ıslak. 2. Kendi suyunu canlılığını yitirmemiş, kurumamış, kurutulmamış, taze. 3. Göz yaşı. 4. argoda, kötü, korkulu, zor (TS); *yaş* 1. Akşamla yatsı arası. 2. Çok çevik, sağlam 3. Çürük, güvenilmez. *yaşak* nemli; *yaşartı* ıslaklık (DS); *yaşarmak* yeşermek; *yaşıl* yeşil (KB); *yaş*yaş, taze nesne, sebze, yeşillik; *yaşangur* gözün yaşarması; *yaşarmak* yeşermek; *yaşık* göz yaşı, *yaşıl* yeşil; *yaşlamak* yaş ot yemek (DLT).

Türkçe'de kelime başı *# y* [101] sesi ile kelime sonu ş # sesinin lehçelerdeki denklikleri dikkate alındığında ise ***yaş*** Trk., Gag., Azr., Tat., Kmk., *yāş* Trkm., *d'aj* Alt., *jas* Kzk., KKlp., *yas* Nog., *sas* Ykt., *caş* Krg., *ças* Hak., *saş* Tuv., *yåş* Özb., *śaś* Çvş. Şekillerinde kullanılmaktadır.; *yış* orman (OY)[102].

Kelimenin, **ach** (aş'), **ax** (aş), **ya'ax** (ya:aş), **ya'x** (yaş), **yaax** (yaaş), **yáax** (yıaş), **yax** (yaş) şekillerinde kayda geçmesi bize Mayaca'da farklı ağızların olduğunu gösterecebileceği gibi, Maya yazısından kaynaklanan harf çevirisi yanlışlıkları olarak da düşündürebilir. Netice itibarıyla yazım ve anlam itibarıyla Türkçe'nin tarihi ve çağdaş lehçelerinin neredeyse tamamında kullanılan *yaş* kelimesiyle aynıdır.

Bu kelimenin Türkçe'de olduğu gibi Mayaca'da da yaygın kullanıldığı görülmekte **YA'XIL**: lo verde 'yeşil şey' örneğinde olduğu gibi yaş kökünden türemiş kelimeler de kullanılmaktadır.

Daha önce sözlük tespiti çalışmasında da belirttiğimiz gibi karşılaştırmaya esas aldığımız kelimeleri de asıl kaynaklardaki yazım dikkate alınıp madde başı yapılmıştır. Kaynaktaki yazımın yanına Türkiye Türkçesinde okunuşu verilen kelimeleri, Ortak Türkçe esas alınarak Türk lehçelerinin karşılaştırmalarında temel aldığımız (ses, anlam ve şekil yapıları) ölçütlerle inceledik.

yax k'in: 1. yaz mevsimi 2. ilk ve son bahar

YAX K'İN: verano *'yaz mevsimi'*; veraniega cosa *'yaz mevsimi ile ilgili'*(DM).

Yax 'yaş' kelimesi ile k'in 'kün' kelimesini önceki bahislerde madde başı olarak incelemiştik. **Yax** 'yaş, taze, yeni'; **k'in** ise 'gün, mevsim, dönem, takvim, güneş'anlamlarına gelmektedir.

Mayaca'da aynı Türkçe'de olduğu gibi birleşik isim yapılmış **yax k'in** 'yeni gün, yeni mevsim' Türkçe'de ilk bahar ya da yaz olarak ifade ettiğimiz mevsim adlandırılmıştır.

Bu kelime hem kuruluşu hem de kuruluşundaki kelimeler açısından Türkçe'deki kullanımla aynıdır.

yey: 1. seçilmek, yeğlemek; seçmek

yeyil: seçim

YEY: escoger *'seçmek, ayırmak, ayıklamak'*, elegir *'seçmek'*; escogiendo *'seçilmiş'*; diferencia hacer entre Buenos y malos predestinar *'önceden iyi ya da kötü arasındaki farkı seçme, yeğleme'*; **YEYİL**: escogimiento *'seçme, seçim, ayırma'*, elección *'seçim'* (DM).

yeğ: Daha iyi, daha üstün, daha uygun; yeğ tutmak: bir şeyi diğerlerinden daha üstün vr uygun görüp ona yönelmek, yeğlemek, tercih etmek (TS); *yeğlik*: Bir şeyin, başklarından üstün sayılması (TS).

101 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Gülsevin, Prof. Dr. Gürer, "Türk Dilinde Bir Kelime Başı Ünsüzü Üzerine", **TDAY Belleten 1987**, TDK Yayımları, Ankara, 1992, s.173-200; Gülsevin, Prof. Dr. Gürer, "Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki h- Sesi Üzerine", **TDAY Belleten 2001/I-II**, TDK Yayımları, Ankara 2003, s.129-146

102 Tekin, Prof. Dr. Talat, **Orhon Yazıtları**, TDK Yayınları, Ankara, 1988

Mayaca'da **yey** biçiminde '1. seçilmek, yeğlemek 2. seçmek' anlamlarında kullanılan kelimeyi Türkçe'de *yeğ* olarak görüyoruz *ğ* > *y* değişimi olağandır. Mayaca'da **yeyil** biçiminde 'seçim' karşılığında bir de kelime türetilmiştir. Bu kelimenin de Türkçe'deki biçimi ile aynı kaynaklı olduğu görülmektedir.

yok': 1. yukarı, yukarıda 2. dam

YOK': sobre *'üstüne, üstünde'*, tejado '*dam, çatı'* encima *'üstüne, üstünde, yukarısında'* (DM).

Türkçe'de kullanılan *yukarı* kelimesi *(< yok+garu)* biçiminden gelmektedir. **+GArU** yön gösterme eki ile yapılan *yukarı* kelimesinin kökünün ***yok*** olması muhtemeldir diye görmekteydik; ancak Mayaca'daki bu örnekten sonra kesinleşmiş oldu.

Bu kelimede Türkçe'de kullanılan yukarı kelimesinin arkaik biçimini görmekteyiz. Diğer kelimelerde olduğu gibi bu kelimenin de Türkçe'deki karşılığıyla aynı kökten geldiği şüphe götürmez bir gerçektir.

MEKSİKA'DA TÜRKÇE KAYNAKLI YERLEŞİM BİRİMLERİ ADLARI

Meksika'da yaklaşık 12.000 irili ufaklı yerleşim birimi adı içerisinde Türkçe kaynaklı isimler de bulunmaktadır[103].

Türkçe kaynaklı yerleşim birimi adlarının başında '**Tepe**' kelimesi gelmektedir. Türkçe '*Tepe*' biçimiyle sekiz kez, 'Tepec' biçimiyle 278 kez kullanılırken, kelime İspanyolca'nın tesiriyle bazı ses değişimlerine uğrayarak; *Tapa, Tapan, Tapana, El Tepeguaje, El Tepehuaje, El Tepeyac, El Tephe, El Tepozan 3, El Tepuche, Tepa 6, Tepache, Tepacua, Tepahuı, Tepalca, Tepalcıngo, Tepames, Tepanco, Tepanene, Tepango, Tepantıtlan, Tepatlaxco, Tapa, Tapan, Tapana, Tatal, Teca, Tecuan 2, Tejo, Temazcal, Teon, Teopan, Tepa 6, Tepache, Tepacua, Tepahuı, Tepalca, Tepalcıngo, Tepames, Tepanco, Tepanene, Tepango, Tepantıtlan, Tepatlaxco, Tepehuanes, Tepejıllo 2, Tepejıllo, Tepek 14, Tepekan, Tepelmeme, Tepenene, Tepenıxtlahuaca, Tepentlali, Tepeojuma, Tepeolulco, Tepepa, Tepetate, Tepeteopan, Tepetıtan, Tepetıtla 4, Tepetıxtla, Tepetitlan, Tepetlan 2, Tepetlaoxtoc, Tepetlapa 4, Tepetlaxco 2, Tepetlıxpa, Tepetongo, Tepetzıtzıntl 6, Tepexco, Tepexpan, Tepextla, Tepeyac, Tepeyahualco 2, Tepeyanco, Tepezala, Tepojaco, Teponaxtla, Teposcolula 2, Teposlantongo, Tepoz, Tepulco, Tepux 2, Tepuxıla* gbi biçimlerde de kullanılmıştır.

Türkçe 'Tepe' kelimesiyle yer adı kurulurken *Aca 2, Ahua 3, Alo, Ama, Amol, Apulco, Aran, Asuncıon 3, Banco, Bara, Cacahua, Cacalo 4, Cal, Calzon, Camo, Chan, Chapul 3, Chıchihual, Chıcon, Chıl 4, Cıtlal, Coa 3, Coacuılco, Colo 3, Comal, Con, Copal, Coscoma, Cosol, Costales, Coxcal, Coyo 3, Cozoal, Cuau 2, Cuayuca, Cus, De Dıaz, Eca 3, Harinas, Hıtlan, Huacan, Huajes, Huanes, Huanjin, Huaxpal, Huey, Huı, Huıtzıl 4, Huil, Ix 3, Ixca, Ixcal, Ixcuın, Ixsa, Ixtal 2, Jaca, Jal 3, Jamıl, Jılo 2, Jıu, Joco 3, Jonaca 2, Juchi, Jumıl, Macul, Magdalena 3, Malaca 2, Mapas, Maxalco, Maza, Mazal, Metal, Mete, Mex – Mıx- Muıx 10, Mil, Moyo, Necal,, Netlal, Nil, Nopal,, Nuevo, Oax, Oco 3, Ome 2, Otlal 2, Oxolo, Ozol – Ozolo 4, Ozto, Pan, Pino, Plıol, Plumas, Pocho, Quetzal, Quıo 2, San Andres 3, San Antonıo 3, San, Bartolo 4, San Bernardo, San Carlos 2, San Dıonısıo, San Diego, San Felipe 5, San Francısco 6, San Gabriel, San Ildefenso, San Jacinto, San Jose 7, San Juan 14, San Juan, Bautısta 2, San Lorenzo 2, San Luis, San Marcial, San Marcos 2, San Martin, San Mateo, San Mıguel 4, San Pablo 3, San Pedro 8, San Sebastian, San Simon, San Vicente, Santa, Clara, Santa Cruz 5, Santa Fe, Santa Marıa 16, Santıago 22, Santo Domingo 5, Santo, Tomas 2, Santos Reyes, Sıl, Snpedroysnpablo, Sochıl, Sol, Soyal 2, Suchı –Suchıx 4, Sul, Tatal, Teca, Tecuan 2, Tejo, Temazcal, Teon, Teopan, Tequıx, Tequis, Tetıpa, Texıs, Texua, Tezon 2, Tıl, Tılaco 3, Til, Tlaco 2, Tlacuılo, Tlahuıl, Tlahuıtol, Tlapil, Tlatlahuıquı, Tlatlauqı, Tlazoyal, Tlca, Toch, Tol, Tonal 2, Topıl, Toto, Totol, Toton, Tul 2, Tulan, Tuto, Tutu 2, Tux 2, Tzompan,, Vılla, Xal, Xıco, Xochı, Xochıl (2), Yaı – Yau 3, Yal, Yehual, Yolo 4, Yopil,, Zaca 4, Zacapos, Zana, Zenzon, Zıhual, Zınaca 2, Zıtlal* biçimleriyle birlikte birleşik isim olarak da kullanılmıştır.

'Tepe' biçimiyle kullanılan yerleşim birimleri şunlardır:

---

103 Yer adlarının yanlarında verilen rakamlar o yer adının kaç defa kullanıldığını gösterir.

Acatepec
Ahuacatepec
Ahuatepec
Ahuazotepec
Amatepec
Arantepacua
Asuncıon Ixtaltepec
Asuncıon Mıxtepec
Asuncuon Cacalotepec
Banco Chıltepec
Bara Colotepec
Cacalotepec
Caltepec
Calzontepec
Camotepec
Chantepec
Chapultepec
Chıchıltepec
Chıcontepec
Chiltepec
Cıtlaltepec
Coatepec Costales
Coatepec Harinas
Coatepec
Colotepec
Contepec
Coscomatepec
Cosoltepec
Coyotepec
Cuautepec
Custepec
Ecatepek
El Tepeguaje
El Tepehuaje
El Tepeyac
El Tephe
El Tepozan
El Tepuche
Guadalupe Tepeyac
Heroes de chapultepec
Huanjintepec
Hueytepec
Huıtzıltepec
Huıtzoltepec
Ixcatepec
Ixsatepec
Ixtepec
Jaltepec
Jaltepec de Canoa
Jılotepec
Jıutepec
Jocotepec
Jocotepec
Jonacatepec
Jonacatepec
Juchitepec
Jumıltepec
Macultepec
Magdalena Cuayucatepec
Magdalena Jaltepec
Magdalena Mıxtepec
Malacatepec
Mapastepec
Mazatepec
Metetepec
Mıxtepec
Moyotepec
Netlaltepec
Niltepec
Nopaltepec
Nuevo Copaltepec
Oaxtepec
Ocotepec
Ometepec
Oxolotepec
Pantepec
Pinotepa
Plıoltepec
Pochotepec
San Andres Huaxpaltepec
San Andres Tepetitlan
San Andres Tepetlapa
San Antonıo Chiltepek
San Antonıo Huıtepec
San Antonıo Tepetlapa
San Bartolo Soyaltepec
San Bartolo Teontepec
San Bartolo Tutotepec
San Bartolo Yautepec
San Bernardo Mıxtepec
San Carlos Tepeyac
San Carlos Yautepec
San Dıonısıo Ocotepek
San Diego Suchıtepec
San Felipe Otlaltepe
San Felipe Tepemaxalco
San Felipe Tepetlan
San Felipe Xochıltepec
San Felipe Zıhual Tepec
San Francısco Cozoaltepec
San Francisco Ozoltepec
San Francisco Teopan
San Francisco Tepeolulco
San Francisco Tepojaco
San Francisco Xochıltepec
San Gabriel Mıxtepec
San Ildefenso Tultepec
San Jacinto Tlacotepec

San Jose Chapultepec
San Jose Chiltepek
San Jose Chıchihualtepec
San Jose Ixtapa
San Jose Ixtapan
San Jose Tepanco
San JoseTepenene
San Juan Alotepec
San Juan Bautısta Suchitepec
San Juan Bautista Cacahuatepec
San Juan Ixtaltepec
San Juan Metaltepec
San Juan Mıxtepec
San Juan Quıotepec
San Juan Tepa
San Juan Teponaxtla
San Juan Teposcolula
San Juan Tepulco
San Juan Tepuxıla
San Juan Tonal Tepec
San Juan Tuxtepec
San Juan Yolotepec
San Juan Zıtlaltepec
San Lorenzo Cacaotepec
San Lorenzo Tlacotepec
San Luis Mextepec
San Marcial Ozoltepec
San Marcos Jılotepec
San Marcos Zacatepec
San Martin Soyal Tepec
San Mateo Tlapiltepec
San Mıguel Mıxtepec
San Mıguel Quetzaltepec
San Mıguel Suchıxtepec
San Mıguel Znacantepec
San Pablo Muıxtepec
San Pablo Oztotepec
San Pablo Yopiltepec
San Pedro Coxcaltepek
San Pedro Ecatepek
San Pedro Huiltepec
San Pedro Mıxtepec
San Pedro Ocotepek
San Pedro Tapanatepec
San Pedro Teposcolula
San Pedro Tututepec
San Sebastian Zınacatepec
San Simon Tlatlahuıquıtepec
San Vicente Coyotepec
Santa Clara Huıtzıltepec
Santa Cruz De Tepehuanes
Santa Cruz Huıtzıltepec
Santa Cruz Tepenıxtlahuaca
Santa Cruz Tututepec
Santa Cruz Zenzontepec
Santa Fe Tepetlapa
Santa Marıa Chıco Ometepec
Santa Marıa Colotepec
Santa Marıa Coyol Tepec
Santa Marıa Ecatepec
Santa Marıa Jacatepec
Santa Marıa Lucıa Tepec
Santa Marıa Ozolotepec
Santa Marıa Tataltepec
Santa Marıa Tejotepek
Santa Marıa Temazcaltepec
Santa Marıa Tepentlali
Santa Marıa Teposlantongo
Santa Marıa Tiltepek
Santa Marıa Tlahuıtol Tepec
Santa Marıa Yolotepec
Santa Marıa Zacatepec
Santıago Acatepek
Santıago Amoltepec
Santıago Cacalostepek
Santıago Comaltepek
Santıago Cuautepec
Santıago Ixcaltepec
Santıago Ixcuıntepec
Santıago Jamıltepek
Santıago Jocotepec
Santıago Malacatepec
Santıago Miltepec
Santıago Necaltepec
Santıago Quıotepec
Santıago Sochıltepec
Santıago Tepatlaxco
Santıago Tlazoyaltepec
Santıago Tlcatepec
Santıago Tulantepec
Santıago Yaıtepec
Santıago Zacatepec
SantıagoTepetlapa
SantıagoTepextla
Santo Domingo Ozolotepec
Santo Domingo Tehuantepec
Santo Domingo Tepuxtepec
Santo Domingo Tonal Tepec
Santo Domingo Yolotepec
Santo Tomas Mazaltepec
Santo Tomas Otlaltepec
Santos Reyes Tepejıllo
Sıltepec
Soltepec
Suchitepec
Sultepec
Tecatepec
TecuanTepec

Tejı Del Rıo	Tepepa	Tılacotepec Plumas
Tepa El Orande	Tepetate	Tıltepec
Tepache	Tepeteopan	Tlacuılotepec
Tepahuı	Tepetıtan	Tlahuıltepa
Tepalcatepec	Tepetıtla2	Tlatlauqıtepec
Tepalcıngo	Tepetıxtla	Tochtepec
Tepames	Tepetlan	Toltepec
Tepanene	Tepetlaoxtoc	Topıltepec
Tepango	Tepetlaxco	Totoltepec
Tepantıtlan	Tepetlıxpa	Totontepec
Tepatepec	Tepetongo	Tototepec
Tepatetıpa	Tepetzıtzıntl	Tultepec
Tepeaca	Tepexco	Tuxtepec
Tepeapulco	Tepexpan	Tzompantepec
Tepec	Tepeyahualco	Vılla Tezontepec
Tepechıtlan	Tepeyanco	Xaltepec
Tepecoacuılco	Tepezala	Xıcotepec
Tepehuacan	Tepoztepec	XoYaltepec
Tepehuajes	Tepuxtepec	Yehualtepec
Tepehuanes	Tequıxtepec	Yolotepec
Tepejıllo	Texıstepec	Zacapostepec
Tepekan	Tezontepec	Zacatepec
Tepelmeme	Tılaco Tepec	Zanatepec
Tepeojuma	Tılacotepec De Dıaz	

Meksika yerleşim birimlerinin adları arasında Türkçe kaynaklı ‘Tepe’ ve versiyonları yanında ses ve biçim açısından Türkçe kaynaklı olduğunu düşündüğümüz şu isimler de kullanılmaktadır: *Abala, Acambay, Acapa, Acatıc, Acayucan, Acayuka, Actıpna, Actopan 2, Ajijik, Ajoya, Alpexi, Apan, Apango, Atıl, Atlımaya, Axutla, Ayala, Ayapa, Azoyu, Azul, Bajan, Balancan, Balche, Baltasar, Batebachı, Belen, Caxhuacan, Celestun, Celıxtac, Cunek, Ixil, Jaral 2, Kinchil, Kinil, Las Tunas, Oaca 3, Oxcabal, Oxcuc, Oxcum, Quexıl, Suchil 2, Tala, Talıstac, Tamata, Tıla, Tılapa, Tılapan, Tolcayuca, Toluca 2, Tula, Turcıo, Tusık, Xaaga, Xalapa, Xaya.*

Meksika’nın daha çok Azteklerin devamı olarak kabul edilen Nahuatl yerlilerinin bulunduğu bölgelerde karşımıza çıkan Türkçe kaynaklı bu yer adları, bizce, Nahuatl yerlileri içerisinde de bir Türk katmanını olduğunun göstergesidir. 12.000 yerleşim birimi içerisinde yaklaşık 1200 yerleşim birimi adı ya doğrudan Türkçe kaynaklı ya da Türkçe bir kelime ile birlikte kurulmuş birleşik isimlerden oluşmaktadır. Bu rakamlar azımsanacak ölçüde değildir.

MAYACA TÜRKÇE SÖZLÜK

A'

a'al : söylemek
a'al t'an : dedikodu
a'al : su
a'a : 1.söylemek; emretmek 2. ısmarlamak
a'ik : söz; söylemek
a'k : 1. tırmalamak 2. dil
a'l : su
a'lik : söylemek
a'lmah : kutlamak
a'lmaht'an : kanun, hukuk

Á

áabil : torun
áak : kaplumbağa
áak' : yeşil, taze
áak'ab : gece
áak'bak' : taze et
áak'btal : gece
áak'sa : yeşil buğday ya da yeşil mısır tanesi
áakan : 1.bağırmak, 2. böğürmek 3. inlemek
áaktun : mağara
áalkab meyah : hızlı çalışmak
áalkab : koşmak; çabuk yürümek
áant : kurtarmak
áantik : yardım
áantik : yardım

A

a ti'a'l : siz
aach : çimen
aahal : uyanık
aak : 1. kaplumbağa 2. yaban domuzu
aak' : dil
aak'al : 1. ilkbahar 2. gölet 3. bataklık
aak'nal : yeşil buğday
aal k'ab : parmak,
aal ook : ayak parmağı
aal : oğul, erkek evlat ya da kız evlat
aal' : 1. doğu 2. ağır
aalak' : evcil hayvan
aalak'tik : beslemek, büyütmek
aalam : aşağıda
aalik : söylemek
aalnak : 1. yanmak 2. ateşli 3. hararetli
aalnook' : bilek
aantab : yardımcı
aantah : yardımcı
aanyo : yıl
aax : siğil

abak : telaş, heyecan
abal : erik
aban : yabani otlar; çalılık
abich : işemek
abil : torun
abla’ : böyle ki, şöyle ki
abtah : zırıltı, gürültü
ach : 1. açmak; delmek 2. iğne
ach’ : 1. özsuyu 2. ezmek 3. basık
achak : kader
achak’ : yeğen
ahal : uyanmak
ain : timsah
ak pech : pençe
ak : 1. akşam 2. oyuk 3. saz 4. dal 5. en son
ak’ ab : dün gece
ak’ : taze
ak’ : 1. dil 2. klitoris
ak’ab : gece
ak’abhal : havanın kararması
ak’abil : gece
ak’aknak : yaş, ıslak
ak’al : 1. su akıntısı; su birikintisi 2. bataklık 3. göl, 4. nemlendirmek, ıslatmak
ak’ay : 1. huysuz 2. lanetli
ak’bal : Maya hiyografik yazısının yirminci işareti
ak’be : dün gece
ak’bo : sabah
ak’tal : safir
ak’te’ : pamuk
aka’an : 1. ırmak 2. gölet; su birikintisi 3. sakin
akaan : 1. dertleşmek 2. ağlamak 3. eğmek, itmek 4. yakınmak 5. kükremek 6. bağırmak
akach : sinek
akal : 1. yüzme havuzu 2. bataklık
akam : direk
akan : amca; dayı; büyük baba
akat : 1. ağaç 2. meşe palamudu
akna : ayna
aktal : kaymak, kaydırak
aktan : 1. karşı; karşıda 2. ön; önünde
aktantah : karşılaşmak
aktub : balgam
aktun : 1. mağara; in; oyuk, delik
al kaab : parmak
al nok : bilek
al ok : ayak parmağı
al t’an : kekeme
al : ağırlık
ala’ : fazla, artık
ala’n ol : emanet etmek
alah : 1. emretmek 2. göndermek 3. eleştiri 4. zikretmek
alak : uysal
alak’ : 1. yoldaş 2. iş arkadaşı
alak’be’n : cana yakın
alam : kap kacak
alan : 1. altına; altta; aşağıda
alankil : parça, bölük
alba : 1. yumuşak 2. balmumu
albansah : yumuşatmak
alel : yanmak
alhal : durdurmak
alil : 1. ağırlık 2. tartı 3. uyuşukluk 4. hastalık
al-k’ab : el parmağı
alkab : 1. akmak 2. koşmak
alkabansah : dürtmek
almal : yumuşaklık
almehen : soylu, asil
alsak’ : yanmak

altal : 1. durdurmak 2. vahimleştirmek
aluh : ormanın ruhu
alux : koru
am : örümcek
amal : her
amay : 1. kayalık 2. açı
amba : titremek
ambal : sıyrılmak, kurtulmak
ameyte' : resim
an : olmak
anak : sahip olmak
anat : 1. korumak 2. yardım 3. imdat 4. iyilik
anil : 1. olmak 2. durum 3. tavır 4. duruş
antah : 1. esirgemek 2. sahip
antik : yardım
ap' : kırmak
as : üzüntü
asab : 1.hala 2. daha 3. herhangi bir 4. sakin
asmen : 1. az daha 2. biri
atal : 1. ücret 2. ödemek 3. sözleşme yapmak
atan : 1. karı 2. koca
atankal : 1. anlaşma 2. düğün
atansah : evlenme
atantsil : koca
avim : timsah
awat pay : ad takmak
awat : 1. avaz 2. bağırmak 3. ağlamak 4. çığlık 5. haykırma 6. melemek 7. miyavlamak
ax : 1. çamur 2. balçık 3. siğil
ay : Tanrı
ayaknak : parlak
ayik'al : zengin
ayik'kal : 1. var edilen 2. yaratılan

B

ba'al nail : aile
ba'al : 1. bir şey 2. konu 3. olay 4. madde 5. hacim 6. eşya 7. şey
ba'alba : 1. mücevher 2. taşınabilir mal
ba'alchahal : aracı kılmak
ba'alche' : vahşi hayvan
ba'as : 1. oyuk 2. kutu 3. sandık 4. sepet 5. deriden çanta
ba'ax k'ii : 1. ilk gün 2. hangi gün
ba'ax oorah : 1. hangi saat 2. ne zaman
ba'ax ten : niçin
ba'ax : 1. ne 2. hangi 3. nasıl 4. herkes
ba'bal : özellik
ba'teel : kavga
baab : parça
báab : yüzmek
baach : kuş cinsi chachalca
baak : 1. kemik 2. boynuz
báalam/balan : jaguar
baalba : mobilya
báalche' : bal içkisi
baalkah : 1. dünyevi 2. yörünge
baanda : 1. yer 2. bölge
baat : balta
baats'al : yaklaşmak
baatz' : maymun
baax : un
báaxal : 1. şaka 2. oyun 3. eğlendirmek
báaxtik : oyuncak
bab : 1. yüzmek 2. kürek çekmek 3. yengeç
bababut' : 1. işlemek 2. içini doldurmak
babahki : katı, gergin, sağlam
babahkil : kalabalık
babak' : 1. dolaştırmak 2. helezonik
babaknak : geniş, enli

babalt'an : uygunsuz
babaxtah : oyuncak
babayki : 1. soldurmak 2. pürüzsüz, düz
bah : 1. mıh, çivi 2. elbise askısı
bahab : 1. keski 2. çekiç
bahal : benzetme
bahchim : 1. hazımsızlık 2. sıkılganlık
baho' : aile
bahun : hepsi
baix : bundan başka
bak : 1. kemik 2. boynuz 3. eklem 4. balıkçıl
bak' : 1. et 2. filo 3. pervane 4. sürü 5. adale 6. etraf 7. kucaklamak
bak'te : 1. hem fikir olmak 2. birlikte
bakab : 1. temsilci 2. ajan
bakakix : rastlantı
bakal : mısır koçanı
bakam : bayrak
bakhal : benzetme
bakina : düğme iliği
bakix : vermek, bağış
baklik : çember, daire
baksah : 1. fetih 2.esir almak 3. yağma 4. gasp etme
baksahil : esirlik, tutsaklık
bal : 1. baldız 2. dede 3. korumak
bala' : 1. nasıl 2. tesadüf
bala'an : gebe kalmak
bala'n : beslemek
balak' : makara, kasnak
balam : 1. jaguar 2. cadı
balamchan : 1. yılan 2. kertenkele
balamte' : kakao
balan : 1. pusu kurma 2. gizlemek 3. kaplan
balantik : avlamak
balba : 1. karşılamak2. yetiştirmek
balchalak : 1. ortadan kaldırma 2. yok etme
balchalankil : taciz etmek
balhol : güzelleşme
balinah : 1. baldız 2. görümce
balk'ab : saklamak
balk'alak : endişeli
balnak' : oburluk
baltah : içmek
banah : batırmak
banal : batırılmış
bantal : toplamak, birleştirmek
baomal : inatçı
bat : 1. dolu 2. buz
bats' : 1. düzlemek 2. temizleyip güzel-leştirmek
bax : çivilemek
baxal : 1. oynamak 2. şaka yapmak 3. oyalamak
baxalba : 1. başlamak 2. teşebbüs etmek
baxtah : 1. şaka 2. aldatma 3. ironi
bay 'kin : ne zamanki
bay : 1. göre, nazaran 2. böyle
bayhal : 1. kalmak 2. sebat etmek 3. ben-zetme
bayli' : alışmak
baylo' : böyle
baytah : 1. okşamak 2. parlatmak 3. poh-pohlamak 4. tesviye etmek
baytak : 1. büyüklük 2. tam dolu 3. bunun gibi
be : 1. sokak 2. yön 3. geminin rotası 4. kader 5. görev, iş 6. uğraşı 7. patika yol
bebesah : evlenme
bech' : 1. piliç 2. bıldırcın
beek : meşe

beel k'i'ik' : damar
beel : 1. konu 2. sokak
beeltah : 1. yapmak 2. ticaret
beet : 1. hazırlamak 2. bitirmek
beetik : yapmak
behela'e : 1. şimdi 2. bugün 3. modern
bek'ech : 1. ince 2. zarif 3. zayıf 4. zayıflama
bel : 1. mevki, konum 2. gösteriş
belbesah : kılavuz, önder
belnal : yönetici
benel : 1. düşmek 2. hastalanmak 3. uyanık tutmak 4. gitmesine izin vermek
bentah : 1. sertleştirmek 2. harcamak
bes : dana
bet : karmaşık
bey : 1. ancak 2. böyle 3. altından
beya' : beğenmek
beyó : 1. öyle 2. yeterli
bibiki : yumuşak, pürüzsüz, akıcı
bich' : ince, zayıf, kırılgan
bii : pamuk
bíix : nasıl
bik : 1. gibi 2. nasıl 3. fırçalamak 4. parlatmak
bik' : 1. bükmek 2. dalgalı, bükümlü
biki : gibi
bil : 1. kireçleştirmek 2. dikme, dikiş
bilich : kabuk
bilim : 1. işaret, belirti 2. yatak
bin : 1. gitmek 2. uygulamak 3. gelmek 4. hazır bulunmak
binaki' : belki
binetk'in : daima
binsah : körletmek
bis (ik) : almak
bisah : 1. sürmek 2. temizlemek 3. birini bir işe karıştırmak 4. taşımak 5. tecavüz etmek 6. geçirmek 7. iletmek 8. yayınlamak
bisik : 1. taşımak 2. tarz, tavır
bisik' : 1. haber 2. işaret, belirti 3. umut
bits' : 1. bilemek 2. fırçalamak, temizlemek
bits'kal : asarak idam etmek
bitun : 1. yapı harcı 2. vernik 3. beyazlatmak
bix ba'al : sıfır
bix : nasıl
bixanil : devlet
bixi : gibi
bo'ol : 1. ekleme 2. kira bedeli 3. ödemek 4. mükafat
bo'oy : 1. bulut 2. gölge 3. gölgelik 4. korumak
bo'oyil nok' : perde
bo'y oknal : yürüyüş
bobatil t'an : kehanet
boch' : 1. şal, poşi, baş örtüsü 2. himaye etmek 3. tereyağı
bohol ti' : acımak
boholche' : ağacı takırdatmak
bok : koku
bok'tal : cesaretlendirmek, yüreklendirmek
bokan : iltihap, apse
bolay : 1. yırtıcılık 2. yırtıcı
bolim : küçük balık
bolnak : yumuşak
bolon : 1. bol, çok 2. dokuz
bon : 1. renk 2. boya 3. koltuk
book : koku, koklamak
boon : boya
bot' : çarpmak

bot'ba : çökmek

bots : 1. kumsal 2. patika 3. kayalık 4. çubuk 5. demir

box koh : sıralamak

box : 1. kahverengi 2. siyah 3. kabuk

boxha' : kahve

boxkay : yayın balığı

bök'sa : avlamak

bu'ul : 1. but, oyluk 2. fasulye

bub : bayrak

bubul : silindir

buh : baykuş

buhul : patlamak

buk tun : kayalık

buk : 1. kasık 2 ağacın dalı 3. kaplamak

buk' : 1. dövmek 2. eğmek 3. toprağı sürmek

bul : 1. bulmak 2. piyango çekmek 3. bahse girmek 4. suya batırmak 5. suya dalmak 6. sel 7. bez 8. ağız dalaşı 9. tamam 10. bademcik

bula'an : 1. bulamak 2. bulanmak 3. bozulmak

bulhal : 1. bunalmak 2. canını sıkmak 3. bunaltmak

bulkum : sinek

bulni' : boğulmak

buluchka'an : balsam

buluk : on bir

bulukluch : mancınık

bulul : ayak

bus : hörgüç

but' : 1. bunaltmak 2. saldırmak 3. sucuk 4. doldurmak 5. iğne 6. şilte

but'bak : kapsamak

but'ik : 1. paketlemek 2. doldurmak

but'ub och : erkek organı

but'ub : huni

buts' ek' : 1. yıldız 2. kuyruklu yıldız

buts' : 1. bulut 2. duman 3. sisli 4. tütsülemek

buuh : baykuş

búukintik : giydirmek

buul : fasulye

buutz' : 1. bulut 2. duman

buy : çağlayan

buyuk' : 1. beceriksiz 2. yeteneksiz 3. uyuşuk 4. şaşırmak 5. sersemlemek

CH'

ch'a bok : izinden gitmek

ch'a chi' : 1. bildirmek 2. adını anmak

ch'a ik' : 1. nefes almak 2. manzara 3. hayret etmek 4. özendirmek

ch'a t'an : sınav

ch'a toh : intikam

ch'a ts'ilib : öykünmek

ch'a : 1. yetişmek 2. araba ile taşımak 3. kabuletmek 4. kavramak 5. ipotek

ch'a' iik' : nefes almak

ch'a' k'uux : kin, hınç

ch'a' óottsilil : acımak

ch'a'a' : yararlanmak

ch'aab : deprem

ch'aakik : kesmek

ch'ab : anakara

ch'abe'n : uygun, kabul edilebilir

ch'aik : kavramak, almak, kullanmak

ch'ak che' : yok etmek

ch'ak : yakalamak

ch'alat : pirzola
ch'altal : 1. şaşkın, dalgın 2. yağlamak
ch'amak : tilki
ch'apahal : hasta
ch'away : 1. yaklaşık olarak 2. kayalık yer
ch'bal : ısırmak
ch'e'en : 1. uçurum 2. kuyu 3. sessizlik
ch'ech'il : 1. saçmak 2. dağıtmak 3. mahvetmek
ch'eech' : ceviz
ch'eel : 1. temel 2. fuar 3. sarışın 4. saksağan
ch'eh : çığlık
ch'ehel : 1. biriktirmek 2. tamamlamak
ch'el : sarışın
ch'em : kızarmış
ch'ena'an : boş, açık
ch'i hil : büyümek
ch'i u pam : alın
ch'i : ağız
ch'ib : adım, yürüyüş
ch'ibal : 1. çıban 2. sivilce 3. ırk 4. koşu
ch'ich' : kuş
ch'iha'an : eski
ch'ihil : 1. büyümek 2. ihtiyarlık, yaşlı
ch'íich : kuş
ch'iikil : teskin etmek
ch'ik : kuyruk
ch'ikil mots : kök salmak
ch'ilib : 1. çöp 2. dal 3. filiz 4. değnek 5. kürdan
ch'ilibche' : 1. salkım 2. dal
ch'imil : öfkeli
ch'in : 1. taş atma 2. çekmek
ch'inik : 1. atmak 2. taş atmak
ch'o' : 1. fare 2. sıçan
ch'ocha'hal : 1. tuzlu 2. çor
ch'om : kuzgun
ch'oom : akbaba
ch'óop : kör
ch'óoy : kova
ch'op : 1. bükülmüş 2. tek gözü kör
ch'ot : 1. sıkmak, burmak 2. şekerden yapılmış
ch'otob : 1. anahtar 2. vida
ch'oxah : aksamak, topallamak
ch'oy : 1. kova 2. küp
ch'u' : destan, küğ
ch'uch'al : derin sessizlik, susmak
ch'uch'uk : hıçkırık
ch'uhuk : 1. şekerleme 2. tatlı, şirin 3. şurup
ch'uk : 1. beklemek 2. gözetleme 3. ummak 4. kil 5. çamur, balçık
ch'ukik : gevşek, buruşukluk
ch'ukuk : şeker
ch'ul chahtal : 1. ıslanmak 2. nemli
ch'ul : 1. nem 2. ıslak
ch'ulah : suya batırmak
ch'ulik : nemli
ch'umak : nazlı
ch'úuk : casus
ch'uul : 1. nem 2.yaş
ch'úuyul : meyve asmak
ch'uy ek' : lamba
ch'uy nok' : tatlısu levreği
ch'uy tun : gemi demiri, çapa
ch'uy xak : 1. tor 2. ağ 3. yay
ch'uy : 1. asmak 2. salkım 3. elbise askısı
ch'uytal : askı, bağ
ch'uyul : asmak

CH

cha : gevşek
cha(ik) : izin vermek
cha’ : 1. bedava 2. yitmek 3. bitirmek 4. izin vermek
cha’ak : eğilmek, bükülmek
cha’an : gösteri
chaach : çiğnemek
chaak : 1. çakın, şimşek 2.yağmur 3. kırmızı
chaal : kundağa sarmak
chaalba : düzenlemek, hazırlık
chaampal : çocuk, bebek
chaan : kutlamak
chaanbeel : yavaş
chaanpal : bebek
chaaxtik : çiğnemek
chab : cevap
chabil : yetenekli, ehliyetli
chach : 1. kavramak 2. süzme 3. salkım 4. saçak 5. göz yaşı
chachab : süzgeç
chachak kunsah: kızıl, doru
chachak : kızıl
chah : damla
cháhal : bozulmuş
chahlil : bozulma
chahtal : duyarlı
chaik : izin vermek
chak bolay : leopar
chak ik’ : fırtına, kasırga
chak pach : omurga
chak pax : davul
chak : 1. çok 2. yağmur 3. kırmızı 4. pişirmek
chak’an : 1. çayır 2. çarçaf 3. görünmek
chakah : baston
chakaw : 1. ateş 2.kül 3. yakmak 4. ısıtmak
chakawhal : 1. öfkelendirmek 2. sarmak 3. yormak
chakax : yara izi
chakay : çekirge
chaket : 1. şiddetli acı 2. rahatsız etmek 3. durumu ağırlaştırmak
chakik : 1. kaynamak 2. pişirmek
chakik’at : kasırga
chakmo’ol : jaguar
chakpose’en : pempe
chakxich’ : sarışın
chal : 1. açmak 2. yapı harcı
chalhal : açıklık getirmek
chalmal : sigara
chaltun : büyük yassı taş, kaldırım taşı
cham pal : çocuk
chambel : 1. genel 2. yaygın
chan ch’eel : sarışın çocuk
chan : 1. küçük 2. az
chapash : hastalık
chapat : çıyan
chawak ak’ : geveze
chawak : 1. ateş 2. kor 3. yüksek
chaway : 1. kayalık 2. sarp
chay : lahana
chė : 1. ağaç 2. koru 3. bitki 4. yapışkan 5. tablo
che’ che’ : 1. taze 2. çiğ
che’ : 1. direk 2. tahta 3.yapıştırmak
che’che’ : 1. yeşil 2.çiçek
che’ech : gülmek
che’eh : 1. şaka 2. gülmek 3. tebessüm
che’el : baston
cheb : 1. sarkaç 2. fırça
checheh : açık, belli

checheltak : yatağa yatırmak
cheeb : değişmez, sabit
cheem : gemi, bot
chėen : yalnız, tek
cheh : para basmak
chek’ : ayakkabı ya da eldiven giymek
chek’ : 1. bitmek 2. ayakta durmak
cheket : sonsuz
cheltal : atmak, fırlatmak, çekmek
chem che’ : sal
chem : 1. gemi 2. kano, kayık 3. yat
chemul : gemi yolculuğu
chemulil : gemi seferi, gemiyle yolculuk
chetal : yatmak
chhihil : kalkındırmak, yükseltmek
chhuyul : asmak
chi’ bai : ağrı, sızı
chi’ : 1. ağız 2. açık 3.kenar 4. kıyı
chi’bal : 1. nesil, soy 2. havlamak 3. batırmak 4. ısırmak 5. ısırmak 6. incitmek
chi’ich’ : Çin, Çinli
chi’ik : porsuk
chibil : sığmak
chich ik’ : kasırga
chich : 1. büyük anne 2. sabit 3. sert 4. güçlü 5. şiddetli 6. çabuk 7. dürtmek
chichan : 1. küçük 2. az 3. küçültmek
chichi : ıslık
chichiik’ : fırtına
chichil : 1. bütünlük, tam 2. düşmanlık
chii’ : yiyecek
chiibo : oğlak
chiich : 1. çabuk 2. sıkmak
chiim : 1. buğday 2. mısır
chiinah : 1. turuncu 2. tatlı
chik : soytarı
chik’in : 1. batı 2. batı rüzgarı
chika’an : beğenmek
chikil : bakış açısı, perspektif
chikoop : yarasa
chikul : 1. ayrılık 2. bölme 3. amblem 4. işaret 5. imza
chilak : acı, ağrı
chilankabil : görece
chiltah : yatıştırmak
chiltal : uzanmak
chim : 1. çanta 2. heybe 3. ananas
chimal : 1.kalkan, siper 2. ayrılmış yer
chimės : çıyan
chin : 1. asılı olan 2.çokluk
chinam : kent, şehir
chinlik : 1. eğilme 2.yere yıkmak 3. küçük düşürmek
chiwoh : 1. örümcek 2. tarantula
chó ah : temiz
cho’ob : 1. mendil 2 . peçete
choch : 1. acı vermek 2. affedilme, bağışlanma 3. çözmek, ayırmak 4. saymak 5. son bulmak 6. sucuk 7. bağırsak
choh : fışkırtmak
chohba : istif etmek
chohol : akmak
chok’ : 1. çok 2. çokluk, kalabalık 3. tıka basa doldurmak 4. sıkmak
chokó ol : çılgın
chokó : sıcak
chokoh : 1. ocak 2. sıcak
chokokúuntik : ısı
chokotal : 1. sıcak olmak 2. ısınmak
chokow : 1. sıcak 2. sekmek
chokwil : ateş

cholak : 1. siğil 2. yaralamak
choo' : 1. silmek 2. temizlemek
chooch : bağırsak
chowak : 1. yüksek 2. uzun 3. boylam
chowakhal : uzatmak
chowakil : boy
chök ich : yay
chruz : öfkeli
chu muk : yarım
chu : 1. varil, fıçı 2 . bisküvi
chu'uch : 1. emmek 2. dantel, şerit
chuchul : solgun
chuh : 1. katliam 2. kurban 3. tutuklamak 4. yakalamak 5. ele geçirmek 6. kömür 7. balıkçılık 8. balık 9. yakmak
chuk : 1. kavramak 2. yakalamak 3. anlamak
chuk' : 1. kırmızı biber 2. sos
chuka'an : 1. kesin 2. ele geçirme
chukbesik : bitirmek
chukik : yakalamak
chukpachtik : kovalamak
chukuck kum : kova, helke
chul : kaval, flüt
chulul : kalp, yürek
chumuk k'in : öğlen
chumuk : 1. buçuk 2. merkez 3. orta
chun t'an : ibadet yeri
chun : 1. temel 2. esas 3. başlangıç 4. kaynak 5. fırsat 6. başlangıç 7. gövde
chunbesik : başlamak
chunchumuk : yarı yarıya
chunpahal : başlamak
chup ik : doldurmak
chup : doldurmak
chupik : doldurmak
chúuh : su kabağından yapılmış şişe
chuuh : yakmak
chúuk : kömür
chúuka'an : bitirmek
chúumuk : merkez, orta
chúumuk áak'ab: gece ortası, gece yarısı
chúumuk k'iin : gün ortası
chuun : sap
chuunik : başlamak
chuup : dolu
chuupul : dolgu, katkı maddesi
chuy : 1. dikiş dikmek 2. dikiş

D

dsil ol : arzulamak
dzoc in yalá : değersiz süs eşyası

E'

e'esik : gösteri
e'esk u bah : bir kerelik gösteri
e'hoch'e'en : karanlık

É

ėe'hoch'e'en : karanlık
ėek : 1. kirli 2. leke 3. kara
ėensik : iniş, alçak
ėet : eşit

E

eb : 1. ölçek 2. merdiven 3. adım
ebtun : 1. merdiven 2. adım
ech' : 1. açmak 2. eğmek 3. vermek 4. bırakmak
eh : kenar
ek' : 1. yıldız 2. karanlık 3. yiğit
ek'il : zenci

elel : 1. yanmak 2. ateş tutuşturmak, yakmak

elmal : sulu meyve

emel : 1. alçak 2. inmek 3. indirim 4. hafiflemek

emsah : ucuz

ep : dalak

es : 1. güzellik 2. büyü, cazibe

esah : 1. aldatmak 2. sergilemek

et : 1. eş 2. eşit 3. bildirmek, beyan etmek

etail : arkadaş

etel : ortaklık

ethal : zeki

ets' : 1. güvence vermek 2. desteklemek 3. nişan almak 4. yankı 5. inşa etmek 6. temel 7. kurmak

etwa : ama

ex : pantolon

EE

eek' : yıldız

eel : yumurta

eemel : inmek

eemen : inmek

eesik : gösteri

eex : 1. eşit 2. aynı 3. pantolon

H

ha' : 1. göl 2. yağmur

ha' : su

ha'ab : yıl

ha'aben : yıllık, senelik

ha'abil : yaş

ha'al : taç

ha'as : muz

ha'il : sulu

ha'n : kayın baba, kayın anne

haabil : yaş

haah : 1. doğru 2. evet

haahil : gerçek

háal : 1. gerçek 2. esas 3. kenar 4. taraf

háanil : temiz

haantik : yemek

háay : askı, pelerin, örtü

haay : zayıf

hab : yıl

hach : çok

hach'ik : çiğnemek

hahalkil : kaygan

hak' : narin, ince

hak'óolal : 1. sürpriz 2. habersiz 3. aniden

hakal : 1. kulübe 2. kaymak

hal : kenar

halach : önemli şahsiyet, eşraf

ham : aşırı

hamil : temiz

han : belli, açık

hanal : 1. yemek 2. yiyecek 3. öğün

han-al : yemek

hanil : açık

hansik : beslemek

han-tik : yemek

hat : mola, kırmak

hats kab : erken

hats : 1. saçmak 2. kılıç 3. vurmak 4. kamçı

hats'ba : bıçaklamak

hats'ik : 1. bölmek 2.dövmek

hats'ytsil : güzel

hatsim : aksırmak

hatz'utz : güzel, hoş

hatzik : bölmek

hawnak : kuşkulanmak
hax : ip, sicim
hax : 1. açmak 2. delmek
hay : öğüt
hay : 1. eşit 2. çınar
hayk'intik : kuru
hayk'nta'an : kuru
haykal : sallamak
haymak : hangisi
he' : 1. açık 2. yumurta
he'e máax : hiç kimse
he'ele' : 1. doğrusu 2. evet
he'lel : dinlenmek
hebik : açık
hech : açmak
hee : yumurta
heeb : açık
heh : kasık
hek' : dal
hekeb : 1. hoşnutluk, memnuniyet 2. sığınacak yer
hel : 1. yön, doğrultu 2. evrim 3. rota
hela'an : 1. farklı 2. ayrı 3. garip
helan : değişik
helel : 1. şimdilik, geçici 2. dinlenmek
hem : sabanın açtığı iz
het' : 1. açmak 2. yarık
hets' : 1. alıştırmak 2. iteklemek, desteklemek
hets'lil : dayanak
hetsmek' : kucaklamak
hetz'a'an : 1. yer 2. birlik
hii' : ovmak
hik' : bakmak
hits' : 1. bitirmek 2. şiddetli acı
hmeen : kam, şaman
ho' : beş
ho'k'áal : yüz
ho'lahun : on beş
ho'lheyak : dün
ho'ol : 1. yükseklik 2. baş 3. saç
ho'os : suyunu çekmek
ho'sik : ekstra
hobon : alacalı
hoch : 1. not etmek 2. kopya 3. hasat 4. boş
hochik : hasat
hoil : beşinci
hok'ol : sökme
hok'ol : 1. içeri akmak 2. yayımlamak 3. çıkmak
hok'sah : bileyici
hokoche' : ocak
hol mek' : içine almak
hol : 1. delik 2. giriş
holche' : zindan
holkan : 1. cömert 2. cesur 3. yiğitlik 4. kahraman 5. asker 6. düşmanlık
hom : 1. hızlanma 2. yar
homa' : büyük su kabağı
homah : aşağılamak
homlak : değerli, kıymetli
homnil : karın
hooch : hasat
hóok'ol : 1. ayrılmak 2. çıkmak 3. terk etmek
hool : 1. giriş 2. delik
hóol : 1. hepsi 2.baş
hooyah : oyuk
hot' : heykel
hoykeep : tembel adam
ht'uup : erkek kardeş
htaman : koyun

htoot : sessiz adam
htz'aak : erkek doktoru
htzo' : hindi
huch' k'u'um : 1. öğütmek 2. parçalamak
huch' : 1. öğütmek 2. mısır değirmeni
huch'bil : yer yüzü
huch'ik : öğütmek
huhum p'íitil : küçük küçük
hul : ok
hula : 1. buyur etmek 2. geçici ikamet
hulek : uçurum
hulha' : sulandırmak
hum cháak : gök gürültüsü
hum puli' : hepsi, toplamı
hump'ėel : şey
humpili : tamamen
hun bak : dört yüz
hun ha'ab : her yıl
hun k'aal : yirmi
hun ol : sakinleştirmek
hun pay : ona ait, başkasına ait
hun pik : yirmi bin
hun xeek : yüz (sayı)
hun : 1. bir 2. bekar
huntas : 1. dizmek, sıralamak 2. koşum takımı
hutul : doğmak
huuh : kertenkele
huum : 1. gürültü 2. ses
huun : 1. kağıt 2. kitap 3. defter
hux sus : sürüyü otlatmak
hxib : erkek

Í

íich'ak : pençe
íicham : koca

İ

ib : bakla
ibin : 1. ip, sicim 2. yer
ich al : ikiz
ich ke'el : kış
ich : 1. iç 2. içeri 3. göz 4. yüz 5. çehre 6. yüzey 7. reçine
ich'ak : 1. pençe 2. ilk parmak
icham : 1. eş 2. karı 3. koca
ichamtah : evlenmek
ichil : iç taraf
ichilan : başkan
ichinah : yıkanmak
ichkíil : yıkanmak
ichkil : 1. yıkanmak 2. baş parmak
icht : yeğlemek
ickil : yıkanmak
ik : 1. hava 2. içmek 3. sivri biber
ik' : 1. gök yüzü 2. nefes 3. çevre 4. rüzgar 5.gaz 6. kimse 7. masal 8. mit 9. roman
ik'a : dikkat
ik'el : mikrop
ikal : hava, atmosfer
ikil : et suyu
ikim : baykuş
il : 1. saklamak 2. şahit
ileh : onu görmek
ilib : gelin kız
ilik : 1. bakmak 2. görmek
ilk'il : 1. ekin 2. bitki 3. böcek
ilmah : manzara
im : meme, emçek
ipil : giydirmek
is : 1. böbrek 2. tatlı patates
isiw : cimri
it : 1. kıç 2. kaba et 3. anüs

its : 1. yosun 2. küf 3. reçine
its'at : dikkatli, ihtiyatlı
its'in : küçük kardeş
ix : 1. işemek 2. sidik 3. ve
ixim : 1. tan e 2. tohum 3. buğday 4. mısır
ixnuk : 1. beşik 2. yaşlılık
ixtak : -den beri

İİ

iib : fasulye
iik : 1. gök yüzü 2. hava
iim : 1. boğa yılanı 2. göğüs 3. meme
iipil : gömlek
iis : tatlı patates
iit : 1. dip 2. esas
iitz : 1. fidan 2. reçine 3. pas
iitz'in : küçük kız veya erkek kardeş

J

ja'ak' óol : hayret, merak etme
jalachil : lider
jėek : dal
jo'il : meridyen
ju'un : kağıt

K'

k'a : 1. acı 2. safra kesesi
k'a'am : 1. güçlü 2. sert, acı
k'a'an : şiddetli
k'a'atik : 1. ızgara 2. sokak
k'a'bil bak' : ızgara, tava
k'a'bil : ızgara, tava
k'aa : çokluk
k'aab china : portakal suyu
k'aab : erkek kardeş
k'aab/k'aa' : erkek kardeş
k'aaba' : isim
k'áah : acı
k'aah : acı
k'aak : şişman
k'áak' : 1. ateş 2. alev
k'aalal : kapalı
k'aam : şiddetli
k'aan : 1. tel 2. hamak 3. ip
k'áanche' : oturak
k'aas wayak' : kabus
k'aas : 1. kötü 2. zararlı
k'áat : istemek
k'aat : istemek
k'aatal : haç işareti
k'áatik : sormak için
k'aax : 1. cangıl 2. kızgın 3. fırça 4. orman 5. ülke
k'aaxil : taşralı
k'aay : 1. ötmek 2. müzik
k'ab : 1. kol, dirsekle bilek arası 2. el 3. dal 4. kapmak, yakalamak 5. arı 6. likör 7. süt
k'aba' : 1. ad vermek 2.soy adı 3.soylu 4. başlık
k'abak' : basur
k'abėet : gerekli
k'abet : 1. gereksinim 2. gerekli
k'abil : elbise kolu
k'ah : 1. danışmak 2. toplu iğne
k'ahlay : anmak
k'ahóol : bilmek
k'ahsah : hoş, güzel
k'ak' : 1. yanardağın püskürmesi 2. ateş,
k'ak'a : acı
k'ak'ab : 1.kebap 2. kızarmış kurumuş yiyecek
k'ak'an : yakmak

k'ak'as : hakaret
k'ak'ax : ekim demeti
k'ak'la : parlatma
k'ak'tik : ızgara
k'akunah : acıştırmak
k'al : 1. bağlamak, iliklemek 2. düğme 3. durdurmak 4. hapsetmek 5. hücre 6. hayvanları bir yere kapamak
k'ala'an : 1. hapishane 2. mahkum
k'alab : 1. kemer tokası 2. asma kilit 3. kilitlemek 4. kapı tokmağı
k'alak : cansız, ruhsuz
k'alal : ayırmak
k'alam : cesur
k'alik : kapalı
k'am chuy : 1. baş ucu 2. yastık
k'am : 1. ağırlamak 2. kabul etmek 3. kam 4. bulaştırmak 5. dini törende şarapla ekmek yemek 6. elde etmek 7. sezmek
k'amaach : çene
k'amas : karınca
k'amik : 1. almak 2. elde etmek
k'an : 1. olgun 2. sarı 3. hamak 4. ağ 5. mevsim 6. balıkçı
k'ana'an : gerekli
k'anche' : sandalye
k'anntik : sormak
k'ap : 1.bilezik 2. dar 3. küçük parmak
k'as k'íilkab : sıcak rutubetli hava
k'as ke'el : serin
k'as : 1. bir 2. kıt 3. kısım 4. apartman dairesi 5. çirkin 6. kötü
k'asak : 1. çit, parmaklık 2. engel, barikat
k'asil : namussuz
k'asmen : kötüye kullanmak
k'at : 1. kil 2. yalvarmak 3. dilemek 4. sormak 5. rica etmek 6. bir işi yalandan yapmak
k'atan : geniş
k'ati : kasten
k'atun : 1. lider, yönetici 2. savaş 3. fethetme
k'awal : 1. atılgan, gözü pek 2. ince, duygulu
k'ax nak' : kemer
k'ax t'an : 1. birleşmek 2. hayranlık uyandırma 3. şaşırtmak
k'ax t'an : 1. tekel 2. toplamak
k'ax tan : atasözü
k'ax : 1. ağaçlık 2. bağ 3. orman 4. tarla 5. dağ 6. bakla 7. bağlamak 8. sabitleştirmek 9. kayış 10. sargı 11. korse 12. düğüm
k'axab nak' : kemer
k'axal chak : yağmur yağmak
k'axal : bardaktan boşanırcasına yağan yağmur
k'axba : 1. sürpriz 2. hayret etmek
k'axik : bağlamak
k'axil : ishal
k'axnok' : kemer
k'ay kimėn : cenaze töreni
k'ay : 1. şarkı, türkü 2. şarkıcı 3. alkışlamak 4. nasihat
k'az : dağ
k'chul : ulaşmak
k'eban : 1. suç 2. günah 3. acılık
k'ech : 1. başını eğmek 2. saptırmak 3. eğmek
k'eebel : çökmek
k'ėek'en : domuz
k'ėewel : 1. saklamak 2. deri
k'eex : göçmek
k'eexel : değiştirme

k’ek’ : deniz balığı
k’ek’el : şaşı
k’ek’en : domuz
k’eleb : 1. sürgü 2. kelepçe
k’elik : ızgara
k’eluk : ter
k’ewel : 1. deri 2. post
k’ex : 1. göç 2. göçmek 3. değiştirmek 4. kesmek 5. ayırmak 6. bölmek 7. geçmek 8. vaz geçmek 9. kin 10. şüpheli
k’exel : değişme
k’exik : nöbet, sıra
k’exul : mirasçı
k’eyem : lapa, posa
k’eyik : paylamak
k’hóoltik : tanımak
k’ıt : 1. kıt 2. az 3. harcanmış 4. kalmamış
k’ıtlak : 1. harcamak 2. israf etmek
k’i’ik’ : kan
k’i’ix och : kirpi
k’i’ix : diken
k’i’nam : ağrı
k’íilkab : 1. ısı 2. ter 3. yaş
k’iin : gün
k’íinal : sıcak, ısı
k’ik’ : 1. kan 2. kanama
k’ik’el : kan
k’ilakab : soy
k’ilis : 1. ecdat 2. yaşlılık
k’in : 1. gün 2. ılık 3. çağ 4. saat 5. periot 6. güneş 7. zaman 8. mevsim 9. korumak 10. üstünü örtmek 11. din adamı
k’inal : barınak, sığınak
k’inam : yırtıcılık, vahşilik
k’inbesah : bildirmek
k’inil : 1. ısı 2. yelpaze
k’inim : yaş
k’intah : 1. kehanette bulunma 2. anlaşmak
k’iwi : kırmızı renkte kuru yiyecek
k’iwik : 1. alan 2. saha 3. pazar yeri 4. bayram
k’ix : 1. iğne 2. diken
k’o : hindiba, güneğik
k’o’och : ceviz
k’o’ox : vahşi
k’oba’ : 1. göl 2. ırmak
k’oben : 1. mutfak 2.ocak
k’och : 1. görev 2. görünüş 3. zorlamak 4. kusur
k’ocha’n : suçlamak
k’oh : 1. maske 2. pusu
k’oha’an : hasta
k’oha’anil : hastalık
k’oha’antal : hasta
k’ohaan : gebe
k’o-haan : hasta
k’ohan : sağlığa zararlı
k’ohol : ışıklandırma
k’ok’ : tamahkarlık
k’ok’owak : topal, aksak
k’ol : hamur
k’olim : erik
k’olis : keleş, daz, kel
k’olyah : bebeği kundaklamak
k’om : bükmek, kırmak
k’omoh : nahoş, hoşa gitmeyen
k’onil : yastık
k’ono’ch : çene
k’ooben : 1. kalp 2. mutfak
k’óol : 1.et veya tavuk suyu 2. haşlama
k’ool : erkek kardeş
k’op : 1. kovuk 2.esmek

k'opsah : 1. çökmek, çömelmek 2. kıvırmak, bükmek 3. yuvarlamak 4. yerine koymak
k'os : 1. kırpmak 2. deniz kızı
k'osik : kesik, parça
k'owhal : topallamak
k'owhal : topal
k'owil : topallık
k'ox : 1. ihtiyat, tedbir 2. kibirli
k'oxol : sivrisinek
k'oyem : kiler, erzak
k'oyil : kazmak
k'öb : dal, kol
k'ölik : kapamak
k'ölö : kapanmış
k'öm : kabul etmek
k'ön : sarı
k'öx : yarım, buçuk
k'öxoh : bağlamak
k'u : 1. Tanrı 2. derin düşünceye dalmak 3. yuva 4. piramit 5. mabet
k'u'k : dirsek
k'u'uk'um : tüy
k'ub : 1. hazır bulunmak 2. öğüt vermek
k'ub'ik : vermek
k'ubal : evlat edinmek
k'ubik : kurtarmak
k'ubul : reis
k'uche' : sedir ağacı
k'uchul : 1. yetişmek 2. yerine getirmek 3. ulaşmak 4. elde etmek 5. götürmek 6. yaklaşmak 7. toplamak 8. çözmek
k'uho'ob : Allah
k'uil : 1. ilahilik 2. tapınak 3. aziz
k'uk' : 1. dal 2. kol 3. dirsek 4. sap 5. tomurcuk
k'uk'um tok' : geçit resmi
k'uk'um : tüy
k'ukol : çöp
k'ul yokil : tapma
k'ul : 1. tapınma 2. tapmak 3. erik
k'uleb : yabani tavşan
k'ulel : savunan
k'ulim : tahtakurusu, bit
k'ultah : saygı
k'ultun : havan
k'um : bal kabağı
k'umk'ak' : kızarmak, kavurmak
k'unlak : isteksiz, rahatsız
k'upil : mahkeme
k'usch : hırs, tutku
k'uul : Tanrı
k'úum : 1. bal kabağı 2. ezmek, bastırmak
k'uutz : tütün
k'ux : kin, nefret, garaz
k'uxlak : 1. ağrımak 2. acımak 3. öğütmek
k'uxuk : 1. güç, zor 2. kaşıntı
k'uy : 1. ayırmak 2. sarsmak
k'uya'n : kutsal
k'uylak : 1. saptırmak 2. yönünü değiştirmek
k'wik : pazar

K

ka' : 1. bizim 2. eşit 3. ikinci 4. vermek
ka' yal : çift, iki
ka'abeh : yarından sonra
ka'ah : 1. ve 2. ile 3. ne zaman 4. gene, tekrar 5. erken 6. önceki 7. öğütmek 8. demir
ka'an : 1. yukarıda 2. gökyüzü 3. atmosfer 4. semavi, ilahi 5. cennet
ka'ana'an : yorgun

ka'anal : 1. yukarıda, yüksek 2. yorulmak
ka'anche' : 1. değiştirmek 2. yukarı kaldırmak
ka'ansah : öğretmen
ka'ap'ėel : iki
ka'apúul : 1. iki zamanlı 2. kıvırmak
ka'atúul : iki (hayvan ya da insan sayımlarında)
ka'bah : önceki gün
ka'bak : sekiz yüz
ka'chi : önceki
ka'h : hoş, zarif
ka'ka'te : 1. sonra 2. geç olmadan 3. yakında
ka'lop : eğri
ka'nal tukul : dikkatlice seyretme
ka'nal : 1. yukarıda 2. yorgunluk 3. yükseltmek 4.yüksek mevki 5. yüceltmek 6. artırmak
ka'p'el : iki
ka'pak : çifte
ka't'il : uyar hale getirme, eşleme
ka'ts'ak : eş, çift
ka'tun : sonra
ka'wakche' : 1. kavak 2. maun
ka'wil : isteksizlik
ka'yum : büyük baba
kaa' : yine
kaa'kan : bildirmek
kaa'ook : ayak bileği
kaab : 1. arı 2. bal 3. yer küre 4 dünya
kaabal : 1. aşağıda 2. alçak
kaacha'al : 1. bozuk 2. yarmak
kaah : 1. yer 2.kasaba
kaahsik : başlamak
kaahtal : 1. sağ 2. yerleşmiş 3. yer 4. hayvan çiftliği
kaal : 1. boyun 2. boğaz 3. ses
kaan : 1. yılan 2. solucan
kaanilha' : yılan balığı
kaapeh : kahve
kaax tik : bulmak
kaax : piliç, tavuk
kaaxtik : aramak
kab nal : arıcı
kab : 1. arı 2. bal 3. kovan 4. şurup 5. aşağıya
kabal : 1. alçak 2. alt
kabalkunah : ucuzlatmak
kabet : güvenmek
kach : kırmak
kachál : yontmak
kachik : 1.mola vermek 2. ara 3.yarmak 4. kırmak
kah : 1. sahne 2. yerel 3. nüfus 4. kasaba 5. köy
kahal : konaklamak
kaix : -diği halde, ise de
kak : ateş
kák'áal : kırk
kakachki : kırılgan
kakakin : günlük
kakaw : kakao
kal : 1. boyun 2. boğaz 3. su yolu 4. kanal
kala'an : sarhoş, sarhoş edici
kala'n : sarhoş
kalaan : sarhoşluk
kalab : sonsuzluk
kalak : bu arada
kalak' : sırık
kalakaak : şaşırtmak
kalán : kapatmak
kaldo kaax : tüketmek, yok etmek
kalkal : saban
kaltal : sarhoş

kalwak : acele etmek
kam : pahalı
kamach : 1. çene 2. çene kemiği
kambal : 1. öğrenci 2. öğrenmek 3. çırak 4. acemi 5. askeri öğrenci 6. terli 7. şaşırtmak
kambesah : 1. ders vermek 2. terbiye etmek
kamp'ėel : dört
kan k'áal : seksen
kan lahun : on dört
kan : 1. yılan 2. piton 3.. engerek 4. dört
kanan balba : yönetmek, idare etmek
kanan : 1. kağan, yönetici 2. özen göstermek 3. önlemek 4. muhafaza etmek
kanantik : özenli
kanbal : öğrenmek
kanchė : bölme
kanche' : mihrap
kanik : öğrenmek
kan-il-ha : yılan balığı
kankan : 1. yaprak 2. ince madeni tabaka
kanlap' : yakalamak
kanmach : baskı, sıkma
kantúul : dört (hayvan ya da insan sayımlarında)
kap : 1. araya sokmak 2. kulaç
kas : yatak
kasan : şımarık çocuk
kat : 1. tepsi 2. salatalık 3. topraktan yapılmış
katun : 1. tabur 2. asker 3. savaş 4. ordu 5. ahlaksız kadın 6. askeriye
kauil-yah : dilemek
kawab : 1. çene kemiği 2. yanak
kawal : 1. parlatmak, güzelleştirmek 2. mezar
kax : 1. rağmen 2. vermek
kaxan : 1. keşif 2. bulmak 3. tespit etmek 4. icat etmek 5. iyileşmek
kaxlak : 1. cilalamak 2. temiz
kaxtik : 1. bulmak 2. bakmak 3. aramak
kay : balık
ke'el : 1. soğuk 2. soğukluk 3. şaşkınlık, hayret
kech : 1. aksırmak 2. çekmek
kėeh : geyik
keeh : geyik
keel : serin hava
keenil : gösteriş, çalım
keep : üye
keh : 1. geyik 2. ren geyiği
kekeb : yamaç
kelėembal : omuz
kelem : gençlik
ken : 1. düzenlemek 2. giydirmek 3. süslemek 4. süs 5. sınır 6. ki
kenlik : 1. bağımlı olmak 2. gerekli, zorunlu
kensa bixi : kim bilir
kep : penis
ket : 1. bitirmek 2. karar vermek 3. eşit 4. aksan 5. parlatmak 6. cila
ketel : düzenli
ketik : (kavgaya) başlamak, (kabule) başlamak
ketil : 1. eşitlik 2. tarafsız
kets : hafiflemek, rahatlamak
kex : rağmen
kex' ah : şaşırtmak
kexix : değiştirmek
kexlak : temiz
ki : maki
ki' ol : neşeli
ki' : 1. lezzetli 2. refah 3. şans, iyi talih 4. muhabbet 5. zevk

6. hoşlanmak 7. mutlu 8. jübile 9. şarap 10. güzel 11. uygun 12. tatmak

ki'ichpam : 1. güzel 2. yakışıklı 3. iyilik

ki'il : 1. latif 2. mutluluk 3. refah 4. şen 5. zevk 6. mutluluk 7. yiyecek

ki'imak óol : 1. memnun olmak 2. mutluluk

ki'ki olal : tatlı

ki'ki' : neşe, sevinç

ki'ki't'an : övünmek

ki'kunah : neşelendirmek

ki'ol : 1. hoşlanmak 2. sağlık

kib : 1. meşale 2. mum 3. el feneri

kibah : tenezzül etmek

kich t'an : övmek

kichkelem : çekici, cazip

kih : kenevir, kendir

kii' oltah : hoş bir hale getirmek

kii' : 1. minnettar 2. tat

kiik : abla

kiimak ool : mutlu

kíimil : ölmek

kiimil : 1. ölmek 2. soyu tükenmek

kiirits' : kir

kiiritz' : kir

kiis : 1. sıvı yağ 2. düz, yassı 3. rüzgar

kil : seğirmek

kilba : çırpınma, sarsıntı

kili'ich : kutsal

kilt'an : bozma

kimak iil : içerik

kimen : ölmek

kimi : ölmek

kimil : 1. ölüm 2. ölmek 3. zar

kimin : ölü

kimsah : 1. kasap 2. yok etmek 3. öldürmek 4. tatmak 5. intihar

kin : 1. gün 2. yara

kinbesik : incitmek

kinpahal : bir kez kırmak

kinsik : öldürmek

kinsin : hayalet

kipchalak : 1. kırılgan 2. dayanıksız 3. çürük

kipil : hemen hemen

kis : 1. cüce 2. göbek

kisil : bit, tahtakurusu

kisin : şeytan

kisinil : 1. yaramazlık 2. şeytanlık

kisneb : pencere

kitak : 1. -den beri 2. iken

kitam : 1. yaban domuzu 2. tahta

kits' : kir

ko : 1. diş 2. diş çıkarmak 3. gaga 4. kabuk

ko'chi' : 1. gülme, eğlenme 2. hoş, sevimli 3. hakaret etmek

ko'hkini : önüne koymak

ko'il : yanılma, hata

ko'kin : karışmak

ko'oh : pahalı

ko'olel : kadın

ko'oten : gel

ko'ox : 1. koş 2. git

koban : keklik

kobol : 1. nitelik 2. cinsiyet

koch : 1. yük 2. geniş 3. genişleme 4. açmak

kochom : gelecek

koh : 1. kıtlık, yokluk 2. pahalı 3. gaga, diş

kohaa' : (vahşi) kurt

kohaa’ : 1. fok 2. mühür
kohob : dövmek, berelemek
kohol : darmadağınık etmek (saç, giyim v.b)
koil : deli, kaçık
kok : 1. cimri 2. sağır dilsiz 3. aç gözlülük 4. kısalık
kokay : ateşböceği
kokeh : böğürtlen
kokil : sağırlık
kokobe : hata
kokolche’ : kafes
kokom : 1. dinlemek 2. meyan kökü 3. sigara
kokothan : sayıklamak, çılgınlık
kokox : kakao
kol : 1. çiftlik 2. tarla
kolan : ağaçları kesip tarla açmak
kolel : 1. kadın 2. süt anne
kolil : cazibe, alımlılık
kolkolnak : şaşkın
kololche’ : 1. bariyer 2. tahsis etmek 3. çit 4. avlu 5. çitle çevirmek
kom : 1. çevrelemek 2. vadi 3. delik 4. kısa ve özlü 5. kısaltmak, özetlemek
kon menyah : kiraya vermek
konik : satmak
konol : 1. satmak 2. satılık
kóoch : geniş
kooch : geniş
kooh : pahalı
kóok : sağır
kook : sağır
kool : eğip gevşetmek
koolba : bağlamak, raptetmek
kóolik : çekmek
koolnáal : çiftçi
kóom : 1. dar 2. kısa
koom : dar
koonol : satıcı, tezgahtar
koos : 1. kuş 2. doğan
kooten : gelmek
koots : tüylerini yolmak
kooy : şerefe kadeh kaldırmak
kop : 1. yakalamak 2. kavramak 3. yuvarlamak 4. teker
kopalak : şaşkın
kopik : 1. yuvarlak 2. kıvırmak 3. vida 4. madeni para
kopo’ : kavak
kopulba : sataşmak
kos : kuş
kot : 1. sınırlamak, çevirmek 2. yakın
koton : gömlek
kots : 1. kartal 2. lider 3. eklem yeri çıkmak
kots’ : 1. yürüme 2. gitme 3. daire, çember
kots’an : yuvarlamak
kox : sülün
koxex : açmak, çözmek (karışık bir şeyi)
koy : 1. koymak 2. vermek 3. kıta 4. kapıp götürmek
koyi’ : yetersiz
koyil : 1. rehin 2. istek
koykab : 1. içermek, ihtiva etmek 2. korkma
koyol : 1. rehin 2. rehine
könbul : sülün
könön : bakmak
köxtik : aramak
köy : balık

ku : kuş
kú : Tanrı
ku'uk : sincap
kuben : görev, misyon
kuch : 1. güç 2. yük 3. kusur 4. günah, suç 5. nicelik 6. şifre 7. gömü 8. yer
kuchi : eskiden
kuchik : 1. yük 2. taşımak
kuchul : 1. ayak takımı 2. etki
kuk : dirsek
kukul : dalga
kukultep' : sarmak
kukuluk : cüce
kukut : 1. soğan 2. vücut
kukutil : 1. broşür 2. film
kul xekil : oturacak yer
kul : kupa, fincan
kula'an : oturacak yer
kula'n : 1. yardım etmek 2. bir araya gelmek 3. kurma, başlatma 4. sakin
kulak : 1. ilerlemek 2. başlatmak 3. uymak
kulán : sunmak, armağan
kulche' : 1. külçe, hacim 2. heykel 3. heykeltıraşlık
kulkinah : yerleşme
kulkuulak : endişeli
kultal : otur
kultan : 1. yan taraf 2. büst
kulub : 1. boynuz 2. zirve, doruk
kuluk : gümbürdemek
kulul : 1. kalın mum 2. organ
kulun : bağrışma
kum haa' : kabarcık, kaynamak
kum : 1. kazan 2. tencere 3. testi, sürahi
kumal : çamurlamak
kumk'u : 1. tencere 2. ocak, fırın
kumkab : komşu
kumpulba : dengelemek
kumtal : 1. içermek, ihtiva etmek 2. korkutmak
kun : büyü, cazibe
kupan : 1. sakin 2. güzel hava
kuplal ik' : arzu etmek
kusam : 1. uçak 2. kırlangıç 3. yutmak
kusba : 1. koşma 2. kaçmak 3. ocak, fırın
kutal : oturmak
kuts ha' : ördek
kuts : 1. hindi 2. kaz 3. ördek
kuts'il : acılık
kuuch : 1. güç 2. yük
kúuchil : site
kúuk : dirsek
kuuk : sincap
kuum : tencere
kux ol : 1. yetişkin 2. sonuç
kux : 1. ama 2. ile
kuxa'an : 1. sağ 2. yaşamak
kuxaan : sağ
kuxtal : 1. gönül 2. hayat
kuxum : 1. is 2. kurum 3. küflenmek
kuy : güve
kuyba : şiddetli acı
kuymal : sert
kuytun : verimsiz, kısır
kuyu' : 1. ağ 2. örgü 3. savunma
kwartóoh : apartman katı, oda
kwatooh : yatak odası
kyum : Tanrı

L

la’ : şurada
láah : 1. hepsi 2. diğer
láak’ : 1. görece 2. eş, koca veya karı
láayli’e : daima
lah : 1. alkışlamak 2. hepsi
láhka’a : on iki
láhun k’aal : iki yüz
lahun : 1. on 2. on yıllık süre
lák’in : doğu
lal : salya
lalakunah : büyütmek
laylie : dimağ
le betik : o yüzden
le ka’a p’ėelil : mümkün
le’ : yaprak
lela’ : bu
lelo’ : şu
li’isik u ba : hazır
li’isik : yükseltmek
li’sik : hazırlamak
líik’il : ortaya çıkmak
liisik : kaydetmek
lik’il : isyana sevk etmek
lik’in ik’ : doğu
lik’in : doğu
lits’ : olta iğnesi
lob t’an : iğrenmek
lob : yatak
loh : tasarruf etmek
lolha’ : peri
lom : 1. bıçaklamak 2. zıpkın
loob : 1. kaza 2. şansızlık 3. incitmek 4. yara
lóob : yapıştırmak
loobil : 1. yara 2. esmek
lool : çiçek, gül
lot : 1. eşleme 2. içeride
lots : servet
loxik : delgi, zımba
lu’ : yayın balığı
lu’um : 1. kir 2. yer yüzü 3. toprak
luk’ : çamur, balçık
luk’ul : terk etmek
lukum : 1. güzel 2. hoş 3. narin
luts : olta iğnesi
lúub : ölçü
lúubul : düşmek
luuch : zindan
luuk’ : yutmak
luum : 1. dünya 2. toprak 3. ki

M

ma : değil
ma’ k’in : arızi, tesadüfi
ma’ talan : ulaşıla bilir
ma’ to’ : 1. hala 2. daha
ma’ : 1. hayır 2. yok 3. değil
ma’a tech : asla
ma’ataan : 1. değil 2. hayır
ma’ax : maymun
ma’ko’ohi’ : ucuz
ma’lob : 1. yeterli 2. elverişli
ma’teeni’ : benim değil
ma’tu páhtal : yapamam
ma’u cha’bal : benim değil
ma’ya’abi’ : küçük
máak : adam, kişi
máakan : çardak
maalob : 1. iyi 2. tamam 3. kuyu
maam : anne
máan : geçmek
máasewáal : 1.yerli 2. değersiz
máaskab xamach : tava

máaskab : 1. demir 2. makine
maat : 1. amber 2. kehribar 3. sayma, hesaplama
máax : kim
máaxi' : kim
maben : büyük kutu
mach : yapışmak
mach' : ezmek, yassılaştırmak
machik : 1. tutmak 2. kavramak
maháantik : ödünç, borç
mahan yuum : üvey baba
mahan : 1. borç almak 2. küçük, ufak
mak : saklamak
mak'antik : 1. yapmak 2. hazırlamak
makaal : boğuk, boğuk sesli
malach : kaz
maldisyontik : lanet
mamak : 1. sık çalılık 2. ağaçlık 3. zincir
mamakil : yakın benzeyen
manak : razı olmak
mani : sıra ile geçmek
manik : satın almak
mansik : geçmek
maskab : 1. bakır 2. çan 3. çıngırak
matan : 1. ödünç verme 2. hediye, armağan
me'ex ke : keçi
me'ex keh : sakallı kişi
me'ex : 1. sakal 2. bıyık 3. çene
mėek'ik : kucaklamak
meerech : kertenkele
meetik : yapmak
meex : bıyık, sakal
mek' : 1. dahil 2. kucaklama
men : 1. ile 2. işçi
mentik : yapmak
menyah : 1. davranış 2. yapmak
mex : bıyık, sakal
meyah : 1. iş 2. çalışmak
miis : kedi
miis : süpürge
miisik : temiz
mina'an : orada değil
mis : kedi
mismis : kuyruk
místik : süpürmek
mix ba'al : hiçbir şey
mix bik'in : asla
mix máak : bir değil
mix tu'ux : hiçbir yerde
mo' : dehşetli, korkunç
mok t'an : anlaşmak
mol : tekeline almak
molay : 1. gruplaşma 2. meclis 3. yüksek okul
mom : şeker
mootz : kök
mots' : kök
möntik : ödünç verme
much' : örselemek
muk'tik : becerikli
mukik : gömmek, saklamak
mukuk : 1. heybe 2. kese 3. torba
mukut : ummak
mul : tepe
mulkan : 1. kengeş 2. topluluk
multah : 1. bunaltmak 2. baskı yapmak
mumus : 1. şiddetli kaşıntı 2. uyuz
munyal : bulut
mut : kuş
muts' : 1. kırışıklık 2. şiddetini azaltmak

muuch : kurbağa
muuk’ : 1. güçlü 2. güç 3. mukavemet 4. direnç
muul : tepe
muxbil : yeryüzü
muy : tavşan

N

na’ : anne
na’akal : tırmanmak
na’atik : anlamak
na’t : anlamak
naach : uzak
naachil : mesafe
naakal : tırmanmak
naapul : doğrudan
naapulak : hemen, derhal
naatz’ : yakın
naatz’al : yaklaşım
naatz’ik : 1. yaklaşmak 2. yaklaşım 3. yakınlık
naay : düş
nach : 1. kızmak 2. uzak 3. bina 4. ev
nahil : bina
nak : 1. usandırmak 2. karın
nak’ : 1. karın 2. mide
nal : 1. buğday 2. mısır 3. un
namak : yüksek
naptzah : alıştırma yapmak
nat’ : bildirmek, beyan etmek
nat’ab : maşa, kıskaç
natle : masal
nats’ik : yaklaşmak
nay : sıvazlamak
neek’ : 1. çekirdek 2. tohum
neen : ayna
neh : kuyruk
nets’ : biriktirme
netsil : yararsız
ni’ : burun
nib : teşekkür etmek
níix : 1. iniş 2. bayır
niixil : eğmek
nikte’ : çiçek
nix : iniş
nixik : yan yatmak
no’oh : sağ taraf
nococh : büyük
noh-hal : övgü
nohoch ko’olel : yaşlı kadın
nohoch wíinik : yaşlı adam
nohoch : 1. büyük 2. kalın 3. yaşlı 4. eski
nohochil : 1. büyüklük 2. ölçü 3. boyut
nohol : güney
nok’ol : solucan
nonol : sıkışık
noohochil : lider, şef
nook’ : 1. giyim eşyası 2. elbise fırçası
nookov : bulutlu
nóokoy : 1. bulutlu 2. kapalı
nóokoytal : kapalı
nu’ukul : 1. akıl 2. sebep
nuk : 1. önceki 2. geçmiş 3. anlamak 4. büyük
nuk-kin : büyütmek
nukuch : kalın
num : iğne
numya : felaket
numyah : üzmek
nunuk : büyütmek
nup : 1. eklemek 2. elverişsiz
nup’ : toplamak

nut’ : darlık

nuts’ul : sıkıştırmak

nuukbesah : 1. ayarlamak 2. düzene sokmak

núukik : cevap

nuuktak : 1. büyük 2. ulu

nuum : 1. tembel 2. aptal

nuut’ : dar

nuxib : yaşlı

nuxiib : yaşlı adam

O’

o’och : 1. ayak 2. kaplumbağa

o’och’ : buruşukluk

O

och kaan : boğa yılanı

och : 1. küçültmek 2. yemek, yiyecek

och’ : tilki

ohėeltik : 1. anlamak 2. dikkat

ohel : bilmek

ohk’in : akşam

ok : 1. ok, mızrak 2. bacak 3. ayak 4. kulp

ok’ : 1. öğle yemeği 2. yiyecek

ok’in : 1. öğleden sonra 2. dün gece

ok’ol : 1. ağlamak 2. çığlık 4. hile 5. soygun

ok’omoltah : elem

ok’ot : oyun, dans

oka’an k’iin : 1. akşam 2. günün akşam vakti

okaank’in : akşam

okbal k’in : batı

okbal : kabul etmek

oklik : 1. çalmak 2. soymak

okol : 1. uğru, hırsız 2. uyutmak 3. giriş

okól : aldatmak, dolandırmak

okom : 1. direk 2. sütun

okot : oyun

oksah : 1. istila etmek 2. araya sokmak 3. nüfuz etmek 4. kabul etmek

oksik : 1. sunmak 2. araya sokmak

ol : 1. olmak 2. bulunmak 3. kast etmek 4. niyet

olil : gülünç

oloch : balkabağı

om : 1. köpük 2. şekil

omon : gezgin

ooch : 1. tilki 2. gelincik 3. akşam yemeği

oohel : bilmek

ook : ayak

ookol : 1. çalmak 2. soymak

ookolbil : 1. aşırma 2. çalma

otchalal : yıkma, devirmek

otoch kabil : 1. konuk etmek 2. konut vermek

otoch : 1. oda 2. ev

ots : 1. hafifleme 2. kısaltmak

ots’ : 1. kırışıklık 2.krem

ots’ot : karanlık

otshal : pıhtılaştırmak

otsil : 1. yoksul 2. mutsuz

otsman : satın almak

otsol : yükünü hafifletmek

owox : 1. ısı, sıcaklık 2. mayalamak 3. nefes alma 4. üflemek

ox : 1. üç sayısı 2. soluk 3. yel

oxo’ontik : buğday ya da mısır kabuğu

oy : 1. korkmak 2. selam

oyalal : korkaklık

oyan : korkak, ödlek

oyol : 1. canını sıkmak 2. bunaltmak 3. sakinleştirmek

oyolal : baygınlık

Ó

óokot : dans, oyun
óol : 1. kalp 2. vasiyet 3. güç
óon : avokado
óop : 1. ekşi 2. kızartmak
oot' : post
óotzil : yoksul
óox k'áal : altmış
óox lahun : on üç
óox : üç
óoxpúul : üç kere
óoxtúul : üç (insan ya da hayvan sayımlarında)

Ö

öli' : yeni
ötan : karı

P'

p'aak : domates
p'áatal : kalmak
p'an saka : hazırlamak
p'at : 1. terk etmek 2. çöl
p'atik : terk etmek
p'ax : 1. gereksinmek 2. zorunda olmak
3. borç
p'axah : borç
p'axul : alacaklı
p'ay : ayırmak, ufalamak
p'eeka'an : nefret etmek
p'ek chi : sevimsiz
p'ek : 1. mide bulantısı 2. nefret etmek 3. bıkkınlık 4. kızmak 5. nefret etmek
p'ektik : 1. nefret 2.iğrenmek
p'ek-tik : nefret
p'ektsil : tiksindirici, iğrenç
p'el : 1. hile 2. sadece, yalnız
p'elech : 1. tam 2. doğru 3. tamamlamak 4. uygun hale getirmek
p'elk'in : ertelemek
p'ich : zirve
p'iis : üzüntü
p'il : uyarmak
p'ilis : 1. filiz 2. kıvılcım
p'iliz : kıvılcım
p'ip'ix : pinti
p'is k'ax : çatlamak
p'is : 1. boyut 2. tam 3. ölçü
p'isik : 1. ölçmek 2. ölçü
p'ix : uyarmak
p'o : temizlik
p'o'ik : yıkamak
p'oa'al : solmuş, bitkin
p'ok : şapka, börk
p'okah : 1. büyütmek 2. düğümlemek, sıkmak 3. zulmetmek
p'olal : hava kabarcığı
p'olhal : itibar etmek
p'olmal : 1. satın almak 2. ticaret
p'olom : tüccar
p'ook : şapka
p'sik'an : ölçü birimi 20 x 20 m
p'u a' : çiy
p'u'hsik : sıkmak
p'u'kil iit : 1.but, kalça 2. bakiye
p'uchik : dövmek
p'uh : 1. bozuk 2. değişmiş
p'uha'an : 1. bozma 3. değiştirme
p'uhul : kargaşa
p'ukba : çömelmek

p'ul : kırbaç
p'um : unutmak
p'us : 1. kambur, hörgüç 2. ekşimiş
p'uuch : 1. dövmek 2. harman dövmek 3. yetenek, kabiliyet
p'uuhul : öfke
p'ux : çömelmek
p'uy : yontmak
p'uyu't : örtü

P

pa'al : açma
pa'at : beklemek
pa'atik : beklemek
pa'ik : 1. bitki, dikme 2. mola 3. kırmak 4. ara
pa'tik : beklemek
paach : arka, sırt
páahtal : beceri
páak : 1. açık 2. belli 3. yabani ot
páak'am : kaktüs
páaktik : 1. fırçalamak 2. yabani ot
paal : 1. oğul 2. çocuk 3. genç
páanik : 1. kazmak 2. parçalamak
páap : 1. sıcak 2. baharatlı 3. açık saçık
paapah : baba
paapil : 1. ısırmak 2. keskin
páatal : beceri
páayooch : kokarca
páaytik : çekmek
pach : 1. arka, sırt 2. omurga 3. geri, geride 4. sarmak 5. izlemek 6. kavramak 7. hüküm vermek 8. yetki vermek
pach' : denge
pachil : sonra
pachkunah : iptal etmek
pah : 1. ekşi 2. yüklemek
pahtal : becerikli
paik : kırmak
pak' : 1. beklemek 2. duvar 3. inşa etmek 4. katlamak
pak'a'an : tohum ekmek
pak'ach : pasta yapmak
pak'achtik : pasta yapma
pak'al : 1. dahil etmek 2. bitki dikmek
pak'il nah : ev yapma
pak'lah : şamar
pak'te : pekiştirmek
pakáal : turunçgillerden ekşi bir meyve
pakal : 1. kalkan 2. parlak
pakteh : seyretmek
paktik : 1. bakmak 2. görmek
pal : 1. erkek çocuğu 2. delikanlı
palbil : yetiştirme
pan : ekmek
panik : kazmak
papanche' : yapı iskelesi
paw : 1. gem 2. heybe
pay wakax : boğa güreşi
pay : 1. bedel, fiyat 2. lakap 3. yaklaşma
paya'an : 1. ilerleme 2. kıdemli 3. öncelikli
payal : kışkırtma
paybe : 1. eğitmek 2. tecih etmek 3. sözü geçen
payik : çağırmak
payk'ab : 1. dalga 2. sinyal 3. işaret
pechėech : 1. iğ, kirmen 2. hareket etmek
peech : imza, onay işareti
pėek : hareket, taşınmak
peek' : köpek

pėeksik : 1. hareket etmek 2. sarsmak
peel : vajina
pėepem : kelebek
peetz' : tuzak
pek : 1. sıkı 2. pekiştirilmiş 3. yassı 4. dövmek 5. hareket etmek
pek' : köpek
pek'a'an : 1. düz 2. yalan söyleme
pekeche' : yabani otlar
pepem : kelebek
pet : 1. daire 2. çember 3. eğri 4.kıvrık
peten : 1. daire 2. çember 3. ada
petenchė : tekerlek
petha' : göl
pets' : 1.uygulamak 2.kontrol etme 3. denetlemek 4. avundurmak 5. desteklemek
petz'ik : ezmek, parçalamak, alıkoymak
pian : ruh
pib : pişirmek
pibil aax : piliç
pibil k'ėek'en : domuz eti
picitil : yelpaze
píib : aşçı
píim : kalın
piit' : pamuk
piitoh : 1. düdük 2. flüt
piitz' : pamuk
píix : 1. diz 2. durum 3. kaplamak
pik : 1. pire 2. tahtakurusu 3. etek
pik' : 1. sallamak 2. uzaklaşma
pikil : sonsuzluk
pikit : yelpazelemek
piltek : tutku
pitik : çıkarmak, soyunmak
pix : 1. durum 2. halı ile kaplamak 3. diz
pixaan : ruh
pixan : 1. rastlantı 2. saygıdeğer 3. hayalet
poch : 1. haydut 2. dilemek 3. küçümsemek 4. tutkun
poch' : 1. dikkatsiz 2. düşüncesiz 3. sataşmak
pok chuk : ızgara
pok : 1. pişirmek 2. ovarak temizlemek
pokbil : leblebi, çerez
pol : 1. baş 2. sap, cücük
polik : ızgara
polok : 1. şişman 2. kalın 3. koyu yeşil
pook : tepe
pool : baş
poolkil : şişmanlama
poos : 1. pus 2. solgun, soldurmak
pop : halı, kilim
popok' lok : fokurdamak
popoxkan : karınca
pos : 1. sarı 2. sarımtrak 3. rengini açmak
potik : 1. hakim olmak 2. nüfuz etmek
potom : çömlekçi
poy : heybe, torba
pötik : atmak, fırlatmak
pu'uk : 1. sıradağ 2. tepe 3. yokuş 4. testere
puch'ik : 1. ezmek 2. zulmetmek
puchkabal : çok çalıştırmak
puh : 1. itmek 2. yayılmak
puk : bozmak
puk' : 1. dövmek 2. karıştırmak
puksi'k'al : kalp
pul bolan : arabacı
pul : 1. ele almak 2. eşit 3. denge 4. kışkırtmak 5. kovalamak 6. saldırmak 7. suya dalmak

put : araç ile taşımak

puts' : 1. dikiş iğnesi 2. iğne 3. file 4. firar 5. süt sağmak 5. şaka 6. ürkütmek

puuk : 1. bulutlu 2. tepe

puul : 1. hepsi birden

puuts' : iğne

puuts'ul : kaçmak

púutz' : iğne

púutz'ul : kaçmak

puy : örtü

S

sa' : tane

sa'sak : gıcık

sáabin : gelincik

sáabukaan : çanta, torba

saahkil : korkmak

saak' : 1. kaşıntı 2. salkım ağacı

sáak' : 1. puro 2. çekirge

sáal : hafif

sáam : şimdiden

sáamal : yarın

saampol : tayra

sáansamal : günlük

sáas : açık

sáasil : 1. hafif aydınlık 2. ışık

saastal : kayıp

sáastal : tan vakti, şafak

saastal : şafak

saataan : kayıp

sabak : 1. barut 2. duman 3. is, kurum

saban : zehir

sabukan : 1. kese 2. yem torbası

saen : öksürük

sah tsahil : genel af

sah : 1. davranış 2. sersemlemek 3. tehdit

sahahkúuns : korkutmak, ürkütmek

sahan : un

sahka/sakab : beyaz toprak

sahkil : korkmak

sak bok : ak balıkçıl

sak ta'k'in : gümüş

sak : 1. açık, net 2. ak 3. şafak 4. temiz 5. yapay 6. düzenli

sak' : 1. çekirge 2. çevik, atik 3. hızlandırmak 4. kaşıntı 5. istakoz

saka' : 1. kuyu 2. badem sübyesi

sakach : 1. fazla, aşırı 2. paylamak

sakachtah : gayretli, çalışkan

sakal : dokumak

sakan : 1. un 2. geçmiş 3. ham, olmamış

sakbane'n : sarı

saket : 1. rahatsız etmek 2. üzüntü

sakil : 1. aklık, beyazlık 2. duruluk, berraklık

sal ik' : sallamak

sal : hafif, uçarı

sala'n : 1. azaltmak 2. hafiflemek

salaknak : şaşırtmak

salam : 1. kuru 2. sade 3. süssüz

salkun : 1. hakaret etme 2. masraf

sam : 1. bedel 2. para 3. koku 4. kum

samalsam : 1. akşam 2. günlük

sap : 1. dal 2. kol 3. uzantı 4. kulaç

saphal : tahkir, hakaret

sas : 1. aydınlatma 2. aydınlık 3. berrak 4. gözlük 5. yumurta akı 6. temiz

sat : 1. gelmek 2. gözden kaybolmak 3. şaşı 4. sataşma, tecavüz 5. şaşırtmak 6. yok etmek 7. satmak

satal : 1. baygınlık 2. gözden kaybolma

satik : 1. yitik 2. yitirmek
satpahal : yok olmak
sats' : 1. saçmak
sats'ik : uzatmak
saw : 1. bağlamak 2.savmak, yanıltmak 3. sık çalılık, ağaçlık
saw'an : sık çalılık, ağaçlık
sawal : 1. düğüm 2. birleşme 3. hazırlamak
sawin : 1. ihtiraslı 2. düzensiz 3. içinden geçirmek 4. farzetmek 5. karmak 6.birleştirmek
sayab : çeşme, kaynak
sayap ha' : kuyu
se'en : 1. soğuk 2. nezle
se'enik : öksürmek, öksürük
se'n : soğuk algınlığı
seb aaj' : geveze
seb : 1. ün, şan şöhret 2. süratlenme
sėeb u meyah : çalışkan
seeb : çabuk
sėebak : çabuk, hızlı
sėekuntik : çok çabuk
semet' : saz, kamış
sen ma'alob : çok iyi
sen utz : çok güzel
sen : çok
senbesah : süslemek, donatmak
ses : 1. kekelemek 2. boşa harcamak
si : vermek
si' : odun
si'is : 1. inme, felç 2. uyumak
si'p : 1. bozma, tahrif etme 2. tahkir etmek 3. yanlış, hata
sib : kemirmek, aşındırmak
sibitil : sürü
sih : doğmak
sihik : vermek
sihil : 1. doğum 2. armağan
sihnah : yeni doğmuş
síihbil : armağan
síihik : 1. vermek 2. sunmak
síihil : sınır, kenar
síim : sümük, balgam
síina'an : akrep
síinik : karınca
siip/si'ipil : hata, kusur
síis : 1. ayaz, soğuk 2. serin
síiskuntik : donmak
siit : 1. saman 2. kamış
síit' : atlamak
sik'il : biriktirmek
sikil : balkabağı çekirdeği
siklik : içine sokma, yerleştirme
sil : yukarı doğru sıvamak, kaldırmak
sim : sümük
sinan : şive
sinik : karınca
sipit : 1. sıyırmak 2. kaçmak 3. bahşetmek
sis ol : soğumak
sis : 1. serin 2. soğuk
sis-k'in : öğleden sonra
sit' : sıçramak
sits' k'uch : akbaba
sits' : 1. kaygı, endişe 2. tutku
sits'il : haksızlık, adaletsizlik
siyan : soy, sop
sob : sivilce
soh : kuru
sohol : 1. çöp 2. saman
sohol-kai : balık

sok’ : kaşıntı

sol : 1. pul 2. kabuk

son : 1. son 2. gecikme

sóol : 1.havlamak, dış kabuk, kapçık

sool : kabuk

sootz’ : yarasa

sop’ : engel olmak

sowhal : 1. endişeli 2. etkileyici

sowyah : karşı koymak

söbök : 1. barut 2. is, kurum

sök : beyaz, ak

sököl : 1. dokumak 2. dokuyarak birleştirmek 3. yamamak 4. örtmek

statsal : saban

su tu chi’ pal : asker gödermek

su : 1. asker 2. görünmek

su’lak : utandırmak, mahçup etmek

su’tal : itibar, saygınlık

su’uk : 1. otlak, çayır 2. saman 3. çimen

su’utal : utanç

suhuy k’áax : girilmemiş orman

suhuy paal : kız

suhuy : bakir, bakire

suk : 1. alıştırmak 2. evcil 3. hizmetçi

suk’in : 1. içermek, ihtiva etmek 2. sakınmak

suk’inil : sakınma, çekinme

suku’un : büyük kardeş, ağabey

sukuun : ağabey

sul : sulamak, ıslatmak

sula’n : 1. sulanmak 2. suya batırmak 3. yıkamak

sulik : bağımlı olmak, tabii olmak

sulimat : amber, kehribar

sum : 1. ip, halat 2. takım, donanım

sup’a’an : kapalı

sup’ik : kapalı

supul : 1. fırlatıp aşağı atmak 2. saldırmak 3. asker sevketmek

sus : 1. bileyip sivriltmek 2. kum, oyun alanı

susulak : 1. olgun 2. yumuşak

sut : 1. kuşatma 2. set çekmek, çevirmek

sutik : geri dönmek

suts’ : 1. sası 2. ekşi

suu : 1. asker göndermek 2. işgal etmek

suuk : 1. çimen 2. görenek 3. uysal

súuk’in bah : sakınmak, korunmak

suum : ip

suut : geri dönmek

suuts’ : sığdırmak, sıkmak

suwanil : 1. davet 2. düğün 3. kullanışlı

suyem : 1. kundak takımı 2. örtü, kılıf 3. aba 4. giysi

suytun : 1. kayalık 2. kudretsiz

T’

t’aaham : bağırma

t’aan : 1. konuşmak 2. söylemek 3. dil 4.kelime

t’ab : dazlaklık

t’aba’an : yanan

t’abik : yakmak

t’ah : 1. damla 2. faal

t’akuntah : depolamak

t’an : 1. dil 2. konuşma 3. şive 4. emretmek 5. tanık 6. tanımak 7. ulaşmak

t’anal t’an : kavga etmek

t’anal : boğazına düşkün

t’anik : 1. söylemek 2. çağırmak

t’antanil : ziyafet

t'anul : 1. an lama, anlayış 2. karşılığını vermek
t'eel : horoz
t'eelel : yüzük
t'el : 1. horoz 2. yele
t'iinil : 1. uzatmak 2. fiil çekimi 3. gergin
t'ikal : 1. görünmek 2. gözetleme
t'il : 1 dayanmak, tahammül etmek 2. durdurmak
t'ilib : 1. toka 2. parça
t'is : dikiş
t'o'ol : omurga
t'okik : 1. kesmek 2. toplamak
t'ol : 1.çizgi 2. sınır 3. hendek, siper
t'on : 1. baskı yapmak 2. bacak
t'ona'n : 1. alçak gönüllü 2. eziyet etmek 3. solgun
t'óon : baldır
t'oon : dana
t'ooxik : bölmek
t'ox : 1. bölüştürmek, pay etmek 2. pay, hisse
t'oxik : pay, paylaşma
t'ön : 1. dil 2. konuşma 3. şive
t'uba'n : suya batırmak, tummak
t'uba'n : 1. ihmal etmek 2. inat etmek
t'ubik : batmak, dalmak
t'ubub : duman
t'uknak : 1. bozmak 2. pis kokulu
t'ul t'an : cezbetmek
t'ul : 1. araştırmak 2. daz, kel 3. tavşan 4. kurnaz kimse
t'un : 1. damlamak 2. kayış, kemer
t'up : küçük parmak
t'ut' : 1. papağan 2. tüy
t'uubul : batmış
t'uup : küçük parmak
t'uy : kaldırm

T

ta : seninle
ta' : 1. dışkı 2. damla
ta'ab : tuz
ta'abik : tuz
ta'akik : 1. özen göstermek 2. korumak 3. kireç 4. kül 5. toz 6. nişasta
ta'aytak : 1. göçmen 2. nerdeyse 3. onun hakkında
ta'k : saklamak
ta'k'in : altın
ta'kun : 1. arşiv 2. depo 3. saklama yeri 4. mağaza
taach : 1. alıştırmak 2. olmak
taahal : dilim
taak : 1. endişeli 2. istemek
taak'in : 1. altın 2. para
taak'inal : zengin
taakal : yaklaşmak
taal : gelmek
taam : 1. alçak 2. derin
táaman : karaciğer
táan : 1. ön 2. önce
táanil : önde
taasik : 1. taşımak 2. getirmek
taata : dede, büyük baba
taats' : topal, aksak
táax : düz, yassı, pürüzsüz
tab : 1. dizgin 2. yular
tach : 1. kekre 2. sert
tachi'il : 1. öfke, gazap 2. sertlik 3. talihsizlik 4. zulmetmek
tah : 1. olgun 2. olgunlaşma 3. pişirme 4. doğru 5. tam
tahal : 1. pişirmek 2. kaynamak
taham : ayrıca

tahats’ : sopa ile dövme, dayak
tahik : dilim
tahil : hasat, mahsul
tak che’ : dövmek
tak : 1. gibi 2. -e kadar 3. hakkında 4. bitişik
tak’ : 1. bağlanmak 2. uygulamak
tak’al : temas
tak’al : uygun, ehil
tak’an : olgun, pişmiş
takasba : gürültülü
takitak : ıstırap
taklak : bir yere bağlamak
takuntah t’an : yüklemek
tal : 1. fışkırmak 2. çıkmak 3. kaynak 4. götürmek, taşımak 5. sevk etmek 6. dokunmak 7. gelmek 8. yay
talah : 1. günah 2. suç 3. hırsızlık
talak : dolu
talan : 1. zorla alma 2. büyük sıkıntı 3. güçlük 4. sarp 5. çetin 6. doğru 7. namuslu
talbal : yakın
taleb : anlaşmak
talik : neden
tam : 1. ağır 2. vahim 3. uçurum 4. derin
tamakas : 1. delilik 2. kuduz 3. şaşkınlık
taman : 1. koç 2. koyun 3. kuzu 4. pamuk 5. yün 6. karaciğer
tamax chi’ : tebliğ etmek
tamax : 1. küfretmek 2. tahmin etmek
tan ich : gözlük
tan ik’ : havadar
tan yahal kab : şafak sökmesi
tan : 1. ileri 2. ilerlemek 3. un
tana : oda
tanak : 1. boynuz 2. nasır
tanak : bağırma
tanhel : seçenek, şık
tanilí : şimdiden
tankelem : genç adam, delikanlı
tanlah : 1. kuşatmak 2. süslemek 3. gayretli 4. idari makam, bakanlık
tap : 1. düzenlemek 2. hazırlamak 3. süs
tap’ : 1. çarpmak 2. bulmak
tas che’ : yapı iskelesi
tas : 1. ocak 2. şilte 3. yatak
tatah : düzenlemek
tatak t’antah : altüst etmek
tatax : düz, pürüzsüz
tatil : 1. yığın 2. biriktirme 3. yoğunluk, sıklık
tax : 1. düz, pürüzsüz 2. düzlemek 3. yatay
tayik : sebep
tc’ul : yabancı
te : 1. buraya 2. orada 3. orası 4. burada
te’ela’ : orada
te’ex : sen
te’kechi : 1. orada 2. oraya
te’lo’ : orada
teak : şu an
tech : çay
teech : 1. sen 2. siz
teel : 1. küçük diken, tel 2. fayda 3. gerekli
teen : 1. ben 2. biz
teet : kalça
tek : -e kadar 2. ile 3. beraber
telá : burada
teles : juglar
tem : 1. kubbe, mihrap 2. öğle yemeği 3. yatıştırmak 4. adım

ten : 1. ben 2. benim için
tep' : 1. paket 2. levha 3. örtü
tepal : 1. bolluk 2. refah 3. hakim olmak
tet : fark
teteak : 1. tetik, çevik 2. tetiklik, çabukluk
ti' : 1. içeri 2. içinde 3. üstünde 4. için 5. ile
ti'al : özel, ait
tial : ait olmak
tibib : korku, dehşet
tibil : 1. armağan 2. iyilik 3. kolay, rahat
tich : 1. fazla, aşırı 2. ortaya çıkmak
tich' : 1. tören, merasim 2. yükseltme
tihil : kuru
tihsik : 1. kuru 2. kurulanmış
tii' tii' : başarı
tii' : 1. orada 2. oraya
tiihal : varma
tiik' : köşe
tíit : 1. itmek 2. sarsmak 3. titretmek
tíitik : 1. itmek 2. sarsmak 3. titretmek
tik : 1. bulmak 2. açığa çıkarmak 3. parçalamak
tikil : 1. değişme 2. parçalanmış
tikin : 1. kuru 2. sade
tikul bul : bir çeşit oyun (satranç)
tilik : süresince
tilis : 1. saygı 2. vakar 3. şeref
tintzėel : bana özel
tip' : artma
tip'il : görünmek
tishik : kuru
tit : titretmek, sarsmak
tits : 1. açı 2. kayalık
tits' : atmak, fırlatmak
titsa : kurnaz
tix : 1. bulmak 2. açığa çıkarmak
to : orada
to' : 1. o 2. onlar
to'ik : 1. kaplamak 2. sarmak
to'on : 1. biz 2. bizi
to'oy : 1. küfe 2. örtü
toch' : taşmak, dağıtmak
toh ol : yumuşak
toh : 1. doğrudan 2. doğru 3. şimdiden
tohlah : 1. kaçırtmak 2. sürmek 3. sürgüne göndermek 4. sertlik
tohol : fiyat
tohól : miktar, meblağ
toil : madeni para
tok : 1. savunma 2. yakmak 3. yanmak
tok' : sert, katı
tok'tuunich : 1. kaya 2. sert taş
toka'an : alıp götürmek
tokba : 1. gereken 2. -den dolayı 3. kaçmak
tokik : dayanmak
tokoy : tırmık
tolak : diğeri, başka
tolok : kertenkele
tom : topallık
tomay : küfretmek, sövmek
tomin : para
ton : cep
tonba : yanak
tonkuy : topuk
tonlah : mızrak
took : yakmak
tookik : yakmak

tóolok : küçük kertenkele
toon : penis
tóotkóok : sağır ve dilsiz
top : hızlanma
top' : 1. doğmak 2. sağlamak 3. temin etmek 4. toplamak
top'a'n : tomurcuklanma, filizlenme
tos : toz
tot : dilsiz
totol : adi, bayağı
totowánkil : kaynamak
tox : taşmak
tömökos : çiçek hastalığı
tömökös : şaşkınlık
tömön : pamuk
tu ka'bil : her ikisi
tu tan : önceki
tu : ile
tu' : 1. can sıkmak 2. pis koku
tu'ub : unutmak
tu'ubsik : unutma
tu'ubul : unutulma
tu'uk' : 1. açı 2. köşe
tu'ux : nerede
tu'x : nerede
tub : 1. tükürmek 2. tükürük 3. çevre
tubul : unutmak
tuch : 1. göbek 2. göstermek
tuch' : 1. bal kabağı 2. doldurmak
tuchan : büyütmek
tuchi' : 1. göndermek, yollamak 2. ikram etmek
tuk : inlemek, sızlamak
tuk' : badem
tuk'a'an : sıkılmış, usanmış
tuk'ah : can sıkmak
tuk'teen : yine, tekrar
tuk'ub : hıçkırık
tuklah : 1. endişeli 2. inanmak 3. tasarlamak
tuklik : düşünmek
tukul : 1. akıl 2. fikir 3. niyet, amaç 4. tasarı 5. vicdan 6. ideal 7. üzgün
tul sus : kumluk
tul : 1. dolu 2. doldurmak 3. aşırı 4. saçmak 5. taşmak
tuláakal : hepsi
tu-la-kal : hepsi, tamamı
tulis : bütün, tam
tulix : Yusufçuk
tulpalal : kaynamak
tulul : 1. değer 2. değer vermek 3. maliyet 4. ödemek 5.dolu
tulum : 1. kale duvarı, sur 2. şato
tulup : 1. serin 2. yeni
tum : ikaz etmek
tumben : 1. parlak, yeni 2. serinlik 3. taze
tumbuluk' : sallamak, aşırıp devirmek
tumen : 1. ile 2. neden 3., sebep 4. çünkü
tumtah : 1. adak, söz 2. denemek, tecrübe etmek 3. önem vermek
tumtun : orta, vasat
tumul : yenilik
tumut : 1. anlaşma 2. deneyim, tecrübe 3. ketum 4. dikkat 5. dikkate alma 6. ihtiyat 7. güç 8. rıza, muvafakat 9. takdir
tun : 1. nefes, soluk 2. yeşim
tunich : kaya
tunka's : oda
tunku'l : davul
tunkuluchú : baykuş
tunkuy : topuk

tunkwil : topuk
tup : 1. küpe 2. sönmek
tupa’ : söndürmek
tupa’n : kireç
tupik : 1. söndürmek 2. öldürmek 3. bitirmek
tupil : mahkemede görevli memur
tupul : 1. dindirmek 2. durdurmak
turix : Yusufçuk
tus ik’ : cesaret vemek
tus : 1. kıyafet değiştirme 2. maske 3. düş 4. gibi görünmek 5. gizlemek 6. yatmak 7. yakınında 8.yazar
tusah : tuzak
tusba : astım
tusbeltik : 1. emretme 2. ısmarlama
tusik : yalan, aldatma
tusul : yalandan yapmak
tutuktal : yığmak
tuucha : maymun
tuukul : 1. yine de 2. sebep
túumben : taze, yeni
túun : sonra
tuunich : kaya
túunku’l : davul
tuunkuy : 1. topuk 2.davul
tuus : 1. yanlış 2. yalan 3. aldatmak
túuxtik : göndermek
tux : 1. göndermek 2. yollamak
tuy ak’ : küçük çan
tuy : 1. tüy 2. bıyık
tuyintuy : sakallı

TS’

ts’a chu’ch : meme vermek
ts’a ol : alarm vermek
ts’a : 1. ekşimek 2. ısıtmak 3. ihtar etmek 4. meydana gelmek
ts’aamal : biriktirmek, yığmak
ts’aba : 1. cüret 2. gayret sarfetmek 3. tehlikeye girmek
ts’ahik : kızartmak
ts’aik : vermek
ts’ak : 1. çok 2. çoğaltmak, artırmak 3. dağıtmak 4. derece, rütbe 5. güvenmek 6. saymak 7. servet, zenginlik 8. toplama 9. ilaç
ts’akah : servet yapmak
ts’akal : karma
ts’akan : 1. koruma 2. sağ salim 3. tamam
ts’al pech : zorlamak
ts’al : kalıba dökmek
ts’am : bir hizaya getirmek
ts’am : çökertmek, bunaltmak
ts’amal : inat etmek
ts’ap : saplanmak
ts’apba : durdurmak
ts’ats’ : düzleştirme
ts’eb : şaşı
ts’eek : her hangi bir
ts’eh : sivriltmek
ts’em : 1. dindirmek 2. ehilleştirmek 3. tamamlamak
ts’ib : 1. mektup 2. sayı, rakam
ts’ibol : 1. heves 2. tamahkarlık
ts’ik : 1. geminin iskele yanı 2. süpürmek 3. sol
ts’ikib : çakı
ts’il : 1. hücum etmek 2. soymak
ts’ilis : önemsiz
ts’ipa’n : tırmalamak
ts’ipit : yüzük
ts’it : sıçramak
ts’ok : 1. yerine getirmek 2. tam yerleştirmek 3. bitirmek 4. itaat etmek 5. sökmek
ts’ol : çıkarmak

ts'om : 1. ıslatmak 2. suya batmak 3. batırmak 4. çomak 5. tüfek 6. beyin

ts'on : 1. silah 2. atış etme

ts'onaknak : bitişik

ts'onn-ol : avcı

ts'oocts : saç

ts'ook : hazır

ts'op : saplanmak

ts'opa'an : saplanıp kalmak

ts'os : sürüklemek

ts'ots' : kamçılamak, kıbaçlamak

ts'oy : boyun eğdirmek

ts'öhik : tavada kızartmak

ts'u : öz, su

ts'uk : tükürmek, saçmak

ts'us : daz

ts'ut : sivriltmek

ts'uts' : 1. emmek 2. öpücük 3. suyunu çekmek 4. tütmek

ts'uutil : aç gözlülük

TS

tsa : 1. istek, rica 2. tahsil etmek 3. tasa, kaygı

tsa'm : bunaltmak

tsaa : 1. ısrar etmek 2. şevk, gayret

tsaats : şişman

tsabah : çağırmak

tsah : yakmak, kavurmak

tsak : 1. saymak 2. sayı 3. rakam

tsak' : 1. çakmak 2. çarpmak

tsakaal : soruşturmak

tsakal : gitmek

tsal : sal, sandal, gemi

tsanlak : sesli

tsats : yağlı

tsay : 1. çoğaltmak, artırmak 2. doğru, gerçek 3. karmak 4. yakalamak, kapmak

tsayal : 1. bahtsızlık 2. derlemek 3.hastalanmak

tseel : taraf

tsek : 1. tavsiye etmek 2. temel

tsek' : 1. kafatası 2. sert, huysuz

tsel : yan

tselek : omurga, bel kemiği

tsemtsem : dermansızlık

tsen : besi, beslemek

tsen : 1. beslemek 2. devam ettirmek 3. süslemek

tsiil : daire, çember

tsik : itaat etmek

tsikbal : gevezelik etme, çene çalma

tsiklim : paylaştırmak

tsimin : 1. at 2. eşek

tsinimil : binek hayvanı

tsits : 1. süzmek 2.damıtmak, imbikten geçirmek

tsits' : serpinti

tsoka'n : mükemmel

tsol : 1. açıklama 2. ip ucu 3. düzeltmek 4. kalıba dökmek 5. uyarlamak

tsoolik : açıklamak

tsots : 1. saç 2. yün 3. domuz

tsoy : 1. güzel 2. yenmek

tsuk : 1. fark, ayrılık 2. mal mülk, zenginlik 3. mide 4. para 5. tepe 6. fırın, sıcak

tsukel : paçavra

tsukil : konuşma

tsulche' : saban

tsutsul : güvercin

tsuy : doğan

TZ'

tz'a'ay : köpek dişi

tz'aak : 1. ilaç 2. tıp

tz'akik : iyileşmek

tz’íib : 1. yazmak 2. yazı
tz’íibtik : yazı
tz’íih k’ab : sol el
tz’íik : 1. çekmek 2. vermek 3. yerleştirmek
tz’ika’an : traş etmek
tz’ikik : traş olma
tz’o’oksik : bitirmek, bitiş
tz’o’om : beyin, ilik
tz’oka’an : bitirmek
tz’on náal : avcı
tz’onik : 1. filiz 2. av
tz’ono’ot : 1. su deliği 2. lavoba
tz’ook : son, en son
tz’oya’an : sıska
tz’u’utz’ik : 1. öpücük 2. duman
tz’u’uy : 1. sert 2. kösele 3. kart, dayanıklı
tz’unu’un : sinekkuşu
tz’uul : el, yabancı

TZ

tzaatz : şişman, iri, büyük
tzahbil : yağda pişirilmiş, kızartılmış
tzahik : kızartmak
tzakbesah : 1. toplamak 2. eklemek 3. katmak
tzayneh : izlemek
tzėel : taraf
tzeentik : beslemek, büyütmek
tzíimin : at
tzikbal : sohbet
tzikbatik : sohbet etme
tzo’otz : saç
tzolik : açıklamak

U’

u : o
u’b : dinlemek
u’l : 1. temel 2. boğaz 3. delil 4. yutak
u’la’ : ziyaret
u’uy : hissetmek
u’uyik : 1. hissetmek 2. duymak 3. dinlemek
u’y : 1. duymak 2. dinlemek 3. sahip olmak

U

uch : 1. vuku bulmak 2. olay 3. geçen yıl 4. kızdırmak
uch’ : 1. biçimi bozmak 2. kel
uchbe’en : eski zamanlar
uk : 1. bit 2. yedi
uk’ : 1. ağlamak 2. bit
uk’ah : 1. içki 2. susuz
uk’ul : 1. kahvaltı 2. içecek 3. sahip olmak
ukol : soymak
ukum : güvercin
ulah : eklemek, devam etmek
ulak : diğeri, başka
ulum : 1. horoz 2. hindi
us : ruh
oos : esmek
ustik : esinti
utak’ : olgun
uts wak : şimdi
uts : 1. hoş 2. iyi 3. iyileştirmek 4. iyilik 5. süslemek 6. tertip etmek 7. erdem 8. onarmak
uts’ : 1. hoş koku 2. kırıştırmak 3. öpmek 4. koklamak
utsilik : 1. uzluk, ustalık 2. beceriklilik
utz : 1. iyi 2. tam
utzkíintik : düzeltmek

Ú

úuchben : 1. yaşlı 2. eski
úuchih : çok önce
uuchil : önceki

úuchul : meydana gelmek

uuk t'an : efsane

uuk : yedi

uukum : güvercin

úulum : hindi

úurich : salyangoz

uustik : esmek

ux : 1. aşağı 2. indirmek

uyik : duymak

W

wa ba'ax : bir şey

wa ba'l : biraz

wa bay k'in : hangi gün

wa mak : biri, birisi

wa : 1. ve 2. veya 3. şimdi 4. eğer

wa' be : hazırlamak

wa'ak : sunmak, önermek, vermek

wa'al : ayakta durmak

wa'an : boy, yükseklik

wa'bal : yürüyüş

wa't : demir atmak

waach : asker

wáah : eğer

waah : ekmek

waak'al : patlamak, burst

wach' : 1. açmak 2. çözmek 3. savurmak 4. sallamak

wah : akmak

wahil : şölen, ziyafet

wak : 1. altı 2. ikram etmek 3. sergilemek

wak' : açmak, aralamak

wak'al : 1. açıklık 2. patlamak

wak'ik : 1. hamak 2. dokumak

wakax : 1. öküz 2. sürü 3. boğa 4. sığır

wakunah : eşlik etmek

wal : 1. ye 2. yelpaze 3. yatak

walab : yükseklik

walak' : 1. cevap 2. çekme, kısalma 3. dönüştürmek 4. evcilleştirmek

walan : altına, altta

walat : elemek

wale' : belki

wasak' : 1. cevap 2. çekme, kısalma

watan : karı

watik : kırmak

waxak : sekiz

way : aşındırıcı

way : 1. burada 2. şurada, şuraya 3. aşındırıcı 4. yatma mekanı

wayak' : düş, rüya

waye : burada

wayile' : yerel

weech : donanma

weel : yel

wekik : dökmek, yayılmak

wekil : taşma, saçılma

wel : yiv açmak

wela'n : oluk açmak

wen : uyumak

wenel : 1. ihmal etmek 2. uyku

wensik : indirmek

wes : kesmek, biçmek

wewek : eğlendirmek

wey : sevgili

wi' : çiçek soğanı

wi'h : 1. açlık 2. istek, heves, iştah

wi'ih : 1. aç 2. görünüş 3. göz 4. çehre 5. meyve

wichil : iç, içeri

wíinik : adam, kişi

wíinkil : vücut
wiix : idrar, sidik
wil : besin, gıda
winik : erkek
winikil : doğa, tabiat
winkil : vücut
winkilis : nakış işlemek
wipil : gömlek
wits : dağ
wix : sidik
wo'och : kaynamak, fokurdamak
woch' : kümelenmek
wol sus : kumlu
wol : 1. küre, top 2. daire, çember 3. hal 4. buruşturmak
wolah : 1. canı istemek 2. tercihini yapmak
wolis : yuvarlak
wool a k'ab : yumruk
wotoch : ev
wuts' : 1. devirmek 2. dönem, çağ 3. yuvarlamak
wutz'ik : katlamak
wuuts'ik : katlamak

X

xa'an : eldiven
xáache' : taramak, tarak
xáachtik : saç fırçası
xaak : küçük sepet
xáantal : gecikme
xach : 1. saç 2. seçmek 3. dikiş 4. çalışkan
xachah : saç taramak
xache' : tarak
xaham : tepe
xak : 1. saymak 2. pusu 3. otlatmak 4. sepet
xak' : 1. baharat 2. mani olmak
xak'tik : karıştırmak
xakal : sivilce
xakuntah : sevmek
xamach : tava
xaman : 1. kuzey 2. boru, borazan
xan : 1. gecikme 2. yavaş 3. bekleme 4. hem 5. bir de 6. otlatmak
xanab : 1. çizme 2. ayak 3. deriden matara
xanal : geç
xatik : kesmek
xaw : 1. açmak 2. pençe 3. yamaç
xax : çevre
xaxah : tırmık
xaxak' : saçık, düzensiz
xayak' : su kanalı ağzı
xch'úupal : kız
xe : kusma
xeechel : koparmak, parçalamak
xeen : gitmek
xeet' : küçük lokanta
xėet' : parça
xeh : kusmak, çıkarmak
xek : oturacak yüksekçe yer
xek' : koparmak, parçalamak
xel : açık
xet' : parça
xi'ik : güç, kuvvet
xi'im : 1. buğday 2. mısır
xi'ipal : genç, delikanlı
xib : erkek
xibil : 1. tüylerini kabartmak 2. ürperti
xibpal : genç
xich' : 1. düğüm 2.sinir

xiib : erkek
xiibil : penis
xiich' : sinir
xiik' : 1. koltuk altı 2. kanat
xíimpal : yürümek
xíiw : 1. çiy 2. ot
xik : 1. iliklemek 2. bölmek 3. gitmek
xik' : küçük kanat
xikik : 1. kırmak 2. ara
xikin : 1. enli 2. kulp 3. kulak
xikín : yan, kenar
xikínche' : mantar
xikmak : sıkmak, düğümlemek
xikul : ceket
xim : para
ximbal : gezgin
xit' : gevşetmek
xiw : 1. çiy 2. ot 3. çimen
xix : 1. damıtmak, imbikten geçirmek 2. tortu
xkaax : tavuk
xkoonol : satıcı
xloob : fırça
xma' nook' : çıplak, yalın, açık
xma' : eksiklik, noksan
xnuk : yaşlı kadın
xob : 1. kısrak 2. ıslık
xoch' : 1. kuş 2. baykuş
xok : 1. saymak 2. ders 3. okumak 4. sayı 5. çiçek soğanı
xok' : kemerle bağlamak
xok'ol : kapalı
xol : 1. baston 2. çökmek 3. engellemek 4. payandaya vurmak 5. koltuk değneği
xoltė : baston
xook : okumak
xookik : okumak
xot : 1. kesmek 2. tam 3. doğru
xoteb : bıçak
xotik : kesmek
xotkin : bıçak
xoxoch : aksi
xt'uup : kız kardeş
xt'uut' : papağan
xu'uk : dönüm noktası
xu'upi : 1. kullanmak 2. harcamak
xubala' : acı kırmızı biber
xuk : 1. kurcalamak, eşelemek 2. köşe
xul : 1. doruk, zirve 2. kenar 3. son 4. amin
xulub : toprak kap, güveç
xun : sevgili
xunaan : yabancı
xunan : hanımefendi
xup' : ayrılmak
xut' : kesmek
xuul : son, bitirmek
xúul : yapıştırmak
xuun : sevgili
xuupul : tüketici, kullanıcı, faydalanan
xúux : büyük sepet
xuux : 1. eşek arısı 2. sepet
xux : eşek arısı
xwáay : cadı

Y

ya : 1. yara 2. sevmek
ya' : baltalama, sabote etme
ya'ab : çok, fazla
ya'ax : 1. mavi, yeşil 2. orman
ya'b : 1. çorba 2. çok
ya'bal : bolluk

ya'lah : kısa özlü anlatmak
ya'x : 1. ağaç 2. yeşil, mavi 3. zümrüt
yaab : yeterli
yaach' : ezmek
yaah : 1. incitmek 2. zarar vermek
yaakuntik : sevmek
yaal : 1. su 2. öz su 3. yaralanmak
yaam : dalga
yaan : orada
yáanal xilk' : koltuk altı
yáanal : aşağıda
yáax k'iin : kuraklık
yáax : önceki, birinci
yaax : yeşil, mavi
yaaxil : birinci, ilk
yab : zor
yach : 1. iğne 2. yoğurmak
yach' : 1. buruşturmak 2. deforme etmek 3. biçimi bozmak 4. kırıştırmak 5. yassıltmak 6. sıkmak, suyunu çıkarmak
yach'a'an : yapı harcı
yah : sert, üzücü
yahaw : 1. kalın 2. iri 3. büyük
yail : 1. acele ettirme 2. güçlük 3. suçlu
yak' : 1. yakmak, alev 2. karıştırmak
yak'al : 1. bataklık 2. karşılık, muhalefet
yakal : zorla
yakan : inlemek, sızlamak
yakuna : sevmek
yakunah : sevimli, sevgili
yal kaab : parmak
yal : 1. yaymak, saçmak 2. yatak
yala' : yadigar, kalıntı
yalah : söz
yalam : 1. oğlak 2. bala, çocuk
yalan : 1. altına 2. altta 3. aşağı
yalat tsuts : yağmur
yalat : 1. yalamak 2. tadına bakmak 3. denemek 4. hayır 5. değil
yalba : 1. alçak, kısa boylu 2. halk 3. ortak
yaltanba : güreş
yam : 1. yırtık, çatlak 2. açıklık 3. aralık 4. mesafe 5. dinlenme molası 6. hayal
yama' : 1.yamak, hizmetçi genç 2. gözleri yaşlı
yamab : yalan
yan : 1. olmak 2. özgü 3. sahip olmak
yanal : 1. çeşit çeşit 2. gezgin
yapaknak : 1. düz, pürüzsüz 2. parlatmak
yata : hasis
yats' : süt sağmak
yawat : 1. avaz 2. uluma 3. havlamak
yax k'in : 1. yaz mevsimi 2. ilk ve son bahar
yax : 1. köken 2. birinci 3. yazıcı
yaxil tun : inci
yaxkach : sinek
ye : kenar
yeb : 1. pus 2. sis 3. kar
yech' : 1. eğmek 2. vermek 3. bırakmak
yeeb : 1. pus, sis 2. buz
yeen : 1. güzelleştirmek 2. silahlanma
yèetel : ile, beraber
yeh : sivri
yek : çil
yelel : 1. acı, ağrı 2. yakmak, dağlamak
yetel : 1. ek, yardımcı 2. ile 3. ne de 4. üstelik
yetok'tik : refakat
yets' : 1. sıkıp suyunu çıkarmak 2. yankı
yey : 1. seçilmek, yeğlemek 2. seçmek

yeyil : seçim
yi'h : kaba, yeke
yi'hil : 1. doğmak 2. olgun
yib : parlak, açık
yibak : mum
yibak' : yelken
yich : göz
yichil : mal mülk
yichkil : banyo
yik : acı biber
yiknal : kendileriyle beraber
yilk'il : 1. böcek 2. ekin, bitki 3. güve 4. gelin
yit : 1. kıç, kaba et 2. anüs 3. uç 4. dip
yits : 1. yosun, küf 2. meyve suyu
yo'ch bul : 1. bahis, iddia, bilmece 2. dul kalmak
yo'ch : 1. yal 2. yemek 3. yiyecek 4. kiler
yo'm : gebe, hamile
yo'om : gebe
yobain : timsah
yobon : 1. renk 2. boyama
yok : son
yok' : 1. yukarı 2. yukarı, yukarıda 3. dam 4. yüklük 5. dünya 6. ilave etmek
yoka' : 1. dere 2. kaynak, çeşme 3. nehir
yokol : 1. yok etmek 2. çalmak
yol : 1. ağırlık, gülle 2. cesaret, azim
yom : 1. kaynama 2. köpük
yoom : köpük
yóon : köpük
yoox : buhar
yot' : 1. bastırmak, sıkmak 2. yoğurmak 3. yumuşak
yot'a'an : bunaltmak
yotba : baş kaldırma
yotoch : 1. ev 2. hastane 3. kalmak
yox : 1. üç 2. kabuk
yu'n : mektup, liste
yub : 1. bayrak 2. perde
yubul : orman, koru
yuch' : kırıştırmak
yuchul : 1. olay 2. bölüm 3. durum, hal 4. acil durum 5. yapmak, gerçekleştirmek
yuk : 1. dağ keçisi 2. geyik
yuk' ol : hoşa gitmek
yuk' : 1. kesinlikle 2. toplam
yukache' : boyunduruk
yuksan : irileşmek
yukuntah : savunmak
yul : 1. bilemek 2. parlatmak
yula'n : 1. parlatmak 2. güzelleştirmek
yulul : alamet, işaret
yulum : uzun yol
yum : 1. efendi, sahip 2. evin reisi 3. baba 4. bay 5. üstat 6. şef 7. arkadaş 8. sarkıtmak
yumlal : akraba, hısım
yumtsil : Tanrı
yumtun : derin
yumut : alçak gönüllü
yuntzil : ormanın ruhu
yutsilil : süs
yuuk : geyik
yúultik : ovmak, parlatmak
yuultik : parlatmak
yuum : 1. adam 2. soylu
yuyunak : olgunlaştırmak

SONUÇ

İnsanoğlunun ortaya çıkışının Anakara olduğu kesin kabul edildiğinden, Yeni Kıta'daki insan varlığının da buradan göçler yoluyla olduğu düşünülmüştür.

Yine bu bilgiler doğrultusunda ilk göçler, yaklaşık 30-40 bin yıl önceki son buzul dönemine kadar götürülür. Yeni Kıta olarak adlandırılan Amerika Kıtasının (Kuzey-Orta ve Güney) yerli halklarının, Anakara olarak kabul edilen Asya'dan, çoğunlukla da Berring boğazı yoluyla buraya değişik zaman dilimleri içerisinde göçtükleri var sayılır.

Amerika Kıtasındaki yerli halklar ile Asya bağlantısı, daha doğrusu Türklük bağlantısı, yüzyıllardır söylenegelmiştir. Yeni Kıta'da Türklük dediğimizde, hemen karşımıza, Kızılderililer ile ilgili bilen bilmeyen birçok kimsenin yorumları çıkmaktadır.

Bu konuda ilk kez Hans Breuer dikkati çeker. Daha sonra Amerika yerli halklarının menşei konularında 16. yy'da Edward Brarewood adlı bir İngiliz, Berring Bölgesini göstererek, '*Tatarların elinde olan Asya'nın Kuzey doğu kara parçası, Amerika'ya geçiş yolu olmuştur*' diyerek, dolaylı da olsa Türklükle bağlantılarından bahseder.

Bunları 1672 yılında Londra'da John Josselyn takip eder, New-Englands Rarities Discovered adlı dergide Dakota yerlilerinden Mohawk Kızılderililerinin dillerinin Tatarca ile benzerliğinden bahseder. 1800'lerde Von Humboldt, Amerika yerli dillerinden derlediği 137 kelime kökünün, Ural Altay Dil Ailesinde bulunan dillerle, hatta özellikle Uygurca ile izah edilebileceğini bildirir.

Bizce en çok dikkati çeken ise Philedelphia'da yaşayan Otto Rerigu'nun, 1861'de Kazan İlimler Akademisi Başkanı İbrahim Halfin'e yazdığı mektupta bahsettiği dil benzerlikleridir.

Amerika yerlilerinin Türklükle bağlantıları konusunda, yukarıda bahsettiğimiz çalışmalar dışında, değişik zaman dilimlerinde az da olsa günümüze dek süren çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'de bu konuyla ilgili Reha Oğuz Türkkan ile Osman Nedim Tuna, Mecit Doğru, Mehmet Ali Aslan, konunun değişik yönlerini ele alan incelemelerde bulunmuşlardır.

Konuyla ilgili Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Ömer Tahsin Efendiyi 1932 yılında Meksika'ya bu konularda da araştırmalar yapması için Büyükelçi olarak görevlendirir. Bu çalışmalarından dolayı Mayatepek soy adını alan, Tahsin Mayatepek, James Churchward'ın 1931-1934 arası yayımladığı 'Mu Kıtası' ile ilgili teorilerinin olduğu kitapları Atatürk'e rapor etmesiyle de bilinmektedir. Ancak, Colonel James Churchward'ın hiçbir belge ve dayanak göstermeksizin ileri sürdüğü bu teoriye dayalı dört kitabı Atatürk, Türkçeye çevirtip okumuş, ancak daha sonra ilgilenmeyip, yayımlatmamıştır.

Amerika Kıtasının yerli halklarını; Kuzey Amerika Yerlileri, Meksika ve Orta Amerika Yerlileri ve Güney Amerika Yerlileri olmak üzere üç ana grupta sınıflandırabiliriz.

Bizce, Yeni Kıta'da Türklükle doğrudan ilgilendirebileceğimiz halklar, **Dene** / **Na-Dene**, **Dakota, Siyu, Keçua**, **Meluncanlar**, **Torahumara, Nauatl** yerli halkları ile **Kiçe** ve **Çöl Mayaları** ve irili ufaklı kızılderili olarak adlandırılan muhtelif kabilelerdir.

Bu çalışmada Mayalar esas alınmıştır. Elinizdeki eser, özellikle bir Maya tarihi, etnografyası, kültürü çalışması değildir. Dolayısıyla Mayaların tarihleriyle ilgili teferruatlı anlatımlara girmediğimiz gibi, Mayaların etnik yapısı, bilimsel araştırmalarındaki ayrıntılar, inanış sistemlerinin incelikleri gibi konular üzerinde fazlaca durma ihtiyacını hissetmedik. Çalışmanın temel amacı, Mayalar ile Türklük arasında bağlantı olup-olmadığına yöneliktir.

Mayaların tarih ve coğrafyası hakkında verdiğimiz bilgilerden sonra Mayalarda bilim, sanat ele alınıp özellikle gökbilimi ve el sanatları ile mimari süslemelerdeki benzerliklere dikkat çekilmiştir. Tarihî heykel ve abidelerdeki tipler ile yaşayan Maya tipleri karşılaştırılıp bunların Türk heykellerindeki tiplere olan benzerliği dikkate değerdir. Özellikle Maya mimarisinde dış cephe süslemesi olarak kullanılan motiflerin Selçuklu eserleri başta olmak üzere Türk mimarisiyle ortaklığı dikkate değerdir.

Bunların yanında Maya dilini incelediğimizde, Türkçe ile olan aynılık, açıkça görülmektedir.

İsim ve fiillerden oluşan Maya dili, yapı açısından eklemeli bir dildir. Kelimelerin türetilmesi isim ya da fiil köküne gelen eklerle sağlanmaktadır. Bu türetme, çoğunlukla kelime kök ya da gövdesinin sonuna getirilerek yapılmaktadır. Bu durum Türkçe'de de aynıdır.

Eski Maya dili ile istila edilmiş bugünkü Maya dili arasında önemli derecede farklılıklar vardır. Bugün Maya dili, yazı dili olmaktan çıkmış, yalnızca konuşma dili olarak kalmıştır. Sömürgecilerin değişmesi de konuşma dillerini İspanyolca'dan İngilizce'ye yakın öğelerle doldurmakta, müstakil bir halkın konuşma dili olmaktan da çıkarmaktadır. Bu sebeple Maya dili âdeta köyden köye farklılık göstermektedir. Ancak, temel yapı değişmemiştir.

Maya dilinin ele aldığımız ünlü ve ünsüzleri, Türkçe'de olduğu gibi kelime başında, içinde ve sonunda aynı yolla kullanılmaktadır. Bunlar, inceleme kısmında teferruatlıca gösterilmiştir. Maya dili ile Türkçe'deki ünlü ve ünsüz uyumları ile bu uyumların bozulduğu haller, yapılan ses değişikliklerinde izlenen yollar aynıdır.

Maya dilinde, **-ak'/ -ak/: ka'p** 'kapmak'> **ka'p*ak*** 'çifte'; **xax** 'saçmak'> **xax*ak'*** 'saçık, düzensiz'; **-ik/-uk eki: kuch** 'güç' **> kuch*ik*** 'yük, taşıma'; **-al/el eki: k'ex** 'geçmek'> **k'ex*el*** 'değişme'; **- che' eki**: **chem** 'gemi'>**chem*che'*** 'sal' gibi ekler yoluyla kelimeler yapıldığı gibi **ba'ax k'ii** (**baş kii**) 'ilk gün', **tóotkóok** (**tat kök**) 'sağır ve dilsiz' gibi birleşik isim, **popok' lok** 'fokurdamak' gibi tabiat taklidi yoluyla, **chun*chumuk*** 'yarı yarıya' örneğindeki gibi ikilemeler yoluyla da kelimeler türetilmektedir. Hem kullanılan ekler hem diğer kelime türetme yolları Türkçe ile aynıdır.

Her iki dilin de ses ve şekil özelliklerinin adeta aynı kökten geldiği açıkça görülmektedir. Bunların yanında, **ach, ax** 'açmak, delmek', **ak** 'taze', **aka'an** 'ırmak', **bakam** 'bayrak', **bik** 'bükmek', **biki** 'gibi', **bin** 'binmek', **buutz'** 'bulut', **cheem** 'gemi', **ėensik** 'iniş', **eex** 'eş, eşit', **ich / ichil / wichil** 'iç, iç taraf'**, k'ex** 'geçmek', **k'exik** 'sıra', **k'iin** 'gün', **kos / kots / kox** 'kuş', **ok** 'ok'**, síis** / **sis** 'sis', **tuy** 'tüy'gibi 400'e yakın aynı ses, şekil ve anlamda kelimelerin bulunmasını tesadüf olarak nitelemek mümkün değildir.

Maya tarihî heykellerindeki tipler, mimarî ve süslemeler ile el sanatlarındaki desenler, motifler, özellikle gökbilimdeki paralellikler ile Maya dilinin ses ve şekil yapısı, kelime türetme yolları, kullanılan ortak kelimeler dikkate alındığında, Kiçe ve Çöl Mayalarının Türklükle yakından ve sıkı bağlantısı olduğu açıkça görülmektedir. Bunların yanında Meksika'daki yerleşim birimlerinin isimlerinden yaklaşık 1200'ünün Türkçe kaynaklı olması bu coğrafyada Türklükle bağlantısı olan halkların uzun yıllar önce var olduğunun göstergesidir.

Bu halkları, dillerinde bulunan yeteri sayıdaki Türkçe kelimeler, yaşayış ve inanışları ile muhtelif benzerlikler ve ortaklıkların ortaya konması sonucunda, doğrudan doğruya Türk soylu düşünebileceğimiz gibi, Türklerin bu halklar ile çok önceleri ya birlikte ya da komşu olarak yaşamış oldukları da akla gelmektedir. Bahsi geçen yerli halklar, doğrudan doğruya Türk soylu olmasalar bile eldeki bulgular, bunlar içerisindeki bazı katmanların doğrudan Türklükle bağlantılı olduğuna işaret etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Abrams, Elliot M., **How the Maya Built Their World: Energetics and Ancient Architecture**, University of Texas Press, Austin, 1994

Adams, Richard E. W. **The Origins Of Maya Civilization.** Albuquerque 1977

Adams, Richard E. W., **Prehistoric Mesoamerica: Revised Edition**, University of Oklahoma Press, Norman, 1991

Adams, Richard E.W., **The Origins of Maya Civilization**, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1977

Adams, Richard E. W **Los Orıgenes de la Civilizacion Maya**, Mexico, 1999

Aguılera, Carmen, "The Templo Mayor As a Dual Symbol of The Passing of Time", **Estructuras Bipartitas En Mesoamerica**, Ed. Rudolph Van Zantwijk. International Congress of Americanists, Isor, Amsterdam, 1988

Aguilera, Miguel Astor, **Estudio de Santuarios de Cruz Parlante en Yucatán y Quintana Roo**, Yucatán, México, 2000

Aksan, Prof.Dr. Doğan, **Her Yönüyle Dil Genel Dil Bilimi**, TDK Yayınları, Ankara, 1982

Allen, Paula Gunn, **The Sacred Hoop: Recovering the Feminine in American Indian Traditions,** Beacon Press, Boston, 1992

Anawalt, Patrıcıa R., **Indian Clothing Before Cortés**. University Of Oklahoma Pres, Norman, 1981

Anderson, Lloyd, **Gods in the Mayan Codices: Their Iconography, Glyphic Names, and Attributes**, Ecological Linguistics, Washington DC, 1997

Andrewms. E. Wylls Iv, E. Wyllys Andrews V., **Excavations At Dzibilchaltun, Yucatán, Mexico**, Middle American Research Instittute, Tulane Univercity, Yayın 48. New Orlans, 1980

Andrews, Anthony P. **Maya Salt Production An Trade,** Tucson, 1983

Anthony, Piers, Richard Gilliam, **Tales from the Great Turtle: Fantasy in the Native American Tradition**, New York, 1994

Antochiw, Michel, **Knopf Guide, Route of the Mayas: Mexico, Belize, Guatemala, Honduras, El Salvador**, Mexico, 1995

Arellano, Alfanso, **The Mayas of The Classic Period, Mexico**, 2000

Arellano, Antonio, **Los Mayas Del Periodo Clasico**, Mexico, 2005

Arguelles, Jose, **The Mayan Factor: Path Beyond Technology** Santiago, 1987

Arguelles, Jose, **The Mayan Factor**, Canada, 1987

Arguelles, Jose, **The Mayan Factor: Path Beyond Technology**, New Mexico, 1987

Ascher, Marcia, **Ethnomathematics: A Multicultural View of Mathematical Ideas**, California, 1991

Ascher, Marcia, Robert Ascher, **Mathematics of the Incas: Code of the Quipu**, New York, 1981

Aulie, H. Wilbur, Evelyn W. de Aulie, **Diccionario Ch'ol**, Vocabularios Indigenas 21, Instituto Linguistico de Verano, A.C., Hidalgo, Mexico, 1978

Aulie, H. Wilburg, Evelyn W. de Aulie, **Diccionario Ch'ol-Español, Español-Ch'ol**. Series of indigenous vocabularies and dictionaries "Mariano Silva y Aceves", no. 21, Instituto Lingüístico de Verano, México, 1978

Austin, Alfredo Lopez, **Tomoanchan, Tlalocan: Places of Mist**, University Press of Colorado, Colorado, 1997

Avenı, Anthony, Edward E. Calnek, Horst Hartung, "Myth, Environment and The Orientation of The Templo Mayor of Tenochtitlan", **American Antiquity**, 53. Cilt, 1988

Avenı, Anthony, **Empires Of Time: Calendars, Clocks, And Cultures**. Londra, 1990

Avenı, Anthony, Sharon Gıbbs., "On The Orientation Of Pre-Columbian Buildings İn Central Mexic", **American Antiquity** 41. Cilt, 1976

Aveni, A. F., **Archaeoastronomy in the New World,** Cambridge University Press, Cambridge, 1982

Aveni, Anthony F., **Skywatchers Of Ancient Mexico**, Austin, 1980

Aveni, Anthony F., **Archaeoastronomy in Pre-Columbian America**, University of Texas Press, Austin, 1975

Aveni, Anthony F., **Skywatchers of Ancient Mexico**, University of Texas Press, Austin, 1980

Aveni, Anthony F., **The Sky in Mayan Literature**, Oxford University Press, Oxford, 1992

Aveni, Anthony, **Between the Lines: The Mystery of the Giant Ground Drawings of Ancient Nasca, Peru,** Uinversity of Texas Press, Austin, 2000

Aveni, Anthony, **Conversing with the Planets**, Times Books, New York, 1992

Aveni, Anthony, **Empires of Time: Calendars, Clocks, and Cultures**, New York, 1989

Aveni, Anthony, **Stairways to the Stars: Skywatching in Three Great Ancient Cultures**, John Wiley & Sons, Inc., New York, 1997

Ayda Adile, ***"Les Etrusques etaient-ils des Turcs?" Imprimerie Dauer***, Paris, 1971

Ayda, Adile, ***Etrüskler Türk mü idiler?,*** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1974

Ayda, Adile, ***Türklerin İlk Ataları***, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1987

Baırd, Ellen T., **The Drawings Of Shagún's Primeros Memoriales: Structure And Style.** University Of Oklahoma Pres, Norman, 1993

Baldwin, Neil, **Legends of the Plumed Serpent: Biography of a Mexican God**, Public Affairs, New York, 1998.

Bancroft, Norman Hunt, **Atlas Historıco De Meso America: Olmecas, Toltecas, Mayas, Aztecas**, Mexico, 2005

Baquedano, Elizabeth. **Aztecs, Inca & Maya.** New York: Knopf, 1993

Barlow, Robert H., "The Titles Of Tetzcotzingo", **Tlalocan 11** (2). Mexico City, 1946

Barnett, Jo Ellen, **Time's Pendulum,** Harcourt Brace and Company, New York, 1998

Barrera, V. A., **Dıccıonario Maya Cordemex Ediciones Cordemex**, Merida, 1980

Barrera Fuentes, Florencio, **Guia Museo Del Pueblo Maya De Dzibilchaltun**, Mexico, 1994

Barrera Marín, Alfredo Barrera Vásquez, Rosa Marìa López Franco, **Nomenclatura Etnobotánica Maya**, Una interpretacómica. Instituto Nacional de Antropología e Historia. Centro Regional del Suretse. Colección Científica 36.Etnología. México, 1976

Barrera Vásquez, Alfredo, **Diccionario Maya Cordemex, Maya-Español, Español-Maya.** Mérida, 1980

Barrera Vásquez, Alfredo, **El Libro de los Cantares de Dzitbalch,**. Una traducción con notas y una introducción. Serie Investigaciones, 9. Instituto Nacional de Antropología e Historia. México, 1965

Barrera Vásquez, Alfredo, Sılvıa Rendón, **El Libro de los Libros de Chilam Balam**, Traducción de sus textos paralelos basada en el estudio, cotejo y resonstrucción hechos por el primero, con introducciones y notas. Fondo de Cultura Económica. (2a. ediciOn, 1963) México, 1948

Barrera Vasquez. Alfredo - Sylvanus G. Morley. "The Maya Chronicles", **Carnegie Institution Of Washington, Contributions To American Anthropology And History**. No 48. Washinton 1949

Bassie-Sweet, Karen, **At the Edge of the World: Caves and Late Classic Maya World View**, University of Oklahoma Press, Norman, 1996

Bassie-Sweet, Karen, **From the Mouth of the Dark Cave: Commemorative Sculpture of the Late Classic Maya**, University of Oklahoma Press, Norman, 1991

Bastarrachea Manzano, Juan Ramón, Ermilo Yah Pech, and Fidencio Briceño Chel, **Diccionario básico Español-Maya-Español.** Maldonado Editores, Mérida, 1992

Bastarrachea Manzano, Juan Ramón, **Vucabulario del Dialecto de Cobá,** Quintana Roo. Ms., 1975

Baudez, Calude-Françoıs - Pıerre Becquelın. **Las Mayas**. Paris 1984

Baudez, Claude-Francois, **Maya Sculpture of Copan: The Iconography**, University of Oklahoma Press, Norman, 1994

Baudez. Calude-Françoıs -Sydney Pıcasso. **Lost Cities Of The Maya**. Londra - New York, 1992

Bauer, Brian S., David S. P. Dearborn, **Astronomy and Empire in the Ancient Andes**, University of Texas Press, Austin, 1995

Becker, Marshall, "Moieties İn Ancient Mesoamerica", **American Indian Quarterly 2**,1975

Becom, Jeffrey, Aberg, Sally Jean, **Maya Color: The Painted Villages**, New York, 1997

Beltrán De Santa Rosa, Pedro, Arte **del Idioma Maya Reducido a Sucintas Reglas y Semilexicón Yucateco**, Mérida. (La primera edición se publicó en México en 1746. De esta obra y de otras del mismo autor extractó uan Pío Pérez las voces con que compuso una Coordinasción. Véase Pérez, 1898), 1859

Bengtson, John D., Merrit Ruhlen, **Global Etymologies**, Merrit Ruhln,**On The Origin of Languages, Studies in Linguistic Taxonomy**, Stanforf University Pres, 1994; **AJA** ' mother, older female relative' Afro-Asiatic: Omotic: Wolamo **ajê** 'mother'; Austronesian: Proto-Austronesian **ajah** 'father'; Amerind: Proto-Uto_Aztecan **je** 'mother', Masaka: **jaja** 'older sister', Ticuna: **jake** 'old woman'.

Benson, Elizabeth P. - Gıllett G. Grıffın, **Maya Iconograph**. Princeton 1988.Berlın Heınrıch. "Eml Glifo Emblema En Las İnscripciones Mayas". **Journal De La Société Des Américanistes**, Sayı 47, 1958, 111-19. s

Benson, Elizabeth P., **City-States Of The Maya: Art And Architecture**, Denver, 1986

Benson, Elizabeth P., **Mesoamerican Writing Systems: A Conference at Dumbarton Oaks, October 30th and 31st, 1971** Dumbarton Oaks Research Library and Collections, Washington, D. C., 1973

Benson, Elizabeth P., **The Maya World**. Gözden Geçirilmiş Baskı. New York, 1977

Berdan, Frances F., Patrıcıa R. Anawalt, **The Codex Mendoza**, 4 Cilt. University Of California Pres, Berkeley, 1993

Berdan, Frances F., Rıchard E. Blanton, Elizabeth H. Boone, Mary G. Hodge, Mıchael E. Smıth, Emıly Umberger, **Aztec Imperial Strategies**, Dumbarton Oaks, Washington D.C. 1996

Berdan, Francıes, "Ports Of Trade İn Mesoamerica: A Reapprisal", **Cultural Continuity İn Mesoamerica**, Lahey, 1978

Berlin, Heinrich, "Notes on Glyph C of the Lunar Series at Palenque," **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 24, November 10, 1943

Berlo, Janet C., Ruth B. Phillips, **Native North American Art**, Oxford University Press, Oxford, 1999

Bevington, Gary, **Maya for Travelers and Students: A Guide to Language and Culture in Yucatan,** University of Texas Press, Austin, 1995

Beyer, Hermann, "Studies on the Inscriptions of Chichen Itza," **Contributions to American Archaeology**, Volume IV, No. 21, June, 1937

Bıerhorst, John, **History And Mythology Of The Aztecs: The Codex Chimal Apoca**, University Of Arizona Pres, Tucson, 1992

Bingham, Hiram, **Los*t* City of the Incas: The Story of Machu Picchu and Its Builders,** New York, 1948

Blackburn, Bonnie, Leofranc Holford-Strevens, **The Oxford Companion to the Year: An Exploration of Calendar Customs and Time-Reckoning**, Oxford University Press, Oxford, 1999

Blaır, Robert And Refugıo Vermont Salas, **Spoken yucates Maya.** Book 1, Lessons 1-12; Book 2, Lessons 13-18. Deportment of Anthropology, University of Chicago. Dos volúmenes. 1965-7

Blaır, Robert And Refugıo Vermont Salas, **Yucatec Maya-English Vocabulary. To accompany Spoken Yucaten Maya** (Lessons 1-30). Microfilm Collection of manuscripts on American Indian Cultural Anthropology. Nos. 76-77. Series XII. University of Chicago Library, Chicago, Illinois. (2 vols (178, 180 pp.), Copia xerox amplificada.) 1970

Boas, F., **Handbook of American Indian Languages**, Part 1-2, Washington Goverment Printing Office, 1911-1912 Put I, VI.

Boas. F., **Teton sioux music**., Journal of American Folk-Lore, vol. 38, 192

Bolio, Diaz Jose, **The Mayan Magnıfıcent White Roads**, Cancun, Mexico, 1983

Bolio, Diaz Jose, **The Mayan Natural Pattern Of Culture**, Merida, Mexico, 1984

Bolio, José Diaz, **El Mayab Resplandeciente**, Comercio 1984; Medalla Yucatán 1989

Bone, Elizabeth, "Malinalco And The Lords Of Tenochtitlan" **The Art And Icoonography Of Late Post-Classic Central Mexico**, Washington D.C. 1982

Bonewitz, Ronald A., **Profecia Maya**, Diana/Mexico, 2002

Bonoe, Elizabeth, Dumberton Oaks, The Economics Of Aztec Luxury Trade And Tribute", **The Aztec Templo Mayor**, Washington D.C., 1986

Boone, Elızabeth. "Migration Histories And Ritual Performance", **To Change Place: Aztec Ritual Landscapes**, University Pres Of Colorado, Niwot, Colorado, 1991

Boone, Elizabeth Hill and Walter D. Mignolo, **Writing without Words**, Duke University Press, Durham, 1994

Boone, Elizabeth Hill, Gordon R. Willey, **The Southeast Classic Maya Zone**, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington DC, 1988

Borah, Woodrow, Sherburne F. Cook. “The Aboriginal Population Of Central Mexico On The Eve Of The Spanish Conquest”, **Ibero-Americana,** Sayı 45. University Of California Pres, Berkeley, 1963

Borst, Arno, **The Ordering of Time: From the Ancient Computus to the Modern Computer,** University of Chicago Press, Chicago, 1993

Bourbon, Fabio, **Las Ciudades Perdidas De Los Mayas**, Guatemala, 1999

Bourbon, Fabio, **The Los Cities Of The Mayas**, Los Angeles, 2000

Bray, Warwick, **Everyday Life of the Aztecs**, Dorset Press, New York, 1968.

Breasted, James Henry, **Ancient Times: A History of the Early World: Second Edition, Revised and Largely Rewritten**, Boston, 1944

Brennan, Martin, **The Stones of Time: Calendars, Sundials, and Stone Chambers of Ancient Ireland,** Inner Traditions International, Rochester, Vermont, 1994

Brennan, Martin. **The Hidden Maya**. Santa Fe: Bear & Company Publishing,1998

Bricker, Victoria R., Gabrielle Vail, **Papers on the Madrid Codex**, Middle American Research Institute Publication 56, Tulane University, New Orleans, 1998

Bricker, Victoria Reifler, Patricia A. Andrews, **Supplement to the Handbook of Middle American Indians Volume Five: Epigraphy,** University of Texas Press, Austin, 1992

Bricker, Victoria Reifler. **Grammar Of Mayan Hieroglyphs**. New Orleans, 1986

Bricker, Victoria Reifler., **A Grammar of Mayan Hieroglyphs**, Middle American Research Institute Publication 56, Tulane University, New Orleans, 1986

Bricker, Victoria Reifler., **A Reading for the “Penis-Manikin” Glyph and its Variants**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 38, Center for Maya Research, Washington DC, 1992

Bricker, Victoria Reifler., **Landa’s Second Grapheme for u**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 9, Center for Maya Research, Washington DC, 1987

Bricker, Victoria, **A Grammar of Maya Hieroglyphs**. Middle American Research Institute, Publication 56. New Orleans: Tulane University, 1986

Broda, Johanna. “The Provenance Of The Offerings: Tribute And Cosmovison”, **The Aztec Templo Mayor**, Washington D.C. 1987

Brotherston, Gordon, **Image of the New World**, Thames and Hudson, London, 1979

Brumpıel, Elizabeth J., “Specialization, Market Exchange, And The Aztec State: A View From Huexotla”, **Current Anthropogy** 21, 1980

Brunhouse, Robert L., “**William E. Gates,” Chapter 6 in Pursuit of the Ancient Maya: Some Archaeologists of Yesterday**, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1975

Brunhouse, Robert L., **En Busca De Los Mayas**, Mexico, 1995

Brunhouse, Robert L., **In Search of the Maya**, Ballantine, New York, 1973

Bustos, Gerardo, **Libro de las descripciones**, México D.F.: Universidad Nacional Autónoma de México, 1988

Calnek, Edward E. “Settlement Patterns And Chinampa Agriculture İn Tenochtitlan”, **American Antiquity**, 37. Cilt, 1. Sayı, 1972

Canby, Peter, **The Heart of the Sky: Travels Among the Maya**, New York, 1992

Cantaneda, Luis, **Mayab Donde La Piedra Se Hizo Poesia**, Mexico, 1980-2001

Capitaine, Fernando Winfield, **La Estela 1 de La Mojarra, Veracruz, Mexico**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 16, Center for Maya Research, Washington DC, 1988

Caraway, Caren, **The Mayan Design Book**, Stemmer House Publishers, Inc., Owings Mills, Maryland, 1981

Carmack, Robert M. **Quichean Civilization**. Berkeley- Los Angeles, 1973

Carmack. Robert M, **The Quiché Maya Of Utatlán**. Norman, 1981

Carmack. Robert M., **The Maya Indians And The Guatemalan Crisis**, Norman, 1985

Carmıchael, Elizabeth, **Turquoise Mosaics From Mexico**, Trustees Of The British Museum, Londra, 1970

Carr, Robert F., James E. Hazard “Map Of The Ruins Of Tikal, El Petén, Guatemala “, **Tikal Reports No: I1**. Philadelphia, 1961

Carrasco, Davıd, **To Change Place: Aztec Ceremonial Landscapes**, The University Of Colorado Pres, Boulder, 1991

Carrasco, David, Eduardo Matos Moctezuma, “Moctezuma’s Sky: Aztec Astronomy and Ritual”, **Moctezuma’s Mexico: Visions Of The Aztec World,** University Pres Of Colorado, Niwot, Colorado, 1991

Carrasco, David, **Religions of Mesoamerica**, Harper & Row, San Francisco, 1990

Carrasco, David, The Sacred Landscape Of Aztec Calendar Festivals: Myth, Nature, And Society”, **To Change Place: Aztec Ritual Landscapes**,University Pres Of Colorado, Niwot, Colorado, 1991

Carrasco, Pedro Ö., Johanna Broda, **Estratificacion Social En La Mesoamerica Prehispanica**, İnstituto Nacional de Antropologia E Historia, Mexico City, 1976

Carrasco, Pedro, “Social Organization Of Ancient Mexico”, **Handbook Of Middle American Indians, 10.Cilt, Archaeology Of Northern Mesoamerica**, University Of Texas Pres, Austin, 1971

Carrasco., David, “Mapping The Ritual Landscape: Dept Payment To Tlaloc During The Month Of Atlcahualcı” **To Change Place: Aztec Ritual Landscapes**, University Pres Of Colorado, Niwot, Colorado, 1992

Carrıllo y Ancona, Crescencio, **Disertación sobre la Historia de la Lengua Maya o Yucateca**, Mérida, Yucatán, México, 1937

Caso, Alfonso, “Calendrical Systems of Central Mexico,” in **Handbook of Middle American Indians,** ed., Robert Wauchope, **Archaeology of Northern Mesoamerica**, ed., Gordon Willey, Chapter 13. University of Texas Press, Austin, 1965

Caso, Alfonso, **The Aztecs: People of the Sun**, University of Oklahoma Press, Norman, 1958

Castaneda, Quetzil E., **In the Museum of Maya Culture: Touring Chichen Itza**, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996.

Castillo, A. Benavides, **Los Últimos Reinos Mayas,** CNCA, México, 1998

Catherwood, Frederick, **Descubrıendo A Los Mayas**, Palenque, 1934

Catherwood, Stephens, **Imagenes Del Arte Maya I / Inedıto** (Lıtografıas), Mexico, 2004

Caudet, Yarza Francisco, **Leyendas Mayas y Aztecas** (Zugarto Ediciones), Madrid, 1996

Center for Maya Research, Quality and Quantity in Glyphic Nouns and Adjectives." **In Research Reports on Ancient Maya Writing** 47. Washington, 2001

Ceram, C.W., **The First American: A Story of American Archaeology**, Mentor, New York, 1971

Chamberlaın, Robert S. **The Conquest And Colonization Of Yucatán**. Carnegie Institution Of Washington Yayını 582. Washington, 1948

Charlton, Thomas H., Deborah L. Nıchols Ve Cynthıa Otıs Charlton. "Aztec Craft Production And Specialization: Archaeological Evidence From The City-State Of Otumba, Mexico", **World Archaeology 25**, 1991

Charnay, Desiré, **Al Pais De Los Mayas**, Yucatan, Mexıco, 1996-2004

Chase, Arlen F., Nikolai Grube, Diane Z. Chase, **Three Terminal Classic Monuments from Caracol, Belize**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 36, Center for Maya Research, Washington DC, 1991

Chase, Arlen F., Prudence M. Rıce, **The Lowland Maya Postclassic**, Austin, 1985

Chase, Diane Z., Arlen F. **Chase, Mesoamerican Elites: An Archaeological Assessment**, University of Oklahoma Press, Norman, 1992

Chımalpahin, Domıngo Francısco de San Anton Munn, **Relaciones Originales de Chalco Amequemecan**, Mexico City, 1965

Chouinard, Jeffrey, **Mouths of Stone: Stories of the Ancient Maya from Newly Deciphered Inscriptions and Recent Archaeological Discoveries**, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, 1995

Ciaramella, Mary A., **The Weavers in the Codices**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 44, Center for Maya Research, Washington DC, 1999

Clancy, Flora Simmons, **Sculpture in the Ancient Maya Plaze: The Early Classic Period**, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1999.

Clancy, Flore S., - Peter D. Harrıson (Edl.)**Vision And Revision İn Maya Studies.** Albuquerque, 1990

Clark, John E. "The Beginnings Of Mesoamerica: Apologia For Thi Soconusco Early Formative", **The Formation Of Complex Society İn Southeastern Mesoamerica,** Ed. W.R. Fowler, Jr., 13-26. Boca Raton, 1991

Cleland, Charles E., "The Role Of Chinampa Agrıculture İn The Food Sfpply Of Tenochitlan", **Cultural Change And Contınuıty**, Academıc Pres, Albuquerque, 1976

Clendınnen, Inga, **Aztecs: An Interpretation**, Cambridge University Pres, Cambridge Ve New York, 1991

Clendinnen, Inga, Alan Knight, **Ambivalent Conquests: Maya and Spaniard in Yucatan, 1517-1570**, (Cambridge Latin American Studies), Cambridge, 1998

Closs, Michael P., **Bilingual Glyphs**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 12, Center for Maya Research, Washington DC, 1987

Closs, Michael P., **I Am a kahal; My Parents Were Scribes**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 39, Center for Maya Research, Washington DC, 1992.

Closs, Michael P., **Native American Mathematics**, University of Texas Press, Austin, 1986

Closs, Michael P., **The Hieroglyphic Text of Stela 9, Lamanai, Belize**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 21, Center for Maya Research, Washington DC, 1988

Coe, Mıchael D, “Early Steps İn The Evolution Of Maya Writing”. **Origins Of Religious Art And Iconography İn Preclassic Mesoamerica**, Ed. H. B.Nicholson, 107-22. Los Angeles 1976.

Coe, Mıchael D, **Breaking The Maya Code**, Londra - New York 1992

Coe, Mıchael D, **Excavations İn The Great Palaza, North Terrace And North Acropolis Of Tikal**. *C.6*, Tikal Raporu No.14. University Museum. Philadelphia, 1990

Coe, Mıchael D. **El Descıframıento De Los Glıfos Mayas**, Colombia, 1995

Coe, Mıchael D., - Justın Kerr. **The Art Of The Maya Scribe**. Londra 1997, New York 1998

Coe, Mıchael D., Wıllıam Tikal, **A Handbook Of The Ancient Maya Ruins,** Philadelphia, 1967

Coe, Mıchael D.,Kent V. Flannery. **Early Cultures And Human Ecology İn South Coastal Guatemala**. Washington 1967

Coe, Michael D., **Breakıng The Maya Code,** Emeritus Of Anthropology And Curator Emeritus İn The Peabody Museum Of Natural History At Yale University, 1999

Coe, Michael D., **America’s First Civilization: Discovering the Olmec**, New York, 1968.

Coe, Michael D., **Breaking the Maya Code, Revised**, Thames and Hudson, London, 1999

Coe, Michael D., **Breaking the Maya Code,** Thames and Hudson, London, 1992.

Coe, Michael D., Justin Kerr, **The Art of the Maya Scribe**, Abrams, New York, 1998

Coe, Michael D., **Mayalar**, (Çev. Meltem Özdemir) Arkadaş Yay., Ankara, 2002, 35. s

Coe, Michael D., **Mexico: From the Olmecs to the Aztecs: Fourth Edition, Fully Revised and Expanded**, Thames and Hudson, London, 1994

Coe, Michael D., **The Maya Scribe and His World**, The Grolier Club, New York, 1973.

Coe, Michael D., **The Maya**, Mexico, 2005

Coe, Michael D., **The Maya: 4th Edition, Fully Revised**, Thames and Hudson, London, 1987

Coe, Michael D., **The Maya***: 5th Edition, Fully Revised and Expanded*, Thames and Hudson, London, 1993

Coe, Michael D., **The Royal Fifth: Earliest Notices of Maya Writing**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 28, Center for Maya Research, Washington DC, 1989

Coe, Michael, Dean Snow, Elizabeth Benson, **Atlas of Ancient America**, New York, 1986

Coe, Sophie D., **America’s First Cuisines**, University of Texas Press, Austin, 1994

Coe, Sophie D., Michael D. Coe, **The True History of Chocolate**, London, 1996

Coggıns, Clemency C.- Orrın C. Shank (Edl.) **Cenote Of Sacrifice: Maya Treasures From The Sacred Well At Chichen Itza**, Austin, 1984

Colby, Benjamin N.,Lore M.Colby. **The Daykeeper: The Life And Discourse Of An Ixil Diviner**. Cambridge, 1981

Correas, Maestro Gonzalo, **Vocabulario de Refranes y Frases Proverbiales y otras Fórmulas comunes de la Lengua Castellana,** Madrid, 1924

Cotterell, Gılbert, **Las Profecıas Mayas**, Mexico, 1998

Coulter, Laurie, **Secrets in Stone (All About Maya Hieroglyphs)**, Mexico, 2001

Coveney, Peter, Roger Highfield, **The Arrow of Time: A Voyage Through Science to Solve Time's Greatest Mystery**, Fawcett Columbine, New York, 1990

Covo Javier Torres, **Leyendas Mayas**, Colombia, 1958

Covo Javier Torres, **Calendario Maya**, Cartagena, Colombia, 1958

Covo Javier Torres**, Los Mayas En Las Rocas,** Colombia, 1958

Covo Javier Torres**, Los Mayas**, Mexico, 2002

Covo Javier Torres, **Maya Sutra**, Colombia, 1958

Covo, Javier Tones, **The Mayas (On The Rocks)**, Merida, Yucatan, 1987

Covo, Javier Torres**, Los Dioses Mayas** Colombia, 1958

Crandell, Rachel, **Hands of The Maya**, Mexico, 2002

Crump, Thomas, **The Anthropology of Numbers**, Cambridge University Press, Cambridge, 1990

Culbert, T. Patrıck, **Maya Civilization** Washington, D.C., 1993

Culbert, T. Patrıck**. The Ceramics of Tikal. University Museum**, University of Pennslvania. Philadelphia 1993

Culbert, T. Patrick, **Classic Maya Political History: Hieroglyphic and Archaeological Evidence**, Cambridge University Press, Cambridge, 1991

Culbert, T. Patrick, **The Classic Maya Collapse**, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1973

Culbert, T. Patrick, **The Lost Civilization: The Story of the Classic Maya**, New York, 1974

Curtıs Jason H., Davıd A. Hodell - Mark Brenner, "Climate Variability On The Yucatan Peninsula (Mexico) During The Past 3500 Years, and İmplications For Maya Cultural Evolution", **Quaternary Research**, 46. 1996

Cynthıa Otıs Charlton, "Aztec Craft Production And Specialization: Archaeological Evidence From The City-State Of Otumba, Mexico", **World Archaeology 25**, 1991

Damba-Rincine, A. P., **Русско – Монгольский Словоь**, Moskva, 1960

Danıen, Elın C., Robert J. Sharer (Edl.). **New Theories On The Ancient Maya,** Philadelphia, 1992

Davıes, Nıgel,. **The Toltecs Until The Fall Of Tula**, University Of Oklahoma Pres, Norman, 19971

Davies, W. V., **Egyptian Hieroglyphs**, University of California Press, Berkeley, 1987

Davoust, Michel, **L'Écriture Maya: et Son Déchiffrement**, CNRS Editions, Paris, 1995

De la Garza, Mercedes, Matha Ilia Nájera, **Religion Maya** (Eir-02) Trotta, 2002

Deetz, James, **Man's Imprint from the Past: Readings in the Methods of Archaeology Little**, Boston, 1971

Delgado, Jim, **Insider's Choice: Discovering the Maya**, Arizona, 2005

Demarest, Arthur A. and Geoffrey W., **Ideology and Pre-Columbian Civilizations**, School of American Research Press, Santa Fe, New Mexico, 1992

Demetrio, Sodi M., **Asi Vivieron los Mayas,** Panorama Pub. Co. 1997; México, D.F.: Panorama Editorial, 1983.

Dennis, George, ***The Cities and Cemeteries of Etruria***, Londra, 1848 (Romence: Moroıanu, Ersılıa, ***Lumea etruscilor***, 2.c, Bucureşti,1982).

Densimare. Fr., **The Rhytm of Sioux and Kippewa Music**, - Art and Archeology, vol.IX. 1925

Dershowitz, Nachum, Edward M. Reingold, **Calendrical Calculations**, Cambridge University Press, Cambridge, 1997

Desmond, Lawrence Gustave and Phyllis Mauch Messenger, **A Dream of Maya: Augustus and Alice Le Plongeon in Nineteenth-Century Yucatan**, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1988.

Deuel, Leo, **Conquistadors without Swords: Archaeologists in the Americas**, New York, 1967

Dıbble, Charles E., **Códice Xolotl,** 2.Bas. 2.Cilt. Universidad Nacional Autónoma De México, Mexico City, 1980

Dıehl, Rıchard, Janet Berlo, **Mesoamerica After The Decline Of Teotibuacan**, Ad 700-900. Dumbarton Oaks, Washington D.C., 1989

Diaz Boio, Jose, **Why The Rattlesn Ake in Mayan Civilization**, Mexico, 1998

Diaz Bolio, Jose, **Origen De La Cronologia Maya**, Mérida, 1980

Diaz Bolio, Jose, **Origen Del Arte Maya**, Mérida, 1980

Diaz del Castillo, Bernal, **The Discovery and Conquest of Mexico: 1517-1521**, Farrar, Straus and Cudahy, New York, 1956

Diaz, Gisele, Alan Rodgers, **The Codex Borgia: A Full-Color Restoration of the Ancient Mexican Manuscript**, Dover, New York, 1993

Diego, De Landa, **Los Mayas De Yucatan**, México, 1994

Diker, Selahi ***Anadolu'da On Bin Yıl, Türk Dili'nin Beş Bin Yılı,*** İzmir, 2000, 124. s.

Dilaçar, A., ***Atatürk ve Türk Dili***, TDK Yayınları, 1963, s. 41-52

Dilworth, Leah, **Imagining Indians of the Southwest: Persistent Visions of a Primitive Past**, Smithsonian Institution Press, Washington DC, 1996.

Doğan, Yard. Doç. Dr. İsmail, ***Doğu Avrupa'daki Göktürk (Runik) İşaretli Eserler Albümü***, TDK Yayınlar, Ankara, 2000, Futhark Bölümü

Doğru, Prof. Dr. Abdülmecit, Türkiye'de Kızılderili Dilinde ve Kızılderili Kabile Adlarını Andıran Yer Adları, **Milli Türkoloji Kongresi 1981**, İstanbul

Duffett-Smitth, **Astronomy with Your Personal Computer**, Cambridge University Press, Cambridge, 1985

Duffett-Smitth, **Practical Astronomy with Your Calculator: Second Edition**, Cambridge University Press, Cambridge, 1979, 1982

Durán, Diego, **The Aztecs: The History Of The Indies Of New Spain** (1581), New York, 1964

Eastman, M., **Dahcotoh, or life and legends of the Sioux**, New York, John Wiley 1848

Eastmann. M., **Dahcotah, or life and legends of Sioux**, New York, John Wiley, 1849

Ediciones, Monclem, **Guia Los Mayas**,México, 1993

Edmonson, Munro S., **Heaven Born Merida and Its Destiny: The Book of Chilam Balam of Chumayel,** University of Texas Press, Austin, 1986

Edmonson, Munro S., **The Ancient Future of the Itza: The Book of Chilam Balam of Tizimin**, University of Texas Press, Austin, 1982

Edmonson, Munro S., **The Book of the Year: Middle American Calendrical Systems**, University of Utah Press, Salt Lake City, 1988.

Ehrich, Robert W., **Relative Chronologies in Old World Archaeology**, University of Chicago Press, Chicago, 1954

Eldredge, Niles, **Time Frames: The Rethinking of Darwinian Evolution and the Theory of Punctuated Equilibria**, New York, 1985

Ellwood, Robert, **The Feast Of Kingship,** Sophia University Pres, Tokyo, 1978

Enrique, Jiménez López, **Leyendas y Cuentos Contemporaneos Del Mayab**, Mexico, 2004

Erdoes, Richard, Alfonso Ortiz, **American Indian Myths and Legends**, Pantheon Books, New York, 1984

Eren, Prof. DR. Hasan, Anadolu Ağızlarında Rumca, İslavca ve Arapça Kelimeler**, TDAY, 1960**, Ankara

Euw, Eric, **Corpus of Maya Hieroglphic Inscriptions: Volume 4, Part 1, Itzimte, Pixoy, Tzum**, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1977

Euw, Eric, **Corpus of Maya Hieroglphic Inscriptions: Volume 5, Part 1, Xultun**, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1978

Euw, Eric, Ian Graham, **Corpus of Maya Hieroglphic Inscriptions: Volume 5, Part 2, Xultun, La Honradez, Uaxactun**, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1984

Evans, Susan T., **Excavations At Cihuatecpan, An Aztec Village İn The Teotihuacan Valley**, Vanderbilt University Publications İn Antropology, No. 36, Deparment Of Anthropology, Vanderbilt University, Nashville, 1988

Fagan, Brian M., **Kingdoms of Gold, Kingdoms of Jade: The Americas Before Columbus,** London, 1991

Fagan, Brian M.,, **Elusive Treasure: The Story of Early Archaeologists in the Americas**, Scribners, New York, 1977

Fahsen, Federico, **A Glyph for Self-Sacrifice in Several Maya Inscriptions**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 11, Center for Maya Research, Washington DC, 1987

Fahsen, Federico**, A New Early Classic Text from Tikal**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 17, Center for Maya Research, Washington DC, 1988

Farriss, Nancy M., **Maya Society Under Colonial Rule**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1984

Fash, Wıllıam L., **Warrions Ond Kings: The City Of Copán And The Ancient Maya.** Londra - New York, 1991

Fash, William L., **Scribes, Warriors and Kings: The City of Copan and the Ancient Maya**, London, 1991

Feldman, Lawrence H. “Inside A Mexica Market”, **Mesoamerican Communication Routes And Cultural Contacts**, New World Archaeological Foundation Papers, No. 40, Provo, Utah, 1978

Ferguson, Wıllıam M., John Q. Royce, **Maya Ruins Of Mexico İn Color,** Oklahoma, 1977, Albuquerque 1984

Ferguson, William M. and Arthur H. Rohn, **Mesoamerica's Ancient Cities**, University Press of Colorado, Niwot, Colorado, 1990.

Ferguson, William M., and John Q. Royce, **Maya Ruins of Mexico in Color**, University of Oklahoma Press, Norman, 1977

Fernandez, Adela, **Pre-Hispanic Gods of Mexico: Myths and Deities from Nahuatl Mythology,** Panorama, Mexico City, Mexico, 1984

Fernández, Justıno, **Coatlicue, Estetica Del Arte İndigena Antigua,** Centro de Estudios Filosóficos, Mexico City, 1959

Fischer, Steven Roger, **Glyph Breaker**, Copernicus, New York, 1997

Fisher, Leonard Everett, **Gods And Goddesses of The Ancient Maya**, New York, 1999

Fisher, Leonard Everett, **Calendar Art,** Four Winds Press, New York, 1987

Flannery, Kent V., Joyce Marcus, **The Cloud People**, Academic Pres, New York, 1983

Flannery, Kent V., **Maya Subsistence,** New York, 1982

Fox, John W., **Quiché Conquest: Centralism And Regionalism İn Highland Guatemalan State Development,** Albuquerque, 1978

Frankfort, Henri, **Kingship And The Gods**, University Of Chicago Pres, Chicago, 1948

Fraser, J. T., N. Lawrence, F. C. Haber, **Time, Science, and Society in China and the West: The Study of Time V**, University of Massachusetts Press, Amherst, 1986.

Fraser, J. T., **Of Time, Passion, and Knowledge: Revised Edition**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1975, 1990

Fraser, J. T., **Time: The Familiar Stranger**, University of Massachusetts Press, Amherst, 1987

Freıdel, Davıd, Lında Schele, Joy Parker, **Maya Cosmos: Three Thousand Years On The Shaman's Path**, New York, 1993

Friedrich, Johannes, **Extinct Languages**, New York, 1957

Frumker, Bruce, **Nights Errant: A Look at Wayward Lords of the Night**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 43, Center for Maya Research, Washington DC, 1999

Fulton, Charles C., "Did the Maya have a Zero? The Meanings of our Zero and the Maya 'Zero' Symbols," **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 90, April 8, 1948

Fulton, Charles C., "Elements of Maya Arithmetic with Particular Attention to the Calendar," **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 85, November 24, 1947

Furst, Jill Leslie McKeever, **The Natural History of the Soul in Ancient Mexico**, Yale University Press, London, 1995

Gallenkamp, Charles, **Maya: The Riddle and Rediscovery of a Lost Civilization**, Viking, New York, 1985

Gallenkamp, Charles, Regina Elise Johnson, **Maya: Treasures of an Ancient Civilization,** Abrams, New York, 1985.

Gallenkapm, Charles, **Maya**, New York, 1985

Gann, Thomas, **Mystery Cities Of The Maya**, London, 1997

Gann, Thomas, W. F., **The Maya Indians of Southern Yucatan and Northern British Honduras**, Bureau of American Ethnology. Bulletin 64, Washington, 1918

Garibay, Angel M., **Historia de las Indias de Nueva Espana e Islas de Tierra Firme**, Mexico City, 1967

Gates, William E., “Commentary Upon the Maya-Tzental Perez Codex,” in **Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard University,** Vol. VI, no. 1, Peabody Museum, 1910

Gates, William E., **An Outline Dictionary of Maya Glyphs**, Dover, New York, 1978

Gates, William, **An outline dictionary of Maya glyphs, with a concordance and analysis of their relationships**, Baltimore, 1931

Gaumer, George F., **Monografia de las Mamíferos de Yucatán**. Secretaría de Fomento. México, 1917

Gaur, Albertine, **A History of Writing: Revised Edition**, Abbeville, New York, 1992 Robinson, Andrew, **The Story of Writing: Alphabets, Hieroglyphs and Pictograms**, Thames and Hudson, London, 1995

Gennep, Arnold, **The Rites Of Passage**. University Of Chicagı Pres, Chicago, 1960

Gerlach, Nancy, Gerlach, Jeffrey, **Foods of the Maya: A Taste of the Yucatan,** University of New Mexico Press, 2002

Gerson, Sara de Goldsmit, Shulamit Goldsmit, Bruno Lopez, **La Civilizacion Maya**, Mexico, 1988

Gıbson, Charles, “Structure Of The Aztec Empire”, **Handbook Of Middle American Indians**, 10.Cilt. University Of Texas Pres, Austin, 1971

Gıllespıe, Susan, **The Aztec Kings**, University Of Arizona Pres, Tucson, 1989

Gıllmor, Frances, **Flute Of The Smoking Mirror: A Portrait of Nezahualcoyatl. Poet-King of The Aztecs**, İnversity of New Mexico Pres, Ambuquerque, 1949

Gilbert, Adrian, Maurice Cotterell, **The Mayan Prophecies: Unlocking the Secrets of a Lost Civilization,** Mexico, 1996

Gillette, Douglas, **The Lost Resurrection Teachings of the Ancient Maya**, Bantam, New York, 1997

Gillings, R. J., “The Mathematics of Ancient Egypt,” in **Dictionary of Scientific Biography**, Vol. 15, Supplement 1 (1978), Scribners, New York, 1978

Goetz, Delia, Sylvanus Griswold Morley, Adrian Recinos, **Popol Vuh: The Sacred Book of the Ancient Quiche Maya**, University of Oklahoma Press, Norman, 1950

Gossen, Gary H. **Telling Maya Tales: Tzotzil Identities in Modern Mexico**, Routledge, New York, 1999

Gould, Stephen Jay, **Time’s Arrow, Time’s Cycle: Myth and Metaphor in the Discovery of Geological Time**, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1987

Graham, Ian, **Corpus of Maya Hieroglphic Inscriptions: Volume 1, Introduction to the Corpu**s, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1975

Graham, Ian, **Corpus of Maya Hieroglphic Inscriptions: Volume 2, Part 1, Naranjo**, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1975

Graham, Ian, **Corpus of Maya Hieroglphic Inscriptions: Volume 2, Part 2, Naranjo, Chunhuitz, Xunantunich**, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1978

Graham, Ian, **Corpus of Maya Hieroglphic Inscriptions: Volume 2, Part 3, Ixkun, Ucanal, Ixtutz, Naranjo**, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1980

Graham, Ian, **Corpus of Maya Hieroglphic Inscriptions: Volume 3, Part 2, Yaxchilan**, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1979

Graham, Ian, **Corpus of Maya Hieroglphic Inscriptions: Volume 5, Part 3, Uaxactun**, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1986

Graham, Ian, **The Art of Maya Hieroglyphic Writing: January 28—March 28, 1971, An Exhibition,** Harvard University Printing Office, Cambridge, Massachusetts, 1971

Griffin-Pierce, Trudy, **Earth is My Mother, Sky is My Father: Space, Time and Astronomy in Navajo Sandpainting**, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1992

Grube, Nıkolaı, Lında Schele, **The Work-Book For The Xıx Th Maya Hieroglyphic Workshop At Texas,** Austin, 1995

Grube, Nikolaı, "Die Entwicklung Der Mayaschrift." **Acta Mesoamericana**, Band 3. Berlin, 1990

Grube, Nikolaı, Werner Nahm. **"A Census Of Xibalbá: A Complete İnventory Of Way Characters On Maya Seramics"** The Maya Vase Book, No.4, New York, 1994

Grube, Nikolai, David Stuart, **Observations of T110 as the Syllable ko**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 8, Center for Maya Research, Washington DC, 1987.

Grube, Nikolai, **Maya**, Cambridge, 1995

Grube, Nikolai, **Notes on the Reading of Affix T142**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 4, Center for Maya Research, Washington DC, 1987

Grube, Nikolai, Werner Naum, **A Sign for the Syllable mi**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 33, Center for Maya Research, Washington DC, 1990

Guthe, Carl E., "A Possible Solution of the Number Series on Pages 51 to 58 of the Dresden Codex," **in Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard University**, Vol. VI, no. 2, Peabody Museum, 1921

Guzmán, Eulalıa, **Cartas a Alfredo Barrera Vásquez,** Referentes al Vocabulario de Viena, 1937

Gülsevin, Prof. Dr. Gürer, "Türk Dilinde Bir Kelime Başı Ünsüzü Üzerine", **TDAY Belleten 1987**, TDK Yayımları, Ankara, 1992,

Gülsevin, Prof. Dr. Gürer, "Türkiye Türkçesi Ağzılarındaki h- Sesi Üzerine", **TDAY Belleten 2001/I-II**, TDK Yayımları, Ankara 2003

Hacıeminoğlu, Prof. Dr. Necmettin, **Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller**, Cönk Yayınları, İstanbul, 1984

Hadingham, Evan, **Early Man and the Cosmos**, University of Oklahoma Press, Norman, 1984

Hagen, Victor Wolfgang **World of the Maya**, New York, 1960.

Hagen, Victor Wolfgang, **The Ancient Sun Kingdoms of the Americas: Aztec, Maya, Inca**, Cleveland, 1961

Hagen, Victor Wolfgang., **The Aztec: Man and Tribe**, New York, 1958

Hamilton, Lyn, **The Xibalba Murders**, Berkley, New York, 1997

Hammond, Norman, **Ancient Maya Civilization,** New Brunswick And Cambridge, İngiltere 1982

Hammond, Norman, Sheena Howarth, **Addendum to RRAMW 40: "The Discovery, Exploration, and Monuments of Num Li Punit, Belize**", Research Reports on Ancient Maya Writing No. 40a, Center for Maya Research, Washington DC, 1999

Hammond, Norman, **Social Process İn Maya Prehistory**, Londra - New York, 1977

Hammond, Norman, **The Sun Also Rises: Iconographic Syntax of the Pomona Flare**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 7, Center for Maya Research, Washington DC, 1987.

Hancock, Graham, Santha Faiia, **Heaven's Mirror: Quest for the Lost Civilization**, Crown, New York, 1998

Hank, Wıllıam P., Don S. Rıca, **Word And Image İn Maya Cultere,** Salt Lake City, 1989

Hansen, Rıchard D., "El Procesu Cultural De Nakbé Y El Área Del Petén Nord-Central: Las Épocas Tempranas" **V Simposio De Investigaciones En Guatemala, 81-96**, Guatemala,1992

Hansen, Richard D., **An Early Maya Text from El Mirador, Guatemala**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 37, Center for Maya Research, Washington DC, 1991

Hardoy, Jorge E., **Pre-Columbian Cities**, trans. Judith Thorne, Walker, New York, 1964

Harrıson, Peter D., B. L., Turner H., **Pre-Hispanic Maya Agriculture**, Albuquerque, 1978

Harrıson, Peter D., **Tikal, City Of Lords**, Londra - New York, 1999

Harris, John F. and Stephen K. Stearns, **Understanding Maya Inscriptions: A Hieroglyph Handbook**, Second Revised Edition, The University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia, 1997

Harris, John F., **A Resource Bibliography for the Decipherment of Maya Hieroglyphs and New Maya Hieroglyph Readings**, The University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia, 1994

Harris, John F., **A Supplement to Understanding Maya Inscriptions: New and Recent Maya Hieroglyph Readings**, The University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia, 1993

Harris, John F., Stephen K. Stearns, **Understanding Maya Inscriptions: A Hieroglyph Handbook,** The University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia, 1992.

Harvey, Herbert R., "Architecure And Authority İn An Aztec Village: From And Function Of The Tecpan", **Land And Politics İn The Valley Of Mexico**, University Of New Mexico Pres, Albuquerque, 1991

Hassarik, B., **The Sioux life and customes of Warrior Society**, Oklahomo –Norman, Univestiy of Oklahoma Pres, 1964

Hassıng, Ross, **Aztec Warfare**, University of Oklahoma Pres, Norman, 1988

Hatipoğlu, Prof. Dr. Vecihe, **Türkçenin Ekleri**, TDK yayınları, Ankara, 1981

Hawkins, Gerald S., **Beyond Stonehenge,** Dorset Press, New York, 1973

Hawkins, Gerald S., John B. White, **Stonehenge Decoded**, Dell, New York, 1965

Hay, Clarence L., Ralph L. Linton, Samuel K. Lothrop, Harry L. Shapiro, George C. Vaillant, **The Maya and Their Neighbors: Essays on Middle American Anthropology and Archaeology**, New York, 1940

Healan, Dan M., **Tula Of The Toltecs**, University of Lowva Pres, Iowa City, 1989

Helmuth, Nıcholas M., **Tikal, Copán Travel Guide**, St. Louis 1978

Henderson, John S., **The World of the Ancient Maya**, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1981

Heyden, Doris, Fernando Horcasitas, **Book Of The Gods And Rites And The Ancient Calendar**, University Of Oklahoma Pres, Norman, 1971

Highwater, Jamake, **Arts of the Indian Americas,** Harper and Row, New York, 1983

Hodge, Mary G., Michael E. Smith, "Economies And Polities İn Aztec-Period Morelos: Ethnohistoric Overview" **Economies And Polities İn The Aztec Realm**, Institute For Mesoamerican Studies, Albany, 1994

Hofling, Charles, and Félix Tesucún, **Itzaj Maya-Spanish-English Dictionary. Diccionario Maya Itzaj-Español-Inglés.** The University of Utah Press, Salt Lake City, 1997

Houston, Stephen D., **Hieroglyphs and History at Dos Pilas: Dynastic Politics of the Classic Maya**, University of Texas Press, Austin, 1993.

Houston, Stephen D., John Robertson, and David Stuart, "The Language of Classic Maya Inscriptions." In **Current Anthropology** 41(3): 321-356., 2000

Houston, Stephen D., **Maya Glyphs**, Londra 1989

Houston, Stephen D., **Problematic Emblem Glyphs: Examples from Altar de Sacrificios, El Chorro, Rio Azul, and Xultun**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 3, Center for Maya Research, Washington DC, 1986

Houston, Stephen D., **Reading the Past: Maya Glyphs**, University of California Press/British Museum1989.

Houston, Stephen, and David Stuart, "Of Gods, Glyphs and Kings: Divinity and Rulership Among the Classic Maya." **In Antiquity** 70, pp. 289-312, 1996

Houston, Stephen, David Stuart, and John Robertson, "Disharmony in Maya Hieroglyphic Writing: Linguistic Change and Continuity in Classic Society." In **Anatomía de una civilización: aproximaciones interdisciplinarias a la Cultura Maya.** A. Ciudad, Y. Fernández, J.M. García, M.J. Iglesias, A. Lacadena and L. Sanz, eds., pp. 275-296. Sociedad Española de Estudios Mayas, Madrid, 1998

Houston, Stephen, David Stuart, **The Way Glyph: Evidence for "Co-Essences" Among the Classic Maya**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 30, Center for Maya Research, Washington DC, 1989

Houston, Stephen, Paul Amaroli, **The Lake Guija Plaque**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 15, Center for Maya Research, Washington DC, 1988

Huff, Sandy, **The Mayan Calendar Made Easy.** Mérida, Yucatán, México: Area Maya, 1984

Humrey, Prof. Caroline, A New **English – Mongolian Dictionary**, Mongolia, Ulaanbaatar, 1993

Hunter, C. Bruce, **A Guide to Ancient Maya Ruins: Second Edition, Revised and Enlarged**, University of Oklahoma, Norman, 1986

Hvıdteeldt, Arıld, **Teotl And Ixiptlatli: Some Central Conceptions İn Ancient Mexican Religion, With A General Introduction On Cult And Myth**, Munksgaard, Kopenhag, 1958

Ifrah, George, **From One to Zero**, Penguin, New York, 1981

Ingle, Marjorie, **Mayan Revival Style: Art Deco Mayan Fantasy**, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1984

Janson, Thor, **Mayan Nature**, Guatemala, 2001

Javier, Covo, **El Mayameron Espanol,** Colombia, 1958

Jean, Georges, **Signs, Symbols, and Ciphers**, Harry N. Abrams, Inc., New York, 1989/1998

Jean, Georges, **Writing: The Story of Alphabets and Scripts**, Abrams, New York, 1987

Jenkins, John Major, **Maya Cosmogenesis 2012**, California, 2001

Jennings, Jesse D., Edward Norbeck, **Prehistoric Man in the New World**, University of Chicago Press, Chicago, 1964.

Johnston, Kevın, **The "Invisible" Maya: Late Classic Minimally-Platformed Residential Settlent Of Itzan, Peten,y Guatemala**, Doktora Tezi, Yale Üniversitesi, 1994

Jones, Carolyn, Tom Jones, **U Mut Maya V: A collection of reports from attendants of the Xth and XIth Advanced Seminars held at the University of Texas at Austin March 16-21, 1992, March 15-20, 1993**, U Mut Maya, Arcata, CA, 1994

Jones, Grant D., **Maya Resistance To Spanish Rule: Time And History On A Colonial Frontier**, Albuquerque 1989

Jones, Owen, **The Grammar of Ornament: All 100 Color Plates from the Folio Edition of the Great Victorian Sourcebook of Historic Design**, Dover, New York, 1987

Jones, Tom, Carolyn Jones, **Maya Hieroglyphic Workbook**, U Mut Maya, Arcata CA, September, 1995

Jones, Tom, Carolyn Jones, **U Mut Maya III: A collection of reports from attendants of the VII Advanced Seminar on Maya Hieroglyphic Writing Held at the University of Texas at Austin, March 1989**, U Mut Maya, Arcata, CA, 1990

Jones, Tom, Carolyn Jones, **U Mut Maya IV: A collection of reports from attendants of the Xth and XIth Advanced Seminars held at the University of Texas at Austin March 12-17, 1990, March 11-16, 1991**, U Mut Maya, Arcata, CA, 1992

Joyce, Rosemary A., **Cerro Palenque: Power and Identity on the Maya Periphery**, University of Texas Press, Austin, 1991

Justeson, John S., Lyle Campbell, **Phoneticism in Mayan Hieroglyphic Writing,** Publication No. 9, Institute for Mesoamerican Studies, State University of New York, Albany, New York, 1984

Justeson, John S., **The Foreign Impact On Lowland Mayan Language And Script**, New Orleans, 1985

Каримуллин, А.Г., ***Прототюки и индейцы Америки,*** Москва,1996, 71. s

Kapout, Robert W., Charles J. Lohrmann, **Language of the Robe: American Indian Trade Blankets**, Peregrine Smith Books, Salt Lake City, 1992

Karttumen, Frances, **An Analytical Dictionary Of Nahuatl**, University Of Oklahoma Pres, Norman, 1983

Keller, Kathryn, and Plácido Luciano, **Diccionario Chontal de Tabasco.** Series of indigenous vocabularies and dictionaries "Mariano Silva and Aceves", no. 36, Instituto Lingüístico de Verano, Tucson, 1997

Kelley, Davıd H., **Deciphering The Maya Script,** Londra 1976

Kendall, Aubyn, **The Art and Archaeology of Pre-Columbian Middle America: An Annotated Bibliography of Works in English,** G. K. Hall, New York, 1977

Kerr, Justın, **The Maya Vase Book**, Cilt 1-5. New York, 1989-97

Kıdder, Alfred V., Jesse L. Jennıngs, Edwın M. Shook, **Excavations At Kaminaljuyu, Guatemala**, Carnegie Institution of Washington, Yayın 561. Washington, 1946

Kırchhoff, Faul, Lina Odena Guemas, Luıs Reyes Garcıa, **Historia Tolteca-Chichimeca**, Cısınah, Mexico City, 1976

King, Henry C., John R. Millburn, **Geared to the Stars: The Evolution of Planetariums, Orreries and Astronomical Clocks**, University of Toronto Press, Toronto, 1978

Kleın, Cecelıa F., "Who Was Tlaloc?". **Journal Of Latin American Lore** 6:2, University Of California Pres, Los Angeles, 1980

Knorosov, Yurı V., "The Problem Of The Study Of The Maya Hieroglyphic Writing" **American Antiquity**, Cilt 23, Sayı 3, 1958

Kolata, Alan L., Richard M. Leventhal, **Civilization in the Ancient Americas**, University of New Mexico, Albuquerque, 1983

Komisyon, **Acordeon Dıoses Maya**, Cancún, 2003

Komisyon, **Aprendamos De Los Pıoses Mayas**, Yucatan, 2000

Komisyon, **Aprendamos del Mundo Maya**, Yucatan, Mexıco. 1996-2003

Komisyon, **Lest Learn About Maya Gods** (Fmto, Carta), Yucatan,1992

Komisyon, **Lets Learn About Maya World**, Mérida, Yucatán, México. 2003

Komisyon, **Lo Esencıal de Los Mayas Vıvos**, Mérida, Yucatán, México. 2003

Komisyon, **Lo Esencıal del Calendarıo Maya**, Mérida, Yucatán, México. 2003

Komisyon, **Lo Esencıalde Los Dıoses Mayas**, Mérida, Yucatán, México. 2003

Komisyon, **Un Paseo Por La Cıudad Maya De Chıchen Itza**, Mexico, 2002

Komisyon, **Un Paseo Por La Cıudad Maya De Uxmal y La Regıon**, Mexico, 2002

Kopa, Mary Fran, **Mayan Calendar Birthday Book**, Mexico, 1995-2005

Kowalski, Jeff Karl., **The House Of The Governor: A Maya Place At Uxmal, Yucatan., Mexico**, Norman, 1987

Kowalski, Jeff K., "Lords Of The Northern Maya: Dynastic History İn The İnscriptions." **Expedition**, C.27, No 3. 1985

Kowalski, Jeff Karl, **The Mythological Identity of the Figure on the La Esperanza ("Chinkultic") Ball Court Marker**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 27, Center for Maya Research, Washington DC, 1989

Krochock, Ruth, **Hieroglyphic Inscriptions at Chichen Itza, Yucatan, Mexico: The Temples of the Initial Series, The One Lintel, The Three Lintels, and The Four Lintels**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 23, Center for Maya Research, Washington DC, 1989

Krupp, E. C., **Echoes of the Ancient Skies: The Astronomy of Lost Civilizations**, Harper & Row, New-York, 1983

Krupp, E. C., **In Search of Ancient Astronomies**, New York, 1978

Krupp, E. C., **Skywatchers, Shamans & Kings**, New York, 1997

Kubler, George, **The Art and Architucture of Ancient America,** Baltimore, 1962

Lacadena, Alfonso, "Antipassive Constructions in Classic Maya Texts: -*Vw* and -*Vn* suffixes." In **Written Language and Literacy** 3(1): 155-180, 2000

Landa, Dıego De., **Relación de las Cosas de Yucatán,** Primera edición yucateca. Precedida de una “Nota sobre la vida y la obra de Fr. Diego de da de un apéndice que contiene la reimpresi On de diez Relaciones de las escritas por encomenderos de Yucatán en los años de 1579 y 1581. Mérida, Yuc., México, 1938

Lattimore, Deborah Nourse, **The Flame of Peace: A Tale of the Aztecs**, Harper, New York, 1987

Laughlin, Robert M., Carol Karasik, **Mayan Tales from Zinacantan: Dreams and Stories from the People of the Bat**, Smithsonian Institution Press, Washington, D. C., 1988

Laughton, Timothy, **Los Mayas (Vida, Mitologia y Arte),** Madrid, 1998

Le Bot, Yvon, **La Guerra En Tierras Mayas**, Guatemala, 1970-1992

Lemus, Eınar, **Los Mayas: Libro Para Colorear**, México, 2002

Leon- Portılla, Mıguel, **Aztec Thought And Culture**,. University Of Oklahoma Pres, Norman, 1963

Leon-Portılla, Mıguel., **Time And Reality İn The Thought Of The Maya**, Boston, 1973

Leon-Portilla, Miguel, **Time and Reality in the Thought of the Maya**, Boston, 1968.

Leon-Portilla, Miguel, **Time and Reality in the Thought of the Maya: Second Edition, Enlarged,** University of Oklahoma Press, Norman, 1988

Logan, Robert K., **The Alphabet Effect: The Impact of the Phonetic Alphabet on the Development of Western Civilization,** New York, 1986

Long, Richard C. E., “Observation of the Sun among the Ixil of Guatemala,” **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 87 / 88, February 20, 1948.

Lopez Austın, Alfredo, **Human Body And Ideology**, University Of Utah Pres, Salt Lake City, 1988

Lopez Lujan, Leonardo, **The Offerıngs Of The Lempla Mayar Of Tenochtıtlan**,. University Pres Of Colorado, Niwot, 1994

Lopez, O..D., **Grammatika Maya, Metoda Teorico, Practico**, Merida de Yucatan, 1914

López, Ornelas, José Luis, **Leyendas Y Relatos Del May Ab-I-**(Edı.Orıonıdas), Mexico, 1973

Lorang, Sister Mary Corde of Maryknoll, **Footloose Scientist in Mayan America**, Scribners, New York, 1966

Lorenzo, De la Nada, **Desarrollo De La Cronologia Maya**, Chiapas, México, 2001

Lothrop, Samuel K., **Tulum An Archaelogical Study Of The East Coast Of Yucatan**, Carnegie Institution Of Washington, Yayın 335. Washington, 1924

Lounsbury, Floyd G., “Astronomical Knowledge And İts Uses At Bonampak. Mexico”, **Archaeo-Astronomy İn The New World,** Cambridge 1982

Lounsbury, Floyd G., “Maya Numeration, Computation And Calenderical Astronomy” **Dictionary Of Scientific Biography**, C. 15, Ek I, 1978

Lounsbury, Floyd G., “Maya Numeration, Computation, and Calendrical Astronomy,” in **Dictionary of Scientific Biography**, ed., Charles Coulston Gillespie, Vol. 15, Supplement 1 (1978), Scribners, New York, 1978

Lourie, Peter, **The Mystery of the Maya: uncovering the lost city of Palenque. Honesdale**, Boyds Mills Press, 2001

Love, Bruce, **Glyph T93 and Maya “Hand-Scattering**” *Events*, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 5, Center for Maya Research, Washington DC, 1987

Love, Bruce, **Maya Culture Today**, Mérida, Yucatán, México, 2004

Love, Bruce, **The Hieroglyphic Lintels of Yula, Yucatan, Mexico**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 24, Center for Maya Research, Washington DC, 1989

Love, Bruce, **The Paris Codex: Handbook for a Maya Priest**, University of Texas Press, Austin, 1994

Lowe, Gareth W., Thomas E. Lee, Eduardo E. Martınez,"Izapa: An İntroduction To The Ruins And Monuments." **Papers Of The New World Archaeological Foundation**, No 31. Provo, 1973

Luxton, Richard, Pablo Balam, **Sueño Del Camino Maya**, Mexico, 1986

Macadams, Cynthia, Hunbatz Men and Charles Bensinger, **Mayan Vision Quest: Mystical Initiation in Mesoamerica**, Harper, San Francisco, 1991

Macdonald, Fiona, **Find Out About The Aztecs & Maya,** Mexico, 2001

Macheısh, Rıchard., S. J. K. Wılkerson, A.Nelken-Turner**, First Annual Report Of The Belize Archaic Archaeological Reconnaissance**, Andover, 1989

Magee, Susan Fortson, **Mesoamerican Archaeology: A Guide to the Literature and Other Information Sources,** University of Texas, Austin, 1981

Makemson, Maud Worcester, **The Book of the Jaguar Priest: A Translation of the Book of Chilam Balam of Tizimin, with Commentary**, Henry Schuman, New York, 1951

Mallan, Chicki, **Guide to the Yucatan Peninsula**, Moon Publications, Chico, California, 1986

Mallery, Garrick, **Picture-Writing of the American Indians**, Volume 1, Dover, New York, 1972

Malmstrom, Vincent H., **Cycles of the Sun, Mysteries of the Moon**, University of Texas Press, Austin, 1997

Malville, J. McKim, Claudia Putnam, **Prehistoric Astronomy in the Southwest**, Boulder, 1989

Marcus, Joyce, **Emblem And State İn The Classic Maya Lowland**, Washington, 1976

Marcus, Joyce, **Mesoamerican Writing Systems: Propaganda, Myth, and History in Four Ancient Civilizations,** Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1992

Markman, Roberta A., Peter T. Markman, **Masks of the Spirit: Image and Metaphor in Mesoamerica**, University of California Press, Berkeley, 1989.

Marquına, Ignacıo, **Arquitectura Prehispánica**, Inah, Mexico City, 1951

Marshack, Alexander, **The Roots of Civilization: The Cognitive Beginnings of Man's First Art, Symbol and Notation: Revised and Expanded**, Moyer Bell Limited, Mount Kisco, New York, 1991

Martın, Sımon, Nıkolaı Grube, "May Superstates" **Archaeology**. C.48, No.6, 1995

Martin, Simon,Nikolai Grube, **Chronicle of the Maya Kings and Queens. Deciphering the Dynasties of the Ancient Maya**. Thames & Hudson, London, 2000

Matheny, Ray T., "El Mirador, Petén. Guatemala: An İnterim Report" **Papers Of The New World Archaeological Foundation**, No 45. Provo, 1980

Mathews, Peter, **Corpus of Maya Hieroglphic Inscriptions: Volume 6, Part 1, Tonina**, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1983

Maudslay, Alfred P., **Biologia Centrali-Amiracana, Archaeology**, Londra 1889-1902

May, Antoinette, **The Yucatan: a guide to the land of Maya mysteries**, Canada, 1987

Mcanany, Patrıcıa, **Living With The Ancestors. Kinship And Kingship İn Ancient Maya Society,** Austin, 1995

McAnany, Patricia A., **Living with the Ancestors: Kinship and Kingship in Ancient Maya Society**, University of Texas Press, Austin, 1995

Mcgee, R. Jon, **Life, Ritualand Religion Among The Lacandón Maya**, Belmont, 1990

McGlone, Bill, Phil Leonard, Ted Barker, **Archaeoastronomy of Southeast Colorado and the Oklahoma Panhandle**, Mithras, Kamas UT, 1999

McIntyre, Loren, **The Incredible Incas and Their Timeless Land**, National Geographic Society, Washington, 1975

McKissack, Patricia C. **The Maya: A New True Book.** Chicago: Childrens Press, 1985

Meadow, Richard H., Melinda A. Zeder, **Approaches to Faunal Analysis in the Middle East**, Peabody Museum Bulletin 2, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Cambridge, Massachusetts, 1978

Mediz Bolio, Antonio (Versión De 1930), **Chilam Balam De Chumayel, Edición Y Notas De Mercedes De La Garza,** Sep, México, 1985

Meeus, Jean, **Astronomical Formulae for Calculators: Second Edition Enlarged & Revised**, Virginia, 1982

Meeus, Jean, **Mathematical Astronomy Morsels**, Willman-Bell, Richmond VA, 1997

Men, Hunbatz, **Secrets Of Mayan Science Religion**, Mexico, 1995-2005

Menchu Rıgoberta, **I Rigoberta Menchú**, Londra, 1984

Menchú,R., **Rigoberta: la nieta de los Mayas**, Madrid: El País-Aguilar, 1998

Mercedes, de la Garza, (coordinator), **Relaciones Histórico Geográficas de la Gobernación de Yucatán (Mérida, Valladolid y Tabasco***).* Two Volumes. Instituto de Investigaciones Filológicas, Centro de Estudios Mayas. México D.F.: Universidad Nacional Autónoma de México, 1983

Mercedes, De La Garza, Los Mayas 3000 Años de Cıvılızacıon, **Historia Popular de Guatemala**, 1999

Mercedes, De La Garza, **Rostros De Lo Sagrado En El Mundo Maya**, Instituto de Investigaciones Filológicas, Centro de Estudios Mayas, Univers, México, 1990

Mercedes, De La Garza, **Avessagradas De Los Mayas**, Universidad Nacional Autónoma de México, Instituto de Investigaciones Filológicas, Centro de Estudios Mayas, México, 1984

Meyer, Carolyn J,. **The Mystery Of The Ancient Maya**. New York, 1995

Meza, Otilia, **Leyendas mexicas y mayas**, Mexico, 1991

Mıller Mary Ellen, **The Art Of Mesoamerica From Olmek To Aztec**, Londra- New York, 1996

Mıller Mary Ellen, **The Murals Of Bonampak**, Princeton, 1986

Mıller, Arthur G., **On The Edge Of The Sea: Mural Painting At Tancah-Tulum, Quintana Roo**, Washington, 1982

Mıller, Mary, Karl Taube, **The Gods And Symbols Of Ancient Mexico And The Maya: An Illustrated Dictionary Of Mesoamerican Religion,** Londra - New York 1993

Michel, Genevieve, **The Rulers of Tikal: A Historical Reconstruction and Field Guide to the Stelae,** Publicaciones Vista, Guatemala, C. A., 1989

Milewsky. T., **Tipological studies of the American Indian languages**, Krakow, 1967

Miller, Mary Ellen**, Maya Art And Architecture (World Of Art)**, Hudson, London, 1999

Miller, Mary Ellen, **The Art of Mesoamerica: From Olmec to Aztec**, Thames and Hudson, London, 1986

Monıque J. Lemaıtre, **Elvıa Carrıllo Puerto: La Monja Roja del Mayab,** Castıllo Mexıco, 1998

Montejo, Victor, **The Bird Who Cleans the World and Other Mayan Fables**, Curbstone Press, Willimantic, 1991

Montgomery, John H., **How To Read Maya Hieroglyphs,** Mexico, 2005

Montgomery, John, **Dıctıonary of Maya Hıeroglyps**, New York, 2002

Montgomery, John, **Inscriptions of the Bonampak Murals**, Privately Published, 2001

Montgomery, John, **Maya Art: Miscellaneous Drawings: Seibal, Tikal, Copan, Yaxchilan, Palenque**, Privately Published, 1995

Montgomery, John, **Maya Art: Volume 2: Chichen Itza, Chinkiltik, Copan, El Peru, El Zotz, Lagarto Creek, Laxtunich, Mixtec Codices, Nimlipunit, Site R, Tikal, Tonina, Unprovenanced Ceramics, Uxbenka, Yaxchilan**, Privately Published, 1998

Montgomery, John, **Maya-English / Englis-Maya Dictionary Phrasebook**, New York, 2004, 5. s

Montgomery, John, **The Monuments of Piedras Negras, Guatemala: Stelae**, Privately Published, 1998

Mora-Marin, David, **The Syllabic Value of Sign T77 os k'i**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 46, Center for Maya Research, Washington DC, 2000

Morley, Sylvanus G., **The Ancient Maya**, Stanford University Press, Stanford University, California, 1947

Morley, Sylvanus G., **The İnscriptions Of Petén**, Carnegie Institution Of Washington, Yayın 437, . Washington 1937

Morrıs, Earl H., **Temple Of The Warriors At Chichen Itzá**, **Yucatan**, Carnegie Institution Of Washington, Yayın 405, 2 Cilt. Washington, 1931

Morris Jr., Walter F., Jeffrey J. Foxx, **Living Maya**, Canada, 1987

Moskowitz, Joel, **The Working Clock/Timer**, The Paper Machine Series, Simon and Schuster, New York, 1985

Muller, Alberto **Beutten**, **2012 La Profecıa Maya**, Mexico, 2003

Murphy, Pat, **The Falling Woman,** TOR, New York, 1986

Murray, Guillermo, **Los Mayas Para Ninos (Colinfantil)**, Mexico, 2002

Muze Inc, **A Colorıng Book of Incas, Aztecs and Mayas**, Florida, 1995-2005

Nakayama, Shigeru, "Japanese Scientific Thought," in **Dictionary of Scientific Biography**, ed., Charles Coulston Gillespie, Vol. 15, Supplement 1 (1978), Scribners, New York, 1978

National Geographic, "Maya Art Treasures Discovered İn Cave" August 1981. Pp. 221-235

Naylor, Maria, **Authentic Indian Designs: 2500 Illustrations from Reports of the Bureau of American Ethnology**, Dover, New York, 1975

Nelson, Ralph, trans., **Popol Vuh: The Great Mythological Book of the Ancient Maya, Houghton Mifflin**, New York, 1974

Nicholson, Robert**, The Maya Journey Into Civization**, Chelsea, 2000

Nuttall, Zelia, **The Codex Nuttall: A Picture Manuscript from Ancient Mexico**, Dover, New York, 1975

O'Malley, Michael, **Keeping Watch: A History of American Time**, Viking, 1990

Offner, Jeome, "Aztec Legal Process: The Case Of Texcoco", **The Artond Iconography Of Late Post-Classic Central Mexico,** Washington, D.C. 1982

Oppenheim, A. Leo, "Man and Nature in Mesopotamian Civilization," in **Dictionary of Scientific Biography,** ed., Charles Coulston Gillespie, Vol. 15, Supplement 1 (1978), New York, 1978

Orejel, Jorge L., **The "Axe/Comb" Glyphs as ch'ak**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 31, Center for Maya Research, Washington DC, 1990

Ottewell, Guy, **The Under-Standing of Eclipses**, Astronomical Workshop, Furman University, Greenvile, South Carolina, 1991

Owusu, Heike, **Symbols of Native America**, Sterling Publishing Co., Inc., New York, 1999

Ögel, Prof. Dr. Bahaddin, **Türk Mitolojisi** I. cilt, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1989, 214. s

Pacheco Cruz, Santıago, **Hahil tzolbichunil t'an Mayab o Verdadero Diccionario de la Lengua Maya,** Mérida, Yucatán, Méjico, 1969

Palacios, Argentina, **The Hummingbird King: A Guatemalan Legend**, Troll Associates, 1993

Parker, Richard A., "Egyptian Astronomy, Astrology, and Calendrical Reckoning," in **Dictionary of Scientific Biography**, ed., Charles Coulston Gillespie, Vol. 15, Supplement 1 (1978), Scribners, New York, 1978

Parsons, Jeffrey, **Prehistorie Settiement Patterns İn The Texcoco Region**, Mexzen Memors of The Museum of Antropology, No 8. Uniersity of Michigan, Ann Arbor, 1971

Parsons, Lee A., **The Origins Of Monumental Stone Sculpture Of Kaminaljuyú, Guatemala And The Southern Pisific Coast**, Dumbarton Oaks Studies İn Pre Columbian Art And Archaeology, No 28. Washington, 1986

Parsons, Lee A., **Bilbao, Guatemala,** 2 Cilt. Milwaukee, 1967-9

Patria-İnah, **Historia Gráfica De México,** 10 Vols., México, 1988

Payón, José Garcıa, **La Zona Arqueológica De Tecaxic-Calixlahuaca y los Matlazinca**, Talleres Gráficos de la Nación, Mexico City, 1936

Peissel, Michel, **The Lost World of Quintana Roo: An Adventurous Quest for Mayan Ruins on the Untamed Coast of Yucatan**, New York, 1963

Pendergast, Davıd M., **Excavations At Altun Ha, Belize,** 1964-1970. Toronto,Cilt 1, 1979. Cilt 2, 1982

Pendergast, David M., **Lamanai Stela 9: The Archaeological Context**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 20, Center for Maya Research, Washington DC, 1988

Pennick, Nigel, **The Pagan Book of Days**, Destiny Books, Rochester, Vermont, 1992

Pérez, Juan Pío, **Diccionario de la Lengua Maya,** Imprenta Literaria de Juan F. Molina Solís. Mérida de Yucatán, 1866-1877

Pérez, Vitalino, Federico García, Felipe Martínez and Jeremías López, **Diccionario Chórti', Jocotán, Chiquimula,** Proyecto Lingüístico Francisco Marroquín, La Antigua Guatemala, 1996

Perez-Higuera, Teresa, **Medieval Calendars**, London, 1998

Pestum, Jo, **Maya y El Truco Para Hacer La Tarea**, Fondo de Cultura Economica USA, 1998

Peterson, Ivars, **Newton's Clock: Chaos in the Solar System,** New York, 1993

Philip, Alexander, **The Calendar: Its History, Structure and Improvement,** Cambridge University Press, Cambridge, 1921

Pingree, David, "History of Mathematical Astronomy in India," in **Dictionary of Scientific Biography,** ed., Charles Coulston Gillespie, Vol. 15, Supplement 1 (1978), Scribners, New York, 1978

Plattner, Stuart, Markets İn The Econol of Azüec Kexico, **Markets And Marketing**, University Pres Of America, Lanham, Md., 1985

Platzmann. J., **American asiatishe Etymologsen via Behrings strasse from the East to the West**, Leipzig, 1871

Pohl, John M.D., **Exploring Mesoamerica**, Oxford University Press, New York, 1999

Pohl, Mary, **Prehistoric Lowland Maya Environment And Subsistence Economy**, Papers Of The Peabody Museum Of Archaeology And Ethnology, C. 77. Cambridge, Mass., 1985

Pollock, H. E. D., **The Puuc: An Architectural Survey Of The Hill Country Of Yucatan And Northern Campeche, Mexico**, Memoirs Of The Peabody Museum Of Archaeology And Ethnology, Harvard University, C. 19. Cambridge Mass., 1980

Pollock, H. E. D., **Mayapán, Yucatán, Mexico**, Carnegie Institution Of Washington, Yayın 619. Washington, 1962

Poole, Robert, **Time's Alteration: Calendar Reform in Early Modern England**, UCL Press, London, 1998

Pope, Maurice, **The Story of Archaeological Decipherment: From Egyptian Hieroglyphs to Linear B**, New York, 1973

Prem, Hanns J., **Hidden Among The Hills: Maya Archaeology Of The Northwest Yucatan Peninsula**, Acta Mesoamericana 7. Almanya,1 994

Press, William H., Saul A. Teukolsky, William T. Vetterling, Brian P. Flannery, **Numerical Recipes in C: The Art of Scientific Computing, Second Edition**, Cambridge University Press, Cambridge, 1992

Prıego De Arjona, Mıreya, Un Neevo Vocabulario Español-Maya. Nota presentada al Congreso Internacional de Amiricantistas en su XXVII Sesión, verificada en la ciudad de México del 5 al 15 de agosto de 1939. **En Boletín de Bibliografía Yucateca, N° 10, noviembre-diciembre**, 1939

Proskouraıkoff, Tatiana, **An Album Of Maya Archıtecture**, Norman, University of Oklahoma Pres,1963

Proskourıakoff, Tatıana, **A Study Of Classic Maya Sculpture**, Carnegie Institution Of Washington, Yay. 593. Washington, 1950

Proskourıakoff, Tatıana, **An Album Of Maya Architecture**, Carnegie Institution Of Washington, Yay. 558. Washington 1946

Proskourıakoff, Tatiana**, Hıstorıa Maya**, University of Texas Press, 1993; Siglo XXII, Mexico, 1994

Prouskouriakoff, Tatiana, "The Survival of the Maya Tun Count in Colonial Times," **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 112, October 20, 1952

Prouskouriakoff, Tatiana, **Maya History**, Edited by Rosemary A. Joyce, University of Texas Press, Austin, 1991

Prouskouriakoff, Tatiana,, J. Eric S. Thompson, "Maya Calendar Round Dates Such as 9 Ahau 17 Mol," **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 79, January 27, 1947.

Pyde, G.E., A., **Sioux Chronicle**, Oklahoma University of Oklahoma Pres, 1956

Quinones, Walter, **Antiguas Profecias Mayas**, Editorial Lectorum, 2000

Quirke, Stephen, Carol Andrews, **The Rosetta Stone: Facsimile Drawing**, Abrams, New York, 1988

Rands, R., “Artistic Connections Beween The Chichén Itzá Toltec And The Classic Maya”, **American Antiquity,** 19. Cilt, 1954

Recinos, Adrián (Estudio Y Notas), **Popol Vuh. Las Antiguas Historias Del Quiché**, México, 1952

Redefield, R (Obert) And A(Lfonso) Vılla Rojas, **Chan Kom, A Mayan Village,** University of Chicago Pres. Chicago, 1934

Redfield, Robert, Alfonso Vılla Rojas, **Chan Kom, A Maya Village**, Chicago, 1962

Reed, Nelson, **The Caste War Of Yucatán**, Stanford, 1964

Reents-Budet, Doriie, **Painting The Maya Universe**, Durham- Londra, 1994

Reents-Budet, Dorie, **Painting the Maya Univers: Royal Ceramics of the Classic Period**, Duke University Press, Durham, North Carolina, 1994.

Reents-Budet, Dorie, **The Iconography of Lamanai Stela 9**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 22, Center for Maya Research, Washington DC, 1988

Renfrew, Colin, **Archaeology & Language: The Puzzle of Indo-European Origins**, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 1987

Restall, Matthew, **Maya Conquistador**, Beacon, Boston, 1998

Reston, George, **Los Mayas Genios de la Ciencia y la Astrologia**, Mexico, 2004

Rey, Sister Maria of Maryknoll, **In and Out the Andes: Mission Trails from Yucatan to Chile**, Scribners, New York, 1954

Rifkin, Jeremy, **Time Wars**, New York, 1987

Riggs, S.R.A, **Dakota-English dictionary**, Minneapolis, Ross and Haines, Inc. 1968

Riggs, S.R.A, **Dakota-English dictionary**, Washington, Government printing Office, 1890

Ringle, William M., Thomas C. Smith-Stark, **A Concordance to the Inscriptions of Palenque, Chiapas, Mexico**, Middle American Research Institute Publication 62, Tulane University, New Orleans, 1996

Ringle, William M., **Of Mice and Monkeys: The Value and Meaning of T1016, The God C Hieroglyph**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 18, Center for Maya Research, Washington DC, 1988

Robertson, John S., **The History of Tense/Aspect/Mood/Voice in the Mayan Verbal Complex,** University of Texas Press, Austin, 1992

Robertson, Merle Greene, **Third Palenque Round Table,** *1978: Part 2*, The Palenque Round Table Series Volume V, University of Texas Press, Austin, 1980

Robertson, Merle Grene, **The Sculpture Of Palenque**, 4 Cilt. Princeton 1983-91

Robertson, Merle Grene, **Palenque Round Table Series** (Mesa Redonda De Palenque), No 1-2, Pebble Beach, Calif, 1974-76. No 3. Palenque, 1979. No.4-5, San Francisco, 1985. No 6 Norman 1991. No 7. San Francisco, 1994

Robicsek, Francis, **The Smoking Gods: Tobacco in Maya Art, History, and Religion**, University of Oklahoma Press, Norman, 1978

Robinson, Andrew, **The Story of Writing: Alphabets, Hieroglyphs & Pictograms**, London, 1995

Roehrig, F.L.O., **De Turcarum lingaei indale ac natura scripsrt,** Philadelphia, 1860

Roehrig, F.L.O., **Eclairçissements sur Quelques particulaes das langues Tartues of Finoises**, Paris 1845

Roehrig, F.L.O., **The language of the Dakata or Sioux Indians**, Wanshington 1872

Romero Fuentes, Luıs C., **La Lengua Maya al Alcance de Todos.** 100 páginas. Mérida, Yucatán, México, 1910

Romero, Paulino, **Numerologia Matematica Maya**, Yucatán, México, 2000

Rose, Paul Lawrence, “Scaliger (Bordonius), Julius Caesar,” in **Dictionary of Scientific Biography,** ed., Charles Coulston Gillespie, Vol. 15, Supplement 1 (1978), Scribners, New York, 1978

Roys, Ralph L., “The Book of Chilam Balam of Ixil,” **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 75, December 18, 1946

Roys, Ralph L., Personal Names of the Maya of Yucatan, **Contributions to American anthropology and History, N° 31. Carnegie Institution of Washington. Publication 523: 31-48**. Washington, 1940

Roys, Ralph L., Place Names of Yucatan. **Maya Research** 2: 1-10. New Orleans. (Véase Roys, 1957.) 1935

Roys, Ralph L., **The Book Of Chilam Balam Of Chumayel**, Carnegie Institution Of Washington, Yay. 438. Washington, 1933

Roys, Ralph L., **The Book of Chilam Balam of Chumayel**, University of Oklahoma Press, Norman, 1967

Roys, Ralph L., **The Indian Background Of Colonial Yucatán**, Carnegie Institution Of Washington, Yayın 548. Washington, 1943

Roys, Ralph L., The Indian Background of Colonial Yucatan, **Carnegic Institution of Washington, Publication 548**. Washington, 1943

Roys, Ralph L., The Political Geography of the Yucatan Maya, **Carnegie Institution of Washington. Publication 613**, Washington, D.C. (Ver Roys, 1935.) 1957

Roys, Ralph L., **The Political Geography Of The Yucatán Maya**, Carnegie Institution Of Washington, Yayın 613. Washington, 1957

Rugeley, Terry, **Yucatan’s Maya Peasantry and the Origins of the Caste War**, Mexico, 1996

Ruppert, Karl. J. Erıc S., Thompson, Tatıana Proskourıakoff, **Bonampak, Chiapas, Mexico**, Carnegie Institution Of Washington, Yayın 602. Washington, 1955

Ruz Lhuillier, Alberto, **Los Antiguos Mayas**, Mexico, 1963

Ruz Lhullıer, Alberto, **El Templo De Las Inscripciones, Palenque**, Mexico City, 1973

Ruz, Alberto, “Los Mayas. Culturas De Mesoamérica” **En La Gran Aventura De La Arqueología**, Roma-San Sebastián, 1980

Ruz, Alberto, **The Ancient Maya**, Mexico, 2004

Ryan, Marah Ellis, **The Dancer of Tuluum**, Chicago, 1924

Sabloff, Jeremy A., **The New Archaeology and the Ancient Maya**, Scientific American Library, New-York, 1993

Sakoian, Frances, Louis S. Acker, **The Astrologer’s Handbook**, San Francisco, 1973

Sason, Jean, **Mayada Hija De Irak**, Mexico, 2004

Satterthwaite, Linton Jr., “New Photographs and the Date of Stela 14, Piedras Negras,” **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 28, November 22, 1943

Saunders, Nicholas J., **Icons of Power: Feline Symbolism in the Americas**, Routledge, New York, 1998

Savage, Stephen A., **Ancient Maya Temples to Make**, Stemmer House Publishers, Inc., Maryland, 1987.

Scarborough, Vernon L., David R. W, **The Mesoamerican Ballgame**, University of Arizona Press, Tucscon, 1991

Schaafsma, Polly, **The Rock Art of Utah**, University of Utah Press, Salt Lake City, 1971

Schele, Lında, Marye, Mıller, **The Blood Of Kings: Dynasty And Ritual İn Maya Art**, Fort Worth, 1986

Schele, Lında, **Maya Glyphs: Teh Verbs**, Austin, 1982

Schele, Lında, **Notebook For The Maya Hieroglyph Workshop**, Austin, 1992

Schele, Linda and Mathew Looper, **Notebook for XXth Maya Hieroglyphic Forum**, “Quirigua and Copan,” Department of Art and Art History, The College of Fine Arts, and The Institute of the Latin American Studies, University of Texas, Austin, 1996

Schele, Linda, David Freidel, **A Forest of Kings: The Untold Story of the Ancient Maya**, William Morrow and Company, Inc., New York, 1990.

Schele, Linda, **A Palenque Triad: A Compilation of the Hieroglyph Inscriptions, Translations, and Commentary that Appear in the Notebooks of the 1986, 1987, and 1988 Workshops on Maya Hieroglyphic Writing at the University of Texas at Austin**, Institute of Latin American Studies, University of Texas, Austin, 1986, 1987, 1988.

Schele, Linda, Davıd Freıdel, **A Forest Of Kings. The Untold Story Of The Ancient Maya**, New York, 1990

Schele, Linda, Jorge Perez de Lara, **Hidden Faces of the Maya,** Impetus Communicacion, S.A. de C.V., 1997

Schele, Linda, **Los Rostros Ocultos de Los Mayas** (Espanol), Mexico, 1997

Schele, Linda, Mary Ellen Miller, **The Blood of Kings: Dynasty and Ritual in Maya Art**, George Brazillier, Inc., New York, 1986.

Schele, Linda, **Maya Glyphs: The Verbs**, University of Texas Press, Austin, 1982.

Schele, Linda, Nikolai Grube**, Notebook for the XXIst Maya Hieroglyphic Workshop,** “The Dresden Codex,” Department of Art and Art History, The College of Fine Arts, and The Institute of the Latin American Studies, University of Texas, Austin, 1997

Schele, Linda, Peter Mathews, **The Code of Kings: The Language of Seven Sacred Maya Temples and Tombs**, Scribner, New York, 1998

Schele, Linda, **Workbook for XIVth Maya Hieroglyphic Workshop at Texas, “Tikal**,” Art Department, University of Texas, Austin, 1990

Schele, Linda, **Workbook for XVIth Maya Hieroglyphic Workshop at Texas**, “Origins,” Department of Art and Art History and The Institute of Latin American Studies, University of Texas, Austin, 1992

Schele, Linda, **Workbook for XVth Maya Hieroglyphic Workshop at Texas**, "Yaxchilan: The Life and Times of Bird-Jaguar," Art Department, University of Texas, Austin, 1991

Schele, Linda; David Freide, **A Forest Of Kings, The Untold Story Of The Ancient Maya,** Canada, 1992-1995

Schlak, Arthur, "Moon-Ages with a Hand-Held Calculator," in **Contributions to Maya Hieroglyphic Decipherment**, 1, Stephen D. Houston, ed., HRAFlex Books, 1983

Schlesinger, Victoria, **Animals&Plants of The Ancient Maya (A Guide),** University of Texas Pres, 2002

Schmidt, Peter, Mercedes de la Garza, Enrique Nalda, **Maya**, Rizzoli, New York, 1998

Schmidt, Ute, **Los Mayas (Colartes Vısu Ales)**, Puerto Rico, 1998

Schumann G., Otto, Descripción Estructural del Maya Itzá del Petén. **Guatemala, C. A. Con un diccionario Itzá-Español y Español-Itzá. Centro de Estudios Mayas, cuaderno 6. UNAM**, Coordinación de Humanidades. México, 1971

Schumann, Otto, **Introducción al Maya Mopán**, Instituto de Investigaciones Antropológicas, Universidad Nacional Autónoma de México, México D.F, 1997

Scientific American, **Cities: Their Origin, Growth and Human Impact**, New York, 1973

Scott, Sue**, Los Mayas** (Especial), Mexico, 2002

Sexton, James D., **Mayan Folk Tales: Folklore from Lake Atitlan, Guatemala**, Anchor Books, New-York, 1992

Sharer, Robert J. Sylvanus Griswold Morley, **The Ancient Maya**, Stanford University Pres, 1994

Sharer, Robert J., **Quirigua: A Classic Maya Center & Its Sculptures**, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, 1990

Shook, Edwın M., Alfred V. Kıdder, **Mound E Iı-3, Kaminaljuyu, Guatemala**, Carnegie Institution Of Washington, Contributions To American Anthropology And History, No 53. Washington, 1952

Shook, Edwin M., Elayne Marquis, **Secrets in Stone: Yokes, Hachas and Palmas from Southern Mesoamerica,** American Philosophical Society, Philadelphia, 1996

Sigal, Pete Austin, **From Moon Goddesses to Virgins: The Colonization of Yucatecan Maya Sexual Desire**, University of Texas Press, 2000

Silverberg, Robert**, Clocks for the Ages: How Scientists Date the Past**, Macmillan, New York, 1971

Silverberg, Robert, **Frontiers in Archaeology**, Chilton, New York, 1966

Silverberg, Robert, **Great Adventures in Archaeology**, University of Nebraska Press, Lincoln, 1964

Silverberg, Robert, **Men Against Time: Salvage Archaeology in the United States,** Macmillan, New York, 1967

Silverberg, Robert, **Mound Builders of Ancient America: The Archaeology of a Myth**, New York Graphic Society, Greenwich, Connecticut, 1968

Smailus, Ortwin, **Gramática del Maya Yucateco Colonial,** Hamburg: Wayasbah, 1989

Smıth, Mıchael E., Cynthıa Heath Smıth, "The Size Of The Aztec City Of Yuatepec: Urban Survey İn Central Mexico", **Ancient Mesoamerica** 5, 1994

Smıth. A. Ledyard, **Uaxactún, Guatemala**: Excavations Of 1931-7. Carnegie Institution Of Washington, Yayın 588. Washington, 1950

Smith, Robert E., **Ceramic Sequence At Uaxactún, Guatemala**, Middle American Research Institute, New Orleans, 1955

Sobel, Dava, **Longitude**, New York, 1995

Sodı, Demetrio, **Los Mayas En Ingles**, Mexico, 2004

Solana, Nelly Gutiérrez, **Los Mayas, Historia Arte y Cultura**, México, 1991

Solís Alcalá, Dr, Ermılo, **Diccionario Español-Maya, Tikal Maya Than**, Mérida, Yucatán, 1949

Soustelle, Georgette, **Los Mayas**, Mexico, 1998

Spence, Lewis, **Incas Mayas y Aztecas** (Mitologia), Barcelona, 1901

Spence, Lewis, **The Myths of Mexico and Peru**, Dover, New York, 1994

Spinden, Herbert J., "The Reduction of Maya Dates," in **Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard University**, Vol. VI, no. 4, Peabody Museum, 1924

Squırru, Ludovica, **El Lıbro Del Destıno Astrologıa Maya La Lucila**, Gran Buenos Aires, 1998

Sten, Maria, **Codices of Mexico and Their Extraordinary History**, Panorama, Mexico City, Mexico, 1972

Stephens, John L., **Incidents Of Travel İn Central America, Chiapas And Yucatan**, 2 Cilt. New York, 1841

Stephens, John L., **Incidents of Travel in Yucatan**, Dover, New York, 1963

Stephens, Llegó, **En Busca De Los Mayas**, Palenque**,** 1840

Stewart, Ethel G., ***Dene ve Na –Dene Kızılderilileri, Cengiz Han'dan Amerika'ya Kaçan Türkler 1233 M.S***., Çeviren: Eşref Bengi Özbilen, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 200, 1-490. s

Stierlin, Henri, **Architecture Universelle: Maya: Guatemala, Honduras et Yucatan**, Italy, 1964

Stierlin, Henri, **Living Architecture: Mayan**, New York, 1964

Stierlin, Henri, **Los Mayas Palacios y Piramides de la Selva Virgen**, Argentina, 2005

Stirling, Matthew W., **National Geographic on Indians of the Americas: A Color-Illustrated Record,** National Geographic Society, Washington DC, 1955

Stone, Andrea J., **Images from the Underworld: Naj Tunich and the Tradition of Maya Cave Painting,** University of Texas Press, Austin, 1995

Stoneman, Milton, **Easy-to-Make Wooden Sundials: Instructionas and Plans for 5 Projects**, New York, 1982

Stoutenburgh, John Jr., **Dictionary of the American Indian**, Philosophical Library, New York, 1960

Struever, Stuart, Felicia Antonelli Holton, **Koster: Americans in Search of Their Prehistoric Past**, New American Library, New York, 1979

Stuart, Davıd, Stephen Houston, **Classic Maya Place Names**, Washington, 1994

Stuart, Davıd, **Ten Phonetic Syllables. Research Reports On Ancient Maya Writing**, No 14. Washington, 1987

Stuart, David, "'The arrival of Strangers': Teotihuacán and Tollan in Classic Maya History." In **Mesoamerica's Classic Heritage**, D. Carrasco, L. Jones & S. Sessions, eds. Boulder, 2000

Stuart, David, **A New Carved Panel from the Palenque Area**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 32, Center for Maya Research, Washington DC, 1990

Stuart, David, **A New Child-Father Relationship Glyph**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 2, Center for Maya Research, Washington DC, 1985

Stuart, David, **A Variant of the Chak Sign**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 10, Center for Maya Research, Washington DC, 1987

Stuart, David, Nikolai Grube**, A New Inscription from Nim Li Punit, Belize**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 45, Center for Maya Research, Washington DC, 2000

Stuart, David, Stephen Houston, **Classic Maya Place Names, Studies in Pre-Columbian Art & Archaeology Number Thirty-Three**, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington DC, 1994

Stuart, David, **Ten Phonetic Syllables**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 14, Center for Maya Research, Washington DC, 1987

Stuart, David, **The Yaxha Emblem Glyph as Yax-ha**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 1, Center for Maya Research, Washington DC, 1985

Stuart, Gene S., Stuart, George E., **Los Reinos Perdidos De Los Mayas (Colnational)**, National Geographic Yayını, 2001

Stuart, Gene S., George E. Stuart, **Lost Kingdoms of the Maya**, National Geographic Society, Washington, D.C, 1993

Stuart, Gene S., George E. Stuart, **The Mysterious Maya**, National Geographic Society, Washington, D. C., 1977

Stuart, Gene S., **The Mighty Aztecs,** National Geographic Society, Washington, 1981

Stuart, George E., "The Royal Crypts Of Copan". **National Georaphic**, Aralık, 1997

Stuart, George E., "Quest For Decipherment: A Historical And Biographical Survey Of Maya Hieroglyphic İnvestigatioın" **New Theories On The Ancient Maya**, Philadelphia 1992

Stuart, George E., **A Carved Shell from the Northeastern Maya Lowlands**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 13, Center for Maya Research, Washington DC, 1987

Stuart, George E., R.E. Housley, **A Maya Wooden Figure from Belize**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 42, Center for Maya Research, Washington DC, 1999

Stuart, George E., **The Beginning of Maya Hieroglyphic Study: Contributions of Constantine S. Rafinesque and James H. McCulloh, Jr**., Research Reports on Ancient Maya Writing No. 29, Center for Maya Research, Washington DC, 1989

Stuart, George, **Glyph Drawings from Landa's Relacion: A Caveat to the Investigator**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 19, Center for Maya Research, Washington DC, 1988

Stuart, George, **Los Mayas** (Col National Geographic), Barcelona, 2000

Sullivan, Paul, **Unfinished Conversations: Mayas and Foreigners Between Two Wars**, Knopf, New-York, 1989.

Swadesh, Maurıcıo, Ma(Ría) Crıstına Alvarez y Juan R(Amón) Bastarrachea, Dicconario de Elementos del Maya Yucateco Colonial, **Centro de Estudios Mayas, Cuaderno Nº 3. UNAM**, México, 1970

Taff, Laurence G., **Celestial Mechanics: A Computational Guide for the Practitioner**, John Wiley & Sons, New York, 1985

Tagle, Silvia Gomez, **Musee National D'Anthropologie,** GV Editores, Mexico, 1991

Tanaka, Shelley, **Lost Temple of the Aztecs: What it was Like when the Spaniards Invaded Mexico**, Madison Press, Toronto, 1998

Tate, Carolyn E., **Yaxchilan: The Design of a Maya Ceremonial City**, University of Texas Press, Austin, 1992.

Taube, Karl A., **A Representation of the Principal Bird Deity in the Paris Codex**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 6, Center for Maya Research, Washington DC, 1987

Taube, Karl A., Bonnie L. Bade, **An Appearance of Xiuhtecuhtli in the Dresden Venus Pages**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 35, Center for Maya Research, Washington DC, 1991

Taube, Karl A., **Itzam Can Ain: Caimans, Cosmology, and Calendrics in Postclassic Yucatan**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 26, Center for Maya Research, Washington DC, 1989

Taube, Karl A., **The Major Gods Of Ancient Yucatán**, Dumbarton Oaks Studies İn Pre-Columbian Art And Archaeology. No 23. Washington, 1992

Taube, Karl and Mary Miller, **The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya**, London, 1993

Taube, Karl Andreas, **The Major Gods of Ancient Yucatan, Studies in Pre-Columbian Art & Archaeology Number Thirty-Two**, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington DC, 1992

Taube, Karl, **Aztec and Maya Myths**, University of Texas Press, Austin, 1993

Tedlock, Barbara, **Time And The Higland Maya**, Albuquerque, 1982

Tedlock, Dennıs, **Popol Vuh,** New York, 1985

Tedlock, Dennis, **Breath on the Mirror: Mythic Voices and Visions of the Living Maya,** New Edition 1997, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1993

Tedlock, Dennis, **Days from a Dream Almanac**, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 1990

Tedlock, Dennis, **Popol Vuh: The Definitive Edition of the Mayan Book of the Dawn of Life and the Glories of Gods and Kings**, Simon and Schuster, New York, 1985

Tedlock, Dennis, **Popol Vuh: The Definitive Edition of the Mayan Book of the Dawn of Life and the Glories of Gods and Kings**, Revised and Expanded, Simon and Schuster, New York, 1996

Teeplle, John E., **Maya Astronomy**, Carnegie Institution Of Washington, Contributions To American Archaeology, No 2. Washington, 1930

Tekin, Prof. Dr. Talat, **Orhon Yazıtları**, TDK Yayınları, Ankara, 1988

Thompson John Erıc S., Ethnology of Southern and Central British Honduras, **Field Museum of Natural History. Anthropological Series, volumen 17. Nº 2.** Chicago, 1930

Thompson, J. Eric S., “Maya Epigraphy: Directional Glyphs in Counting,” **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 20, May 1, 1943

Thompson, J., Erıc S., **Maya Hieroglyphic Writing. Introduction,** Carnegie Institution Of Washington Yayın 589. Washington, 1950

Thompson, John Eric S., “Maya Epigraphy: A Cycle of 819 Days,” **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 22, October 30, 1943

Thompson, John Eric S., “Observations of Glyph G of the Lunar Series,” **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 7, July 25, 1942

Thompson, John Eric S., “The Dating of Structure 44, Yaxchilan, and its Bearing on the Sequence of Texts at that Site,” **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 71, October 5, 1946

Thompson, John Eric S., “The Introduction of Puuc Style of Dating at Yaxchilan,” **Notes on Middle American Archaeology and Ethnology** No. 110, May 15, 1952

Thompson, John Eric S., **A Catalog of Maya Hieroglyphs**, University of Oklahoma Press, Norman, 1962

Thompson, John Eric S., **Maya Hieroglyphic Writing: An Introduction**, Third edition, University of Oklahoma Press, Norman, 1971

Thompson, John Eric S., **Maya Hieroglyphs Without Tears**, Trustees of the British Museum, British Museum Publications Limited, London, 1972

Thompson, John Eric S., **Maya History & Religion**, University of Oklahoma Press, Norman, 1970.

Thompson, John Eric S., **The Civilization of the Mayas**, seventh edition, Field Museum of Natural History, 1973

Thompson, John Eric S., **The Rise and Fall of Maya Civilization: Second Edition, Enlarged**, University of Oklahoma Press, Norman, 1954

Thompson, John Eric Sidney, **Grandeza y Decadencia De Los Mayas**, México, 1984

Thompson, John Eric Sidney, **Maya Archaelogist**, Oklahoma, 1975

Thompson, John Eric, "A New Method of Deciphering Yucatecan Dates with Special Reference to Chichen Itza," **Contributions to American Archaeology**, Volume IV, No. 22, June, 1937

Thompson, J., Eric, "Maya Chronology: Glyph G of the Lunar Series," **American Anthropologist** n. s., 31, 1929

Thompson, John Eric, "Maya Chronology: The Correlation Question," in **Contributions to American Archaeology**, Volume III, Nos. 13 to 19, Carnegie Institution of Washington, No. 14, 1937

Thompson, John Eric, **Maya History And Religion**, Oklahoma, 1990

Thomson, Richard L., **Maya The World As Virtual Reality**, Mexico, 2003

Tozzer, A..M. A., **Maya grammar with bibliography and appraisement of the workes noted**, Cambridge, Museum, 1921

Tozzer, Alfred M., **A Maya Grammar**, Dover, New York, 1977

Tozzer, Alfred M., **Chichen Itzá And İts Cenote Of Sacrifice**, Memoirs Of The Peabody Museum Of Archaeology Tozzer, Alfred M., **Landa's Relacion De Las Casas De Yucatan**, Papers Of The Peabody Museum Of Archaeology And Ethnology, Harvard Üniversity, C. 18. Cambridge. Mass. 1941

Tozzer, Alfredo M., Landa's Relación de las Cosas de Yucatán, **A translation. Papers of the Peabody museum of American Archaeology and Ethnology. Harvard University. Vol. XVIII**. Cambridge, Massachusetts, U.S.A., 1941

Trout, Lawana Hooper, **Indians of North America: The Maya**, Chelsea House, New York, 1991

Tuan, Laura, **El Tarot Maya** (Estuche Con Libro Guıa Y Una), Los Angeles, 2001

Tuna, Prof. Dr. Osman Nedim, Kızılderili Dilinde Türkçe ve Moğolca Kaynaklı Kelimeler, **Milli Türkoloji Kongresi**, 1981, İstanbul

Tuna, Prof. Dr. Osman Nedim, Kelimeler Arasında, **Türk Dili,** XLVIII C., 385. S., Ocak 1984, 40.s; 386. S., XLVIII. C., Şubat 1984, 86.s; XLVIII. C., 387.S., Mart 1984, 150. s: XLVIII. C., 388-389.S., Nisan-Mayıs 1984, 230. s.

Tuna, Prof. Dr. Osman Nedim, **Fonetik I**, İnönü Üniversitesi, Malatya, 1988

Tuna, Prof. Dr. Osman Nedim, **Mukayeseli Türk Lehçeleri Ders Notları**, İnönü Üniversitesi, Malatya, 1988

Tuwvota, Tusan Homichi, **Field Mouse Goes to War**, The Filter Press, Palmer Lake, California, 1944

Türkan, Prof. Dr. Reha Oğuz, ***Kızılderililer ve Türkler, Bir Tarihin, Bir Dramın Hikayesi***, E Yayınları, 4.b, Kasım 2003, İstanbul

Ulrich, E. Mathew and Rosemary Dixon de Ulrich, **Diccinario maya mopán-español, español-maya mopán,** Guatemala, C.A.: Instituto Lingüístico de Verano en Guatemala, 1976

Umar, Bilge, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1993

Urban, Patricia A., E., M. Schortman, **The Southeast Maya Periphery**, University of Texas Press, Austin, 1986

Van Laningham, Ivan, **"Python Vuh: Mayan Calendrical Mathematics with Python,"Proceedings of the Seventh International Python Conference**, Foretec Seminars, Reston VA, 1998.

Vargas de la Peña, Leticia, Víctor Castillo Borges, "Proyecto de Investigación y Conservación Arquitectónica en Ek' Balam**. Informe de la Temporada de Campo 1996-97**." Typewritten script, Archivos del Centro INAH Yucatán, Mérida, 1998

Vásquez,Alfredo Barrera, Juan Ramón Bastarrachea Manzano- William Brito Sansores, **Diccionario maya Cordemex: maya-espaňol, espaňol – maya**, Mérida, Yucatán, México: Ediciones Cordemex, 1980

Vıllacorta, J. Antonıo, Carlos A., **Códices Mayas**, Guatemala, 1930

Vogt, Evon Z., **Zinacantan: A Maya Community İn The Higlands Of Chipas**, Cambridge, Mass., 1969

Von Hagen, Victor Wolfgang, **Maya Explorer: John Lloyd Stephens and the Lost Cities of Central America and Yucatan**, University of Oklahoma Press, Norman, 1947

Von Hagen, Victor Wolfgang**, Maya: Land of the Turkey and the Deer**, Collins World, Cleveland, 1960

Voss, Alexander, and Markus Eberl, "Ek Balam: A New Emblem Glyph from the Northeastern Yucatán." In **Mexicon, *Vol***. XXI: 124-131, 1999

Waerden, B. L., "Mathematics and Astronomy in Mesopotamia," in **Dictionary of Scientific Biography,** ed., Charles Coulston Gillespie, Vol. 15, Supplement 1 (1978), Scribners, New York, 1978

Wainwright, Geoffrey, **The Henge Monuments: Ceremony and Society in Prehistoric Britain**, London, 1989

Walter, Christopher, **Astronomy Before the Telescope**, St. Martin's Press, New York, 1996

Wanyerka, Phil, Transcriber, **The Proceedings of The Maya Hieroglyphic Workshop: Tikal, March 10-11, 1990**, University of Texas, Austin, 1990

Wanyerka, Phil, Transcriber, **The Proceedings of The Maya Hieroglyphic Workshop: Origins, March 14-15, 1992**, University of Texas, Austin, 1992

Wanyerka, Phil, Transcriber, **The Proceedings of The Maya Hieroglyphic Workshop: Late Classic and Terminal Classic Warfare, March 11-12, 1995,** University of Texas, Austin, 1995

Watterson, Barbara, **Women in Ancient Egypt**, Wrens Park Press, England, 1991

Webster, David L., **The Fall of The Ancient Maya**, London, New York, 2002

Whitlock, Ralph, **Everyday Life of the Maya**, Dorset Press, New York, 1976

Whitrow, G. J., **Time in History**, Oxford University Press, Oxford, New York, 1988

Whittaker, Arabelle and Viola Warkentin, **Chol Texts on the Supernatural**, Summer Institute of Linguistics, University of Oklahoma, Norman, 1965

Whittington, Stephen L., David M. Reed, **Bones of the Maya: Studies of Ancient Skeletons**, Smithsonian, Washington DC, 1997

Wılley, Gordon R., **"General Summary And Conclusions", Excavations At Seibal**, Memoirs Of The Peabody Museum Of Archaeology. Harvard Üniversity. C. 17. No.4. Cambirdge, Mass., 1990

Wılley, Gordon R., Peter Mathews, **A Consideration Of The Early Classic Period İn The Maya Lowlands**, Institute For Mesoamerican Studies, Yayın 10. Albany, 1985

Wılley, Gordon R., **The Atlar De Sacrificios Excavations: General Summary And Conclusions**, Papers Of The Peabody Museum Of Archaeology And Ethnology, C. 54, No 3. Cambridge, Mass., 1973

Wichmann, Søren, "The names of some major Classic Maya gods." **Paper presented at the 5th European Maya Conference**, Bonn, Dec. 9-10, 2000. To be published in the proceedings, 2000

Wiesenthal, M., **Yucatan and the Maya Civilization**, Crescent Books, New York, 1978

Wikandur, S., Maya and Altaic. I. Is there Maya group of the language related to the Altaic Family?**-Ethonos** (Stockholm) 1967, II. Maya and Altaic Ethnos, 1970, III, Maya and Altaic, **Orientalia Suecana** (Stockholm) 1970-71

Wikandur, S., **Maya and Altaic. I. Is there Maya group of the language related to the Altaic Family**?-Ethonos (Stockholm) 1967, II. **Maya and Altaic Ethnos**, 1970, III, **Maya and Altaic**, Orientalia Suecana (Stockholm) 1970-71

Wilkinson, Richard H., **Reading Egyptian Art: A Hieroglyphic Guide to Ancient Egyptian Painting and Sculpture**, London, 1992

Willey, Gordon R., **Excavations at Seibal, Department of Peten, Guatemala**, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Cambridge, Massachusetts, 1975

Willey, Gordon, **Archaeology of Southern Mesoamerica, Part Two, Handbook of Middle American Indians**, Volume 3, University of Texas Press, Austin, 1965

Willey, Gordon, Ed., **Archaeology of Southern Mesoamerica**, **Part One**, **Handbook of Middle American Indians,** Volume 2, University of Texas Press, Austin, 1965

Williams, Stephen, **Fantastic Archaeology: The Wild Side of North American Prehistory**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1991

Williamson, R. J. A., **English- Dakota school dictionary**, Topy Ouye Pres, 1866

Williamson, Ray A., **Living the Sky: The Cosmos of the American Indian,** University of Oklahoma Press, Norman, 1984

Wilson, Robert W., "Astronomical Notes on the Maya Codices," in **Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard University**, Vol. VI, no. 3, Peabody Museum, 1924

Winzerling, E. O., **Aspects of the Maya Culture**, The North River Press, New York, 1956

Wolf, E., "The Internal Structure Of Tenochtitlan", **The Valley Of Mexico: Studies İn Pre-Hispanic Ecology And Society**, A School Of American Research Book, University Of New Mexico Pres, Albuquerque, 1976

Wren, Linnea, Peter Schmidt, Ruth Krochock, **The Great Ball Court Stone of Chichen Itza**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 25, Center for Maya Research, Washington DC, 1989

Wright, Rita P., **Gender and Archaeology**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1996

Wright, Ronald, **Time Among the Maya**, Weidenfeld and Nicolson, New York, 1989

Yasugi, Yoshiho, Kenji Saito, **Glyph Y of the Maya Supplementary Series**, Research Reports on Ancient Maya Writing No. 34, Center for Maya Research, Washington DC, 1991

Young, Michael, **The Metronomic Society: Natural Rhythms and Human Timetables**, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1988

Zauzich, Karl-Theodor, **Hieroglyphs without Mystery: An Introduction to Ancient Egyptian Writing**, University of Texas Press, Austin, 1992

Zav Ala M. **Gramatica Maya**, Mexico, 1976

Zerubavel, Eviatar, **Hidden Rhythms: Schedules and Calendars in Social Life**, University of Chicago Press, Chicago, 1981

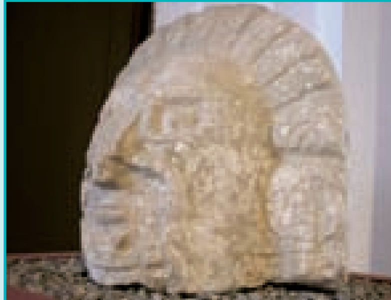
Zerubavel, Eviatar, **The Seven Day Circle: The History and Meaning of the Week**, University of Chicago Press, Chicago, 1985

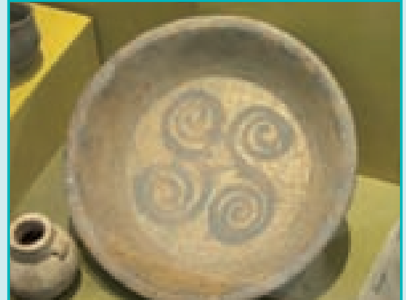
Zınnerman, Günter, **Die Hieroglyphen Der Maya Handschriften**, Hamburg, 1956

Zülfikar, Prof. Dr. Hazma, **Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler**, TDK Yayınları, Ankara, 1995

ALBÜM

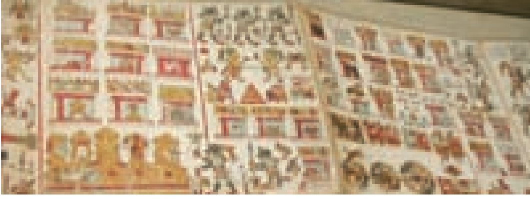

MAYALARIN KAĞIDA YAZILI ESERLERİ

Resim 125: *Meksika Müzesinden bir Maya Kodeksi*

Resim 126: *Meksika Müzesinden bir Maya Kodeksi*

Resim 127: *Meksika Antropoloji Müzesi eserleri arasında yer alan Maya hiyografik yazılı kodeksten dört sayfa*

Mayalar, sadece taşlara esrarengiz yazılar yazıp, efsanevi yaratıkları sembolize ettiklerini taşlara kazıyıp, bunları da dikili taşlar olarak tarihin karanlılarına bırakmamışlardır.

Avrupalı istilacılar tarafından muhtelif eserlerde, tekerleği ve atı bilmeyen kavim olarak tanımlanmakta olan Mayalar, olağanüstü astronomi, matematik, tıp ve teknoloji bilgilerine sahiptiler.

Kendilerine medeni diyen istilacı milletler, bugün sahip oldukları teknolojiyle bile yapamadıkları Maya piramitleri ile astronomi bilgilerine, Mayaların binlerce yıl önce ulaştığını görmezden gelmektedirler.

Mayalar, kendi yaptıkları renkli mürekkeplerle arkeologlar tarafından kodeks olarak adlandırılan, katlanabilen, açıldıkça birbirini takip eden sayfa düzeninde, kalın kağıtlara yazılı sayısız eserler de bırakmışlardır.

Bu eserler, diğer Maya kitabe ve kalıntıların başına gelen akıbete maruz kalmış, ya barbar Avrupalı tarafından yakılıp yok edilmişler, ya da kendi ülkelerine çalınarak götürülmüşlerdir.

Bugün, Türkistan Turfan Uygur eserlerinin, Dede Korkut'un Dresten Nüshası, Kutadgu Bilig'in Viyana Nüshası olarak adlandırıldıkları gibi, Leiden, Biritanya, Pensilvanya kodeksleri olarak adlandırılan Maya yazılı eserlerinin çok azı, Meksika ve Guatemala'da kalabilmiştir.

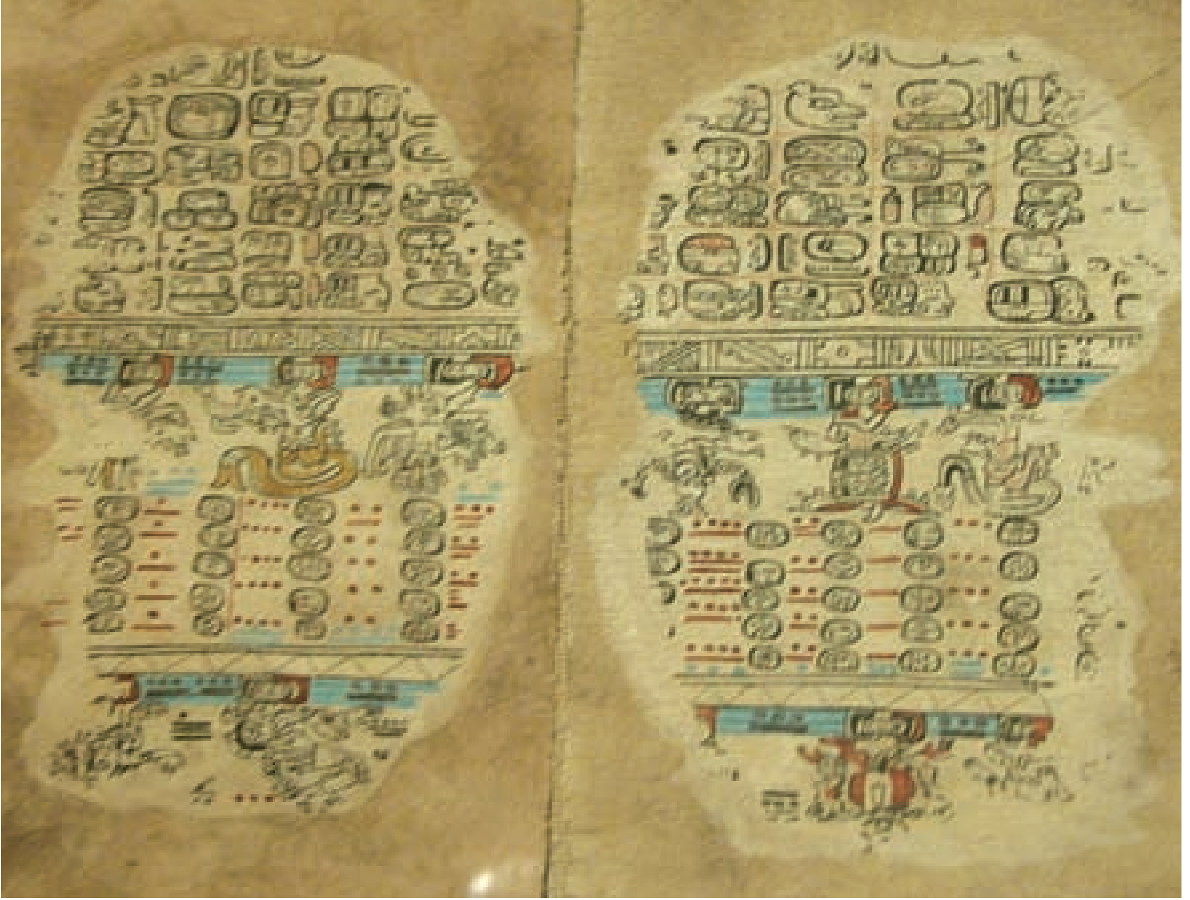

Resim 128: *Chetemal Müzesi, iki parça halinde birleştirilen Maya Kodeksi*

Resim 129: *Chetemal Müzesinde bulunan bir başka Maya kodeksinden bir sayfa*

Arkeologlar tarafından Maya mavisi olarak adlandırılan Turkuaz, kırmızı ve siyah renklerle bezenmiş kadeksler.

***Resim 130:** Chetemal Müzesinden birleşik Maya kodeksi*

***Resim 131:** Chetemal Müzesinde bulunan, bir başka Maya kodeksi*

Üzerindeki Maya rakamlarından, bir çeşit hesap kodeksi olduğu anlaşılmaktadır.

MAYA HEYKEL ve ABİDELERİ

Resim 132: *Seybal kalıntılarından kabartma bir heykel*

Maya abidelerini; heykel, heykelcik, büst, hiyegrofik ya da resim kabartmalı dikme taşlar olarak tasnif etmemiz mümkündür.

Bir kısım Maya kabartma heykellerinde, daha çok savaş elbiseleri içerisinde olan kral ile çevresindeki olaylar tasvir edilmiştir. Bazılarında ise doğrudan insan figürleri yontularak yapılmıştır.

Maya eserleri arasında büst olarak yapılanlarda da farklı tiplemeleri görmekteyiz. Bu tiplemeler, Maya içerisindeki farklı yapılanmayı da göstermektedir.

Dikili Taş olarak adlandırabileceğimiz türler de ya tapınak tarzı binalar önünde ya da tapınak piramitlerin mezar kısımlarına yapılmıştır. Dikili taşların tapınak binaların önlerine yapılanların önünde ise taştan yuvarlak bir kaide bulunmaktadır.

Heykelcik olarak ele alacağımız türler daha çok seramik yapımlar olup, abartılı bir süsleme ve sanki daha çok efsaneler dünyasının yaratıklarının biçimlendirilmeleri tarzındadır.

Resim 133: *Meksika Müzesi eserlerinden bir Maya kabartma heykeli. (Kralın koruması altında bir çocuk tasvir edilmekte.)*

Resim 134: *Meksika Müzesinde bulunan kabartma bir kral heykeli*

Resim 135: *Tikal'de bulunan bir başka kabartma kral heykel*

Resim 136: *Chetemal Müzesinde Chepaz bölgesinden kabartma Kukulkan heykeli*

Üzerindeki Maya hiyegrofik yazılarıyla, muhtemelen tarih ve olay hakkında bilgi verilmekte.

Resim 137: *Yaxchılan Maya kalıntıları arasında duvara kabartılarak resmedilmiş Kukulkan heykeli*

Her iki kabartma heykelde de Kukulkan aynı şekilde betimlenmiştir.

Yaxchılan kabartmasında, Kukulkan ile Kral arasındaki görüşme anlatılmaktadır.

***Resim 138:** Meksika Müzesindeki Maya heykeli*

***Resim 139:** Chepaz kalıntıları arasında bulunmuş Maya heykeli. (Yapılış betimleme ve tipler, diğer kabartma heykellerden farklı olan bu tarz heykeller, daha çok bizim balbal olarak adlandırdığımız Türk heykellerine benzemektedir.)*

Resim 140: *Oxaca Şehir Müzesinde bulunan bir Maya heykeli*

Resim 141: *Tuxlagutti Şehir Müzesinde Chepaz kalıntılarından bulunan bir başka Maya heykeli*

140 nolu resim, Maya kalıntıları arasında az sayıda görülen tarzdır. Hakas bölgesi balballarını hatırlatmaktadır.

141 nolu resim ise, Maya heykelleri arasında diğerlerine göre farklı bir betimleme tarzındadır. Özellikle Karaçay Çerkesk Şehir Müzesi'ndeki Kıpçak balbalını hatırlatmaktadır.

Resim 142: *Seybal*

Resim 143: *Meksika Müzesindeki hiyegrofik yazılı dikili taş*

Maya dikili taşları, aşağıda görüldüğü gibi yuvarlak kaideli de olabilmektedir.

Resim 144: *Tikal'deki bir yuvarlak kaideli dikili taş*

Resim 145: *Meksika Müzesi Maya eserleri arasındaki Maya yazmanının tasvir edildiği yuvarlak kaideli dikili taş*

Resim 146: *Tikal Müzesinde koruma altına alınmış kireç taşından yapılma, önünde yuvarlak bir kaide, bulunan üzerinde bir Maya savaşçısının betimlendiği dikili taş,*

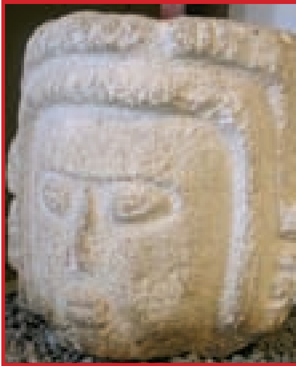
Resim 147: *Tikal Merkez Akropol yapısının merdivenlerinin başladığı yerde, yine önünde yuvarlak bir kaide bulunan, üzerindeki yazıtın tahrif olduğu dikili taş*

Benzer tarzda, Yaxchılan, Chechenıtza ve Bonampakta dikili taşlar görülmektedir.

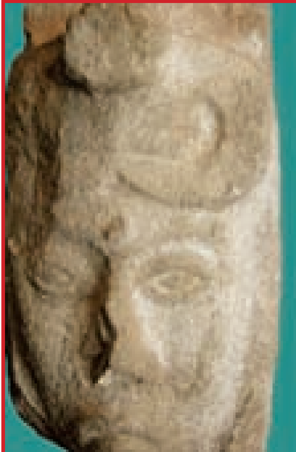
Dikili taş önündeki yuvarlak kaide bize kaplumbağa zemin üzerine yapılmış Göktürk yazıtlarını hatırlatmaktadır.

Resim 148: Mavi çerçeve içerisinde birincisi Kaba, ikinci ve üçüncüsü Merida Müzesi Yukatan Maya eserleri arasında bulunan büstler

Hem betimlenme biçimleri hem de yüz şekilleri farklı, hepsinin farklı soylara mensup olduğu açıkça fark edilmektedir. Mayalar içerisinde farklı milletlerin bulunduğunu gösterir.

Bu üçünün betimlenmeleri diğerlerinden farklılık gösterirken,üçünün de yüz hatları birbirlerine benzemekte ama başlık şekilleri biraz farklıdır. Başlıklardaki bu farklılık da büstleri yapılan şahısların farklı sosyal statüde olduklarını gösterir.

Yukarıdan aşağı doğru olan büstlerin betimlenmeleri ve yüz şekilleri, Göktürk balballarına benzemektedir.

Resim 149: *Yukarıdan aşağıya doğru kırmızı çerçeve içerisine alınmış büstlerden birincisi Merida Müzesi Yukatan Maya eserleri arasından, ikincisi Yaxchılan Müzesi, üçüncüsü de Uxmal Müzesi Maya eserlerindendir*

Resim 150: *Palenque Müzesindeki Kartal Adam heykelciği*

Resim 151: *Merida Müzesi, Yukatan koleksiyonunda bulunmakta olan heykelcik, (başında da kuş simgeli başlık bulunmakta.)*

Resim 152: *Merida Müzesi, Yukatan koleksiyonunda bulunmakta olan bir başka heykelcik, (başında da kuş simgeli başlık bulunmakta.)*

Her üçü ve benzeri birçok heykelcikte ve çoğu kabartma Maya heykellerinde, yırtıcı kuşların başlık olarak betimlendiği görülür.

Resim 153: *Belize Müzesi, genel Maya heykelciklerine üç örnek*

Maya heykelciklerinde muhtelif hayvanların şekli betimlenebildiği gibi inanç dünyalarını oluşturan, iyilik ya da kötülüğü temsil eden yaratıklar ile değişik insan tiplemelerini görebiliriz.

Resim 154: *Tuxla Gutti Müzesi, Chepaz eserlerinden ağlayan adam maskesi*

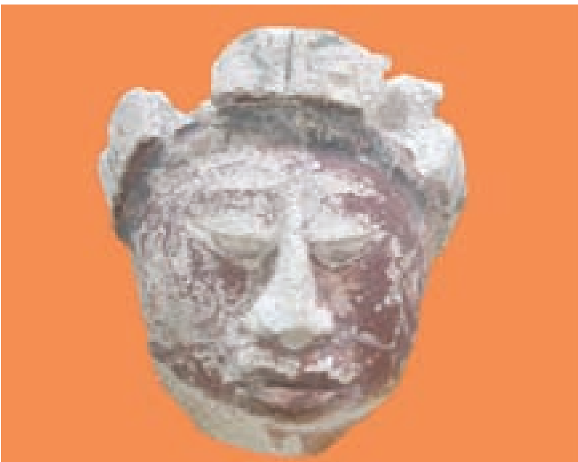
Resim 155: *Tuxla Gutti Müzesi, Chepaz eserlerinden gülen adam maskesi*

Resim 156: *Tuxla Gutti Müzesi, Chepaz eserlerinden düşünen adam maskesi.*

Resim 157: *Belize Şehir Müzesi, Maya seramik maskelerinden.*

Resim 158: *Merida Müzesi Yukatan Maya eserlerinden, insan yüzü tasvirli maske*

Resim 159: *Belize Şehir Müzesi Maya seramik maskelerinden örnek*

Resim 160: *Merida Müzesi Yukatan Maya eserlerinden, efsanevî bir yaratık sembolize edilen maske*

MAYA SERAMİK SANATI

Resim 161: *Belize Şehir Müzesi, dış bezekli 22 X 30 cm ölçülerinde*

Yıllardır Maya antik şehirlerinde yapılan kazılarda, binlerce seramik eser bulunmuştur. Bu eserlerin bir kısmı Avrupa ve Amerika'nın müzelerini süslerken bir kısmı da Meksika, Belize ve Guatemala'da kalabilmiştir. Bu eserlerin bir çoğu şehir müzelerine taşınmakla birlikte bir kısmı da antik şehirlerin hemen yanında bulunan müzelerde sergilenmektedir.

Maya seramiklerini arkeologlar, eserin özelliği, dönemi ve bulunduğu yere göre Las Charcas, Kaminaljuyu, Chikanel, Esperanzo, Tzakol, Tepeu, Toltek, Mayapan kültürü eserleri olarak adlandırmaktadırlar.

Biz bu eserlerden iç bezekli, dış bezekli ve ayaklı, kulplu, kapaklı eserler olarak birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Maya seramik sanatı ile Türk seramik sanatının karşılaştırmalı bol örneğini 'Karşılaştırmalı Türk ve Maya Sanatı' adlı kitapta vermeye gayret edeceğiz.

Resim 162: *Merida Müzesi, Yukatan buluntusu, iç bezekli tabak, 22,7 cm yarı çapında*

Resim 163: *Meksika Müzesi, iç bezekli tabak, 23 cm yarı çapında*

Resim 164: *Meksika Müzesi, iç bezekli tabak, 21 cm yarı çapında*

Resim 165: *Merida Müzesi, Yukatan eserlerinden, iç bezekli tabak, 13 cm çapında*

Resim 166: *Bellize Müzesi, dış bezekli vazo, 20 cm yüksekliğinde*

Resim 167: *Oxaca Şehir Müzesi, dış bezekli vazo, 18 X 13 cm ölçülerinde*

Resim 168: *Guatemala Antropoloji Müzesi, dış bezekli derin kap. 16 X 32 cm ölçülerinde*

Resim 169: *Belize Şehir Müzesi, dış bezekli vazo, 17,6 X 10 cm ölçülerinde.*

Resim 170: *Palenque Müzesi, dışı kabartma bezekli vazo, 16,5 X 8 cm ölçülerinde.*

Resim 171: *Tikal, dış bezekli kapaklı kap. Kulp kısmı kuş başı şeklinde 37 X 32 ölçülerinde.*

Resim 172: *Tikal, dış bezekli kap. Kulp kısmı jaguar başı motifli. 42 X 35 cm ölçülerinde.*

Resim 173: *Tikal kalıntılarından, ördek biçimli ibrik görülmekte, 37 X 22 cm ölçülerinde.*

Resim 174: *Belize Şehir Müzesi eserlerinden, üstü kulplu kapaklı üç ayak üzerinde vazo*
Dış bezekleri Maya hiyograflarından olan vazo 22,7 X 12 cm ölçülerinde

Resim 175: *Belize Şehir Müzesi eserlerinden, üç ayaklı dış bezekli vazo*
Vazo 35 X 28 cm ölçülerinde

MAYA ALTIN İŞLEME SANATI

Resim 176: *Meksika Antropoloji Müzesi'nde bulunan Maya Altını*

1520'de başlayıp 1536'da resmen İspanyolların öncülüğünde Avrupalı halklar tarafından katliam, soykırım ve köleleştirilmeğe başlanan Amerika kıtasının orta kesimleri, özellikle Yukatan ve Peten yarım adasının yaşayan yerli halkları, medeniyet ölçülerinde işgalcilerden binlerce yıl önce olmalarına rağmen, vahşilikte onlardan çok geri idiler.

Yüzlerce yıl, ta ki 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan süreçte, kendilerine medeni denilen Avrupalı sömürgeciler karşısında aciz ve çaresiz kaldılar.

Kahraman Katolik Papazların öncülüğünde yapılan bu işgal ve soykırımın temel unsurlarından biri, altın idi. Aztek ve Mayalar başta olmak üzere, yerli halkların verimli topraklarının yanında medeni! Avrupa'nın göz kamaştıran cazibesi, onların kullandıkları altın işlemeli elbiseler, takılar ve altın madenleriydi.

Bunun için yok oldular, bunun için asimile edilip karmaşık bir Mezotek mozağinin parlayan küçük taşları olarak kaldılar.

Bugün Avrupalı halklar tarafından gasp edilen Maya altın işlemeleri arasında çoğunu Meksika Antropoloji Müzesi'nde görebileceğiniz birkaç parça altın varak, küpe ve heykelcikten başkası kalmamıştır.

Resim 177: *Meksika Antropoloji Müzesi'nde bulunan Maya Altın örnekleri*
(Solda, bir çift hilal şeklinde küpe. Sağda ise işlenmeye hazır bir çift altın rulo ile ince bir varak)

Resim 178: *Meksika Antropoloji Müzesi'nde bulunan, işlenmeye hazır Mayalara ait üç altın varak*

Resim 179: *Meksika Antropoloji Müzesi'nde bulunan, üzeri Maya hiyograflarıyla bezenmiş bir Maya altınından arta kalanlar*

Resim 180: *Meksika Antropoloji Müzesi'nde bulunan, altından yapılma heykelcikler*

Resim 181: *Meksika Antropoloji Müzesi'nde bulunan, Mayalardan kalma üzerinde geyik kabartması olan bir madalyon*

Resim 182: *Merida Müzesi Yukatan kalıntılarından, üzerinde Maya Güneş Tanrısının motifize edildiği altın madalyon (Hitit Güneş Heykelini hatırlatmakta.)*

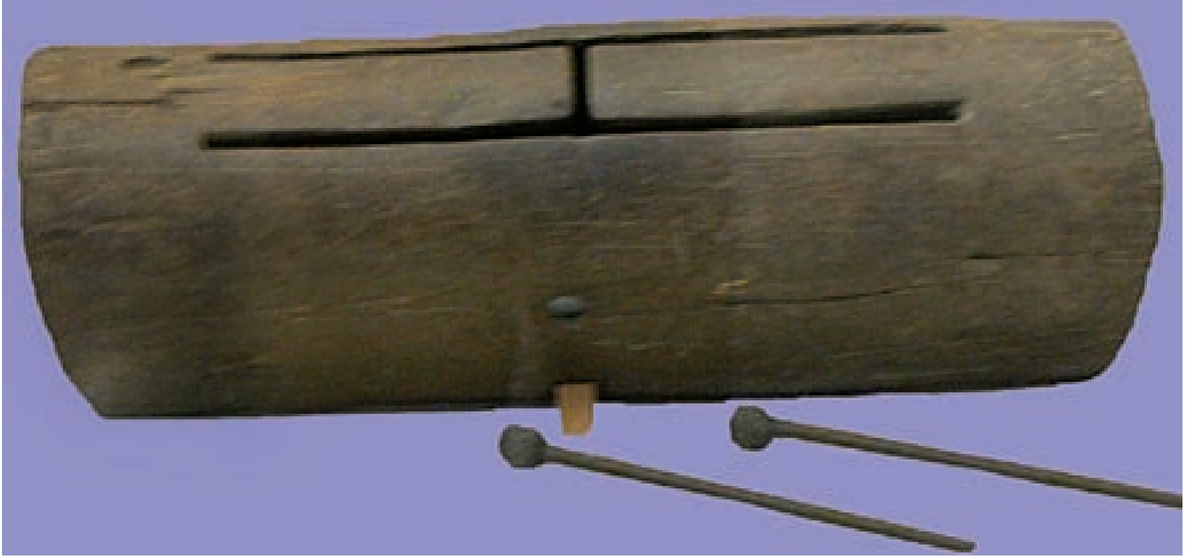
MAYA ÇALGILARI

Resim 183: *Guatemala Antropoloji Müzesi'nden*

Maya çalgıları bugün ya turistik bölgelerde para kazanmak için, tarihi yazıtlarda betimlenen kıyafetler içerisinde gösteri yapan, kendi topraklarında azınlıktan da öte resmen müzelik hale gelmiş kimseler tarafından kullanılmakta ya da antropoloji müzelerinin sergi vitrinlerinde bulunmaktadır.

Yukarıda görülen Guatemala Antropoloji Müzesi eserleri arasında bulunan, içindeki ufak taşların belirli ritim ile sallandıkça ses çıkaran çalgısının dışında, daha çok vurmalı ve üflemeli çalgılardan oluşur.

Resim 184: *Guatemala Antropoloji Müzesi'nde bulunan vurmalı Maya çalgısı*

İçi boşaltılmış bir ağacın üzerinde simetrik şekilde oyularak açılan ince uzun ağaç şeritler iki ufak tokmakla vurularak ritim tutturulan vurmalı çalgı görülmektedir.

İçi boşaltılmış ağaç gövdenin her iki ucuna deri geçirilerek yapılmış ve elle vurularak ritim tutulmaktadır.

Resim 185: *Solda yine Guatemala Antropoloji Müzesi'nde bulunan bir başka vurmalı Maya çalgısı*

Resim 186: *Meksika Antropoloji Müzesi'nde bulunan üflemeli Maya çalgıları*

Resim 187: *Üflemeli Maya çalgıları (Çalgıların her ikisi de kemikten, sağ yanda görülenler ise seramikten yapılmıştır.)*

Resim 188: *Meksika Antropoloji Müzesi'nde bulunan üflemeli Maya çalgısı*

Seramikten yapılan üflemeli çalgı bir nefesle üç ayrı ses verebilecek şekilde düzenlenmiştir.

Resim 189: *Guatemala Antropoloji Müzesi'nde bulunan üflemeli çalgı (bu çalgıyı, bugün yaşamakta olan Mayalar da kullanmaktadır.)*

İnce bambu ya da kalın kamıştan yapılan bu üflemeli çalgı, bizim kaval düzenindedir.

MAYA ANTİK ŞEHİRLERİ

ALTUN HA

Resim 190: *Altun Ha kalıntılarında bulunan en önemli eser, Güneş Tanrısı Kinich Ahau'ya ait tek parça yeşimden maske, 14.9 cm büyüklüğünde 4.42 kg ağırlığında*

10 km çapında bir yerleşim sahası olan Altun Ha, Maya Klasik Dönem şehirlerindendir. M.Ö. 200'de kurulmaya başlanan Altun Ha'da 14. yüzyılın başlarına kadar Maya yerleşimi görülür.

Altun Ha civarına yayılmış irili ufaklı 500 kadar yapı ya da höyük bulunmaktadır. Bunlardan, Plaza A olarak adlandırılan Tapınak, M.S. 100'de yapılmış, içerisinde 8 mabet ve saray bulunmaktadır. Plaza A'nın, 5. yüzyıl sonları 6. yüzyılın başlarında bitirildiği bilinmektedir. Buradaki bir mezar buluntusundan, mezarın M.S. 550 de inşa edildiğini anlıyoruz. Büyük Mezar da muhtemelen Kral mezarıydı. 300 civarında yeşimden yapılmış obje bulunmuştur. Plaza B olarak adlandırılan bina ise M.S. 500 Erken Klasik Dönem eseridir.

A-2 ile A-8 arasındaki yapılar, M.S. 600 olarak tarihlendirilir. Bunların dışında Grup A olarak adlandırılan binalar daha küçüktür.

Plaza B olarak adlandırılan diğer büyük Piramit ve çevre binaları da aynı Plaza A gibi, M.S. 550-650 olarak tarihlendirilir.

Resim 191: *Plaza A olarak adlandırılan piramit*

Resim 192: *Plaza A'nın ön kısmı*

Güneş Tanrısı Kinich Ahau'ya ait tek parça yeşimden maskenin de bulunduğu yer olan piramit, Altun Ha'nın ayakta kalabilmiş en önemli yapısıdır.

Resim 193: *Binanın arka tarafında bulunan ek yapılar*

Resim 194: *Plaza B olarak adlandırılan yapı ve merdivenlerin ortasında yapılan kabartmanın yakın plânı*

Resim 195: *Plaza B adlı yapının, ön cepheden sol yan kısmının yakın plânı*

Resim 196: *laza B adlı yapının, ön cepheden sağ yan kısmının yakın plânı*

BONAMPAK

Resim 197: *Lakandon Mayaları'nın şamanı Bonampak*

Usumacinta ırmağının kollarından olan Lacanha'ya yakın kurulan Bonampak, Klasik Dönem kalıntılarındandır. 2. Caan Muan zamanında kurulmuş olan şehir, M.S. 600 – 900 arasında Maya dünyasının önemli kültür merkezlerinden biri olmuştur. Geç Klasik döneminde Yaxchilan'a tabii olan Bonampak, Piramit içerisindeki M.S. 800 olarak tarihlendirilen renkli resimlerle tanınmıştır.

Ünlü Maya Mavisi olarak adlandırılan Turkuaz rengi, muhtelif Maya heykelcikleri ve tütsülüklerinin yanında, en çok Bonampak'taki bu duvar resimlerinde kullanılmıştır. Maya Mavisi olarak adlandırılan bu renk, daha sonraları İspanyol işgali döneminde de kullanılmıştır.

Bugün milli park olarak korumaya alınmış Bonampak içerisinde ve yakınlarında 400 civarında Lakandon Mayaları yaşamaktadır.

Resim 198: *İçinde mezarların da bulunduğu Bonampak'ın en yüksek yapısı olan Chan Muwan Piramidi*

Bonampak duvar resimleri olarak anılan resimler, ön sağ altta etrafı demir direklerle çevrili olan bölümdedir.

Piramide çıkmadan merdivenlerin başladığı yerde iki, merdivenlerin ortasına doğru da bir dikili taş bulunmaktadır.

Resim 199: *Bonampak kalıntılarının duvar resminden kesit. Bir tören esnasında Bonampak Kralı Chan Muwan*

Resim 200: *Aynı duvar resminin devamı. Müzisyenlerin yaptıkları gösterileri resmedilmiş*

Resim 201: *Aynı duvar resminin başladığı duvarın, diğer duvarla kesiştiği bölüm.*
Burada da resmi törenin seramoni kısmı resmedilmiş.
Resmin tamamında zemin olarak Maya Mavisi olarak adlandırılan Turkuaz kullanılmıştır

Resim 202: *Dikili taşların piramitten görünüşü*

Resim 203: *Bonampak'ta merkezi yerleşimin dışındaki bir kalıntı. Henüz bu yapıda kazı çalışması yapılmamış*

CHİCĖN İTZÁ

Son Klasik ve Klasik sonrası dönem şehirlerinden Chicén İtza, Meksika'nın güney doğusundadır. Yukatek Maya dilinden bir kelime olan Chicén İtza, 'Suların Ruhu' anlamına gelmektedir. M.S. 435 yıllarında kurulmaya başlanan şehir, M.S. 900 ile 1100 yılları arasında en görkemli zamanını yaşar.

M.S. 900 sonlarında Nahua dilini konuşan Tolteklerin istilasına uğrayan şehir, Toltek ve Maya karışımı bir inanış sistemini de yaşatmıştır.

Son dönemlerde Tolteklere başkentlik eden Chicén İtza halkı, M.S. 1156 / 1168 yıllarında vahşi biçimde katledilmiş, halk şehri terk ederek kaçmak zorunda kalmıştır. Bu olaylar Chicen İtza'daki Savaşçılar tapınağı olarak adlandırılan yapının duvarlarına resmedilerek anlatılmıştır.

Chicén İtza'nın şehir mimarisinden ve muhtelif yerlere resmedilmiş hiyografik yazılardan, şehrin üç ya da dört kardeşin birleşik yönetimiyle idare edildiği anlaşılmaktadır.

Başı kuş tüylü, gövdesi yılan olarak tasvir edilen Kukulkan adına da tapınağın bulunduğu Chicén İtza'nın bizce en ilginç yapısı, İspanyolların Karakol olarak adlandırdıkları yapıdır. İspanyollar, yapının kubbe tarzında olması sebebiyle, sümüklü böcek ya da kabuk anlamına gelen Karakol kelimesiyle tanımladıkları bina, bir gözlem evidir.

Yarı çapı yaklaşık 25 km olan Chicén İtza'da Toltek dönemi eserlerinin yanı sıra Puuk dönemi yapı ve eserleri bulunmaktadır. Chicén İtza'nın Kutsal Kuyusunda bulunan yeşimden yapılma Geç Klasik Sonrası Usamicinta tarzındaki parçalar da burada Toltek, Maya, Puuk ve farklı kültürlerin bir arada yaşadığını gösterir.

Resim 204: *Chicén İtza Toltek Savaşçılar tapınağının uzaktan görüntüsü. (12 m yüksekliğinde olan bina, 40 x 40 m çapındadır. Yukatan'daki Toltek hakimiyetinin göstergesi olarak kabul edilen bu piramit Toltek mimarisinin önemli eserleri arasında yer alır.)*

Resim 205: *Savaşçılar Tapınağı'nın ön taraftan görünüşü*

***Resim 206:** Savaşçılar Tapınağı'nın merdivenlerinin bitiminde daha çok Toltek kültürü olarak gördüğümüz sırt üstü uzanmış insan figürü, (Muhtelif arkeologlar tarafından yürek sunumu kültüyle bağdaştırılmaktadır. Bize göre ise daha çok şehrin sahibini belirleyen temsili heykellerdir.)*

***Resim 207:** Savaşçılar tapınağı saçak mimarisinden detay, uçan jaguar üzerinde bir Maya savaşçısı heykeli. (Nogay ve Kazak Türklerindeki kanatlı uçan aslan ya da kaplan motifine benzemektedir.)*

Resim 208: *Chicén İtza şehrindeki Kukulkan Pramiti'nin ön girişindeki merdivenlerinden genel görüntü*

Resim 209: *24 m yüksekliğinde, 40 x 40 m eninde olan Tanrı Kukulkan'a adanmış Toltek Castillo Tapınağı'nın güney batı kısmından bir detay. (Tapınak, bu şekilde dört köşeli, tam kare şeklinde yükselmektedir. En üstte Tanrı Kukulkan ile ilgili hiyografik anlatımlar bulunmaktadır.)*

Resim 210: *Chicén İtza'da ana yönetim binasının güney batısında, arkeologlar tarafından Venüs platformu adı verilen yapının temel kısmı. (Muhtemelen bunun üst kısmında da daha önceleri kubbe şeklinde bir yapı olmalıydı. Venüs ile ilgili adlandırmalar daha çok gökbilim çalışmalarıyla bağlantılıdır.)*

Resim 211: *Chicén Itza top sahasının kuzeyinde, 30 metre yüksekliğinde olan kuzey duvarının tam karşısında, yine aynı yükseklikte güney duvarı bulunmaktadır*

Resim 212: *Top sahasının kuzey ve güney duvarlarının batı kısmında oyunu takip eden soyluların oturduğu bölüm*

Resim 213: *Chicén İtza'da Puuk kültürü olarak bilinen Rahibeler Manastırı adlı binanın giriş kapısının bulunduğu doğu yönünden görünümü. (Üç katlı olan binanın, giriş kapısının üst kısmında Kukulkan kabartması bulunan binanın mimarisi de dikkat çekicidir.)*

Resim 214: *Rahibeler Manastırı doğu giriş kapısı (Üzerindeki Kukulkan motifli kabartma heykelin yakın plânı)*

Resim 215: *Kukulkan Tapınağı alt duvarındaki Kukulkan'ı temsil eden kabartmadan yakın plân*

Resim 216: *Chicen İtsa yönetim binasının güney batı kısmında Büyük Şaman mezarının bulunduğu yapı*

Resim 217: *Chicén İtza'da bulunan en ilginç yapı. (Bir gözlem evi olarak kullanılan bu yapı, M.S. 1000 yılında Venüs gezegeninin ulaştığı en kuzey noktaya hizalı olduğu, kule üstünde bulunan pencerelerden kuzey kısmına bakanı Venüs gezegeniyle aynı hatta yapıldığı, yine kule pencerelerinden güney kısmında yer alanının ise gezegenin batma konumunda yapıldığı anlaşılmaktadır.)*

Kral mezarları ve diğer idari binalara göre daha küçük inşa edilmiş. Dört tarafından merdivenlerle yükselen yapının her bir yanında merdivenlerin başladığı kısmın sağ ve solunda jaguar heykelleri bulunmaktadır.

Chicén İtza'da bulunan bu gözlem evinin bir benzeri, Guatemala sınırlarındaki Seybal kalıntılarında bulunmaktadır. Ancak Seybal'daki yapının kubbe kısmı tamamen yıkılmış, yalnız kubbenin oturduğu dairevi yapı kalıntıları kalmıştır.

Chicén İtza'daki bu gözlem evinin model ve işlev olarak bir benzeri Siirt Tillo'da Fakirullah Türbesi adıyla bulunmaktadır. Uluğbey'in Semerkant'taki gözlem evinin kalıntıları da aynı mimari özelliği göstermektedir.

Resim 218: *Chicén İtza gözlem evinin kuzeyden görünüşü*

Resim 219: *Gözlem evinin güney batıdan görünümü*

CAHAL PECH

Resim 220: *Cahal Pech antik şehrinin girişi*

Maya dilinde 'Kaal', kalmak, bulunmak, 'Peç' ise pire demektir. Pirelerin mekanı anlamına gelen Kaal Peç bölgesi, M.S. 850 olarak tarihlendirilmektedir.

Kaal Peç'te Geç Klasik öncesine ait yüzlerce heykelcik ve maskeler bulunmuştur. Bunlar içinde üçü basit tipte, diğerleri insan ve hayvan motifleriyle şekillendirilmiş, bir kısmı da bir çeşit düdük şeklinde yapılmıştır.

Geç Klasik döneme ait olan figürlü heykelcik ve maskeler ile düdükler, daha çok batı bölgesindeki A 2 piramidi ve çevre binalarında bulunmuştur. Tamamı seramik olan bu eserlerin sanat sitilinin kaynağı Yukatan Peninsula bölgesi Jaina tarzı olarak düşünülmektedir.

Kaal Peç'te ayrıca iki top sahası bulunmaktadır. Top sahalarından biri batı kompleksi içerisinde Saray C olarak anılan yapının yanında, diğeri ise doğu bölgesi kompleksi içerisindedir.

***Resim 221:** Kaal Peç'te Plaza C olarak adlandırılan yapının B1 piramidi. (Etrafında B2 ve B3 yapıları ile hemen yanında doğu kısmı top sahası bulunmaktadır.)*

***Resim 222:** Plaza C olarak adlandırılan yapıya bitişik sıra odalar (Yapının yarım kemer sitili dikkat çekmektedir.)*

Resim 223: *İçinde ve çevre binalarında en çok seramik eser çıkan A 2 yapısı*

Resim 224: *A 2 olarak adlandırılan binanın arka kısmından görünüşü*

Resim 225: *Aynı binanın iç avlusu ve odalarının üstten görünüşü*

KABAH

***Resim 226:** Kabah antik şehrinin genel görüntüsü*

***Resim 227:** Kabah'tan mimari süslemeye detay*

Uxmal'a 37 km mesafede olan Kabah, tıpkı Uxmal gibi M.S. 850 - 925 arasında Yukatan bölgesi Puuk yerleşim yerlerinden biridir.

Uxmal merkezli Labna ile birlikte aynı yönetime sahip olan Kabah kalıntılarının, özellikle duvar süslemelerinde kullanılan motifler dikkat çekicidir. Kabah kalıntılarında da Uxmal'da olduğu gibi yarım kemer kapılar ve kurganlar bulunmaktadır.

Kabah, muhtelif literatürde Kaba şeklinde de geçmektedir. Zaman zaman Tulum'a 40 km mesafede olan Koban ile de karıştırılan Kabah, Uxmal'a göre daha küçük bir yerleşim yeridir. Yarı çapı 6 km civarında olan Kaba, Maya Klasik Son Dönem kalıntılarındandır.

Resim 228: *Kabah yönetim binasının genel görüntüsü*

Çevresi muhtelif yapılarla donatılan yönetim binasının ön kısmında geniş bir tören alanı ve bina merdivenlerinin önünde dikili bir taş anıt bulunmaktadır. Anıt üzerindeki yazılar tahrip olmuş, okunamamaktadır.

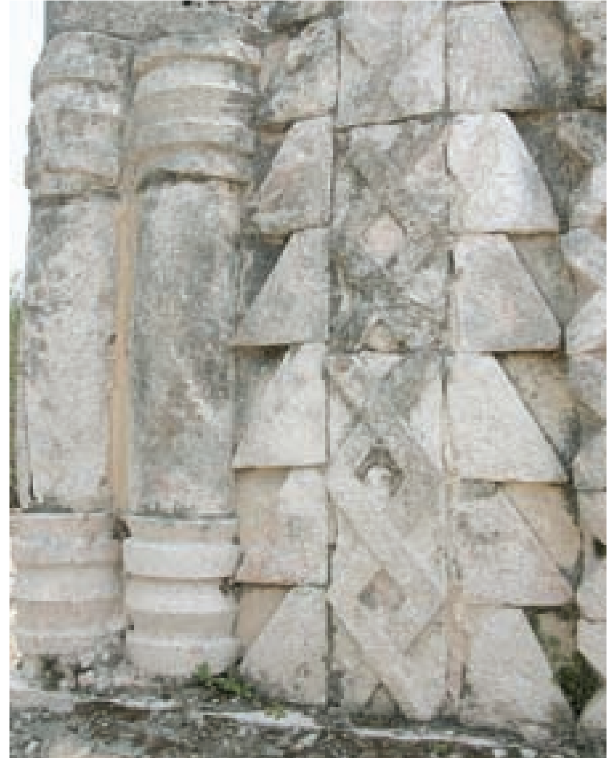
Resim 229: *Kabah yönetim binasının önden görünüşü*

Binaya çıkan merdivenlerin önünde tören alanının ortası sayılabilecek bir mevkide dikili yazıt bulunmaktadır. Bu yazıt, okunamayacak şekilde tahrip olmuştur.

Resim 230: *Kabah yönetim binasının arka taraftan görüntüsü*

Resim 231: *Sol ve sağ resimlerde Kabah kalıntılarındaki duvar süslemelerinden örnekler*

Resim 232: *Kabah kalıntıları arasında bulunan bir kurgan*

Resim 233: *Kabah kalıntılarından Selçuklu mimari tarzı kemerler*

Resim 234: *Kabah kalıntıları arasında duvar süslemesi olarak kullanılan koç başı sembolü*

KARAKOL

Resim 235: *Karakol şehrinin giriş kısmı*

Karakol, Belize'de ulaşımı en zor olan antik Maya şehridir. 100 km karelik bir alana yayılmış kalıntılarıyla Maya dünyasının eskiden önemli siyasi ve kültürel merkezlerindendir. Erken Klasik öncesi M. Ö. 600'e varan bir tarihi vardır.

Batı Maya Dağları'nın ormanı içerisinde yüksekçe bir plato olan Karakol'da, M.S. 900'e kadar olan bütün Maya dönemlerine ait yapılar içerisinde, muhtelif yazıtlar, seramikler ve kullanım eşyaları bulunmuştur.

Karakol'u önce gezgin Rosa Mai 1938 yılında görmüş, daha sonra, 1953-54 yıllarında Satterthwaite ve Anderson'un başkanlığını yaptığı beş kişilik araştırma ekibi ile iki rehber, Karakol'a gelmişlerdir. 1978-79 yıllarında Kanadalı Paul Healy, Ontanio Trent Üniversitesi adına ilk arkeolojik kazı çalışmalarına başlar.

İspanyollar, Chechen Itza'da bulunan kubbeli gözlem evine İspanyolca salyangoz anlamına gelen Caracol (karakol) adını vermişlerdi, ancak, bugün Belize sınırları içerisindeki Karakol antik şehrinde benzeri bir yapı bulunmamaktadır. Buradaki adın İspanyolca mı yoksa Maya diline mi ait olduğu hakkında bilgi bulamadık.

Karakol'da; Merkez, Kuzey ve Kuzeybatı Akropolleri adı verilen üç piramid ve irili ufaklı yapılar bulunmaktadır.

Resim 236: *Karakol'daki Merkezi Akropol olarak adlandırılan piramit*

Piramidin zirvesinde iki mezar bulunmaktadır. M.Ö. 300 olarak tarihlendirilen piramidin zirvesine 99 merdivenle çıkılmaktadır.

Resim 237: *Piramidin tepe noktasında bulunan iki mezardan birinin iç kısm*

Resim 238: *Piramidin üst kısmındaki odanın dış cephesinden bir kesit. (Duvar, yalancı mermer kaplama olarak adlandırılan ve Maya hiyegraflarıyla süslenmiş.)*

Resim 239: *A 6 olarak adlandırılan kuzey piramidinin Merkez piramitten görünüşü (Piramit merdivenlerinin sağ ve solunda bulunan kabartmaların yakın görünümleri üstte gösterilmiştir.)*

Resim 240: *Kuzey Akropol olarak adlandırılan piramit*

***Resim 241:** Karakol'da bulunan iki Maya top sahasından biri*

***Resim 242:** Karakol'da Plaza B olarak adlandırılan yerleşim yerlerinden biri*

KOBA

Resim 243: *Koba şehrinin girişi*

Yukatan'ın kuzeyinde, denizden yüksekliği 42 m. olan Koba, 2,5 km çapında bir yayılıma sahiptir. Koba aslında birbirlerine bağlı bir şehirler kompleksi görünümünü verir. Yerleşim birimlerini birbirine bağlayan yollar ve geçitler bulunmaktadır.

Nohoch Mul (Büyük Dağ) zamanında kurulan Koba, Klasik Dönem sonrası M.S. 1100 - 1450 Maya şehri olarak hüküm sürmüştür.

İyi korunamamış yerleşimlerden olan Koba'da en önemli yapı, Büyük Platform'dur. Top sahası içerisinde, diğer top sahalarında tahrip edilmiş olan başlama taşları kalmıştır.

Yerleşim sahasında Macanxor ve Koba adlı iki göl bulunan Koba ya da yerlilerin söyleyişi ile Koban, kabaran suların bulunduğu yer anlamına gelmektedir. Bize Kafkasya'da Mingi Tav adıyla bilinen Elbruz'un Koban ırmağını hatırlatmaktadır.

Klasik Dönem şehri olan Koba, bazı Maya efsanelerinde Güneş Tanrısıyla da ilgilendirilir.

Yüksekçe bir kümbeti andıran yapı, geniş bir oval yapıya sahiptir. Piramit önünde bulunan dikme taştaki yazı tahrip olmuştur.

Resim 244: *Koba'da C Grubu kalıntıları olarak adlandırılan, Küçük Piramit*

Resim 245: *Küçük Piramidin çapı daralarak yükselen tepe noktası*

***Resim 246:** Koba Top Sahası*

Diğer Maya yerleşim yerlerinde de gördüğümüz ama diğerlerine göre daha küçük olan top sahasının sağ ve sol türbin kısmındaki yuvarlak sayı taşları da tahrip olmadan ayakta kalmıştır.

***Resim 247:** Top Sahası içerisinde bulunan başlama noktalarındaki işaret taşları*

Resim 248: *Koba'da en önemli ve yaklaşık 20 m. yüksekliğindeki Piramit*

PALENQUE (Lakamha)

Resim 249: *Palenque'nin genel görünüşü*

18. yüzyıl sonlarında Antonio del Rio'nun, Palanque'de yapmış olduğu ön kazıların sonuçlarını 1822'de Londra'da yayımlamasından sonra ilim alemince tanınan bu antik Maya şehri, Klasik Sonrası Dönem'in en önemli merkezlerindendir.

M.S. 600 – 900 yılları arasında içinde hayat sürdürülen Palanque'nin eski adı Lakamha'dır.

Yaklaşık 40 km çapında bir yerleşim yeri olan Palanque'de, Saray binası ve daha sonra 'Güneş', 'Haç' ve 'Yapraklı Tapınaklar' olarak arkeologlar tarafından adlandırılan üç piramit ile çevresinde çok sayıda irili ufaklı bina kalıntıları vardır. Bunlar, Yarasalar Binası, Çağlayanlar Güneşliği, Kraliçe Banyosu, Kont Tapınağı, Su Kemeri, Kuzey ve Güney Piramitleri, Jaguar Tapınağı, Yazıtlar Tapınağı, Kafatası Piramidi ile X., XI., XX. Piramitler, XIX., XXI., XXII. Yapılar ve I. – II., XII., XI – XV. Gruplar olarak adlandırılmaktadır.

1952'de Alberto Ruz Lhuillier tarafından bulunan Kral Pakal Kalkan Jaguar mezarındaki kayıtların okunmasıyla, M.S. 615 – 683 arasında Kalkan Jaguar'ın hüküm sürdüğü, daha sonra M.S. 684'te yerine oğlu Kan Balam'ın tahta geçtiği anlaşılmaktadır.

Resim 250: *Yazıtlar Tapınağı, ortada Güneş Tapınağı ve sol yanda Saray binası*

Resim 251: *1952'de Alberto Ruz Lhuillier tarafından bulunan Kral Pakal Kalkan Jaguar'ın da mezarının bulunduğu Yazıtlar Tapınağı*

Yüksekliği 20 m olan tapınak içerisinde 600'ü aşkın hiyeroglif bulunmuştur.

Resim 252: *Saray Binası,(91 m uzunluğunda, 73 m genişliğindedir. İç avlu birbirine bağlı odalar zinciriyle çevrelenmiştir. Saray binasının orta kısmında, içeriden merdivenle çıkılan kare şeklindeki kule görülmektedir. Bazı kaynaklar bu kulenin gözlem evi olabileceğini belirtmektedir. Ancak Checen İtza ve Seybal'deki gözlem evlerinin mimarisine hiç benzemeyen bu kule, kanaatimizce sadece gözetleme için kullanılmıştır.)*

Resim 253: *Saray'ın kuzeyden görüntüsü*

Resim 254: *Savaşın doğuşuna adanan ve M.S. 7. yüzyılın sonlarına doğru inşa edilen Güneş Tapınağı'nın ön taraftan görünüşü*

Resim 255: *Mimari olarak Güneş Tapınağı'na benzeyen Haç Tapınağı'nın kuzeyden yan görünüşü*

***Resim 256:** Haç Tapınağı ön kısımı*

***Resim 257: Y**apraklı Haç Tapınağı adı verilen yapının ön taraftan görünüşü*

Resim 258: *Kont Tapınağı olarak adlandırılan piramit*

Resim 259: *Jaguar Tapınağı olarak adlandırılan piramit*

SEYBAL

Resim 260: *Seybal şehrinin iç kısmından görünüş*

Seyba ağaçlarının bulunduğu bölge anlamına gelen Seybal, Peten'in batı kesiminde az bilinen Maya Xe evresine ait yerleşim birimidir. Yapılanma, daha çok küçük meydan çevresine çevrelenmiş tepecikler üzerinedir. Geç klasik öncesi Rio Pasion adlı nehir üzerine kurulmuş Seybal, 2 km^2 bir alanı kapsar.

Yağmur ormanları içerisinde yapılarının çoğu ağaçlar arasında kalmış binalarında, çok sayıda yeşim parçaların yanında, çeşitli büyüklüklerde dikili taş da bulunmuştur.

Seybal, Geç Klasik öncesi M.Ö. 300 kurulmuş, son klasik döneme kadar düzenli yerleşim ve hayat sürmüştür. Avrupa'dan gelen işgalci İspanyolların ilk keşfettikleri yerlerden biri olan Seybal'deki gözetleme kulesinin yapısından geriye, sadece temelleri kalmıştır.

Seybal Maya antik şehrinin yapılarının korunmasında pek ihtimam gösterilmemiş ama çıkarılan seramikler, yeşim parçalar ile iyi durumda olan dikili taşlar, orada kazı yapan (başta Harvart Üniversitesi olmak üzere) ülkelerin müzelerine götürülmüştür. Yine de götürülen yazılı taşların yerlerine bire bir ölçüde plastikten kopyaları konmuştur.

Resim 261: *Seybal antik şehrinin güney kısmında, meydanda yapılmış bir bina*

Binanın, dört yönden merdivenleri ve dört yönünde de bir dikili taşı bulunmaktadır. Bina, muhtemelen dini amaçla yapılmıştır.

Bina içerisinde koridorlarla bölünmüş dört oda ve koridorların birleştiği yerde de bir dikili taş bulunmaktadır. Antik şehrin nehirden en uzakta olan bölgesindeki binanın bulunduğu meydan çevresinde tepecikler, küçük bina kalıntıları ile bu binaların önlerinde de birer dikme taş yeralmaktadır. Üzerlerinde yazı kalmayan dikme taşların orijinalleri üzerinde hiyegrafik okunabilir yazıtların ise birer kopyası bulunmaktadır.

Kanaatimizce bir ibadet alanı olarak düzenlenen bu meydan, M.Ö. 300 olarak tarihlendirilmektedir.

***Resim 262:** Antik şehir mabedin iç kesimlerinin tavan kesiti*

***Resim 263:** Bina içerisinde bulunan dikili taş ve dikili taşın önden görünümü*

Resim 264: *Seybal antik şehrinin güney batısında bulunan gözlem evinin kalıntıları ve yakın plân değişik cepheleri*

Resim 265: *Gözlem evi kalıntısı önünde kral ve ona saygıyla bilgi sunan birinin resmedildiği çoğu yeri tahrif olmuş dikili taşın yakın görünümü*

TİKAL (Mutul)

Resim 266: *I. Hasaw Chan Kawil'in pramidi*

Diğer adı Mutul olan Tikal, Maya dilinde gözetleme kulesi anlamına gelmektedir. Tikal adı, 19. yüzyıldan itibaren kullanılmaktadır.

Arkeologlar tarafından Chikanel dönemi olarak adlandırılan Geç Klasik öncesi M.Ö. 300'e uzanan tarihi vardır. Tikal kalıntılarının merkezi olan, ortada genişçe bir avlu, karşılıklı iki piramitin merdivenleri ortadaki avluya açılmaktadır. Avlunun kuzey kısmında akropol, karşısında güney kısmında ise saray yapısı bulunmakta, bu binaların da merdivenleri avluya açılmaktadır. Doğu ve batıda yapılmış piramitlerin avlu ortasında ise yuvarlak sığ bir ateş havuzu bulunmaktadır.

Saray binası ile doğu yönünde yapılmış olan piramit arasında küçük bir top sahası bulunmaktadır. Tikal'in sadece merkez yapılarının yayıldığı saha, yaklaşık 2 km^2 dir. Şehrin çevre genişliği, takriben 16 km^2 çapındadır.

Tikal yerleşim yerinde tespit edilebilen irili ufaklı 3000'den fazla yapı bulunmaktadır. Tikal nüfusu arkeologlarca Geç Klasik dönemde 90.000 olduğu tahmin edilmektedir.

Peten bölgesinin kuzeyinde yer alan Tikal, Maya arkaik şehirlerinin en büyüğü ve görkemli piramitlerine sahiptir.

Resim 267: *1695 yılında ilk kez rahip Avendeo ve adamları tarafından bulunan Tikal'in en görkemli anıt piramidi*

İçinde I. Hasaw Chan Kawil'in kabrinin de yer aldığı piramit önündeki ateş yakma havuzu ile hemen karşısındaki benzer piramitten, iç avlunun aynı zamanda bir toplu dini tören alanı olduğu anlaşılmaktadır.

Piramidin yerden yüksekliği 70 m'dir. M.Ö. 100 olarak tarihlendirilmektedir.

Resim 268: *I. Hasaw Chan Kawil'in piramidinin hemen karşısında bulunan diğer tapınak piramit.in Önde görülen yuvarlak sığ ateş yakma havuzu. İki piramit ortasında yapılmıştır*

Piramitlerin doğusunda büyük akropol, batısında ise saray binası bulunmaktadır.

Bu piramidin de tarihi M.Ö. 100 olarak tahmin edilmektedir. Her iki piramidin üstlerinde bulunan odaların duvarları, resimlerle süslüdür.

Bu yapıda yapılan kazılarda çok sayıda heykelcik ve seramik eserler çıkarılmıştır. Yapının önünde çok sayıda dikili taş bulunmaktadır.

Fotoğrafın sağ üst köşesinde Akropol merdivenlerinin il terasındaki üzeri sazlarla örtülmüş merdiven boşluğundaki duvar kabartması görülmektedir.

Resim 269: *Merkez Akropol olarak adlandırılan yapı*

Resim 270: *Saray binasının değişik yönlerden görüntüleri*

Saray binasının sağında ve solunda piramitler, karşısında ise Akropol binası bulunmaktadır.

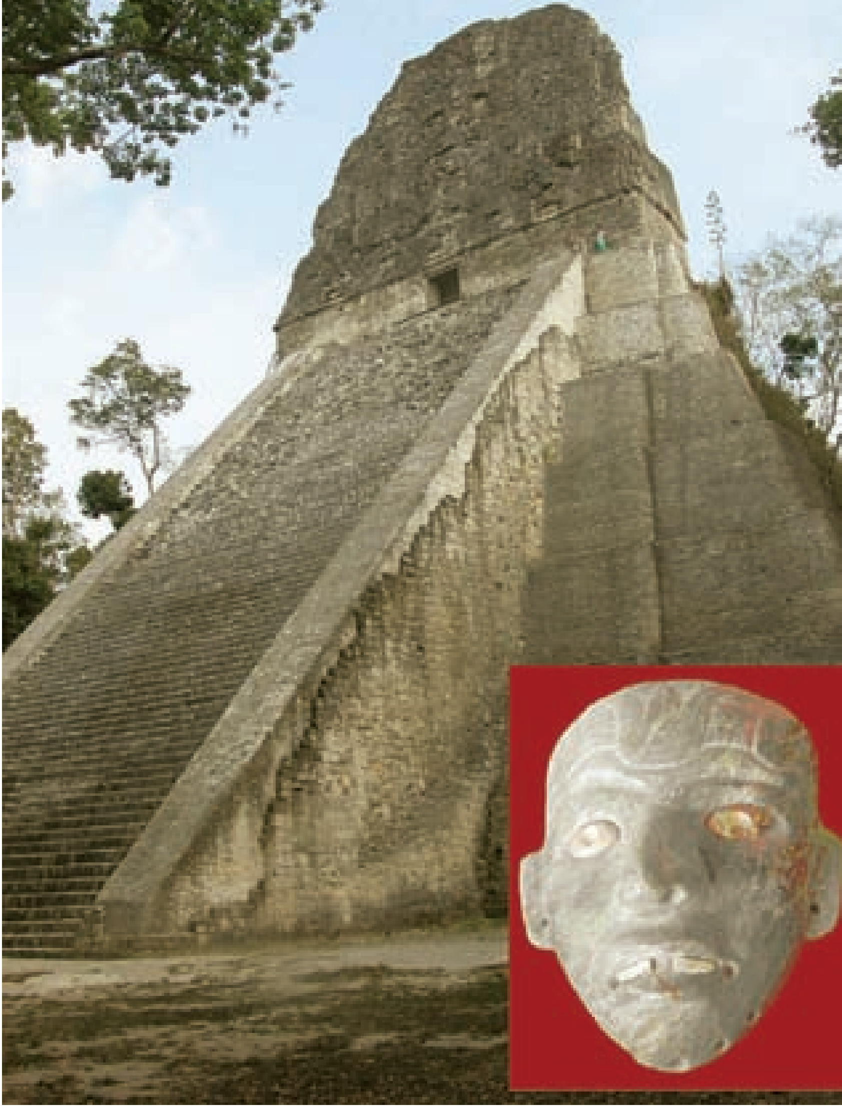
Saray binası, birbirleriyle bağlantılı beş ayrı yapı ve çok sayıda odadan oluşmaktadır. Bu dört binanın ortasındaki avlu, bir tören alanı olarak kullanılmıştır.

Resim 271: *Arkeologlarca Yazıtlı Tapınak denilen Jaguar Pençesi Piramidi (sol tarafta, Merkez Akropoldeki piramitler, ortada, Tapınak 5 olarak adlandırılan Piramit ile sağ tarafta gözlem evi olarak kullanılan yapı)*

Resim 272: *Jaguar Pençesi tapınak piramidi*
Resmin sol tarafında gözlem evinden piramidin üst kısmı, sağ tarafında ise piramide çıkış merdivenleri

Resim 273: *Tikal'in güney yönünde bulunan Tapınak 5 olarak adlandırılan piramit*

Fotoğrafın sağ altında yüksekliği 12.7 cm olan yeşil taştan yapılma maske, diş ve gözler deniz taşı kakması olan maske, yukarıdaki piramit çevresinde yapılan kazılarda 85 numaralı gömütten çıkarılmıştır.

Üzerinde arkeologların ifadesiyle, Teotihuacan savaş tanrısı Tlaloc görünümünde bir kral betimlenmiş.

Resim 274: *Tikal kalıntılarından alt tarafı kırılmış bir dikme taş*

TULUM

Resim 275: *Tulum antik şehrinin kıyı nöbet kuleleri*

Maya dilinde 'sur', 'kale' anlamına gelen Tulum, Yukatan Yarımadası'nın Karayip kıyısındaki Geç Klasik dönem Mayapan kültürünün kalıntısıdır.

Üç cephesi yüksek kale duvarlarıyla çevrili Tulum'un, deniz kıyısı da dik yamaçtır. Kıyı boyunca üç yerde denize kumsal olarak girilebilmektedir. Bu kumsallar da yine dik yamaçlar arasındadır.

Şato adı verilen ana tapınak dışında, duvarlarındaki freskler ve duvar resimlerindeki motif sebebiyle arkeologlar tarafından 'Freskli Tapınak' ve 'Pike Yapan Tanrı Tapınağı' adlarıyla anılan yapıların dışında, halkın hayatını sürdürdüğü ev kalıntıları vardır.

Mayapan döneminde, Ekab'a bağlı olan Tulum, bugün Meksika'nın Yukatan bölgesinde, diğer Maya kalıntılarına göre en fazla turist gelen bölgedir.

Resim 276: *Tulum'da Şato adıyla anılan Ana Tapınağın önden görünüşü*

Resim 277: *Şato adıyla anılan, Ana Tapınağın, denize bakan duvar kısmı*

Resim 278: *Ana Tapınak ve solunda, duvarlarındaki resimlerden dolayı Pike Yapan Tanrı Tapınağı adı verilen bina*

Resim 279: *Pike Yapan Tanrı Tapınağı'nın bir başka cepheden görünüşü*

Resim 280: *Freskli Tapınak olarak adlandırılan yapının önden görünüşü*

Yapı önünde bulunan dikme taş, yapının daha önce çekilmiş olan fotoğraflarında görülmemektedir. Muhtemelen çevre düzenlemesi ve restorasyon çalışmalarında başka bir yerde bulunan dikme taş, buraya sonradan getirilmiştir.

Arkeologlarca yapının Itzamna'ya adandığı söylenmektedir.

Resim 281: *Freskli Tapınağın yandan görünüşü*

Resim 282: *Freskli Tapınağın yan kısmındaki bir başka Tulum kalıntısı*

UXMAL

Maya dilinde (Üç Zaman / Çağ) anlamına gelen Uxmal, Yucatan bölgesindeki Puuk kültür merkezi olarak bilinen Son Klasik döneme aittir. M.S. 850 – 925 arasındaki Puuk yerleşiminin başkentidir.

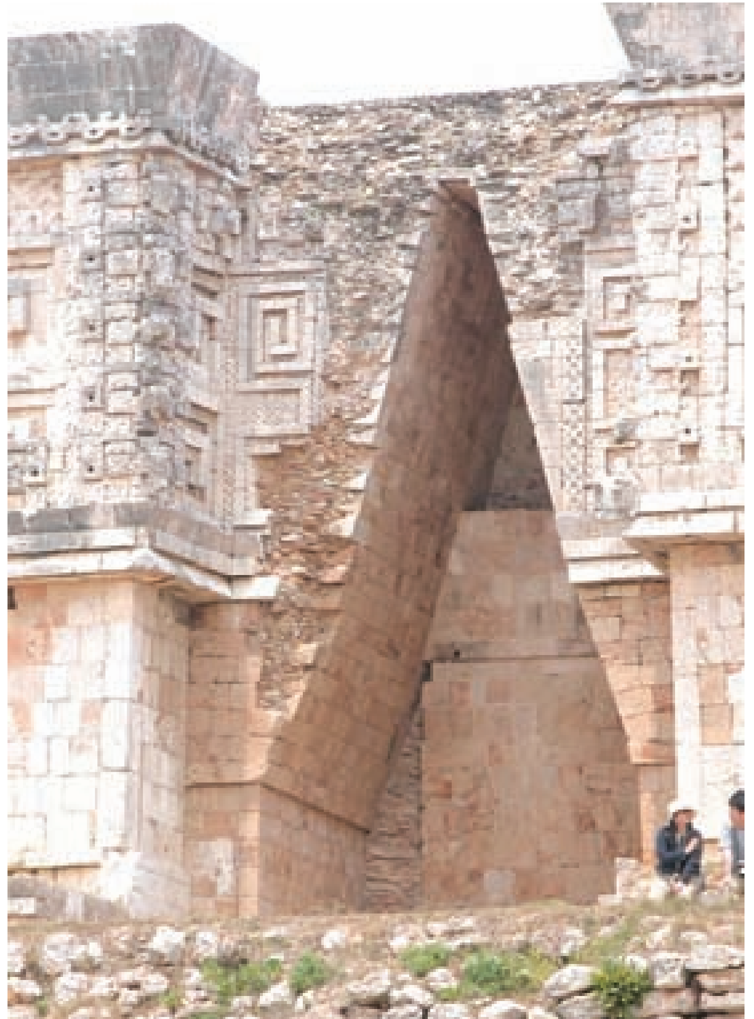
Uxmal, yaklaşık 40 km mesafe içerisindeki Labna ve daha yakın olan Kabah şehirleri ile birlikte yönetilmiştir. Şehrin yarı çapı 15 km civarındadır; fakat, Kabah ve Labna'nın da birlikte yönetildiği düşünülürse, bu yerleşim yarı çapı 50 km'yi bulmaktadır.

Uxmal kalıntıları içerisinde Büyücü Piramidi, Kuşlar Evi, Rahibeler Manastırı ile Vali Sarayı ve top sahası bulunmaktadır.

Vali Sarayı muhtemelen Maya dilinde, çakın, şimşek ve yağmur anlamına gelen Kral Chak zamanında yapılmıştır.

Uxmal şehir çevresinde Dos Pilas'ta olduğu gibi surlar bulunmaktadır. Bu da son klasik devreye delalet etmektedir.

Uxmal de, Tolteklerin bölgeye gelmesiyle istila edilip zorla boşaltılmıştır.

Resim 283: *Uxmal antik şehri ana bina*

Uxmal, 1588'de Uxmalı ziyaret eden Antonino de Ciudad Real gibilerinin bölgeye gelerek çevreye yayılmış görkemli kalıntıların hangi çağa ait olduğunu merak etmeleriyle yeniden keşfedilmiş olur.

Uxmal'de özellikle Rahibeler Manastırı ve Vali Sarayı'nda bina süslemeleri ile avlu modeli yapılanma ve hem avlu girişleri hem de bina dış ve iç kapıları, yarım kemer şeklindeki kapıları dikkat çekicidir.

Resim 284: *Uxmal antik şehrine girişte bulunan Büyücü Piramidi'nin doğu duvarının görünümü*

Resim 285: *Büyücü Piramidi'nin batı yönünden görünümü*

Yüksekliği 28 m olan pramit, oval bir zemin üzerinde yükselmiştir. Doğu yönünde dış kısmı, birbirine bağımlı odaların oluşturduğu bir çeşit duvarla çevrili avluya bakmaktadır.

Alttan yarım kemer kapılarla açılan koridorlar üzerine inşa edilen merdivenler, ana kapıya çıkarmaktadır.

Resim 286: *Büyücü Piramidi'nin doğu kısmında merdivenlerle çıkılan ana girişi*

İçerisinde anıt mezar ve beş ibadet mekanı bulunan piramid'in doğu kısmında, merdivenlerin başladığı kısımda olması gereken dikme taş kitabe ise muhtemelen kırılmıştır. Diğer Maya şehirlerindeki benzeri yapılarda aynı kitabeler bulunmaktadır.

Resim 287: *Büyücü Piramidi'nin avlu kısmı*

Daha önceki dikme taş anıtlarının ise artık kırılmış parçaları bulunmaktadır.

Görüntü, Büyücü Piramidi'nin avlusunun Rahibeler Manastırına bağlayan yarım kemerli kapıdan alınmıştır.

Resim 288: *Uxmal Vali Sarayı'nın kuzeyden görüntüsü*

90 odası bulunan sarayın ön giriş avlusunda, simetrik olarak yapılmış jaguar heykeli bulunmaktadır. Yüksekçe bir tepeye inşa edilmiş yapının ön kısmında, bir merasim alanı bulunmaktadır. Etrafı surlarla çevrili Vali sarayının kapıları ve duvar süslemeleri dikkat çekicidir.

Resim 289: *Vali Sarayı'nın batı kısmından, yönetim binasının arkasından görünüşü*
Ortada, tören alanına batıdan girişi sağlayan kapı

Resim 290: *Vali Sarayı'nın tören alanı ön giriş görüntüsü.*
Önde, şehrin koruyucusu olarak kabul edilen simetrik jaguar heykeli

Resim 291: *Vali Sarayı'ndan iki detay. Duvar süslemeleri ve yarım kemer kapı sitili, dikkat çekicidir*

Resim 292: *Rahibeler Manastırının iç avluya giriş kapısı*

Resim 293: *İç avlu çerçevesinde sıralanmış dört ayrı dikdörtgen yapıdan oluşan bir saray yapısı olan ve Rahibeler Manastırı olarak sonradan adlandırılan yapının iç kısımdan görünüşü*

Bazı arkeologlar bu yapının kozmogonik bir düzenlemede olduğunu ifade ederler. Duvarlarını süsleyen örme motif ve mozaikler dikkat çekmektedir.

Resim 294: *Kızlar Manastırı adı verilen saray kompleksi üzerindeki duvar süslemelerinden bir detay*

Resim 295: *Kızlar Manastırı adı verilen saray kompleksi duvarını süsleyen kabartma Kukulkan motifi*

Başı kuş tüylü, gövdesi yılan olan efsanevi yaratık. Türk kültüründeki Şahmeran inancıyla benzerlik göstermektedir.

Resim 296: *Sol tarafta Uxmal'daki top sahasının sağ türbün kısmı ile üstte sahanın her iki tarafında da bulunan ve üzerinde yapılan sayıların gösterildiği yuvarlak taş kalıntı*

Resim 297: *Güvercin Sarayı olarak adlandırılan binanın duvar işlemelerinden bir detay*

Resim 298: *Uxmal kalıntıları arasında bulunan bir kurgan*

XUNANTUNİCH

Resim 299: *Xunantunich antik şehrinin genel görünüşü*

Belize sınırları içerisindeki en eski Maya şehir kalıntısı Xunanyunich'in kuruluşu, M.Ö 1000 yılına kadar gider. Belize ırmağının kenarında, yüksekçe bir tepeye kurulmuştur.

Geç Klasik sonrası M.S. 900'e kadar Xunanyunich'te hayat devam etmiştir. Xunanyunich, Tikal ve Karakol gibi iki eski büyük yerleşimler arasında kalmış, zaman zaman Tikal ve Karakolun yönetimine girmiştir.

Xunanyunich'te Saray ve A 1, A 3, A 4, A 6 olarak adlandırılan binalarla beraber, bir de Şato binası bulunmaktadır. Erken ve Geç Klasik Döneme ait çok sayıda seramik ve dikili taşlar bulunmuştur.

Xunanyunich'te 1924 yılında kazı yapan İngiliz Dr. Thomas Gann, kalıntılarda bulduğu çok sayıda dikili taşı İngiltere Milli Müzesine götürmüştür. Gann, bölgede bulduğu hiyogriflerin çoğunu transkribe etmiştir.

Resim 300: *A 1 ve A 6 binalarının da yanında bulunduğu Şato olarak adlandırılan piramit*

Piramidin, yüksekliği 42 metredir. M.S. 800 civarında inşa edilmiştir. Merdivenlerle çıkılan yedi terası bulunmaktadır. Maya inanışına göre sembolik olarak cennete açılan 13 kapı vardır.

Şato'nun Batı Frize kısmında yatay iki bölüm bulunmaktadır. Duvarları, yıldızları temsil eden kıvrık motiflerle süslenmiştir. Üzerinde Maya Güneş Tanrısının betimlendiği dikili taş da Şato kalıntıları arasından çıkmıştır.

Resim 301: *İki fotoğrafta, Şato olarak adlandırılan piramidin teras duvarlarının yalancı mermer kabartma süslerinden kesitler*

Resim 302: *Şato'nun doğu kısmı (Daha çok Maya astrolojisi ve Maya inanışında bulunan yağmur Tanrısı Chaac ile Tanrı Pax'ı simgeleyen motiflerle süslüdür.)*

Resim 303: *Tanrı Pax olarak adlandırılan sembol kabartma heykelin yakın plânı*

Resim 304: *Yağmur Tanrısı Chaak (Çak) olarak adlandırılan üst tarafı kırılmış kabartma heykelin yakın plânı*

YAXCHİLÁN

Resim 305: *Yaxchilán antik şehrinin girişi*

Türk fonetiği ile 'ıaş çılan' okunan Yaxchilàn, Usamacinta nehrinin kenarına kurulmuş olup, Maya dilinde anlamı, ormanın ruhu, ormanın koruyucusudur. ıaş çılan'ın açılımı ıaş = ağaç, orman, çılan = yılan demektir. Daha çok yılan karşılığında Kan kelimesi kullanılmasına rağmen kanaatimizce burada yer adı olması sebebiyle kalmıştır.

Meksika'nın en büyük Maya antik yerleşimlerinden biridir. Klasik dönem şehri olan Yaxcilan, Maya kültürünün Geç Klasik (M.S. 550 – 900) dönemini temsil eder.

İçerisinde Büyük Saray, Büyük, Küçük ve Güney Akropol olarak adlandırılan üç Piramit yapıların dışında belli başlı 33 bina bulunmaktadır.

Şehirde çok sayıda yazılı ve yazıları tahrip olmuş çok sayıda dikili taş vardır. Bunların bir kısmı Meksika Antropoloji Müzesine götürülmüştür.

Resim 306: *Merdivenlerle yaklaşık 25 m çıktıktan sonra ulaşılan Merkez Bina*

Merdivenlerin başladığı noktada ve Merkezi bina önünde birer dikili taş bulunmaktadır. Taşlar üzerindeki yazı ya da başka işaretler, tahrip olmuştur.

Resim 307: *Merkez binadan, merdivenlerin başladığı yerde bulunan dikili taş ve hemen yanındaki üzerinde Maya takviminin kazılarak nakşedildiği yuvarlak taş*

Resim 308: *Yaxchilan'da bir çeşit askeri garnizon olarak kullanılan bina (İç ve alt kısımlarında birbirine geçilen odalar bulunmaktadır.)*

Resim 309: *Yaxchilan kalıntıları arasındaki muhtemelen yönetim binalarından biri*

YAX HA

Resim 310: *Yax Ha antik şehrin içinden görüntü*

Klasik dönemden beri aynı adı taşıyan Yax Ha (yaş – ıaç ha) ağaç, orman ve su anlamına gelmektedir. Peten'in kuzeyinde Tikal antik şehrine 70 km mesafede, etrafında 40 km ve 60 km uzaklıkta iki ayrı Maya antik şehrinin de bulunduğu bölgede yaklaşık 10 km karelik bir alana yayılmıştır.

Kuruluşu M.Ö. 300 olarak tahmin edilen Yax Ha'da birçok bina hâlâ toprak altındadır. Kazı çalışmalarına Almanya, 1993 -2005 arası finans sağlamış, bazı piramitlerde restorasyon çalışmaları sürmektedir.

Yax Ha'da piramit önlerinde Tikal'de olduğu gibi yuvarlak ateş yakma havuzları bulunmaktadır. Bu durum Seybal'deki mabet ile diğer Maya tapınaklarından farklılık göstermektedir.

Yax Ha'da genişçe bir alana yayılmış şehir binalarının üzerleri toprak ve ağaçlarla kaplanmış yüksekçe höyük görünümündedir. Yax Ha'da bina yapımında taşın yanında kerpiç de kullanılmıştır. Bu diğer antik Maya şehirlerinde görülmez.

Resim 311: *Yax Ha'da restorasyon çalışmaları günümüzde de devam eden merkez piramidi sağ üst köşede piramidin tepe noktasının bir detayı*

Resim 312: *Piramidin tepe noktasında muhtemelen şamanın dinlenme odasından bir kesit*

Piramit önünde bulunan yuvarlak sığ havuz, dini törenlerde ateş yakmak için. Bu piramidin sadece şamanın dini törenleri yönettiği tören yapısı olduğu, bir anıt mezar olmadığı anlaşılmakta. Ateş havuzu Tikal'deki piramitlerde de görülecektir.

Resim 313: *Yax Ha'da bulunan ve Kuzey Piramit olarak adlandırılan yapı. (Bu piramit, merkez piramidinden farklı amaçla kullanılmakta, muhtemelen anıt mezar olarak yapılmış.)*

Resim 314: *Kuzey piramidinin doğu kısmında daha düz bir yere yapılmış bir anıt yapı ve önünde bulunan kırılmış dikme taşlar. Yapı, üzerini toprak ve ağaçlar kaplamış höyük*

Resim 315: *Sözde korumaya alınmış Alman, Avusturalya ve Guatemala yetkililerince kazı çalışmasının yapıldığı bir başka anıt yapı*

Bu binada daha doğrusu Yax Ha'da diğer Maya antik şehirlerinde rastlamadığımız kerpiç ve taş birlikte kullanılmış.

Resim 316: *Kerpiç taş karışımı yapılan binanın ağaç kökleri altındaki durumundan yakın plân*

Resim 317: *Aynı binanın kerpiçlerinin yakın plânı*

BUGÜNKÜ MAYALAR

Doya doya yenecek aşları,
Kana kana içilecek suları vardı.
Ama o gün, toz duman sardı her yanı,
O gün, soldu sarardı toprak,
O gün, bir bulut çöktü tepesine,
O gün, güçlü adamın eline geçti toprak,
O gün, tütmez oldu bacalar,
O gün, dalından koparıldı körpe yapraklar,
O gün, ölüme kapandı gözler,
O gün, üç işaret belirdi ağaçta,
O gün, üç nesil asıldı oracıkta.
İşte o gün, baş koydular savaşa
Ve dağıldılar dip bucak ormanlar arasına.
İşte o gün, baş koydular savaşa…

1520'de İspanya'dan gelen öncü kuvvetlerin ardından gelen, 1536'dan itibaren İspanyol öncülüğündeki Avrupalı halkların koloni güçleri, Maya topraklarında yaptıkları katliamlarla, - Belize'de olduğu gibi - bazı bölgelerdeki nüfusun tamamını yok etmiş, yerlerine Afrika'dan getirdikleri kölelerini yerleştirmişlerdir.

Yok edemediklerini, daha doğrusu kendilerine işçi olarak kullanacakları nüfusun büyük çoğunluğu, Katolik Papazlar tarafından Hristiyanlaştırılmıştır. Birkaç yüz yıl süren bu plânlı soy kırım neticesinde Mezotek ya da Zapotek adlı yeni kırma bir kavim ortaya çıkarmışlardır.

Meksika ve Guatemala'da kendilerinin bu toprakların asıl sahibi olduğunu söyleyip kendi iradeleriyle yaşamak isteğinde bulunanlar ise terörist, ayrılıkçı gerilla olarak adlandırılmışlardır. Vurdukları bu damga ile yeniden soykırıma gerekçe hazırlamışlardır.

Bugün Meksika ve Guatemala'da yaşayan 10 milyon civarındaki Maya nüfusu, ülkelerin en düşük gelir seviyesine sahip topluluğu olarak kalmıştır.

Bugün barındıkları evler, köyler ve yaşama ölçüleri, mazilerindeki medeniyetin gölgesi dahi değildir.

***Resim 318:** Meksiko City Başkanlık Sarayı önündeki meydanda, geleneksel giysileri içerisinde dans eden Nahutil yerlileri*

Geçmişte, bu toprağın asıl sahipleri olanlar, bugün, turistlere gösteriler yapıp, ardından ellerindeki sepetçikle para toplamaktadırlar.

Buna rağmen bu hallerinin videoya alınmasına, resim çekilmesine de müsaade etmemektedirler. Rızaları olmadan uzaktan çektiğim bu fotoğrafları, milletlerin ders almasına inandığım için yayınlamak zorunda kaldım.

Maya abidelerinde betimlenen, savaşçı kıyafeti ile bezenmiş genç, hem savaş dansı yapıyor, hem de isteyenlere para karşılığında fotoğraf çektiriyor.

***Resim 319:** Meksika'nın Tulum Maya Antik kalıntıları önünde turistlere gösteri yapan bir Mopan Mayası genç*

Resim 320: *Yine Meksika'nın Tulum şehrine Mopan Mayalarının yaptığı gösteri*

Resim 321: *Savaşçı Kartal kıyafetleri ile turistlerin gönlünü hoş kılan bir Maya*

Resim 322: *Bonampak bölgesinde yaşayan Lakandon Mayalarının yaşadığı köydeki evleri*

Resim 323: *Köyün ahalisinin yıkandığı akarsu*

***Resim 324:** Lakandon Maya köyünün şefi Chak*

***Resim 325:** Bonampak Lakandon Maya köyündeki Mayalı genç bir kadın*

***Resim 326:** Lakandon Mayalarından bir Maya kadını turistik eşya satmaya çalışırken*

***Resim 327:** Lakandon Maya köyünün en yaşlı çifti*

Resim 328: *Guatemala Peten dağlık kesiminde bir Maya köyü*

Resim 329: *Guatemala, Tikal bölgesinde bulunan bir Maya evi ve evinin karşısında ekmek yapmak için kullandığı fırın*

Resim 330: *Guatemala, Peten bölgesi Mayalarının günlük hayatından bir sahne. Irmak içerisinde besledikleri hayvanlar sulanırken, kadınlar çamaşır yıkıyor*

Resim 331: *Bir evin duvarına çizilmiş olan Maya Milliyetçi gerillalarının sembolü olan güneş sembolü*

Yrd. Doç. Dr. İsmail Doğan, 1962 yılında Kırşehir'de doğdu. Ank. Üniv. DTCF Türk Dili Kürsüsü'den 1984 yılında mezun oldu. Gazi Üniversitesi'nde Yüksek Lisansını 1987 yılında tamamladı. 1993 yılında İnönü Üniversitesi'nde "Türkiye'deki Karaçay-Malkar Türkçesi" konulu Doktora teziyle 'Türk Dili Doktoru' unvanını aldı.

Türkiye'de; İnönü Üniv., Muğla Üniv., Kars Kafkas Üniv., KTÜ ve Gazi Üniversitelerinde; Azerbaycan'da Nasrettin Tusi Üniv., Moldova'da Komrat Devlet Üniv. ve Kazakistan'da Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde görev yaptı.

Doğan'ın çok sayıda yayımlanmış eseri bulunmaktadır. Bunlar;

- Yabancı Ülkelerde Yayımlanmış Türkoloji ile İlgili Makaleler Bibliyografyası, Kültür Bakanlığı, 1990, Ankara.
- Mülteci Kamplarından Karaçay - Malkar Türkçesi Mektupları, KKD, 1992, Konya.
- Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, 1997, Trabzon.
- Divan-ı Türki Zafer, 1998, Bakü.
- Kuzey Kafkasya'da Göktürk (Runik) İşaretli Eserler Albümü, TDK Yayınları 2000, Ankara.
- Malatya Mutfak Kültürü, Kültür Bakanlığı Yayınları (Komisyon), 2002 Ankara,
- Doğu Avrupa'daki Göktürk (Runik) İşaretli Eserler Albümü, TDK Yayınları 2002, Ankara.
- Yabancı Ülkelerde Yayınlanmış Türkoloji ile İlgili Makaleler Bibliyografyası, Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara, 2003
- Atilla'nın Torunları Sekeller, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, 2005.

Doğan'ın ayrıca Türkoloji sahasında sunduğu tebliğleri ve yayımlanmış çok sayıda makalesi de bulunmaktadır.

Doğan, halen Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde görev yapmaktadır.

ISBN: 978-9944-237-00-0

www.yesevi.edu.tr